



REVISTA
DE CERCETĂRI
ARHEOLOGICE
ȘI NUMISMATICE

NR. 2 (2016)



MUZEUL
MUNICIPIULUI
BUCUREȘTI



**REVISTA DE CERCETĂRI
ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE**

Nr. 2 (2016)



Ilustrația copertei:

Statuetă antropomorfă gumelnițeană, Măgura Gumelnița, jud. Călărași
Monede geto-dacice de tip Huși-Vovriești din tezaurul descoperit la Epureni,
jud. Vaslui
Opaiț roman de tip Loeschcke IV, colecția Muzeului Municipiului București
Logo coperta Mihai Grăjdeanu

Toate lucrările publicate în Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice sunt recenzate de specialiști în domeniu (peer-reviewed journal)

ISSN 2458-0058

ISSN-L 2458-0058

Copyright © Muzeul Municipiului București pentru prezenta ediție.
București, 2016

Colegiul de redacție:

Dan Pîrvulescu, redactor șef

Vasile Oprea, redactor șef adjunct

Elena Gavrilă, redactor

Marius Blasko, redactor

Theodor Ignat, redactor

Raluca Popescu, redactor

Comitetul științific:

Adina Boroneanț, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române

Gabriel Custurea, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța

Adrian Ioniță, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române

Adrian Majuru, Muzeul Municipiului București

Eugen Nicolae, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române

Viorel Petac, Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române

Dragomir Nicolae Popovici, Muzeul Național de Istorie a României

Cristian Schuster, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române

Aurel Vilcu, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române

Secretariat de redacție:

Alina Pîrvulescu, secretar de redacție

CUPRINS

VASILE OPRIȘ.....	11
O istorie a ceramicii preistorice din <i>Colecția Maria și dr. George Severeanu</i> <i>A history of the prehistoric pottery from the Maria and dr. George Severeanu</i> <i>Collection</i>	
DONE ȘERBĂNESCU, OLGUȚA ANDRONE.....	24
Some preliminary considerations regarding the space management in the eponymous settlement of the Gumelnița culture <i>Câteva considerații preliminare privind gestionarea spațiului în așezarea</i> <i>eponimă a culturii Gumelnița</i>	
ELENA GAVRILĂ, THEODOR IGNAT, MIRELA-CAMELIA VINTILĂ.....	36
Date preliminare privind materiale arheologice din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului descoperite la Dămăroaia, campania 2013 <i>Preliminary data on the archaeological materials from the transition period</i> <i>from Eneolithic to Bronze Age discovered at Dămăroaia in 2013</i>	
CRISTIAN SCHUSTER, LAURENȚIU MECU, ELENA GAVRILĂ.....	71
Die mittel - und spätbronzezeitliche Tei-Kultur und ihre steinernen Hammer - und Kampfäxte <i>Cultura Tei din Bronzul Mijlociu și Târziu și topoarele sale ciocan și de luptă</i> <i>de piatră</i>	
ALEXANDRA COMȘA.....	95
Anthropological data regarding the human cranial fragment discovered in the dwelling no. 4 during the archaeological campaign of 1972 at Radovanu – <i>Gorgana a doua</i> <i>Date arheologice privind un fragment de craniu uman descoperit in locuința nr.</i> <i>4 în timpul campaniei arheologice din 1972 de la Radovanu – Gorgana a doua</i>	
EMANUEL PETAC.....	105
About a new 3 rd century BC Lysimachus type stater from Tomis <i>Despre un nou tip de stater de tip Lysimcach din secolul III î. Hr. de la Tomis</i>	
ALINA STREINU.....	111
Revisiting some regional amphora imitations discovered at Popești from the collection of the Museum of the Municipality of Bucharest <i>Revizitarea amforelor ștampilate locale descoperite la Popești din colecția</i> <i>Muzeului Municipiului București</i>	

STELUȚA GRAMATICU, DAN PÎRVULESCU.....	127
Monede antice și medievale descoperite lângă București <i>Ancient and medieval coins discovered near Bucharest</i>	
RALUCA-IULIANA POPESCU, ALEXANDRU RAȚIU.....	144
Lămpi romane și romano-bizantine din colecția Muzeului Municipiului București <i>Roman and Roman-Byzantine lamps from the Bucharest Municipality Museum collection</i>	
VASILICA SANDU.....	166
Situl Străulești-Măicănești. Așezarea din secolele VI-VII d. Hr. Săpătura din anul 2000 <i>Le site Străulești-Măicănești. L'habitat des VI^e-VII^e siècles ap. J. Chr. La fouille de l'année 2000</i>	
LILIA DERGACIOVA.....	188
Monedele moldovenești de tip „cruce cu brațe egale” prin prisma datelor sfragistice și epigrafice <i>Moldovan Medieval coins of the “cross with bars of equal length” type through the prism of epigraphic and sphragistic data</i>	
NEVYAN MITEV	202
Circulation of the Wallachian coins from the second half of 14 th century in Northeastern Bulgaria <i>Circulația monedelor Țării Românești în a doua jumătate a secolului al XIV-lea în nord-estul Bulgariei</i>	
ALINA PÎRVULESCU.....	212
Noi informații despre ducații cu efigie bătuți de Mircea cel Bătrân pe baza analizelor de fluorescență de raze X <i>New information on the effigy ducats issued by Mircea the Elder based on X- Ray Fluorescence analysis</i>	
MARIUS BLASKO.....	222
Un tezaur din secolul al XVI-lea descoperit la Urziceni, județul Ialomița <i>A 16th century hoard discovered at Urziceni, Ialomița County</i>	

DAN PÎRVULESCU, EMIL PĂUNESCU.....	237
Tezaurul monetar din secolul al XVII-lea descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman	
<i>The 17th century coin hoard discovered at Nicolae Bălcescu, Teleorman county</i>	
AUREL VÎLCU, MARIAN NEAGU.....	253
Un tezaur de monede otomane din vremea războiului din 1806-1812 descoperit la Colelia, jud. Ialomița	
<i>Un trésor de monnaies ottomanes du temps de la guerre russo-turc de 1806-1812 découvert à Colelia, dép. d'Ialomița</i>	
RADU GABRIEL DUMITRESCU.....	261
Medalii cu efigia lui Carol I din Colecția Muzeului Olteniei Craiova	
<i>Medals with the effigy of Carol I from the Collection of the Museum of Oltenia Craiova</i>	
ANA BOLDUREANU, EUGEN NICOLAE (coord.).....	279
<i>Moneda in Republica Moldova, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), Chișinău, 2015, 504 p. (SERGIU MATVEEV)</i>	
Lista abrevierilor / Abbreviations.....	284
Normele de întocmire a lucrărilor destinate publicării	286

LISTA AUTORILOR / AUTHORS

Olguța Androne, Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița,
olgaandrone@yahoo.com, secretariat@muzeulgumelnita.ro

Marius Blasko, Muzeul Municipiului București, marius.blasko@gmail.com

Alexandra Comșa, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București,
alexcomsa63@yahoo.com

Lilia Dergaciova, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a
Moldovei, Chișinău, dergaciova.lili@gmail.com

Radu Gabriel Dumitrescu, Muzeul Olteniei Craiova, rgdumitrescu@mail.com

Elena Gavrilă, Muzeul Municipiului București, elenagavrila83@yahoo.com

Steluța Gramaticu, Muzeul Municipiului București,
stelutagramaticu@yahoo.com

Theodor Ignat, Muzeul Municipiului București, theodor_ignat@yahoo.com

Sergiu Matveev, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău,
sssmatveev@yahoo.com

Laurențiu Mecu, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București,
mecu_laurentiu@yahoo.com

Nevyan Mitev, Muzeul „Vladislav Varnenichik”, Varna,
nevyan_1986@abv.bg

Marian Neagu, Muzeul Dunării de Jos, Călărași,
marian_neagu05@yahoo.com

Vasile Opreș, Muzeul Municipiului București, vasilieleopris@yahoo.com

Emil Păunescu, Muzeul Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu

Emanuel Petac, Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române,
viorel_petac@yahoo.com

Alina Pîrvulescu, Muzeul Municipiului București,
alina.pirvulescu@muzeulbucurestiului.ro

Dan Pîrvulescu, Muzeul Municipiului București,
dan.pirvulescu@muzeulbucurestiului.ro

Raluca-Iuliana Popescu, Muzeul Municipiului București,
raluca_pope@yahoo.com

Alexandru Rațiu, Muzeul Național de Istorie a României,
alexratiu@gmail.com

Vasilica Sandu, Muzeul Municipiului București,
vasilicacuculeasandu@yahoo.com; vasilicasandu@gmail.com

Cristian Schuster, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București,
cristianschuster@yahoo.com

Alina Streinu, Muzeul Municipiului București, musatalina@yahoo.com

Done Șerbănescu, Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița,
enod2009@yahoo.com, secretariat@muzeulgumelnita.ro

Mirela-Camelia Vintilă, Muzeul Municipiului București,
c_mirelacamelia@yahoo.com

Aurel Vilcu, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București,
aurelvilcu@yahoo.com

O ISTORIE A CERAMICII PREISTORICE

DIN COLECȚIA MARIA ȘI DR. GEORGE SEVEREANU

Vasile Opriș*

Keywords: *Severeanu, private collection, prehistoric pottery, origin, provenance.*

Cuvinte cheie: *Severeanu, colecție privată, ceramică preistorică, origine, proveniență.*

Abstract: *This paper aims to trace the history of the prehistoric pottery from the Maria and Dr. Severeanu Collection from the moment of discovery until their entry into the collector's possession. The presentation of the activity of Dr. Severeanu aims to create a better understanding of this category of materials within the collection. The pottery is presented in chronological order, focusing on the places of discovery and the possible routes of provenance. Finally, the revealed history of the prehistoric pottery makes a major contribution to the understanding of the collection's formation and the social relations between the collector and contemporary archaeologists.*

Rezumat: *Studiul de față urmărește istoria ceramicii preistorice din Colecția Maria și dr. George Severeanu de la momentul descoperirii până la intrarea în posesia colecționarului. Prezentarea activității dr. Severeanu are rolul de crea o mai bună înțelegere a acestei categorii de materiale în cadrul colecției. Ceramica este prezentată în ordine cronologică, cu accent pe locurile de descoperire și posibilele rute ale provenienței. În final, istoria deslușită a ceramicii preistorice aduce o contribuție majoră la înțelegerea constituirii colecției și a relațiilor dintre colecționar și arheologii contemporani.*

Introducere

Scopul acestui articol nu constă în publicarea exhaustivă a ceramicii preistorice din *Colecția Maria și dr. George Severeanu*. Vasele și fragmentele ceramice discutate aici nu vor fi privite ca simple obiecte arheologice, ci mai degrabă ca obiecte de artă cu valoare arheologică intrate într-un circuit comercial. Aflate în posesia colecționarului acestea au devenit bunuri private care puteau fi vândute, moștenite sau dăruite¹. Istoria obiectelor arheologice dintr-o colecție privată reprezintă suma evenimentelor care s-au succedat de la descoperire până la momentul ultimei achiziții. Relevanța acestei istorii se traduce prin înțelegerea diacronică a colecționarului și a relațiilor sociale ale acestuia.

În continuare, întrebările principale pentru care se vor căuta răspunsuri vor fi „de ce?” și „cum?” a ajuns ceramica preistorică în posesia dr. Severeanu. Rezumarea

* Muzeul Municipiului București.

¹ Higonnet 2012, p. 200.

la această categorie de materiale ca studiu de caz este datorată propriei formări în studiul ceramicii preistorice și al aparentului „exotism” al acesteia în cadrul colecției.

Colecționarul și colecția

De profesie medic, George Severeanu (1879-1939) s-a făcut remarcat ca pioner în domeniul radiologiei medicale din România, urmând cursuri de specializare la Viena și Berlin². Colecționarea de obiecte cu valoare istorică și artistică a reprezentat o altă preocupare, dezvoltată dintr-o pasiune moștenită pe linie paternă și susținută moral și material de soția sa, Maria Severeanu, fostă Lerescu³. Din această perspectivă, simplul statut de colecționar nu este suficient pentru a îngloba activitatea lui George Severeanu. În paralel cu achiziția de obiecte, acesta s-a implicat activ în viața culturală și științifică a Bucureștilor de început de secol XX. Printre realizările de seamă se numără participarea ca membru fondator la înființarea Societății Numismatice Române (1903), numirea sa ca prim director al Muzeului Municipiului București (1931-1938), publicarea a numeroase studii numismatice și arheologice⁴, precum și editarea revistei „*Bucureștii. Revista muzeului și pinacotecei municipiului București*” (1935-1937).

Impresionanta colecție adunată de-a lungul vieții, donată de soția sa către Muzeul Municipiului București (mai departe M.M.B.) în anul 1939, formează moștenirea cea mai de preț a lui George Severeanu pentru generațiile viitoare. Pe baza colecției donate și în locuința unde acesta și-a desfășurat activitatea, a fost inaugurat în anul 1956 muzeul ce astăzi îi poartă numele.

Orice colecție privată are o istorie unică al cărei personaj principal este fondatorul său (sau cuplul fondator)⁵. În cazul dr. George Severeanu, istoria achiziției de obiecte cu valoare artistică și istorică nu a fost nicidecum liniară. Începuturile acestei pasiuni sunt legate de colectarea de monede și medalii încă din timpul copilăriei și mai apoi în timpul studiilor universitare⁶. Pasiunea pentru numismatică și medalistică a cunoscut o dezvoltare continuă până spre sfârșitul deceniului trei al secolului XX, fapt confirmat atât de impresionanta colecție adunată, cât și de cele 29 de publicații dedicate acestor discipline. În ultimul deceniu de viață, și mai ales odată cu numirea sa ca director al proaspătului înființat M.M.B. în anul 1931, interesul pentru numismatică și medalistică pare să fi trecut într-un plan secundar. Renunță în a mai face parte din Societatea Numismatică Română⁷ și își diversifică domeniile de interes din perspectiva activității publicistice. În perioada 1931-1937, cele mai multe studii sunt dedicate obiectelor arheologice aflate în colecția proprie (18), urmate de lucrări despre monede sau medalii (17), obiecte de artă contemporană (5), istoria Bucureștilor (4) și studii biografice (3)⁸.

² Astancăi 1971.

³ Gramatopol 2006.

⁴ Vezi G. Astancăi 1971 pentru o listă a lucrărilor publicate.

⁵ Higonnet 2009.

⁶ Moisil 1939; Astancăi 1971.

⁷ Moisil 1939.

⁸ Astancăi 1971.

O colecție privată oglindește, printre altele, personalitatea, gradul de erudiție, situația materială, statutul social, gusturile estetice și artistice ale celor care au înfăptuit-o, fiind și amprenta paradigmelor socio-politice specifice perioadei în care s-au desfășurat achizițiile.

„La început aduna obiecte fără nici un discernământ, dar cu timpul și cu mărimea cunoștințelor, a început să-și facă un plan bine studiat, adunând obiecte ce atingeau numismatica Țării Românești, Moldova și Transilvania, obiecte și podoabe de bronz, argint, aur, precum și diferite tezaure monetare, obiecte de sticlă, ceramică, din comuna primitivă pînă în feudalismul timpuriu.”⁹

Cuvintele alese de Gheorghe Astancăi pentru a descrie activitatea de colecționar a dr. Severeanu ating multe din atributele amintite mai sus. Transformarea colecției poate fi interpretată de fapt ca o transformare a colecționarului, înțeleasă ca o evoluție ascendentă a erudiției și a situației materiale a acestuia. Achiziția de monede (grupate pe cele trei regiuni istorice ale României) și artefacte locale, chiar dacă multe de calitate inferioară (cum ar fi multe din fragmentele ceramice), este elocventă pentru situația socio-politică de dinainte și de după Primul Război Mondial, și anume promovarea pe scară largă a curentului naționalist bazat pe argumente istorice și arheologice¹⁰. O afinitate spre acest curent, care poate fi cu ușurință regăsită în unele din lucrările sale¹¹, pare să fi avut o influență majoră în activitatea târzie de colecționar a dr. Severeanu. Pe lângă antichitățile egiptene, grecești sau romane, colecția de obiecte arheologice acoperă cultura materială a unui spațiu considerat românesc, de la primele manifestări materiale preistorice până în perioada medievală. Acest șablon de achiziție și de expunere a artefactelor a fost și este specific tuturor muzeelor de istorie și arheologie cu un caracter local sau național din România. Dorința lui George Severeanu de a fi creat un muzeu asemănător ca aripă a M.M.B., având la bază propria colecție, este explicit specificată în actul de donație, prin intermediul soției sale Maria Severeanu¹². Este astfel posibil ca o mare parte din obiectele arheologice locale să fi fost adunate tocmai în acest scop, în perspectiva formării unui muzeu personal de istorie, arheologie și numismatică care să acopere prin obiectele expuse întreaga preistorie și istorie națională.

⁹ Astancăi 1971, p. 374.

¹⁰ Boia 2005.

¹¹ Referindu-se la preistoria spațiului românesc folosește expresii precum “The Dacian Gold Epoch” sau “Dacian bronze-period” (Severeanu 1937a).

¹² Actul de donație din 19 decembrie 1939 din Arhiva M.M.B., publicat în Ioniță 2009, Doc. 8.

Ceramica preistorică din Colecția Maria și dr. George Severeanu

Ceramica preistorică este o categorie de materiale despre care nu avem date că ar fi reprezentat un interes vădit al colecționarului¹³, dar care se regăsește totuși într-o cantitate consistentă în colecția de obiecte arheologice (≈20%).

Așa cum o să vedem în cele ce urmează, ceramica preistorică nu este doar numeroasă, dar și diversă ca perioade reprezentate, provenind din aproape toate culturile preistorice cunoscute la acea dată pe teritoriul României. Singurele perioade a căror ceramică caracteristică nu este regăsită în colecție sunt cele ale neoliticului timpuriu și mijlociu, precum și cea a primei epoci a fierului. În acest ultim caz, multitudinea și diversitatea pieselor de metal din colecție suplinesc lipsa ceramicii.

Spre deosebire de alte tipuri de obiecte sau de vasele ceramice grecești sau romane, ceramica preistorică este majoritar fragmentară: 43 de vase întregi/restaurate și 568 de fragmente individuale. În baza caracteristicilor de formă și decor, considerând în unele cazuri și calitatea pastei sau a arderii, am identificat în colecție ceramică din eneolitic și epoca bronzului¹⁴, specifică arealului geografic carpato-danubian (Tab. 1). Au fost alese pentru acest studiu doar vasele și fragmentele a căror origine este cunoscută, această caracteristică fiind determinantă pentru aflarea provenienței, iar prezentarea lor va decurge în ordine cronologică. Am exclus astfel din analiză un vas de tradiție Linearbandkeramik cu proveniență nesigură¹⁵, trei vase de tipul *black-topped* din Egiptul Predinastic și un număr de 23 de fragmente fără elemente de încadrare crono-culturală și loc de descoperire.

Ceramica eneolitică

Cele mai vechi fragmente ceramice cu origine cunoscută sunt de tradiție Vădastra și au fost descoperite în situl eponim, în punctul denumit *Măgura Fetelor* (jud. Olt). Pe lângă fragmentele ceramice, în actuala colecție este prezent și un lot consistent de obiecte din silex și os provenind din același sit. Despre colectarea de obiecte din situl de la Vădastra aflăm de la Dumitru Berciu¹⁶, care semnalează într-o notă din 1934 că „vase întregi și fragmente ceramice din specia noastră se găsesc expuse în Muzeul Municipiului București, provenite de la d. dr. Severeanu, care a adunat lucruri și de la Vădastra.” Tot Dumitru Berciu specifică în 1939 că ceramică de tip Vădastra I din situl de la *Măgura Fetelor* poate fi regăsită atât în colecția M.M.B, cât și în colecția dr. Severeanu¹⁷. Reiese astfel că o parte din obiectele de la Vădastra intrate în posesia lui George Severeanu au fost donate către M.M.B înainte de 1934 pentru a fi expuse, iar restul au intrat în colecția proprie. Nu este clar dacă ceramica a fost colectată personal din sit sau dacă a achiziționat-o de la cineva. Primele săpături sistematice la Vădastra au fost coordonate de Vasile Christescu în

¹³ Argumente: nu apare ca subiect principal în niciuna din lucrările lui G. Severeanu; în singura portretizare în timp ce își studia colecția, G. Severeanu este încojurat de vase romane din ceramică și sticlă.

¹⁴ Repartiția tradițiilor ceramice (=cultură arheologică) pe epoci a fost realizată după Petrescu-Dîmbovița și Vulpe 2010.

¹⁵ În registrul de intrare în muzeu la locul descoperirii este scris “Boemia?”.

¹⁶ Berciu 1934, nota 11.

¹⁷ Berciu 1939, nota 101.

1926¹⁸, urmate de cele ale lui Dumitru Berciu din 1934 realizate cu scopul de a clarifica stratigrafia sitului¹⁹.

Două exemplare ceramice au ca loc de origine așezarea de tip *tell* de la Vidra (jud. Ilfov): o apucătoare de capac-calotă cu decor excizat specific fazei Vidra a culturii Boian și trei fragmente dintr-un vas cu formă (binoclu sau suport) și decorație în tehnica tradiției Precucuteni²⁰. Primele săpături²¹ din așezarea de la Vidra au fost coordonate de către Dinu V. Rosetti în perioada 1931-1933²², astfel că cele două obiecte puteau ajunge în posesia dr. Severeanu numai prin intermediul celui care a coordonat săpăturile.

Ceramica de tradiție Gumelnița (faza B1) este reprezentată de patru vase întregite și 23 de fragmente, toate descoperite în așezarea de la Măgura Jilavei (jud. Ilfov). Săpăturile de aici au fost coordonate de același Dinu V. Rosetti și le-au precedat pe cele de la Vidra, fiind desfășurate în perioada 1929-1931²³. Înaintea intervenției arheologice, mare parte din așezare a fost distrusă de cariera unei cărămidării, iar câteva vase recuperate de proprietar au ajuns în colecția Istrate-Capșa²⁴. Vasele și fragmentele din colecția dr. Severeanu au însă aceleași marcaje precum alte vase de la Măgura Jilavei provenite din săpăturile lui Dinu V. Rosetti și aflate acum în colecția de arheologie a M.M.B. Publicarea extinsă a săpăturilor și materialelor îi revine lui Eugen Comșa în 1976²⁵, care nu include însă și materialele ceramice și piesele de silex din colecția dr. Severeanu.

Cele mai numeroase fragmente ceramice preistorice din colecție (Tab. 1) sunt cele de tradiție Cucuteni (faza A3) și toate provin din situl de la Fedeleşeni (jud. Iași). O campanie de cercetări arheologice în acest sit a fost condusă de Ion Nestor în 1928, la inițiativa lui Ioan Andrieșescu, prilej cu care a fost descoperit unul dintre celebrele sceptre zoomorfe din piatră²⁶. Nu se cunosc alte cercetări în respectivul sit după acel moment și până la donarea colecției, astfel că proveniența fragmentelor pictate de tradiție Cucuteni poate fi legată doar de activitatea celor doi arheologi amintiți.

Ceramica de tradiție Sălcuța (faza a III-a) este reprezentată de 17 fragmente din situl de la Ostrovu Corbului (jud. Mehedinți). Primele cercetări de suprafață din acest sit datează din anul 1921 și sunt legate de activitatea lui Alexandru Bărcăcilă, urmând ca în același an, sub coordonarea lui Ioan Andrieșescu, asistat de Alexandru Bărcăcilă și Ștefan Ciuceanu, să fie efectuate săpături sistematice publicate în 1924²⁷.

¹⁸ Christescu 1927-1932.

¹⁹ Berciu 1934; 1939.

²⁰ Publicat de D.V. Rosetti în lucrarea dedicată descoperirilor de la Vidra (Rosetti 1934, Fig. 25).

²¹ Până în 1938. Săpături de mică amploare au fost reluate abia în anul 1958 de către D. V. Rosetti și S. Morintz.

²² Rosetti 1934; Opreș 2015, p. 17.

²³ Rosetti 1932.

²⁴ Rosetti 1929a; 1929b.

²⁵ Comșa 1976.

²⁶ Nestor 1928; 1933; Harțușe 2009, p. 37-38.

²⁷ Bărcăcilă 1924; Pătroi 2009.

Alte săpături pe insulă sunt reluate în 1934 de către o echipă condusă de către Dumitru Berciu²⁸.

Ceramica din epoca bronzului

Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca timpurie a bronzului de pe teritoriul României este reprezentată în colecția analizată de un număr de 63 de fragmente ceramice de tradiție Coțofeni, despre care aflăm din registrul de inventariere că au fost descoperite în două situri²⁹: Peștera Pui și Jupalnic-Orșova (Tab. 1). Pentru ambele situri am întâmpinat dificultăți în identificarea exactă și aflarea unui istoric al cercetărilor. Fragmentele de la Peștera Pui, cele mai numeroase, provin cel mai probabil dintr-una din peșterile din comuna Pui, jud. Hunedoara, precum cele de pe raza satelor Feder sau Ohaba-Ponor. Aici au fost descoperite materiale ceramice de factură Coțofeni prin săpăturile lui Marton Roska din perioada 1923-1925³⁰. Săpături în zona respectivă au fost reluate abia 30 de ani mai târziu de către o echipă aflată sub coordonarea lui Constantin S. Nicolăescu-Plopșor (1954-1955). Satul Jupalnic de lângă Orșova (jud. Mehedinți) a dispărut sub apele Dunării în anul 1970, după construirea barajului de la Porțile de Fier I. Nu se cunosc date despre săpături sistematice de pe raza acestei foste localități, însă aflăm de la Dumitru Berciu în 1939 despre existența unei *planșe* cu ceramică Coțofeni de la „*Jupolnic*” aflată în colecția M.M.B.³¹ În monografia dedicată culturii Coțofeni, Petre Roman amintește că singurele materiale ceramice de la Jupalnic se află în „*Colecția Severeanu*” și că provin din „*descoperiri întâmplătoare*”³².

Ceramica de tradiție Glina este reprezentată în cadrul colecției de opt fragmente cu decor specific, descoperite în cartierul Fundeni din București și un vas cu toartă verticală, restaurat, descoperit într-un sit din zona Bucureștii Noi. Cele două situri sunt situate pe malurile râului Colentina, iar istoria cercetării lor se leagă de săpăturile de salvare întreprinse în perioada interbelică de Dinu V. Rosetti și Ion Nestor³³.

Ceva mai numeroase sunt fragmentele ceramice de tradiție Wietenberg (Tab. 1), toate provenind din localitatea eponimă de lângă Sighișoara, jud. Mureș. Kurt Horedt este primul care organizează săpături sistematice în acest sit începând cu anul 1938, însă la acea dată situl și bogățiile sale erau deja bine cunoscute³⁴. Prin săpături la *Dealul Turcului* și-a făcut „*ucenicia*” Dinu V. Rosetti³⁵, urmând ca după anul 1923 să se concentreze asupra săpăturilor în împrejurimile Bucureștilor. Este astfel posibil ca ceramica achiziționată de George Severeanu să fi fost adusă sau transferurile să fi fost intermediare de către Dinu V. Rosetti. O altă variantă de achiziție era cumpărarea directă de la colecționarii locali care au efectuat săpături în sit³⁶. Într-una dintre

²⁸ Berciu 1939.

²⁹ Conform înregistrărilor din Registrul Inventar din 1949.

³⁰ Roska 1925; Boroneanț 2000.

³¹ Berciu 1939, nota 164.

³² Roman 1976, p. 82.

³³ Rosetti 1929a; 1932; 1935.

³⁴ Schroller 1930, p. 251-253; Nestor 1933, Nota 373.

³⁵ Rosetti 1972, p. 52.

³⁶ Streitfeld 1973, p. 875-6.

puținele relatări ale dr. Severeanu în care este amintită achiziția de ceramică preistorică, acesta povestește despre preluarea unei săbii din bronz de la Butvar³⁷, împreună cu obiecte de piatră, ceramică și bronz descoperite la Wietenberg pe care le-a donat muzeului din București³⁸. Unul dintre respectivele obiecte, un fragment de vas cvadrilobat specific tradiției Wietenberg, este ilustrat în respectiva lucrare³⁹, acesta fiind identificat în colecția Severeanu, și nu în colecția de arheologie a M.M.B. cum era de așteptat. În acest caz, se pare că donația a avut un caracter temporar sau că doar o parte din respectivele obiecte au fost donate muzeului.

Urmând ordinea cronologică, următoarea categorie de ceramică din colecție este cea de tradiție Žuto Brdo - Gârla Mare: o urnă și un fragment ceramic descoperite în situl de la Ostrovu Mare. Urna a fost publicată de George Severeanu⁴⁰ împreună cu alte nouă vase pentru a demonstra similitudinile dintre decorul acestora și cel de pe piesele din aur din tezaurul de la Ostrovu Mare⁴¹ (achiziționat în anul 1921⁴²). Autorul amintește că datorită cercetărilor efectuate în 1936, de M.M.B. prin Dinu V. Rosetti, împreună cu directorul muzeului din Turnu Severin, Alexandru Bărcăcilă, multe vase sunt în muzeul liceului Traian, din Turnu Severin, iar o parte, găsite de localnici, au ajuns în colecția sa⁴³. Tezaurul format din obiecte de aur a fost transferat la Muzeul Național de Istorie a României la scurt timp după înființare, însă, despre soarta celorlalte vase publicate, care lipsesc la acest moment din colecție, nu se cunosc amănunte. Dumitru Berciu avea cunoștință, în 1939, despre existența unora dintre ele în colecția dr. Severeanu⁴⁴.

Cea mai recentă ceramică preistorică din colecție este de tradiție Tei, fiind consistent reprezentată prin cele 32 de recipiente întregi sau restaurate și de 83 de fragmente individuale, provenind din două situri din preajma Bucureștilor: Lacul Tei, respectiv Bucureștii Noi. Istoricul cercetărilor acestor situri îi au din nou în prim plan pe Dinu V. Rosetti și Ion Nestor⁴⁵. În publicațiile ulterioare săpăturilor, ambii autori utilizează, pe lângă altele, aceleași două fragmente aflate acum în colecția dr. Severeanu pentru a exemplifica caracteristicile ceramicii culturii Tei⁴⁶.

Origine și proveniență

Un obiect arheologic nu poate fi descoperit de două ori, astfel că originea sa nu poate fi decât una. Pentru obiectele arheologice dintr-o colecție, locul descoperirii marchează originea, iar pentru cele mai multe aceasta a putut fi aflată datorită înregistrărilor din inventarul colecției și pe baza marcajelor de pe obiecte. Proveniența

³⁷ Este vorba despre localitatea Budvar, în prezent înglobată în Odorheiul Secuiesc, jud. Mureș.

³⁸ Severeanu 1937b, p. 21.

³⁹ Severeanu 1937b, Fig. 4.

⁴⁰ Severeanu 1937a, Fig. 2.

⁴¹ Popescu, Popescu 1955, p. 865.

⁴² Crăciunescu 2014, p. 263.

⁴³ Crăciunescu 2014, p. 254; Severeanu 1937a, p. 5.

⁴⁴ Berciu 1939, nota 234.

⁴⁵ Rosetti 1929a; 1932; 1935; Gavrilă 2015.

⁴⁶ Rosetti 1929a, Fig. 9, 17; 1935, Fig. 34; Nestor 1933, Tafel 13/10,11.

examinează unde s-a mișcat un obiect și între cine⁴⁷, înțeală ca un transfer (sau transferuri multiple) de proprietăți între două sau mai multe persoane. Considerând că acest schimb de bunuri reprezintă un act social, proveniența mai poate fi tradusă ca viața socială a unui obiect în circuitul comercial, de la origine până la destinația finală. Astfel că deslușirea provenienței conduce de fapt la crearea unei istorii atât a obiectului, cât mai ales a relațiilor sociale dintre persoanele între care obiectul a fost transferat⁴⁸.

Istoria provenienței ceramicii preistorice din *Colecția Maria și dr. George Severeanu* a început odată cu momentul descoperirii și s-a încheiat prin donația efectuată către M.M.B. Au fost identificate în colecție vase și fragmente ceramice ce caracterizează 11 culturi arheologice preistorice, descoperite în 12 situri din zone geografice diverse (Tab. 1): șase din Muntenia, trei din Oltenia, două din Transilvania și unul din Moldova (Pl. 1). În toată această diversitate elementul comun cel mai evident este destinația finală a tuturor obiectelor: colecția dr. Severeanu. Un alt element comun, observat datorită acestui studiu, este legat de identitatea descoperitorilor. În lista ce cuprinde numele acestora (Tab. 1) există patru nume care apar cu o frecvență ridicată și de activitatea cărora poate fi legată originea ceramicii preistorice din colecție: Dinu V. Rosetti, Ioan Andrieșescu, Ion Nestor și Dumitru Berciu. O discuție asupra provenienței o să aibă ca element central relațiile dintre cei patru arheologi și colecționar.

Dinu V. Rosetti ne relatează despre prietenia dintre el și George Severeanu, precum și că lui i se datorează primele contacte conștiente ale renumitului colecționar de monede și antichități cu domeniul preistoriei⁴⁹. Momentul poate fi plasat în timp, undeva spre sfârșitul deceniului trei al secolului XX, iar colaborarea dintre cei doi a condus la înființarea M.M.B. în 1931 și la numirea lui George Severeanu ca director⁵⁰. Până la acel moment, Dinu V. Rosetti a efectuat săpături arheologice la Sighișoara și din 1923 în jurul Bucureștiului, pe cheltuiala proprie, urmând ca apoi să le continue cu fonduri de la municipalitate ca reprezentat al nou-înființatei instituții⁵¹. George Severeanu nu specifică și nu este amintit nicăieri ca participant direct la aceste cercetări, însă cu siguranță le-a susținut în calitate de director al M.M.B. În calitate de colecționar este foarte posibil să le fi susținut financiar și astfel, o parte din descoperiri să fi intrat în colecția proprie.

Mult mai puține însemnări există despre relația colecționarului cu ceilalți trei arheologi amintiți. Ioan Andrieșescu este considerat unul dintre fondatorii școlii moderne de arheologie din România, iar Ion Nestor și Dumitru Berciu au fost unii dintre elevii săi cei mai de seamă⁵², toți activând ca arheologi în cadrul Muzeului Național de Antichități (MNA)⁵³ și ca profesori la Universitatea București. Lipsesc dovezile directe ale unor achiziții de ceramică de la aceștia. Există însă o poveste a

⁴⁷ Higonnet 2012.

⁴⁸ Higonnet 2012, p. 201.

⁴⁹ Rosetti 1971.

⁵⁰ Rosetti 1971.

⁵¹ Rosetti 1971.

⁵² Dragoman 2013, p.169-170.

⁵³ Din anul 1932 își are sediul vis-à-vis de reședința colecționarului.

unui alt artefact din colecție, o spadă din bronz de la Bucium, jud. Iași, care exprimă grațitudinea lui Ioan Andrieșescu față de George Severeanu. Considerată inițial un fals de cei de la Iași, a fost identificată în 1916 de către I. Andrieșescu însă MNA nu a avut suficienți bani să o cumpere și într-un final a ajuns în colecția dr. Severeanu⁵⁴. În colecție se regăsesc și piese din bronz din depozitul de la Drajna de Jos, descoperit și publicat de același Ioan Andrieșescu⁵⁵.

La inițiativa acestuia s-au desfășurat primele săpături sistematice în situri preistorice din Moldova și Oltenia la care au participat Ion Nestor și Dumitru Berciu, iar o parte dintre aceste situri sunt locuri de origine pentru ceramica din colecția dr. Severeanu. Proveniența acesteia o putem doar bănuși în baza unei relatări a lui Dumitru Berciu din 1934, elocventă pentru a arăta că în deceniul patru al secolului XX exista o legătură strânsă între susținerea materială a cercetărilor arheologice și traseul ulterior al artefactelor: „*D. Gh. Georgescu ne-a întovărășit la aceste cercetări, dându-ni un prețios concurs material și moral. Obiectele descoperite se găsesc în parte la Craiova, iar restul în colecția d-lui Georgescu.*”⁵⁶

Concluzii

Ceramica preistorică din *Colecția Maria și dr. George Severeanu* a fost achiziționată în ultimul deceniu de viață al colecționarului. În această perioadă a manifestat un interes sporit pentru perioada preistorică locală, concretizat atât prin îmbogățirea și deversificarea colecției, cât și prin publicarea diferitelor tipuri de obiecte preistorice. Noile sale preocupări par să fi fost influențate de relația de prietenie, și mai apoi de colegialitate, cu Dinu V. Rosetti. Legăturile mai vechi cu Ioan Andrieșescu i-au oferit o deschidere spre materialele pe care acesta și discipolii săi, Ion Nestor și Dumitru Berciu, le-au scos la lumină printr-o serie de cercetări arheologice din aceeași perioadă. Astfel, istoria ceramicii preistorice din colecție poate fi rezumată la legăturile dintre colecționar și un număr restrâns de arheologi contemporani care activau într-un cadru proaspăt instituționalizat. Acest demers este în egală măsură relevant pentru istoria colecțiilor private cât și pentru istoria arheologiei instituționalizate din România, fiind elocvent pentru înțelegerea relațiilor dintre reprezentanții lor.

⁵⁴ Andrieșescu 1925, nota 7.

⁵⁵ Andrieșescu 1925.

⁵⁶ Berciu 1934, p. 75, despre săpăturile din 1934 de la Vădastra - *Măgura Fetelor*.

Bibliografie

- Andrieșescu 1925:** I. Andrieșescu, *Nouvelles contributions sur l'âge du bronze en Roumanie. Le dépôt de bronzes de Drajna-de-Jos et l'épée de Bucium*, Dacia II, 1925, p. 345-384.
- Astancăi 1971:** Gh. Astancăi, *Profesor agregat doctor George Severeanu 1879-1939*, MIM, nr. VIII, 1971, p. 373-380.
- Bărcăcilă 1924:** Al. Bărcăcilă, *Antiquités pré- et proto-historiques des environs de Turnu-Severin*, Dacia I, 1924, p. 280-296.
- Berciu 1934:** D. Berciu, *O colecție de antichități din județul Romanați – Gh. Georgescu-Corabia*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice 27 (80), aprilie-iunie, 1934, p. 74-84.
- Berciu 1939:** D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939.
- Boia 2005:** L. Boia, *Două secole de mitologie națională*, Ed. Humanitas, București, 2005.
- Boroneanț 2000:** V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, (ed) cIMEC, București, 2000.
- Christescu 1927-1932:** V. Christescu, *Les stations préhistoriques de Vădastra*, Dacia III-IV, 1927-1932, p. 167-205.
- Comșa 1976:** E. Comșa, *Quelques considérations sur la culture Gumelnița (L'agglomération Măgura Jilavei)*, Dacia N.S., XX, 1976, p. 105-127.
- Crăciunescu 2014:** G. Crăciunescu, *Cultura Žuto Brdo – Gârla Mare în sud-vestul Olteniei. Stadiul actual al cercetării*, în S. Forțiu, A. Cîntar (ed.) *Arheovest II*, In honorem Gheorghe Lazarovici, Interdisciplinaritate în arheologie, Timișoara, 6 decembrie 2014, JATEpress Kiadó, Szeged, 2014, p. 251-271.
- Dragoman 2013:** R.-A. Dragoman, *Ideologie și politică în cercetarea (e) neoliticului din România*, în R.-A. Dragoman și S. Oanță-Marghitu (ed.), *Arheologie și politică în România*, Ed. Eurotrip, Baia Mare, 2013, p. 49-87.
- Gavrilă 2015:** E. Gavrilă, *Repertoriul așezărilor culturii Tei din București și județul Ilfov*, RCAN I, 2015, p. 42-66.
- Gramatopol 2006:** M. Gramatopol, *Gustul Eternității*, Vol. II. Ed. Meridiane, București (online la adresa <http://www.mihaiagramatopol.ro/index.php/opera/gustul-eternitatii-ii/44-gustul-eternitatii-ii/358-colectii-si-colectionari>, accesat la 15.05.2016).
- Hartuche 2009:** N. Hartuche, *Sceptrele de piatră zoomorfe – interpretare și cronologie*, Pontica 37-38, 2009, p. 71-97.
- Higonnet 2009:** A. Higonnet, *A Museum of One's Own: Private Collecting, Public Gift*, Periscope Publishing, 2009.
- Higonnet 2012:** A. Higonnet, *The Social Life of Provenance*, G. Feigenbaum, I. Reist (ed.) *Provenance. An alternate history of art*, Getty Research Institute, 2012: Los Angeles, p. 195-209.
- Ioniță 2009:** I. Ioniță, *Muzee memoriale și colecții bucureștene în perioada 1945-2000*, Ed. Domini Sterv, București, 2009.
- Moisil 1939:** C. Moisil, *Dr. G. Severeanu (necrolog)*, CNA, Anul XIV, nr. 115-116, 1939, p. 145-6.

- Nestor 1928:** I. Nestor, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit*, *Prähistorische Zeitschrift*, XIX, 1928, p. 110-143,
- Nestor 1933:** I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, In 22 Bericht der RömischGermanischen Kommission, 1933, p. 11-181.
- Opriș 2015:** V. Opriș, *Monumente fantomatice. Tell-urile eneolitice din preajma Bucureștilor*, RCAN I, 2015, p. 11-28.
- Pătroi 2009:** C. N. Pătroi, *Repere cronologice privind cercetarea culturii eneolitice Sălcuța*, Drobeta, XIX, 2009, p. 32-47.
- Petrescu-Dîmbovița și Vulpe 2010:** M. Petrescu-Dîmbovița și Al. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor, Vol. I, Moștenirea timpurilor îndepărtate, Ediția a II-a, revăzută și adăugită*, Editura Enciclopedică, București, 2010.
- Popescu, Popescu 1955:** D. Popescu, V. Popescu, *Asupra tezaurului de la Ostrovul Mare*, SCIV, VII, 1955, 3-4, p. 865.
- Roman 1976:** P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976,
- Rosetti 1929a:** D.V. Rosetti, *Din preistoria Bucureștilor*, CNA, IX, 1929, p. 2-15.
- Rosetti 1929b:** D.V. Rosetti, *Raportul preliminar asupra săpăturilor arheologice executate la „Măgura dela Jilava”*, în D. Dumbravă (ed.) *Strămoșii Bucureștenilor*, București: Atelierele „Adevărul”, 1929, p. 28-32.
- Rosetti 1932:** D.V. Rosetti, *Câteva așezări și locuințe preistorice din preajma Bucureștilor*, București, 1932, p. 5-23.
- Rosetti 1934:** D.V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra - Raport preliminar*, Publicațiile Muzeului Municipiului București, 1934, p. 6-31.
- Rosetti 1935:** D.V. Rosetti, *Civilizația de tip București*, Bucureștii Vechi, Anii I-V, 1930-1934, 1935, p. 155-176.
- Rosetti 1971:** D. V. Rosetti, *Însemnări privind activitatea Muzeului Municipal (1931-1948)*, MIM, nr. VIII, 1971, p. 349-356.
- Rosetti 1972:** D. V. Rosetti, *Importanța cercetărilor arheologice Bucureștene din perioada 1923-1948*, MIM, IX, 1972, p. 51-56.
- Roska 1925:** M. Roska, *Rapport préliminaire sur les fouilles archéologiques de l'année 1925*, Dacia II, 1925, p. 400-416.
- Schroller 1930:** H. Schroller, *Die Stein-und Kupferzeit Siebenbürgens*, *Zeitschrift für Ethnologie*, 62, 1930, p. 248-258.
- Severeanu 1937a:** G. Severeanu, *The gold treasure of the „Ostrovul Mare”*, Bucureștii. *Revista muzeului și pinacotecei municipiului București*, nr. 1-2, 1937, p. 5-19.
- Severeanu 1937b:** G. Severeanu, *Bronz-Säbel aus Butvar*, Bucureștii. *Revista muzeului și pinacotecei municipiului București*, nr. 1-2, 1937, p. 21-23.
- Streitfeld 1973:** Th. Streitfeld, *Colecționarii Hans Ungar și Karl Haldenwang*, *Apulum* XI, 1973, p. 873-877.

Lista ilustrațiilor/List of illustrations

Figura 1. Distribuția spațială a locurilor de descoperire a ceramicii preistorice din *Colecția Maria și dr. George Severeanu*.

Figure 1. Spatial distribution of the provenance sites for the prehistoric pottery from the *Maria and dr. George Severeanu Collection*.

Epoca	Tradiție ceramică	Vase complete /restaurate	Fragmente individuale	Sit	Descoperitori/ Arheologi	Campanii de săpătură (până în 1939)
Eneolitic	Vădastra I-II	0	106	Vădastra- Măgura Fetelor	V. Christescu D. Berciu	1926 1934
	Boian-Vidra	0	1	Vidra	D.V. Rosetti	1931-1933
	Precucuteni III	0	1	Vidra	D.V. Rosetti	1931-1933
	Gumelnița B1	4	23	Măgura Jilavei	D.V. Rosetti	1929-1931
	Cucuteni A3	0	160	Fedeleşeni	I. Nestor, I. Andrieşescu	1928
	Sălcuța III	0	17	Ostrovu Corbului	Al. Bărcăcilă, Șt. Ciuceanu, I. Andrieşescu, I. Nestor, D. Berciu, P. Costesu	1921 1932-1934
Epoca bronzului	Coțofeni	0	55	Peștera Pui	M. Roska	1923-1925
		0	8	Jupalnic- Orșova	Descoperiri întâmplătoare	N/A
	Glina	0	8	Fundeni	D.V. Rosetti	Înainte de 1928
		1	0	Bucureștii Noi	D.V. Rosetti D.V. Rosetti, I. Nestor	1928 1929-1930
	Wietenberg	0	82	Wietenberg	K. Seraphin	1898
					K. Haldenwang	1905
					D.V. Rosetti	Înainte de 1923
					K. Horedt	1938
	Žuto Brdo – Gârla Mare	1	1	Ostrovu Mare	D.V. Rosetti, Al. Bărcăcilă	1936
	Tei	32	83	Lacul Tei Bucureștii Noi	D.V. Rosetti	1927
D.V. Rosetti					1928	
D.V. Rosetti, I. Nestor					1929-1930	
Total	11	38	545	12	12	-

Tab 1. Ceramica preistorică din *Colecția Maria și dr. George Severeanu*, distribuită pe epoci, tradiții ceramice, situri originare, descoperitori implicați și anii în care s-au desfășurat cercetările.

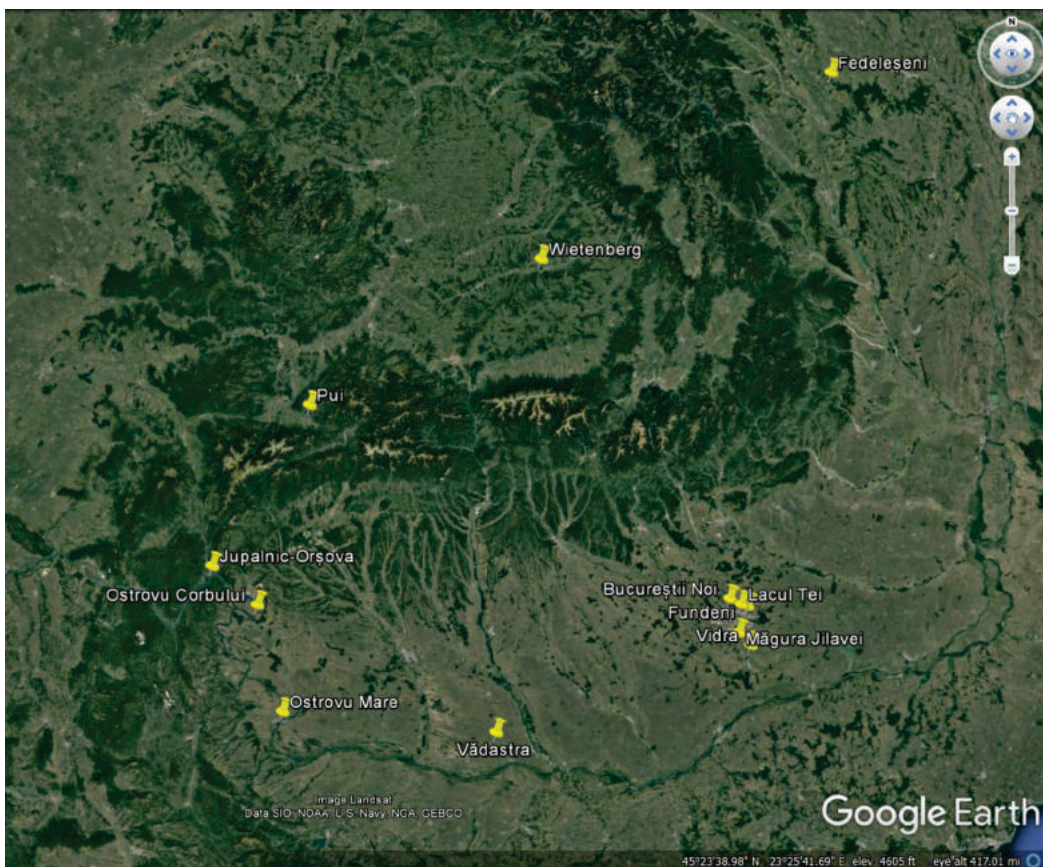


Figura 1. Distribuția spațială a locurilor de descoperire a ceramicii preistorice din *Colecția Maria și dr. George Severeanu*.

SOME PRELIMINARY CONSIDERATIONS REGARDING THE SPATIAL ORGANIZATION ON THE EPONYMOUS SETTLEMENT OF THE GUMELNIȚA CULTURE

Done Șerbănescu*
Olguța Androne*

Cuvinte cheie: *Oltenița, Măgura Gumelnița, săpături arheologice preventive, amenajarea habitatului, organizare proto-urbană.*

Keywords: *Oltenița, Măgura Gumelnița, archaeological excavations, spatial habitat, proto-urban organization.*

Rezumat: *Măgura Gumelnița, așezarea eponimă a celei mai înfloritoare civilizații din Europa din a doua jumătate a mileniului V a. Chr. se află la 3,5 km nord-est de orașul Oltenița. Cercetările arheologice recente sugerează faptul că Măgura, pentru a fi locuită în epoca eneolitică, a fost terasată, fiind amenajate trei trepte pe care s-au construit locuințe. Pe platou erau 1-3 șiruri de locuințe așezate circular, iar în mijlocul lor exista un sanctuar și o piață. Așezarea era fortificată pe toate laturile cu șanț, val și palisadă. O asemenea sistematizare realizată după un plan prestabilit este specifică așezărilor protourbane și dovedește că în acea comunitate era o diferențiere socială și avea un conducător care își exercita autoritatea asupra celorlalți, dar și asupra comunităților din jur.*

Abstract: *Măgura Gumelnița (the site that gave the name to the Eneolithic civilization flourishing in the Balkan Peninsula and evolving during the second half of the 5th millennium B.C.), is located on the Danube Valley, ca. 3.5 km northeast of the Oltenița Municipality. Recent archaeological investigations suggest that Măgura, in order to be inhabited during prehistoric times, had three terraces cut on its slopes and populated with dwellings. The top plateau also housed 1 to 3 circular rows of houses, while in the central part was a sanctuary and an unoccupied area for various community activities. The settlement was fortified on all sides with a ditch, rampart and palisade. Such organization performed after a predetermined plan is specific for proto-urban settlements and suggests that this community knew social differentiation and perhaps had a leader with authority over neighbouring communities.*

The tell type settlement at *Măgura Gumelnița* (Plate I/1), is located on a steep-sloped, rectangular natural mound, 4 km away from the river bank. The surface of the archaeological site covers ca. 3 ha, the tell being one of the largest north of the Danube¹.

*Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița.

¹ Lazarovici 2007, p. 85.

At the end of the 19th century, Grigore Tocilescu (then the Director of the *National Museum of Antiquities*), among several other scholars, suggested in the *Large Geographic Dictionary of Romania (Marele dicționar geografic al României)*², that *Măgura Gumelnița* covered the remains of the *Constantiniana Daphne* fortress, as previously mentioned by the Byzantine historian *Procopius of Caesarea*. According to the latter, the fortress was erected by *Constantine the Great* on the left bank of the Danube, right across the *Transmarisca* (the present day Tutrakan, in Bulgaria)³. So far, the archaeological research undertaken in the region did not confirm the existence of a fortification, of either Roman or Roman-Byzantine age.

Măgura Gumelnița was rediscovered in 1924 by Vladimir Dumitrescu, who, based on the burnt adobe fragments and the numerous ceramic fragments, recognized it to be a prehistoric settlement⁴. Thus, in the summer of the next year, with the help of his younger colleague, Ion Nestor, he carried out the first scientific, stratigraphy based prehistoric excavations in Romania⁵. The investigated surface covered ca. 60 m², and the results of the archaeological research were consequently published in the *Dacia* journal⁶.

In 1939 the excavations on *Măgura Gumelnița* were resumed by Dinu V. Rosetti, the director of the *Bucharest City Museum*. The owner of the *Măgura* (= Mound) tell, a certain Calomfirescu, allowed him to dig wherever he wanted, as he was a family friend⁷, favour that had been denied to Vladimir Dumitrescu back to 1925. The two trenches excavated by Dinu V. Rosetti covered ca. 150 m². They were never backfilled and can be seen to this day. Unfortunately, the results of those excavations remained largely unpublished, with the exception of a few important details revealed in a paper on the subject of the funerary *tumuli* from Gurbănești⁸.

In 1960, Vladimír Dumitrescu returned to the site and, with the help of Barbu Ionescu, then the director of the *Oltenița Museum*, started another excavation on the *Măgura Gumelnița*, over a surface of 40 m². On this occasion, he noted that, in places, the cultural layer reached 4 m in thickness, proving his previous stratigraphic observations, made 35 years before, correct⁹.

From the above mentioned information source, results that Vladimir Dumitrescu had excavated on the western side of the tell, while Dinu V. Rosetti conducted his excavations on the southern and northern parts. Thus, the central area of the site was never investigated. With only small scale sondages, there was no comprehensive image of the distribution of the dwellings and the other constructions, of their dimensions and density, the only existing information referring to those with a special destination, marked on the general plan of the settlement.

² Lahovari *et alii* 1900, p. 668.

³ FHD-R II, p. 469.

⁴ Dumitrescu 1993, p. 50-57.

⁵ Dumitrescu 1993, p. 56.

⁶ Dumitrescu 1925, p. 29-103.

⁷ Dumitrescu 1993, p. 50-57.

⁸ Rosetti, 1959, p. 791-813.

⁹ Dumitrescu 1966, p. 96 ff.

During 2010 and 2011, the Mayor of the Oltenița Municipality aimed to include the well known prehistoric site among the tourist attractions of the town, in order to increase the number of visitors, and thus addressed the *National Commission of Archaeology* submitting a *Tourist Management Plan for the Măgura Gumelnița* and, consequently asked for the release of a permit for preventive archaeological excavations in the respective area. The above mentioned *Plan* had been conceived by the present authors and suggested, among others, the development of an Archaeopark on the site area, composed of eight *Neolithic* dwellings, with distinct destinations, including a sanctuary - dwelling. The *Plan* also included the display of a stratigraphic profile of the site, exhibited together with several other vestiges and archaeological finds. The archaeopark would have included animal folds (with living sheep, goats etc.), and also areas cultivated with the domestic plants known at the time, as well as souvenir kiosks for the public, a small fishing pond, an equitation centre etc.

In order to obtain the permit for the preventive archaeological research, a topographic survey of the site was needed. This action revealed that certain areas of the mound had been cut into several terraces and the question as to the creators of those terraces rose. Mound terracing during present contemporary period was out of the question, as the site had been permanently under the supervision of the researchers of the Oltenița Museum. On the other hand, the *Large Geographic Dictionary of Romania*, vol. 3, published in 1900, stated that „*the mound is called Gumelnița. Around it, on the upper part, there is a ditch, where it was believed a fortress wall had existed; in the centre of the latter certain people pretend that a church must have been erected*”¹⁰. This quotation indicates that the terraces on the *Măgura Gumelnița* were noticeable at the end of the 19th century, but this information was disregarded by the authors of the archaeological investigations carried out between the Two World Wars.

The late Barbu Ionescu (creator and developer of the Oltenița Museum), in his unpublished manuscript *Contributions to the archaeological repertoire of the Ilfov County*, noted that „*the Măgura Gumelnița is surrounded on its upper part by a step associated to a lower terrace, preserved on most of its area. Between 1918 and 1973 a large number of soundings took place in the vineyards covering this terraced step. On the upper level, traces of the Cernavoda II culture were detected, reaching down to the depth of 0.50 m, and extremely seldom, remains of the Glina culture. A 1961 documentation survey on the eastern terraced step of the settlement exposed a thin habitation layer attributed to the Boian III-Vidra phase*”¹¹.

In 2011, the Deputy Mayor of Oltenița had the initiative of cutting a winding car road to the top of the *Gumelnița tell*. During the bulldozing phase at the base of the mound, an archaeological layer was exposed, containing large amounts of daub, probably the remains of a dwelling, and thus the destructive initiative was brought to an end. Surprisingly, this occasion offered the opportunity to observe at the median level of the *Măgura Gumelnița*, another terrace, probably cut during the Eneolithic

¹⁰ Lahovari *et alii* 1900, p. 668.

¹¹ Amu 2015, p. 29f.

times. This hypothesis is suggested by the fact that the constructions of the A2 Gumelnița phase were built right on this flat surface.

The analysis of the satellite images and the existing aerial views (courtesy of CIMEC) suggests that, during prehistoric times *Măgura Gumelnița* was terraced on all sides. A photograph of its norther part shows a second terrace towards its base (Plate I/2).

The terraces on *Măgura Gumelnița* can easily be observed today. The first terrace, 8-9 m in breadth, is located 8 m below the top plateau of the settlement (Plate II/1). The second terrace is 18 m below the plateau of the settlement, at what is the present day walking level, and thus its breadth has not been yet established. The Eneolithic habitation/walking level was probably at least 6 m lower than the present one.

Although only a few Gumelnița settlements were investigated north of the Danube, prehistoric terraces were documented at other sites as well. During the excavations carried out at Alexandria - *Gorgan* (Teleorman County),¹² and at Pietrele – *Măgura Gorgana*¹³, the authors of the excavations observed that during an initial stage of organizing the surrounding habitat, certain terraces had also been cut.

During his the investigations at the Eneolithic tell at Chirnoși (Călărași County), S. Morintz noted: „*The level of the earliest habitation traces (ca. 3 m lower than the recent level of the meadows) indicates a rise of over 3 m of the floodable area of the Danube from the Boian III phase to the present. The Boian III habitation traces, marked by burnt horizons and characteristic materials, alternate with layers of alluvium*”¹⁴.

Alternatively, the excavators of the Pietrele - *Măgura Gorgana* Eneolithic tell (Giurgiu County) suggest that the soundings and analyses carried out during several archaeological seasons indicate a difference of 6 m between the present day level of the Danube meadow and the Eneolithic one.

Thus, it appears that sediments deposited during prehistoric flooding events, from the Neolithic until our days, triggered a rise of the meadow surface of several meters.

This allows us to suggest that during second half of the 5th millennium BC when the habitation at *Măgura Gumelnița* was established, a third “terrace” existed, created in the shape of a battered area on the slope of the mound, 6 m below what is today the walking level. The resulted earth was used for constructions, as well as for the (unavoidable) fortification system.

The latter was similar to those of other contemporary settlements: a ditch, rampart and palisade. The 6-8 m terraces, dug into the local *loess*, were redoubtable obstacles in the way of the possible assailants. Probably, several guarded access ways existed to facilitate the entrance into the settlement.

¹² Andreescu *et alii* 2002, p. 38

¹³ Hansen *et alii* 2005; Hansen *et alii* 2006 etc.

¹⁴ Morintz, Ionescu 1968, p. 106.

Barbu Ionescu's observations regarding the existence of a thin Boian (the Vidra phase) habitation layer on the eastern terrace of the *Măgura Gumelnița* rises the following question: who were those who first modified the natural habitat at *Gumelnița*? Could the terraces on the *Măgura* have been cut by the predecessors of the Gumelnița culture, namely the Boian communities? It is not impossible, given the fact that many tells started their existence during the evolution of the Boian culture, e.g. those of the Vlădicesca tell (the late Giulești phase), the Hârșova tell (the Vidra phase)¹⁵, the Pietrele tell (during the evolution of the Boian culture) etc.

Following the development Plan mentioned above, geo-magnetic surveys took place in order to choose a location for the development of the archaeopark, location with a less dense concentration of archaeological features. The surveys were directed by David Mosses ("George Washington" University, Washington D.C., U.S.A.), our collaborator in the research of the Getic *dava* from Radovanu (Plate II/2). The distinguished researcher was assisted by a group of Romanian archaeologists, who were trained in the use of the magnetometer, later donated to the „*Sebastian Morintz*” Archaeological Association.

Following the above mentioned investigations and in order to expose the site stratigraphic profile, as stated in the *Plan*, in the autumn of 2011 archaeological excavations took place in the central area of the *Măgura Gumelnița*. A 2 m wide longitudinal trench, oriented north-south was initially excavated. The trench indicated the existence on the western area of the settlement of some daub constructions that extended over a distance of ca. 30 m. The same situation was observed on the northern side of the trench, where the dwellings extended just over a surface of ca. 15 m in length. Thus, we suggest that the northern side of the settlement, more exposed to the harsh winds of winter, was less inhabited. The area comprised probably just one row of dwellings, oriented north-south, while the southern side might have consisted of two such rows with the same orientation.

At that particular moment of our investigation, when we were not considering future systematic excavations, it was decided not to excavate further the above mentioned areas of the site where the dwellings had been identified, but instead, to deepen the existing trench in the area where no archaeological complexes existed. *Trench I/2011* was deepened during the campaign of 2012 over a length of 39 m, delimited by the centre of the mound and the dwelling on its southern side (Plate III/1).

The observed stratigraphy of Trench 1 was similar to the one recorded by Vladimir Dumitrescu in 1960: four habitation levels, the first three (counting from the base) belonging to the Gumelnița A2 phase, and the upper one to the Gumelnița B1. The upper level, disturbed by a vine plantation, contained also Cernavodă II ceramic fragments but any possible habitation complexes of this culture were destroyed by

¹⁵ Done Șerbănescu was part of the research team for the Hârșova-tell in 1961.

land works. Still, during his 1939 excavations, Dinu V. Rosetti uncovered an inhumation burial, attributed to this upper level¹⁶.

The excavation results of Trench 1 supports our hypothesis that *Măgura Gumelnița* had a second terrace located at the present day level of the meadow, populated by dwellings. One dwelling we uncovered at this level yielded rich archaeological material; its study is still in progress. As an example, we would like to mention an anthropomorphic statuette with a similar posture of the Hamangia „Thinker”, but decorated with rich incised patterns (suggesting clothing items) and also some symbols. The “*Gumelnița Thinker*” is nowadays the new „star” of the Neolithic art collection of the *Museum of the Gumelnița Civilisation - Oltenița* (Plate IV/2).

From the above mentioned dwelling and the cultural layer located on the plateau of the settlement, came an entire range of several complete or refittable vessels, ceramic fragments, several anthropomorphic figurines (recovered in the proximity of the “sacred” area), a copper pin and abundant faunal remains. Their study is a work in progress.

Another important element in our hypothesis is the large sanctuary model (with several stories - Plate IV/1) found in the infill of the military pits and trenches dug¹⁷ in the central area of the settlement during WWII. Together with other cultic objects, this was surely part of the inventory of a real sanctuary located on the mound. Our excavation observations allow us to suggest that on the *Măgura Gumelnița* the dwellings were set (in concentric circles or squares) towards the four sides of the top plateau in in one to three rows. The centre (ca. 60 m in diameter/length) was habitation free, perhaps with one more imposing building, with several stories, serving for magical-religious ceremonies, for depositing the food provisions of the community and perhaps other community activities.

Future research will focus on the plateau of the *Măgura*, envisaging magnetometric prospections in an attempt to estimate the number of existing dwellings. Other types of methods, such as core and soil sampling will be employed for the identification of the hypothesized third terrace and the fortification system.

The special organization of the habitat on the *Măgura Gumelnița* suggests a pre-established plan, with dwellings arranged in concentric rows; the central space, surrounded by dwellings, had a more imposing construction, possibly storied, serving both as a gathering place for the members of the community and as a sanctuary for magic-religious ceremonies (a possible reconstruction: Plate IV/3). The centre of the settlement had also an open space -the place for human contacts. In our hypothesis, we further suggest that such a community was socially ranked (as revealed by certain

¹⁶ The burial was covered with stone sledges and contained a flexed skeleton. The only grave good was represented by a vessel characteristic to the D stage (Cernavoda II)¹⁶. Other similar (unpublished) burials, were discovered by Barbu Ionescu on the neighbouring terrace. In 1988, Constantin Hălcescu studied a Cernavodă II small necropolis was situated ca. 1 km north-west from the *Măgura*; the resulted archaeological material are part of the collections of the *Museum of the Gumelnița Civilisation at Oltenița*, but the plans and field notes are missing.

¹⁷ A military observation point was located there, the mound being the highest location in the area.

aspects of the Boian culture). Thus, it is conceivable that the common people of the community resided in the peripheral areas (the terraces), while the elite lived in the central area, on the plateau of the settlement. Furthermore, a proto-urban society as the one on the Gumelnița mound must have had an impact on the neighbouring communities. Such a hypothesis though, can only be proven after the careful future study of the inventory, size and location of the dwellings.

It is true that our proposed model for the spatial organization of the community on *Măgura Gumelnița* is not frequently found within the area of the Gumelnița culture north of the Danube, where a more common pattern is that of a settlement organized along two major axes. Similar patterns to those from *Măgura Gumelnița* can be recognized for the Cucuteni culture¹⁸.

Such an effort in modifying and re-organizing the surrounding habitat must have requested a significant amount of labour force, suggesting either the existence on the *Măgura Gumelnița* of a large community, or the participation to this action of the neighbouring communities, perhaps dependant on the *Măgura Gumelnița* one, the latter being the most important proto-urban centre in the region.

Bibliography

Amu 2015: P. Amu, *Monografia orașului Oltenița și orașul Turtucaia în timpul cedării Cadrilaterului 1940*, Vol. V, Oltenița, 2015.

Andreescu et alii 2003: R.-R. Andreescu, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, P. Mirea, S. Apope, Pompilia Zaharia, C. Lazăr, Katia Moldoveanu, D. Bailley, S. Mills, L. Thiessen, N. Stone, *Alexandria, jud. Teleorman, Punct: Gorgan, Ved 003*, în M.V. Angelescu, C. Borș, F. Vasilescu (ed.), *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2002, A XXXVII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Covasna, 2-6 iunie 2003*, București, 2003, p. 37-39.

Dumitrescu 1925: Vl. Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, Dacia, 1925, p. 29-103.

Dumitrescu 1966: Vl. Dumitrescu, *Gumelnița. Sondajul stratigrafic din 1960*, SCIV, 17, 1966, 1, p. 51-90.

Dumitrescu 1993: Vl. Dumitrescu, *Oameni și cioburi*, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, XI, 1993.

FHD-R II: *Izvoarele Istoriei României*, II, București, 1970.

Hansen et alii 2005: S. Hansen, A. Dragoman, A. Reingruber, I. Gatsov, J. GÖrdorfer, J. Nedelcheva, S. Oanță-Marghitu, B. Song, *Der kupferzeitliche Siedlungshügel Pietrele an der Unteren Donau. Bericht über die Ausgrabungen im Sommer 2004*, Eurasia Antiqua, 11, 2005, p. 341-393.

Hansen et alii 2006: S. Hansen, A. Dragoman, A. Reingruber, N. Benecke, I. Gatsov, T. Hoppe, F. Klimscha, J. Nedelcheva, B. Song, J. Wahl, *Pietrele – Eine kupferzeitliche Siedlung an der Unteren Donau. Bericht über die Ausgrabung im Sommer 2005*, Eurasia Antiqua, 12, 2006, p. 1-62.

¹⁸ Monah et alii 2003; Petrescu-Dîmbovița 2004.

Lahovari et alii 1900: G.I. Lahovari, G.I. Brătianu și G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol. 3, 1900.

Lazarovici 2007: Cornelia-Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România. II Epoca cuprului*, Iași 2007.

Monah et alii 2003: D. Monah, Gh. Dumitroaia, F. Monah, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, *Poduri-Dealul Ghindarului. O Troie în Subcarpații Moldovei*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XIII, Piatra-Neamț, 2003.

Morintz, Ionescu 1968: S. Morintz, B. Ionescu, *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița*, SCIV 19, 1968, 1, p. 95-128.

Petrescu-Dîmbovița, Văleanu 2004: M. Petrescu-Dîmbovița, M.-C. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuie. Monografie arheologică*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XIII, Piatra-Neamț, 2004.

Rosetti 1959: D.V. Rosetti, *Movilele funerare de la Gurbănești*, MCA, VI, 1959, p. 791-816.

List of illustrations / Lista ilustrațiilor

Plate I. Măgura Gumelnița: 1. Southern view (photo by Done Șerbănescu), 2. Aerial view of the Măgura Gumelnița, after CIMEC.

Planșa I. Măgura Gumelnița: 1. Vedere dinspre sud (foto Done Șerbănescu), 2. Vedere aeriană a Măgurii Gumelnița, după CIMEC.

Plate II. Măgura Gumelnița: 1. The Western side of the upper terrace, 2. Geophysical prospecting (2011). Photos by Done Șerbănescu.

Planșa II. Măgura Gumelnița: 1. latura de vest a terasei superioare, 2. efectuarea prospecțiunilor geofizice (2011). Foto Done Șerbănescu.

Plate III. Măgura Gumelnița, 2011 campaign: 1. aspect during the preventive excavation (photo by Done Șerbănescu), 2. Eastern profile of the Trench I.

Planșa III. Măgura Gumelnița, campania 2011: 1. aspect din timpul săpăturilor preventive (foto Done Șerbănescu), 2. profilul de est al Secțiunii I.

Plate IV. Măgura Gumelnița: 1. Sanctuary model, 2. Antropomorphic figurine discovered in Dwelling 1/2011, 3. Reconstruction version of the habitation. 1-2 photo by Done Șerbănescu.

Planșa IV. Măgura Gumelnița: 1. model de sanctuar, 2. statueta antropomorfa descoperită în L1/2011, 3. încercare de reconstituie a habitatului. 1-2 foto Done Șerbănescu.



1



2

Plate I. Măgura Gumelnița: 1. Southern view (photo by Done Șerbănescu),
2. Aerial view of the Măgura Gumelnița, after CIMEC.



1

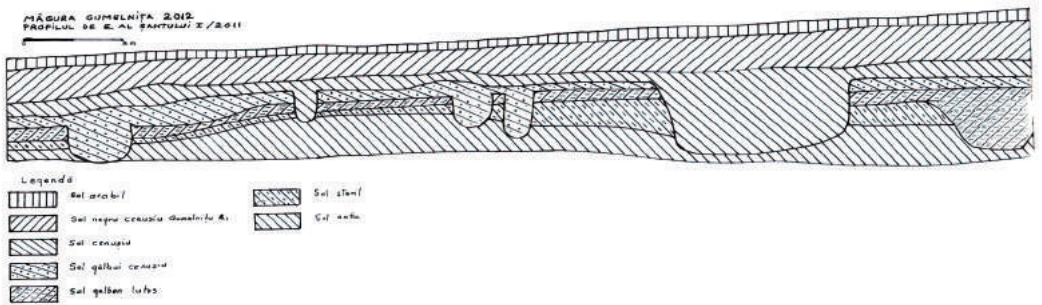


2

Plate II. Măgura Gumelnița: 1. The Western side of the upper terrace, 2. Geophysical prospecting (2011). Photos by Done Șerbănescu.



1



2

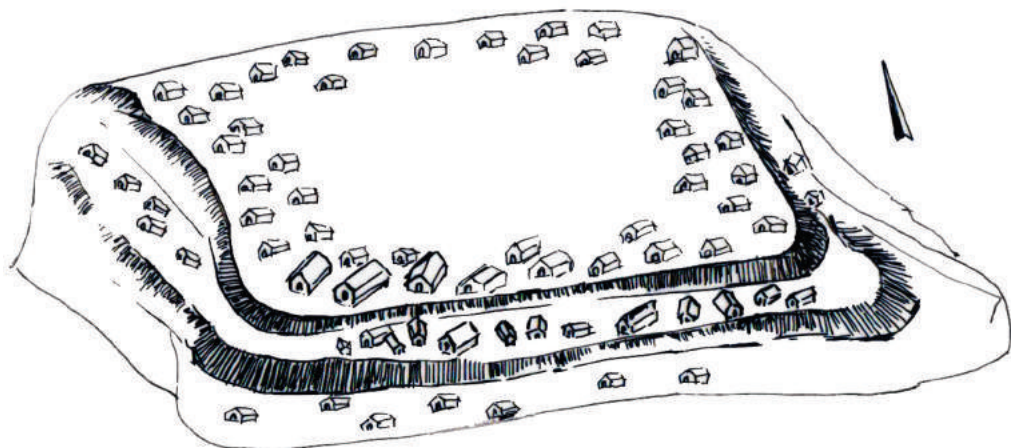
Plate III. Măgura Gumelnița, 2011 campaign: 1. aspect during the preventive excavation (photo by Done Șerbănescu), 2. Eastern profile of the Trench I.



1



2



3

Plate IV. Măgura Gumelnița: 1. Sanctuary model, 2. Antropomorphic figurine discovered in Dwelling 1/2011, 3. Reconstruction version of the habitation. 1-2 photo by Done Șerbănescu.

**DATE PRELIMINARE PRIVIND MATERIALE ARHEOLOGICE DIN
PERIOADA DE TRANZIȚIE DE LA ENEOLITIC LA EPOCA BRONZULUI
DESCOPERITE LA DĂMĂROAIA, CAMPANIA 2013**

*Elena Gavrilă**
*Theodor Ignat**
*Mirela-Camelia Vintilă**

Keywords: *Cernavodă II culture, waste pit, pottery, archaeological feature, Dămăroaia.*

Cuvinte cheie: *cultura Cernavodă II, groapă menajeră, ceramică, complex arheologic, Dămăroaia.*

Abstract: *The 2013 archaeological excavations from Dămăroaia, Bucharest uncovered a series of archaeological features of various ages (the transition from the Eneolithic to the Bronze Age, La Tène, Migration Age). The archaeological material presented within this article was provided by three archaeological features dated to the Cernavodă II culture outlining some particular characteristics of the Bucharest area at the beginning of the Early Bronze Age.*

Rezumat: *Cercetările din anul 2013 desfășurate la Dămăroaia în municipiul București au evidențiat existența unor complexe arheologice datând din diferite epoci (tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, La Tène, epoca migrațiilor). Materialul arheologic ce face subiectul acestui articol provine din trei complexe arheologice și este atribuit culturii Cernavodă II, cu unele particularități specifice arealului bucureștean de la începutul Bronzului Timpuriu.*

Situl de la Dămăroaia se află în partea de nord a Bucureștiului, fiind și delimitat de lacul Grivița la nord, cimitirul Dămăroaia la est și străzile Neajlovului și Elocinței la sud, respectiv vest (Planșa I)¹.

Cercetările arheologice desfășurate în acest punct în campania 2013, au evidențiat existența unor complexe arheologice datând din diferite epoci (tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, La Tène, epoca migrațiilor). Articolul de față continuă seria publicațiilor ce vizează materialul descoperit în acest punct² și prezintă materialul din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului.

Descoperirile atribuite acestei perioade sunt foarte puține, însumând doar trei complexe (o locuință de suprafață și două gropi menajere). Aceste complexe au primit următoarele sigle: Complexul 2 (groapă) identificat în Secțiunea I, carourile 35-36, Complexul 15/20 (locuință de suprafață cu cuptor) în Secțiunea II /Caseta 3, carourile 45-47 și Complexul 43 (groapă) în Secțiunea VIII, carourile 35-36. La acestea se

* Muzeul Municipiului București.

¹ Mănuclu Adameșteanu *et alii* 2006, p. 100-102.

² Vintilă *et alii* 2014. Ignat *et alii* 2015.

adaugă un vas descoperit în stratul de cultură, în cuprinsul Secțiunii V, caroul 45 (Planșa II).

Din punct de vedere tipologic și decorativ, materialele ceramice de la Dămăroaia pot fi atribuite culturii Cernavodă II (Foltești II), încadrându-se astfel cronologic în intervalul circa 3200-3000 BC³.

Așezarea reprezentativă a acestei culturi este cea din sectorul *b* de la Cernavodă⁴. Ca arie de manifestare, Cernavodă II a fost atestată în Muntenia, Dobrogea, sudul Moldovei și partea de NE a Bulgariei până la Varna și Ezero⁵. Analogii pentru materialele descoperite la Dămăroaia în timpul cercetărilor din 2013, au fost descoperite în așezările de la Boian, Ulmeni, Sultana, Gumelnița, Glina și Cățelu-Nou în București, Coșereni, Mironești-Malul Roșu⁶.

Complexul 2 (Planșa II)

Complexul 2 reprezintă o groapă cu resturi menajere, identificată în Secțiunea I, carourile 35-36, (la 0,42 m V față de profilul de E al secțiunii) începând de la cota de -0,49 m de la nivelul de călcare. La nivelul său de surprindere avea o formă circulară, cu diametrul de 0,56 m și o umplură din pământ brun, lutos, omogen, cu pigmenți de chirpic (Planșa II/1). Diametrul gropii a crescut cu adâncimea, astfel încât la cota de -0,98 m avea o formă ovală, neregulată, cu dimensiunile de 1,20 m (N-S) x 0,88 m (E-V). La această adâncime apăreau fragmente ceramice și bucăți mari de chirpic conturându-se câteva pete de arsură în pământul negru din umplutura gropii. Fundul gropii a fost atins la cota de -1,10 m față de nivelul actual de călcare, complexul adâncindu-se în solul galben, steril arheologic (Planșa II/3).

În umplutura acestui complex au fost descoperite un număr total de 20 fragmente ceramice dintre care 10 provin de la un vas tip borcan (Planșa IX/1), care însă nu a putut fi reconstituit în întregime, iar alte 10 de la un recipient de același tip (Planșa IX/2):

Primul vas borcan (incomplet) avea formă bitronconică, marginea buzei trasă spre exterior, culoare cărămizie cu urme de ardere secundară la exterior, cafenie la interior, pastă grosieră cu mult nisip, pietricele și cioburi pisate în compoziție, decorat cu un șir de împunsături realizate cu bețișorul pe umărul vasului. Buza este crestată iar în partea inferioară vasul este acoperit cu barbotină.

Nr. col. 56, Înălțime păstrată = 26 cm, lățime păstrată = 18 cm, grosime perete= 0,9 cm.

Cel de-al doilea vas (tot incomplet) avea tot formă bitronconică, marginea buzei răsfrântă abrupt spre exterior, culoare cărămizie la exterior, neagră la interior cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară nisip, rare pietricele și multe cioburi pisate în compoziție. Prezintă crestături pe buză.

Nr. col. 55, Înălțime păstrată = 5 cm, lățime păstrată = 8,3 cm, grosime perete= 0,6 cm.

³ Nikolova *et alii* 1999, p. 250.

⁴ Morintz, Roman 1968, p. 559.

⁵ Petrescu-Dîmbovița 2001, p. 168.

⁶ Schuster, Popa 2008, p. 57-58.

Ceramica este în mare parte lucrată din pastă grosieră (77,8%) restul fiind intermediară (22,2%), arsă oxidant în totalitate, multe dintre fragmentele ceramice având urme de ardere secundară pe una sau ambele fețe. Toate fragmentele prezintă barbotină, cu excepția celor din pastă intermediară.

Decorul este reprezentat din creștături realizate cu o unealtă cu vârf subțire pe buza și pe umărul vasului.

Complexul 15 (Planșele IV-V, VI/1, VII/2, VIII)

Complexul 15 reprezintă o locuință cu cuptor (acesta din urmă fiind denumit Complexul 20). Locuința era orientată SE-NV. Partea superioară a acesteia a fost surprinsă la -0,60 m față de nivelul actual de călcare, imediat sub pământ vegetal cu umplutură modernă (Planșa IV/1).

În grund, Complexul 15 avea o formă ovală, neregulată, cu dimensiuni de 3,50 m (NV-SE) x 3 m (SV-NE). Umplutura locuinței consta în pământ negru, lutos, compact, cu multe fragmente ceramice suprapuse de aglomerări compacte de chirpici (începând cu cota de -1,08 m față de nivelul actual de călcare), (Planșa V/1). Fundul locuinței s-a restrâns în adâncime, fiind atins la cota de -1,35 m față de nivelul actual de călcare. Locuința fusese săpată în solul galben steril din punct de vedere arheologic (Planșa VI/1).

Complexul 20 (cuptor) a fost descoperit la cota de -0,62 m, în colțul de NE al locuinței având gura orientată spre S. Era de formă circulară în grund, cu diametrul de aproximativ 1,20 m (Planșa IV/2, VIII/1). Au fost surprinse o parte a calotei (la -0,67 m) și pereții. Vatra cuptorului a fost atinsă la -0,95 m față de nivelul actual și avea o grosime de doar 3 cm, cu o difuziune variabilă a căldurii, între 3 și 5 cm. Complexul avea o umplutură din pământ negru, compact cu mult chirpic. Nu au fost găsite fragmente ceramice în umplutura acestuia și nici nu au fost surprinse niveluri de refacere ale vetrei. Cuptorul a fost construit direct pe pământul galben, steril arheologic (Planșa V/1).

În fața gurii cuptorului, de la același nivel cu vatra, s-a conturat o groapă cu mult cărbune, cenușă și fragmente ceramice. Avea o formă ovală, cu o lungime de 1,90 m, o lățime de 1,30 m, fundul ei fiind atins la -2,04 m față de nivelul actual. Groapa de cenușă a fost secționată pe direcție N-S, observându-se mai multe niveluri de umplere ale gropii (Planșa VIII/2). Tot în umplutura gropii de cenușă au fost descoperite bucăți mari de chirpici și părți din calota cuptorului. Este de presupus că acestea au ajuns aici în urma prăbușirii cuptorului. Din aceeași groapă a fost recuperată o cantitate mare de oase de animale.

În complexul 15 a fost descoperit un număr de 1839 de fragmente ceramice din trei categorii de pastă. Din acest punct de vedere, cel mai slab reprezentată este categoria de pastă fină (12,2%), lotul cel mai consistent fiind reprezentat de categoria de pastă grosieră (49,9%), (Tabel 1)⁷.

⁷ Acesta este rezultatul numărării tuturor fragmentelor ceramice, inclusiv al celor care se lipesc între ele.

Categoriile de pastă			
Fină	Intermediară	Grosieră	Total
225	697	917	1839
12,2%	37,9%	49,9%	100,0%

Tabelul 1. Complexul 15. Distribuția ceramicii pe categorii de pastă.

Din punct de vedere al degresanților, am identificat folosirea cu precădere a cioburilor pisate, în special pentru categoriile de pastă grosieră și intermediară, a nisipului fin, dar și a unui sort de nisip cu bobul mare. Această din urmă categorie de degresant a fost folosită doar pentru ceramica grosieră (Tabel 2). Nu am identificat fragmente ceramice cu scoică în pastă, acesta fiind unul dintre argumentele pentru încadrarea cronologică în cultura Cernavodă II.

Degresant				
	Cu nisip	Cu cioburi pisate	Cu nisip bob mare	Total
Fină	211	14	0	225
Intermediară	84	613	0	697
Grosieră	86	776	55	917
Total	381	1403	55	1839
Fină	94%	6%	0%	
Intermediară	12%	88%	0%	
Grosieră	9%	85%	6%	
Total	21%	76%	3%	

Tabelul 2. Complexul 15. Degresanții utilizați pentru ceramică.

Arderea este preponderent oxidant incompletă, dar spectrul de culori variază de la roșu cărămiziu la negru cenușiu. Remarcăm totuși că cea mai mare parte a ceramicii de factură fină este arsă reducător complet, având culoarea negru cenușiu. Fragmentele ceramice din pastă intermediară și grosieră au exteriorul de culori deschise (cărămizii), iar interiorul de culori închise (negru-cenușiu). Acest aspect poate indica o ardere a vaselor în mediu oxidant, dar o poziționare a acestora cu gura în jos în momentul arderii.

Toată ceramica analizată a fost lucrată cu mâna, iar pentru vasele de dimensiuni medii și mari, fracturile dispuse orizontal indică folosirea tehnicii colacilor. Pentru ceramica grosieră și intermediară, gradul de atenție acordat îngrijirii suprafețelor este unul redus. Doar în cazul ceramicii fine, atât interiorul cât și exteriorul vaselor este netezit atent, fără a avea însă urme de lustruire.

Dacă luăm în considerare numărul de fragmente, raportul dintre ceramica decorată și cea nedecorată este unul destul de strâns (Tabel 3). În calculul numărului

de fragmente decorate am inclus și pe cele ce prezintă barbotină neorganizată.⁸ Desigur că acest lucru influențează foarte mult procentajele, întrucât fragmentele de bază și pansă ce provin de la vase grosiere bitronconice (607 fragmente) sunt decorate cu barbotină. Dacă ar fi să nu considerăm barbotina ca fiind decor, atunci pentru ceramica grosieră în loc de 78,3% (ceramică decorată) ar avea doar 12,1%. Chiar și așa, ceramica grosieră ar avea cel mai mare procent de fragmente decorate.

	Fină	Intermediară	Grosieră	Total	Fină	Intermediară	Grosier	Total
Decorate	2	53	718	773	0,9%	7,6%	78,3%	42,0%
Nedecorate	223	644	199	1066	99,1%	92,4%	21,7%	58,0%
Total	225	697	917	1839	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Decorate	0,3%	6,9%	92,9%	100,0%				
Nedecorate	20,9%	60,4%	18,7%	100,0%				

Tabloul 3. Complexul 15. Distribuția ceramicii din punct de vedere al prezenței/absenței decorului.

În aceeași privință, menționăm absența aproape totală a decorului în cazul ceramicii fine, dar și prezența slabă pe ceramica intermediară.

Motive Decorative				
	Fină	Intermediară	Grosieră	Total
Cu brâu crestă	1	17	34	52
Cu brâu alveolar (adăugat)	0	0	15	15
Cu brâu excizat	1	0	0	1
Cu toartă	0	15	13	28
Cu pastile rotunde	0	1	0	1
Cu brâu alveolar sub buză	0	0	2	2
Cu șir de împunsături sub buză	0	1	1	2
Cu buton dublu sub buză	0	2	0	2
Cu barbotină	0	3	553	556
Cu buza crestată	0	14	30	44
Total	2	53	648	703
Cu brâu crestă	2%	33%	65%	7%
Cu brâu alveolar (adăugat)	0%	0%	100%	2%
Cu brâu excizat	100%	0%	0%	0%
Cu toartă	0%	54%	46%	4%
Cu pastile rotunde	0%	100%	0%	0%

⁸ Pentru mai multe detalii vezi Ignat *et alii* 2012; 2013.

Cu brâu alveolar sub buză	0%	0%	100%	0%
Cu șir de impunsături sub buză	0%	50%	50%	0%
Cu buton dublu sub buză	0%	100%	0%	0%
Cu barbotină	0%	1%	99%	79%
Cu buza crestată	0%	32%	68%	6%
Total	0%	8%	92%	100%

Tabelul 4. Complexul 15. Motive decorative identificate pe fragmentele ceramice.

Exceptând barbotina, cele mai frecvent folosite decoruri sunt buzele și brăiele crestate, urmate de toate de diferite tipuri și dimensiuni, apoi de brăiele alveolare aplicate, butoni, pastile rotunjite, brăie excizate. Toate acestea se pot încadra ca tehnică de realizare în categoria decorului plastic, cel pictat sau incizat lipsind cu desăvârșire din lotul nostru ceramic. O observație interesantă este aceea că din punct de vedere al poziționării, toate aceste motive decorative, împodobesc partea superioară a vaselor, brăiele crestate/alveolare reprezentând linia de demarcație către decorul cu barbotină, prezent pe zona inferioară. Astfel, putem spune că o bună parte din vasele din pastă intermediară, și în special grosieră prezintă un decor plastic organizat în două registre.

	Tipuri de buze/vase	Fină	Inter- mediară	Grosieră	Total		
Tronconice	Cu buza evazată Strachini S (nedecorate)	21	1	0	22	27	22%
	Cu buza în prelungirea gâtului	4	0	1	5		
Bitronconice	Cu buza evazată (nedecorată)	0	6	4	10	94	77%
	Cu buza evazată (cu crestături)	0	9	19	28		
	Cu buza dreaptă (nedecorată)	0	8	8	16		
	Cu buza dreaptă (cu crestături)	0	5	11	16		
	Cu buza evazată și gât cilindric	2	4	0	6		
	Cu buza îngroșată la exterior	0	9	8	17		
	Cu toartă	0	1	0	1		
Globulare	Cu buza dreaptă	0	1	0	1	1	1%
TOTAL		27	44	51	122		
Total Procente		22%	36%	42%	100%		

Tabelul 5. Complexul 15. Tipuri de buze/tipologie vase după forma buzelor.

Am împărțit vasele în trei mari categorii de forme: tronconice, bitronconice și globulare.

Astfel, după tipologia celor 122 de buze am putea spune că cea mai mare parte a vaselor se înscriu în categoria celor bitronconice, urmate de vasele tronconice apoi cele globulare (Tabel 5). Din analiza aceluiși tabel observăm că, la nivel nominal, cea mai mare parte a vaselor de formă bitronconică sunt lucrate din pastă grosieră și intermediară, iar cele tronconice din categoria de pastă fină.

Pentru buzele de la vase bitronconice am identificat trei categorii mari de forme:

- a. evazată - care împreună cu gâtul formează o „pâlnie”; acest tip de buză poate fi decorat cu creștături sau nu.
- b. dreaptă - în general în prelungirea unui gât scurt; de asemenea acest tip de buză poate fi decorat cu creștături sau nu.
- c. îngroșată la exterior - în general în prelungirea unui gât lung; îngroșarea se face uneori prin aplicarea unei benzi de lut, iar în unele cazuri, imediat sub buză se găsește un brâu alveolat asociat cu diferite tipuri de proeminențe.

Am identificat, de asemenea, în lotul nostru și șase buze ușor evazate ce stau la capătul unui gât cilindric, lung. Acestea nu sunt decorate.

Pentru buzele de la vase tronconice observăm preponderența numerică a celor cu profil în forma literei *S* dar și câteva buze drepte, în prelungirea unui gât scurt.

Morfologic, am împărțit cele 117 baze de vase în trei mari categorii (Tabel 6):

- a. Baze inelare. Acestea prezintă o ușoară bordură pe întreaga circumferință (specifice cu precădere pentru vasele bitronconice).
- b. Cu pornire verticală. Sunt baze ai căror pereți pornesc vertical pe circa 0,5-1,5 cm și abia apoi dezvoltă unghi (specifice cu precădere pentru vasele bitronconice).
- c. Cu pereții în continuarea bazei (specifice cu precădere pentru vasele tronconice, majoritatea din pastă fină).

În cazul de față considerăm numărul de baze ca fiind numărul minim de vase. În acest caz, diferențele procentuale dintre cele trei categorii de pastă (Tabel 1) se schimbă semnificativ, fără însă a se modifica raportul dintre ele.

	Tipuri de baze	Fină	Intermediară	Grosieră	Total
Nominal	Inelare	0	5	27	32
	Cu pornire verticală	3	7	18	28
	Cu pereții în continuarea bazei	16	13	11	40
	Baze (fără pereți)	0	3	14	17
	Total	19	28	70	117
Procentual	Inelare	0%	16%	84%	100%
	Cu pornire verticală	11%	25%	64%	100%
	Cu pereții în continuarea bazei	40%	33%	28%	100%

Procentual	Baze (fără pereți)	0%	18%	82%	100%
	Total	16%	24%	60%	100%

Tabelul 6. Complexul 15. Tipuri de baze (structurare morfologică).

Procesul de restaurare al ceramicii din complexele de la Dămăroaia a fost întrerupt prematur din motive ce nu au ținut de voința noastră, nefiind reluat nici până astăzi. Pentru prezentarea acestui material am intervenit sumar din acest punct de vedere, lipind mai multe fragmente ceramice în încercarea de a reduce marja de eroare statistică. Totuși, la momentul restaurării, s-a reușit reîntregirea aproape completă (mai puțin a buzei) a unui vas din pastă grosieră cu decor plastic în două registre, cu brâu crestat și partea inferioară decorată cu barbotină neorganizată (Planșa XI/7).

Bază	Pansă	Brâu	Nedecorat superior	Total
6	49	14	9	78
7,7%	62,8%	17,9%	11,5%	100,0%

Tabelul 7. Complexul 15. Raportul dintre părțile morfologice ale unui vas bitronconic decorat cu brâu crestat și barbotină neorganizată.

Acesta se compune din 78 de fragmente dintre care șase sunt de bază, 49 de panse decorate cu barborină, 14 de brâu (decorat cu creștături) și nouă nedecorate, ce fac parte din partea superioară dintre brâu și buză. În tabelul de mai jos (Tabel 7) se poate observa un posibil model de fracturare al vaselor de acest tip, cu procentul în care fiecare dintre părțile componente ale vasului sunt prezente. Mai mult decât atât, în lotul nostru ceramic mai sunt alte două baze ce se compun din șase, respectiv cinci fragmente. Prin analogie putem presupune că se pot extrapola aceste procente și la restul fragmentelor de pansă decorate cu barbotină neorganizată, în încercarea de identificare a unui număr minim de vase pentru această categorie. Mergând pe această presupunere, dintr-un calcul simplu, putem sugera că cele 511 fragmente de pansă decorate cu barbotină neorganizată prezente în lotul nostru ceramic provin de la un număr minim de aproximativ 10 vase. Acest model trebuie privit cu rezerve, întrucât este doar o încercare de estimare, ce nu a luat în calcul o sumedenie de variabile cum ar fi dimensiunea vaselor.

Catalog selectiv al ceramicii din Complexul 15

Fragment de oală-borcan (Planșa IX/3, XIII/3), formă tronconică, marginea buzei îngroșată și teșită drept, culoare cărămizie la exterior, neagră la interior, pastă intermediară cu nisip, pietricele și cioburi pisate în compoziție, decorat cu un șir de împunsături la 2,7 cm sub buză.

Nr. col. 59, înălțime păstrată = 6 cm, lățime păstrată = 6,7 cm, grosime perete = 0,6-1,1 cm.

Fragment de oală-borcan (Planșa X/5, XIII/1), formă bitronconică, buza arcuită ușor spre exterior, culoare cafeniu-cenușiu la exterior, cenușiu închis la interior, pastă fină cu nisip, pietricele și cioburi pisate în compoziție, ardere secundară la exterior, buză decorată cu creștături. La 3 cm sub buză, peretele vasului este perforat.

Nr. col. 247, înălțime păstrată = 8,6 cm, lățime păstrată = 22,5 cm, grosime perete = 1,4 cm.

Fragment de buză (Planșa XIII/7), pereți drepecți, marginea buzei îngroșată și teșită, culoare cenușie, pastă intermediară cu cioburi pisate și nisip, ardere secundară la exterior, decorat cu un brâu alveolat, aplicat la 2,4 cm sub buză. Probabil a avut și butoni deasupra brâului.

Nr. col. 89, înălțime păstrată = 6 cm, lățime păstrată = 8,2 cm, grosime perete = 0,6-1,6 cm.

Fragment de vas (Planșa IX/8, XIII/5), pereți arcuiți spre exterior, culoare cărămizie la interior și brun la exterior, pastă fină cu pietricele, cioburi pisate și nisip, ardere secundară la exterior, decorat cu creștături pe buză.

Nr. col. 256, înălțime păstrată = 7,3 cm, lățime păstrată = 6,9 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de castron (Planșa XIII/6, XV/7), formă bitronconică, buza ușor profilată și arcuită spre exterior, culoare cenușie la exterior și brun la interior, pastă fină cu rare pietricele și nisip fin, cioburi pisate mărunt, urme de ardere secundară pe ambele fețe. La exterior suprafața netezită.

Nr. col. 253, înălțime păstrată = 8 cm, lățime păstrată = 7,9 cm, grosime perete = 0,7 cm.

Fragment de vas (Planșa X/2, XIII/8), gât cilindric, pereți drepecți și buză cu marginea ușor răsfrântă spre exterior, culoare brun cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă fină cu rare pietricele, cioburi pisate și nisip.

Nr. col. 250, înălțime păstrată = 10,1 cm, lățime păstrată = 9,6 cm, grosime perete = 0,7 cm.

Fragment de cană cu o toartă (Planșa XI/2, XIV/1), formă bitronconică, toartă dreptunghiulară în secțiune, trasă din buză și ușor supraînălțată, buza arcuită spre exterior, culoare cafenie cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu pietricele, nisip și cioburi pisate, decorat cu un șir de „boabe de linte” aplicate pe gât, la 1,8 cm sub buză.

Nr. col. 243, înălțime păstrată = 7,6 cm, lățime păstrată = 6,9 cm, lățime toartă = 1,8 cm, grosime perete = 0,5 cm, grosime toartă = 1,8 cm.

Fragment de vas (Planșa XIV/3), formă bitronconică, culoare cărămizie cu urme de ardere secundară la exterior și cenușie la interior, pastă intermediară cu pietricele, nisip și cioburi pisate, decorat cu un șir de împunsături dreptunghiulare ce marchează circumferința maximă a vasului.

Nr. col. 244, înălțime păstrată = 8,5 cm, lățime păstrată = 7,2 cm, grosime perete = 1,5 cm.

Fragment de vas (Planșa IX/4, XIV/2), culoare cărămizie cu urme de ardere secundară la exterior și neagră la interior, pastă grosieră cu multe pietricele, nisip cu bobul mare și cioburi pisate, decorat cu brâu alveolat.

Nr. col. 61, înălțime păstrată = 8,3 cm, lățime păstrată = 8,2 cm, grosime perete = 1,5 cm.

Fragment de oală-borcan formă bitronconică, spre buză pereții sunt arcuiți ușor spre exterior, culoare cenușiu cu urme de ardere secundară la exterior și neagră la interior, pastă intermediară cu bucăți mari de cioburi, pietricele și nisip, decorat cu creștături la baza gâtului vasului.

Nr. col. 249, înălțime păstrată = 24 cm, lățime păstrată = 22,5 cm, grosime perete = 0,9 cm.

Fragment de strachină (Planșa XII/5), formă tronconică, buza arcuită ușor spre exterior, culoare brun cu urme de ardere secundară la exterior și neagră la interior, pastă fină cu rare pietricele și nisip în compoziție.

Nr. col. 246, înălțime păstrată = 8,8 cm, lățime păstrată = 9,5 cm, grosime perete = 0,5 cm.

Fragment de strachină (Planșa X/6, XII/1), formă bitronconică, buza arcuită spre exterior, culoare brună pe ambele fețe, pastă fină cu rare pietricele, cioburi pisate și nisip în compoziție. Pe buză se observă o „creastă” de mici dimensiuni.

Nr. col. 252, înălțime păstrată = 8,3 cm, lățime păstrată = 8,8 cm, grosime perete = 0,5 cm.

Fragment vas (Planșa IX/5), culoare cărămizie cu urme de ardere secundară la exterior și neagră la interior, pastă grosieră cu pietricele, nisip și cioburi pisate, decorat cu un șir de găuri.

Nr. col. 62, înălțime păstrată = 8,2 cm, lățime păstrată = 9,2 cm, grosime perete = 1 cm.

Fragment de buză de vas probabil oală-borcan cu pereți arcuiți și buză trasă spre exterior, culoare neagră la interior și brun la exterior, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu creștături pe buză.

Nr. col. 242, înălțime păstrată = 10,7 cm, lățime păstrată = 5,8 cm, grosime perete = 1,9 cm.

Fragment de castron (Planșa X/3), formă bitronconică, buza arcuită spre exterior, culoare cărămizie la exterior și brun la interior, cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu rare pietricele, cioburi pisate și mult nisip fin.

Nr. col. 266, înălțime păstrată = 7,4 cm, lățime păstrată = 8,5 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de castron (Planșa XII/2), dimensiuni mici, formă tronconică, buza profilată și arcuită spre exterior, culoare brun cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă fină cu rare pietricele, cioburi pisate și nisip fin.

Nr. col. 260, înălțime păstrată = 5,1 cm, lățime păstrată = 7,2 cm, grosime perete = 0,7 cm.

Fragment de castron (Planșa X/7, XII/2), formă bitronconică, buza arcuită spre exterior, culoare cenușie pe ambele fețe, pastă fină cu rare pietricele, cioburi pisate și nisip fin.

Nr. col. 262, înălțime păstrată = 6,3 cm, lățime păstrată = 7,8 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de vas probabil oală-borcan, culoare cenușie la interior și cafenie la exterior, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip cu bobul mare, decorat cu alveolat în zona circumferinței maxime a vasului.

Nr. col. 264, înălțime păstrată = 4,5 cm, lățime păstrată = 7,9 cm, grosime perete = 1,2 cm.

Două fragmente de vas (Planșa XI/3), probabil oală-borcan, culoare cenușie pe ambele fețe și urme de ardere secundară la exterior, pastă grosieră cu multe pietricele și nisip cu bobul mare, decorat cu brâu alveolat aplicat deasupra circumferinței maxime a vasului.

Nr. col. 63+268, înălțime păstrată = 5,7 cm, lățime păstrată = 5,7 cm, grosime perete = 0,9 cm.

Fragment vas cu toartă dimensiuni mari, culoare brun-cenușiu pe ambele fețe, pastă intermediară cu multe cioburi pisate, rare pietricele și nisip fin. Toartă lată cu marginile îngroșate, dreptunghiulară în secțiune.

Nr. col. 263, înălțime păstrată = 7 cm, lățime păstrată = 6,9 cm, grosime perete = 1,2 cm, lățime toartă = 4 cm, grosime toartă = 1,4 cm.

Fragment vas cu toartă dimensiuni mari, culoare cărămizie cu urme de ardere secundară la exterior, neagră la interior, pastă grosieră cu cioburi pisate, multe pietricele și nisip cu bob mare. Toartă lată de tip panglică, dreptunghiulară în secțiune.

Nr. col. 58, înălțime păstrată = 6,5 cm, lățime păstrată = 7,2 cm, grosime perete = 0,7 cm, lățime toartă = 6,4 cm, grosime toartă = 1,4 cm.

Fragment de vas cu toartă dimensiuni medii, culoare cărămizie cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu cioburi pisate, pietricele și nisip. Toartă de dimensiuni medii și formă ovală în secțiune.

Nr. col. 261, înălțime păstrată = 6,7 cm, lățime păstrată = 6,7 cm, grosime perete = 0,6 cm, lățime toartă = 3,2 cm, grosime toartă = 1,3 cm.

Fragment de castron (Planșa XII/11), formă tronconică cu pereți ușor arcuiți, buză evidențiată prin îngroșarea marginii la exterior, culoare brun-cenușiu pe ambele fețe, fără urme de ardere secundară la exterior, pastă fină cu rare pietricele, cioburi pisate și nisip fin.

Nr. col. 254, înălțime păstrată = 5,5 cm, lățime păstrată = 8 cm, grosime perete = 0,5 cm.

Fragment de buză castron (Planșa IX/6), formă tronconică, pereți drepecți, evazați, buza teșită drept, prezintă manșon la exterior, culoare cărămizie pe ambele fețe, cu urme de ardere secundară la interior, pastă intermediară cu cioburi pisate, relativ multe pietricele și nisip. Prezintă pe manșon o apucătoare cu o alveolă în mijloc, de mici dimensiuni.

Nr. col. 90, înălțime păstrată = 10,3 cm, lățime păstrată = 8 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de buză vas formă bitronconică cu gât cilindric, dimensiuni medii, buza ușor trasă spre exterior, culoare cărămizie cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă fină, cioburi pisate și nisip fin.

Nr. col. 353, înălțime păstrată = 6,7 cm, lățime păstrată = 5 cm, grosime perete = 0,4 cm.

Fragment de vas probabil borcan, dimensiuni mari, culoare cărămizie pe ambele fețe, urme de ardere secundară la exterior, pastă intermediară cu rare pietricele, multe cioburi pisate și nisip, decorat cu un șir de creștături înguste.

Nr. col. 259, înălțime păstrată = 7,5 cm, lățime păstrată = 7 cm, grosime perete = 0,7 cm.

Fragment de buză de vas cu pereți drepecți, dimensiuni mari, buză dreaptă, culoare cărămizie cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu pietricele mici, cioburi pisate și nisip. Este decorat cu un brâu alveolat dublu, lat de 2,4 cm, dispus la 1 cm sub buză. Brâu aveolat prezintă și o apucătoare dublă, de dimensiuni medii, cu o lungime de 3 cm și o lățime de 2 cm. Între cele două registre ale brâului alveolat și sub apucătoare, au fost practicate găuri.

Nr. col. 353, înălțime păstrată = 4,7 cm, lățime păstrată = 7 cm, grosime perete = 0,7 cm.

Fragment de vas (Planșa IX/7), de dimensiuni mari, culoare cenușie la exterior și cărămizie la interior, fără urme de ardere secundară, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip. Este decorat cu trei șiruri paralele de impresiuni, realizate cu un bețisor.

Nr. col. 92, înălțime păstrată = 6,7 cm, lățime păstrată = 7,7 cm, grosime perete = 0,8 cm.

Fragment de buză de vas (Planșa XI/1) dimensiuni mari, formă bitronconică cu gât cilindric, buză dreaptă, culoare cenușie pe ambele fețe, pastă intermediară cu multe pietricele mici, cioburi pisate și nisip fin. Este decorat cu șiruri paralele de impresiuni, două dispuse imediat sub buză și un al treilea pe umărul vasului.

Nr. col. 245, înălțime păstrată = 7,4 cm, lățime păstrată = 8,2 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Complexul 43 (Planșa VI/2, VII/1)

Complexul 43 reprezintă o groapă identificată în Secțiunea VIII, carourile 35-36. Partea superioară a acesteia a fost atinsă la -0,70 m față de nivelul actual de călcare, imediat sub pământ vegetal cu umplutură modernă. În grund avea o formă neregulată, de dimensiuni mari (1,56 m x 2 m) iar în profil o formă de clopot, neregulată. A fost tăiată în partea superioară de o altă groapă (Complexul 37 - epoca geto-dacică), (Planșa VII/1).

Fundul gropii a fost atins la cota de -1,10 m față de nivelul actual de călcare, fiind săpată în solul galben, steril arheologic. Complexul a fost secționat pe direcție N-S, observându-se două niveluri de umplere a gropii. Nivelul superior (între -0,70-1,52 m) avea o umplutură din pământ negru eterogen, amestecat cu mult chirpic, cărbune, oase de animal și multe fragmente ceramice. De la adâncimea de -1,52 m până la fundul gropii se observă cel de-al doilea nivel de umplere al gropii, format din pământ cenușiu amestecat cu pământ galben, ușor afânat, pe alocuri cu carbonați, mai rar fragmente ceramice. După umplutura complexului putem presupune că este vorba de o groapă menajeră cu două faze de umplere. Tot din umplutura acestei gropi, provin

două oase de animal și un pandantiv dintr-un canin perforat, descoperit la adâncimea de -0,95 m față de nivelul actual de călcare.

Ceramica descoperită în umplutura complexului însumează 109 fragmente provenind de la mai multe vase, niciunul întregibil. Din totalul acestora, doar 6 (5,5 %) sunt din pastă fină, 51 (46,78%) din pastă intermediară și restul grosiere (47,71%) (Tabel 8).

Pastă			
Fină	Intermediară	Grosieră	Total
6	51	52	109

Tabel 8. Complexul 43. Distribuția ceramicii pe categorii de pastă.

Ca degresanți s-au folosit, ca și în cazul Complexului 15, cioburi pisate, nisip fin sau cu bob mare și pietricele. Raportul dintre degresanți și cantitatea acestora este diferită, în funcție de pasta din care au fost lucrate vasele (Tabel 9).

Degresant				
	Cu nisip	Cu cioburi pisate	Cu nisip bob mare	Total
Fină	6	0	0	6
Intermediară	5	46	0	51
Grosieră	0	52	0	52
Total	11	98	0	109
Fină	5,50%	0%	0%	5,50%
Intermediară	4,58%	42,20%	0%	46,78%
Grosieră	0%	47,70%	0%	47,70%
Total	10,08%	89,90%	0%	100%

Tabel 9. Complexul 43. Degresanții utilizați pentru ceramică.

Cea mai mare parte a ceramicii este reprezentată de fragmente atipice dar întâlnim într-o mai mică măsură și buze de oale-borcan, străchini și castroane, două torți și șapte fragmente din baza unor vase, de diferite tipuri (Tabel 10). Fragmentele de oală-borcan par a proveni de la un singur vas, care a fost acoperit cu barbotină în jumătatea inferioară. Fragmentele sunt prea puține pentru completarea, măcar parțială, a unui profil din vasul respectiv. Ceramica este arsă oxidant în proporție de 87,39 %, restul reducător, toate fragmentele având urme de ardere secundară.

	Tipuri de baze	Fină	Intermediară	Grosieră	Total
Nominal	Inelare	0	0	2	2
	Cu pornire verticală	0	1	0	1
	Cu pereții în continuarea bazei	0	4	0	4

Nominal	Baze (fără pereți)	0	0	0	0
	Total	0	5	2	7
Procentual	Inelare	0%	0%	28,27%	28,57%
	Cu pornire verticală	0%	14,28%	0%	14,58%
	Cu pereții în continuarea bazei	0%	57,14%	0%	57,14%
	Baze (fără pereți)	0%	0%	0%	0%
	Total	0%	71,42%	28,27%	100%

Tabel 10. Complexul 43. Tipuri de baze (structurare morfologică).

Și în cazul acestui complex au fost identificate cele trei mari categorii de forme de vase, respectiv tronconice, bitronconice și globulare, fiecare categorie având mai multe tipuri de vase, identificate după fragmentele de buze descoperite (Tabel 11).

	Tipuri de buze/vase	Fină	Intermediară	Grosieră	Total
Tronconice	Cu buza evazată Strachini S (nedecorate)	0	0	0	0
	Cu buza în prelungirea gâtului	0	1	0	1
Bitronconice	Cu buza evazată (nedecorată)	4	2	0	6
	Cu buza evazată (cu creștături)	0	4	0	4
	Cu buza dreaptă (nedecorată)	0	0	1	1
	Cu buza dreaptă (cu creștături)	0	0	0	0
	Cu buza evazată și gât cilindric	0	0	0	0
	Cu buza îngroșată la exterior	0	0	0	0
	Cu toartă	2	0	0	2
Globular	Cu buza dreaptă	0	0	0	0
TOTAL		6	7	1	14

Tabel 11. Complexul 43. Tipuri de buze/tipologie vase după forma buzelor.

Decorul a fost aplicat preponderent pe vasele intermediare și grosiere și mai puțin pe vasele lucrate din pastă fină (Tabel 12). Acesta constă din șiruri de creștături și perforații de diferite forme sau mărimi. De remarcat un fragment de castron (nr. colecție 329) care prezintă un brâu alveolar sub buza, dublat deasupra acestuia de un șir de găuri.

Din categoria torțiilor și apucătorilor menționăm două fragmente cu toartă bandă, două torți de formă circulară în secțiune dintre care una de mici dimensiuni (pe un fragment de castron) și apucători realizate prin strângerea pastei între degete (două fragmente).

Motive Decorative				
	Fină	Intermediară	Grosieră	Total
Cu brâu crestat	0	4	5	9
Cu brâu alveolar (adăugat)	0	0	0	0
Cu brâu excizat	0	0	0	0
Cu toartă	1	1	0	2
Cu pastile rotunde	0	0	0	0
Cu brâu alveolar sub buză	0	0	1	1
Cu șir de împunsături sub buză	0	0	0	0
Cu buton dublu sub buză	0	0	1	1
Cu barbotină	0	0	43	43
Total	1	5	50	56
Cu brâu crestat	0%	7,14%	8,92%	16,07%
Cu brâu alveolar (adăugat)	0%	0%	0%	0%
Cu brâu excizat	0%	0%	0%	0%
Cu toartă	1,78%	1,78%	0%	3,57%
Cu pastile rotunde	0%	0%	0%	0%
Cu brâu alveolar sub buză	0%	0%	1,78%	1,78%
Cu șir de împunsături sub buză	0%	0%	0%	0%
Cu buton dublu sub buză	0%	0%	1,78%	1,78%
Cu barbotină	0%	0%	76,78%	76,78%
Total	1,78%	8,92%	92%	100%

Tabelul 12. Complexul 43. Distribuția ceramicii din punct de vedere al prezenței/absenței decorului.

Catalog selectiv al ceramicii din Complexul 43

Fragment de vas cu toartă (Plansa XIV/5), probabil oală-borcan, culoare neagră la interior și cărămidie cu urme de ardere secundară la exterior, pastă grosieră cu pietricele, cioburi pisate și nisip; partea inferioară a vasului este acoperită de barbotină. Este decorat cu un brâu alveolat ce marchează zona circumferinței maxime a vasului, lucrat cu barbotină. Prezintă și o toartă lată de dimensiuni medii, de formă dreptunghiulară în secțiune, a cărei ataș inferior este aplicat pe linia brâului alveolat. Nr. col. 278, înălțime păstrată = 21 cm, lățime păstrată = 14 cm, grosime perete = 1,3 cm, lățime toartă = 3,2 cm, grosime toartă = 0,6 cm.

Fragment de vas cu toartă probabil oală-borcan, culoare cenușie la interior și cafenie la exterior cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă grosieră cu pietricele, cioburi pisate și nisip; partea inferioară a vasului este acoperită de barbotină. Este decorat cu un brâu alveolat ce marchează zona circumferinței maxime

a vasului, lucrat din barbotină. Prezenta și o toartă lată de dimensiuni medii care nu s-a păstrat, de formă ovală în secțiune, a cărei ataș inferior este aplicat pe linia brâului alveolat.

Nr. col. 275, înălțime păstrată = 15,2 cm, lățime păstrată = 15,9 cm, grosime perete = 0,9 cm, lățime toartă = 3,9 cm, grosime toartă = 0,9 cm.

Fragment de buză de vas (Planșa XII/4), probabil oală-borcan cu pereți arcuiți și buză trasă spre exterior, culoare neagră la interior și cărămidie cu urme de ardere secundară la exterior, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu creștături pe buză.

Nr. col. 271, înălțime păstrată = 6,5 cm, lățime păstrată = 7,4 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de buză de vas probabil oală-borcan cu pereți arcuiți și buză ușor trasă spre exterior, culoare cenușie cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu creștături pe buză.

Nr. col. 274, înălțime păstrată = 4 cm, lățime păstrată = 4,5 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de vas (Planșa XII/3), probabil oală-borcan cu pereți arcuiți, culoare cărămidie la interior și brun cu urme de ardere secundară la exterior, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu un brâu din creștături pe circumferința maximă a vasului.

Nr. col. 333, înălțime păstrată = 7 cm, lățime păstrată = 7,2 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de buză de vas (Planșa XII/2), probabil oală-borcan cu pereți arcuiți și buză ușor trasă spre exterior, culoare cenușie cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu creștături oblice pe buză.

Nr. col. 272, înălțime păstrată = 6,5 cm, lățime păstrată = 5 cm, grosime perete = 0,8 cm.

Fragment de vas (Planșa XII/5), de culoare neagră la interior și brun cu urme de ardere secundară la exterior, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu un brâu din creștături pe circumferința maximă a vasului.

Nr. col. 330, înălțime păstrată = 5,4 cm, lățime păstrată = 5,2 cm, grosime perete = 0,7 cm.

Fragment de vas (Planșa XII/6), de culoare neagră la interior și cărămidie cu urme de ardere secundară la exterior, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu un brâu din creștături ușor oblice pe circumferința maximă a vasului.

Nr. col. 273, înălțime păstrată = 4,9 cm, lățime păstrată = 4,2 cm, grosime perete = 1,2 cm.

Fragment de vas de culoare brun închis pe ambele fețe, cu urme de ardere secundară la exterior, pastă intermediară cu pietricele, cioburi pisate și nisip, decorat cu un brâu din împunsături în formă de lacrimă pe circumferința maximă a vasului.

Nr. col. 331, înălțime păstrată = 5,3 cm, lățime păstrată = 8,2 cm, grosime perete = 0,8 cm.

Fragment de buză de vas de culoare cenușiu deschis cu urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu multe pietricele, cioburi pisate și nisip, buza teșită oblic spre interior, decorat la 3 cm sub buză cu un brâu alveolat deasupra căruia au practicate din loc în loc găuri.

Nr. col. 329, înălțime păstrată = 4,6 cm, lățime păstrată = 3,5 cm, grosime perete = 1,2 cm.

Fragment de buză de cană cu toartă (Planșa XII/1, XV/12), formă bitronconică, de culoare cenușie pe ambele fețe, pastă fină cu rare pietricele mici, cioburi pisate și nisip fin, decorat cu alveole pe buză. Buza trasă ușor spre exterior. Toarta este aplicată la 1,3 cm sub buză și are o formă ovală în secțiune.

Nr. col. 269, înălțime păstrată = 6,7 cm, lățime păstrată = 4,2 cm, grosime perete = 0,4 cm, lățime toartă = 1,5 cm, grosime toartă = 0,4 cm.

Fragment de buză de castron (Planșa XII/3) de dimensiuni medii, de culoare neagră, fără urme de ardere secundară pe ambele fețe, pastă intermediară cu multe pietricele și nisip, rare cioburi pisate, buza scurtă trasă spre exterior, nedecorat.

Nr. col. 277, înălțime păstrată = 5,6 cm, lățime păstrată = 4,9 cm, grosime perete = 0,6 cm.

Fragment de buză de strachină cu toartă (Planșa XII/4), formă bitronconică, de culoare neagră pe ambele fețe, pastă intermediară cu pietricele mici, cioburi pisate și mult nisip fin, trasă ușor spre exterior. Decorat cu creștături pe buză și partea interioară a acesteia doar în dreptul torții. Toarta, la 0,7 m sub buză, este sugerată prin strângerea pastei între degete. Deasupra acesteia, buza este ușor înălțată formând o creastă.

Nr. col. 279, înălțime păstrată = 5 cm, lățime păstrată = 4,2 cm, grosime perete = 0,4 cm, lungime toartă = 2,2 cm, lățime toartă = 0,5 cm, grosime toartă = 0,4 cm.

Concluzii

Materiale asemănătoare au fost descoperite și la Foltești, în nivelurile atribuite fazei a II a culturii, motiv pentru care în literatura de specialitate apare asocierea Cernavodă II-Foltești II⁹. Cernavodă II reprezintă o manifestare străină de Cernavodă I și Cernavodă III, analogiile și înrudirile sale fiind de găsit în Moldova, în mediile Horodiștea și Foltești¹⁰. Cernavodă II este considerat a fi fondul pe care s-a dezvoltat ulterior cultura Glina, având un rol important în procesul de constituire a noilor gupuri etno-culturale din perioada timpurie a epocii bronzului. De remarcat la Dămăroaia prezența – deși în număr mic – a unor fragmente ceramice cu mult nisip cu bobul mare și multe pietricele în pastă, specifice culturii Glina din bronzul timpuriu.

Caracteristice pentru cultura Cernavodă II sunt formele unor vase (străchini cu profil în forma literei „S”, vase cu gât cilindric, vase cu gura trompetiformă și corp bombat, borcane cu umăr retras și marginea ușor răsfrântă, castroane largi cu gura în formă de pâlnie, etc.)¹¹ și lucrate din pastă cu nisip, pietricele și cioburi pisate, element constatat și pe materialul descoperit în Dămăroaia, în timpul campaniei din 2013.

⁹ Morintz, Roman 1968, p. 561.

¹⁰ Schuster, Popa 2008, p. 56.

¹¹ Morintz, Roman 1968, p. 569.

Lipsesc fragmentele ceramice cu scoici pisate în compoziția pastei, și brăurile reliefate sau realizate cu șnurul răsucit, elemente definitorii în schimb pentru Cernavodă I și III.

Sunt însă o serie de aspecte care ne îndeamnă să credem că la Dămăroaia avem de-a face cu un aspect local diferit față de descoperirile din Sectorul *b* de la Cernavodă, specific pentru zona bucureșteană, observat de altfel și în urma săpăturilor de la Cățelu Nou¹². Alți cercetători consideră că nu ar fi vorba despre un aspect local, cât mai degrabă despre o diferență cronologică¹³, fără însă a exclude prima posibilitate.

Sunt câteva caracteristici ale materialului ceramic ce lipsesc în lotul de la Dămăroaia și care, de-a lungul timpului au fost atribuite culturii Cernavodă II. Lipsește decorul incizat de orice fel, și lipsesc brăiele alveolare sau șirurile de creștături dispuse vertical pe suprafața vaselor.

Formele vaselor identificate de noi, dar mai ales asocierea de decor prezintă în toate cele trei complexe pe vasele grosiere bitronconice: buză creștată, brâu creștat sub care se găsește barbotină neorganizată, plus un vas cu toartă ușor înălțată, din pastă fină, cu pastile rotunde aplicate constituie proto-tipuri ale celor de tip Glina III-Schnekenberg¹⁴, filiația dintre Glina III și Cernavodă II fiind observată și de Petre Roman¹⁵. Tipul de vas grosier mai sus menționat are analogii de asemenea în situl de la Coșereni¹⁶. Aceste caracteristici ale materialelor ceramice Cernavodă II-Foltești II din zona București-Ilfov a fost identificată și de Cristian Schuster în urma săpăturilor de la Mironești¹⁷. Prin coroborarea acestor materiale cu descoperirile de la Cățelu Nou, același cercetător plasează cronologic descoperirile din zona București-Ilfov între culturile Cernavodă II și Glina¹⁸. Considerăm că materialele ceramice de la Dămăroaia se încadrează corespunzător acestui tip de manifestare de la debutul Bronzului Timpuriu.

Bibliografie

Berciu et alii 1973: D. Berciu, S. Morintz, P. Roman, *Cultura Cernavodă II. Așezarea din sectorul b de la Cernavodă*, SCIV, 24, 3, 1973, p. 373-405.

Leahu 1965: V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelu Nou*, CAB, II, 1965, p. 11-70.

Ignat et alii 2012: T. Ignat, V. Opriș, M. Voicu, R.R. Andreescu, C. Lazăr, *Ceramica din locuința nr. 5 de la Sultana-Malu Roșu. Analiză primară (I)*, BMJT. Seria Arheologie 4: 2012, p. 101-32.

¹² Leahu 1965, p. 14-24.

¹³ Berciu et alii 1973, p. 397.

¹⁴ Leahu 1965, p. 21.

¹⁵ Roman 1976, p. 41.

¹⁶ Nestor, Zaharia, 1968, p. 30, fig. 6.

¹⁷ Schuster, Popa 2008, p. 56.

¹⁸ Schuster 2009, p. 410.

Ignat et alii 2013: T. Ignat, V. Opriș, C. Lazăr, *Ceramica din locuința nr. 5 de la Sultana-Malu Roșu. Analiză primară (II)*, BMJT, Seria Arheologie, 5, 2013, p. 155-171.

Ignat et alii 2015: T. Ignat, Camelia-Mirela Vintilă, Elena Gavrilă, *La Tène inhabitation features discovered at Dămăroaia archaeological site in Bucharest*, RCAN, I, 1, 2015, p. 105-143.

Mănușu Adameșteanu et alii 2006: Gh. Mănușu Adameșteanu, Cristina Alexandrescu, Florina Panait-Bârzescu, *București, Punct: Aleea Scroviștei, nr. 50-54, sector 1*, CCA, campania anului 2005. A XL-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Constanța, 31 mai - 3 iunie 2006, p. 100-102, București, CIMEC.

Morintz, Roman 1968: S. Morintz, P. Roman, *Asupra perioadei de trecere de la eneolitic la epoca bronzului la Dunărea de Jos*, SCIV 19, 4, 1968, p. 553-573.

Nestor, Zaharia 1968: I. Nestor, Eugenia Zaharia, *Sur la période de transition du Néolithique à l'âge du Bronze dans l'aire des civilisations de Cucuteni et de Gumelnița*, Dacia NS, XII, 1968, p. 17-43.

Nikolova 1999: Lolita Nikolova (with contributions by I. Manzura and C. Schuster), *The Balkans in Later Prehistory. Periodization, Chronology and Cultural Development in the Final Copper and Early Bronze Age (Fourth and Third Millennia BC)*, Chapter 12. Synchronizations, BARIntSer 791, 1999.

Petrescu-Dîmbovița 2001: M. Petrescu-Dîmbovița, *Eneoliticul dezvoltat în Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol.1, București, 2001 p. 154-169.

Roman 1976: P. Roman, *Die Glina III-Kultur*. PZ 51, 1, p. 26-42.

Schuster, Popa 2008: C. Schuster, T. Popa, *Mironești I, Locuri, cercetări arheologice, monumente și personaje istorice*, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, Monografia III, Ed. Pelican, Giurgiu, 2008.

Schuster 2009: C. Schuster, *Epoca Bronzului pe teritoriul Municipiului București și în județul Ilfov*, CAB, VIII, 2009, p. 393-432.

Vintilă et alii 2014: Camelia Mirela Vintilă, *Două locuințe din sec. VI-VII descoperite în situl București „Dămăroaia”*, BMJT, 6, 2014, p. 105-126.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I. Vedere din satelit cu terenul cercetat (1); plan de încadrare a terenului cercetat (2).

Plate I. Sattelite view of the research area (1); Cadastral plan of the researched area (2).

Planșa II. Amplasarea secțiunilor și a complexelor 2, 15/20 și 43.

Plate II. The placement of trenches and features 2, 15/20 and 43.

Planșa III. Complexul 2, diferite stadii de surprindere.

Plate III. Feature 2, various stages of research.

Planșa IV. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), diferite stadii de cercetare. Vedere de la nord la sud (1) și de la est la vest (2).

Plate IV. Feature 15 (dwelling) and 20 (kiln) on various stages of research. North to South view (1); East to West view (2).

Planșa V. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), diferite stadii de cercetare. Vedere de la est la vest (1) și de la nord-vest la sud-est (2).

Plate V. Feature 15 (dwelling) and 20 (kiln) on various stages of research. East to West view (1); Northwest to Southeast view (2).

Planșa VI. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), profil secționare pe direcție nord-sud (1); complexul 43 (2).

Plate VI. Feature 15 (dwelling) and 20 (kiln), western profile (1); Feature 43 (2).

Planșa VII. Complexul 43, grund (1); Complexul 15, grund și profil (2).

Plate VII. Feature 43, plan (1); Feature 15, plan and profile (2).

Planșa VIII. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), plan (1) și profil de la secționarea complexelor (2).

Plate VIII. Feature 15 (dwelling) and 20 (kiln), plan (1) and profiles from sectioning the features (2).

Planșa IX. Fragmente ceramice din complexele 2 (1-2) și 15 (3-8).

Plate IX. Pottery fragments from Features 2 (1-2) and 15 (3-8).

Planșa X. Fragmente ceramice din complexul 15 (1-8).

Plate X. Pottery fragments from Feature 15 (1-8).

Planșa XI. Fragmente ceramice din complexul 15 (1-6).

Plate XI. Pottery fragments from Feature 15 (1-6).

Planșa XII. Fragmente ceramice din complexul 43 (1-6).

Plate XII. Pottery fragments from Feature 43 (1-6).

Planșa XIII. Tipuri de vase descoperite în Complexul 15 (1-7). *Desen Elena Gavrilă.*

Plate XIII. Types of vessels discovered in Feature 15 (1-7). *Drawing Elena Gavrilă.*

Planșa XIV. Tipuri de vase descoperite în Complexul 15 (1-4) și Complexul 43 (5). *Desen Elena Gavrilă.*

Plate XIV. Types of vessels discovered in Feature 15 (1-4) and Feature 43 (5). *Drawing Elena Gavrilă.*

Planșa XV. Tipuri de vase descoperite în Complexele 2 (10), 15 (1-9, 11) și 43 (12). *Desen Theodor Ignat și Alina Streinu.*

Plate XV. Types of vessels discovered in Feature 2 (10), Feature 15 (1-9, 11) and 43 (12). *Drawing Theodor Ignat and Alina Streinu.*



1

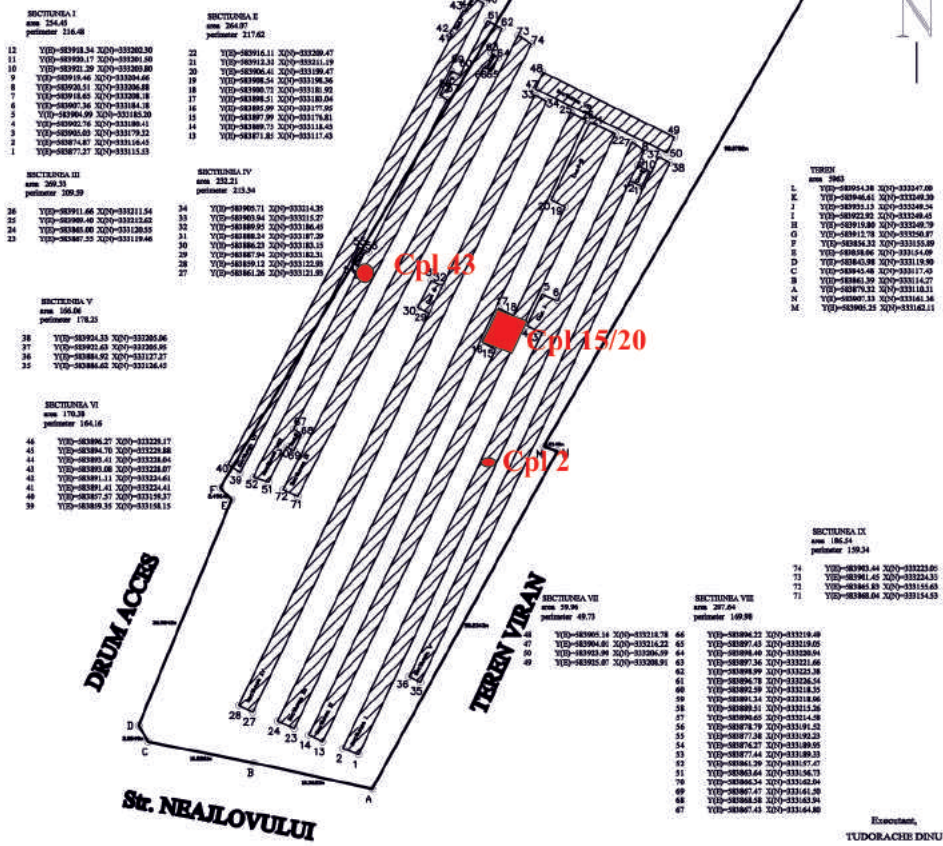


2

Planșa I. Vedere din satelit cu terenul cercetat (1); plan de încadrare a terenului cercetat (2).

LACUL GRIVITA

- Caseta 1 = 5,30 (N-S) x 2,50 m (V-E);
- Caseta 2 = 2,55 m (N-S) x 2,00 m (V-E);
- Caseta 3 = 7,30 m (N-S) x 2,50 m (V-E);
- Caseta 4: 6,60 m (N-S) x 2,50 m (V-E);
- Caseta 5 = 1,90 m (pe directia V-E) x 4,60 m (pe directia N-S);
- Caseta 6 = 4,60 m (pe directia N-S) x 1,90 m (pe directia V-E);
- Caseta 7 = 1,70 m (pe directia V-E x 4,60 m (pe directia N-S);
- Caseta 8 = 2,54 m (N-S) x 1,56 m (V-E);
- Caseta 9 = 8,20 (N-S) x 1,20 m (V-E);
- Caseta 10 = 2,30 m (N-S) x 1,20 m (V-E);
- Caseta 11 = 2,70 m (N-S) x 1,30 m (V-E);



SECTIUNEA I
aria 254,65
perimetră 216,48

12	YD-089918,34	XD-033262,20
11	YD-089917,17	XD-033261,50
10	YD-089921,20	XD-033260,80
9	YD-089918,46	XD-033260,46
8	YD-089920,51	XD-033260,48
7	YD-089918,46	XD-033260,18
6	YD-089917,36	XD-033261,18
5	YD-089904,99	XD-033262,39
4	YD-089922,78	XD-033260,41
3	YD-089926,62	XD-033279,32
2	YD-089918,42	XD-033261,45
1	YD-089877,27	XD-033261,13

SECTIUNEA II
aria 264,97
perimetră 217,62

22	YD-089916,11	XD-033260,47
21	YD-089913,82	XD-033261,19
20	YD-089906,41	XD-033269,47
19	YD-089908,54	XD-033269,26
18	YD-089908,71	XD-033268,92
17	YD-089908,51	XD-033268,26
16	YD-089895,09	XD-033271,05
15	YD-089897,99	XD-033270,81
14	YD-089899,72	XD-033268,63
13	YD-089871,82	XD-033267,43

SECTIUNEA III
aria 209,33
perimetră 209,39

36	YD-089911,66	XD-033261,54
35	YD-089909,40	XD-033261,62
34	YD-089905,60	XD-033262,55
33	YD-089887,82	XD-033261,96

SECTIUNEA IV
aria 232,24
perimetră 212,34

34	YD-089909,71	XD-033261,39
33	YD-089909,94	XD-033261,27
32	YD-089909,92	XD-033261,48
31	YD-089886,24	XD-033267,29
30	YD-089886,23	XD-033267,15
29	YD-089887,28	XD-033262,31
28	YD-089859,12	XD-033262,85
27	YD-089861,28	XD-033262,85

SECTIUNEA V
aria 260,88
perimetră 178,23

28	YD-089924,53	XD-033265,06
27	YD-089922,63	XD-033265,85
26	YD-089884,62	XD-033262,27
25	YD-089884,62	XD-033264,52

SECTIUNEA VI
aria 170,28
perimetră 164,16

46	YD-089884,27	XD-033268,17
45	YD-089894,78	XD-033268,88
44	YD-089892,41	XD-033268,64
43	YD-089892,60	XD-033268,97
42	YD-089891,11	XD-033264,61
41	YD-089891,41	XD-033264,41
40	YD-089887,27	XD-033264,57
39	YD-089889,35	XD-033264,15

TEREN
aria 2963

L	YD-089914,38	XD-033267,09
K	YD-089946,41	XD-033269,39
I	YD-089921,11	XD-033269,24
J	YD-089922,92	XD-033269,45
H	YD-089918,08	XD-033269,99
G	YD-089911,78	XD-033269,87
F	YD-089924,22	XD-033269,89
E	YD-089904,06	XD-033269,49
D	YD-089942,08	XD-033269,99
C	YD-089945,48	XD-033269,79
B	YD-089861,99	XD-033261,27
A	YD-089876,23	XD-033261,11
N	YD-089907,13	XD-033261,34
M	YD-089906,25	XD-033262,11

SECTIUNEA VII
aria 29,91
perimetră 49,78

41	YD-089901,16	XD-033261,78
40	YD-089904,62	XD-033262,22
39	YD-089902,67	XD-033268,61

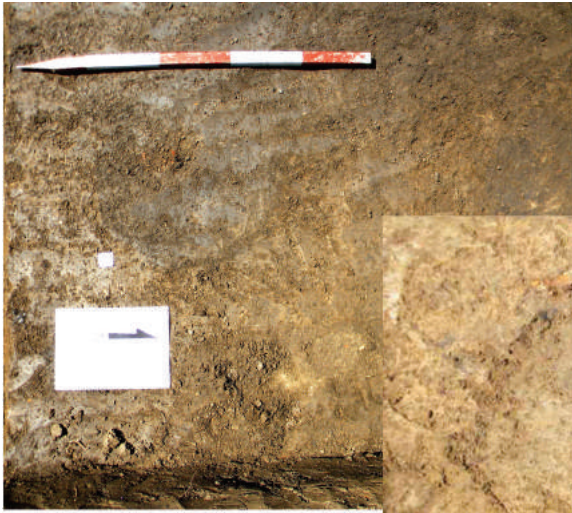
SECTIUNEA VIII
aria 207,04
perimetră 149,38

46	YD-089942,22	XD-033269,49
45	YD-089947,41	XD-033269,65
44	YD-089946,49	XD-033269,94
43	YD-089917,36	XD-033269,66
42	YD-089949,99	XD-033262,38
41	YD-089908,78	XD-033268,54
40	YD-089921,28	XD-033268,25
39	YD-089921,24	XD-033268,56
38	YD-089921,21	XD-033268,26
37	YD-089906,65	XD-033264,28
36	YD-089928,79	XD-033269,52
35	YD-089977,18	XD-033269,23
34	YD-089927,27	XD-033269,55
33	YD-089777,44	XD-033269,23
32	YD-089941,29	XD-033267,67
31	YD-089942,64	XD-033268,73
30	YD-089942,24	XD-033268,24
29	YD-089871,67	XD-033266,48
28	YD-089868,48	XD-033263,39
27	YD-089867,43	XD-033264,98

SECTIUNEA IX
aria 186,24
perimetră 159,24

74	YD-089901,44	XD-033262,85
73	YD-089914,45	XD-033264,33
72	YD-089845,83	XD-033261,65
71	YD-089868,64	XD-033264,29

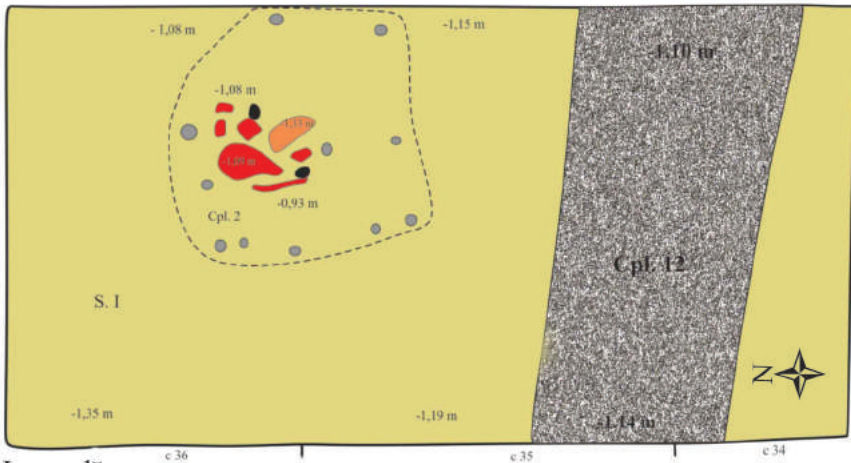
Planșa II. Amplasarea secțiunilor și a complexelor 2, 15/20 și 43.



1



2



3

Legendă:

- Placă de vatră
- Pamânt ars la roșu
- Cărbune
- Gropițe de pari

0 1 m

Planșă III. Complexul 2, diferite stadii de surprindere.



Planșa IV. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), diferite stadii de cercetare. Vedere de la nord la sud (1) și de la est la vest (2).



1

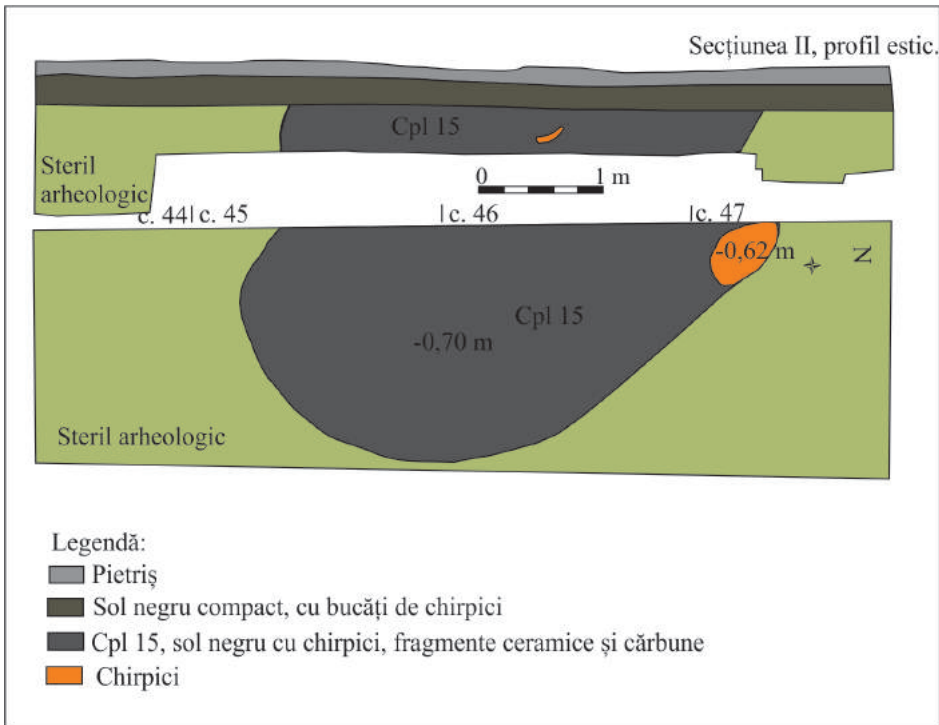
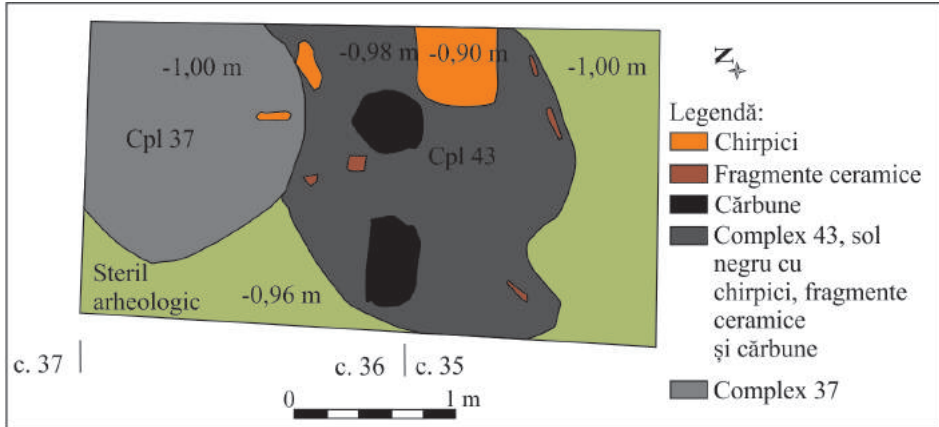


2

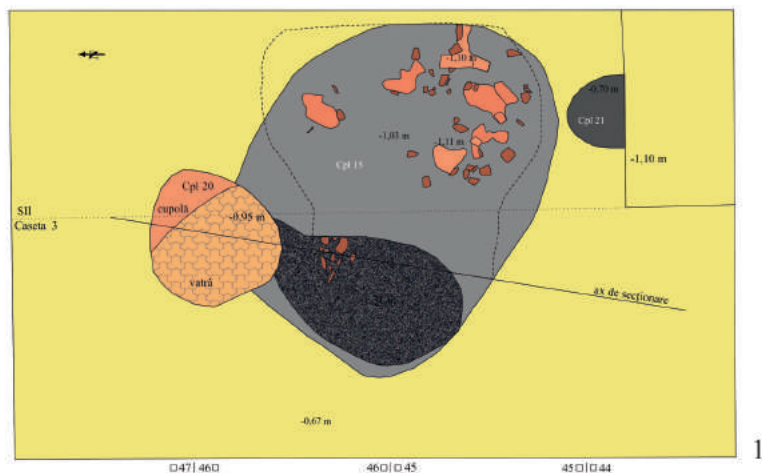
Planșa V. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), diferite stadii de cercetare. Vedere de la est la vest (1) și de la nord-vest la sud-est (2).



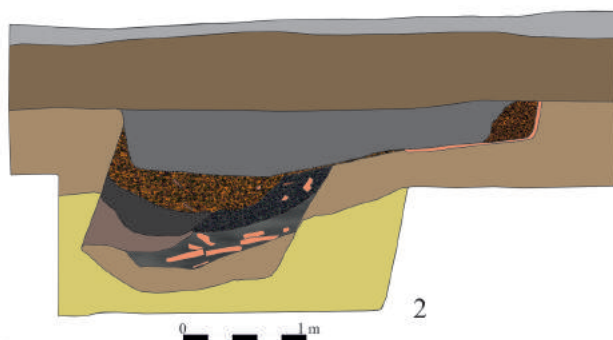
Planșa VI. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), profil secționare pe direcție nord-sud (1); complexul 43 (2).



Planșa VII. Complexul 43, grund (1); Complexul 15, grund și profil (2).



- fragmente ceramice (cultura Cernavodă)
- chirpici
- groapă de cenușă, sol negru cu multă cenușă, cărbuni și ceramică
- sol galben, steril arheologic
- Cpl 21 (groapă)-umplutură din sol negru compact, lutos, fără material arheologic
- Cpl 15 (locuință)-umplutură din sol negru lutos, cu chirpici, rare bucăți de cărbune și multe fragmente ceramice.
- Cpl 20 (cuptor)-vatra cuptorului

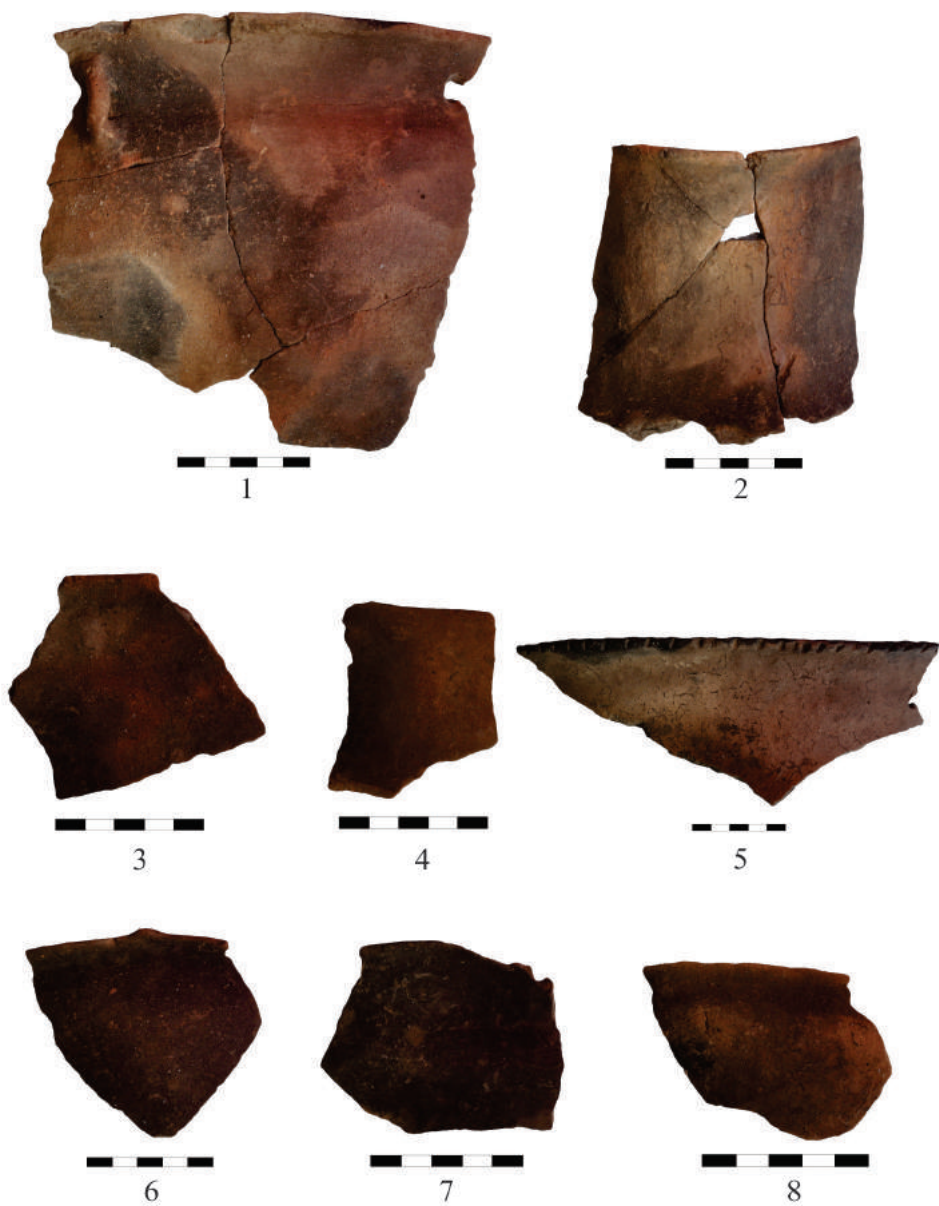


- Sol vegetal
- Sol negru, compact (strat de cultură)
- Sol negru cu mult chirpic, cărbune și ceramică
- Sol negru cu mult cărbune și fragmente ceramice
- Cpl 15 (locuință)-umplutură din sol negru-cenușiu cu ceramică și bucăți mici de chirpici
- Sol negru lutos, compact, curat
- Sol cafeniu cu bucăți mari de chirpici, sporadic cărbuni, consistență lutoasă și compactă
- Chirpici
- Sol cafeniu compact, lutos
- Sol negru lutos cu cărbune și blocuri compacte de chirpici
- Ceramică
- Sol galben, steril arheologic

Planșa VIII. Complexele 15 (locuință) și 20 (cuptor), plan (1) și profil de la secționarea complexelor (2).



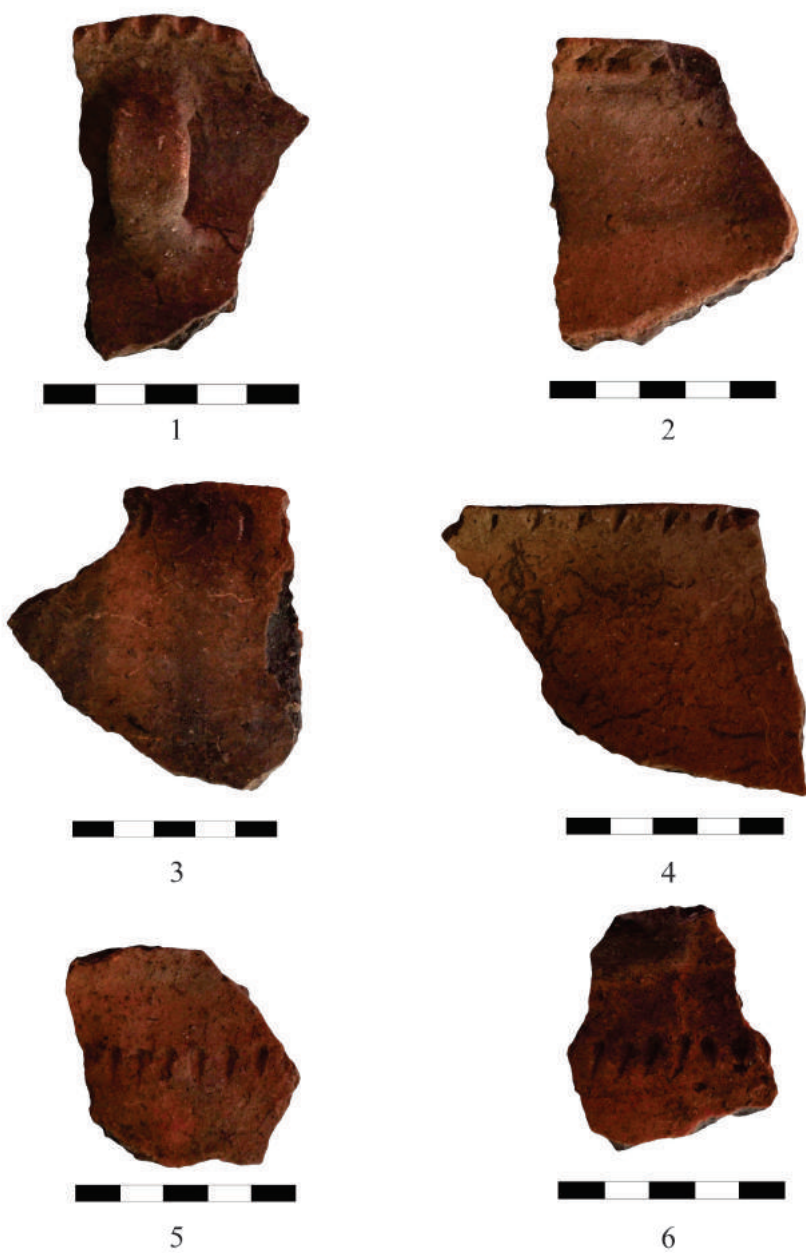
Plaușu IX. Fragmente ceramice din complexele 2 (1-2) ŝi 15 (3-8).



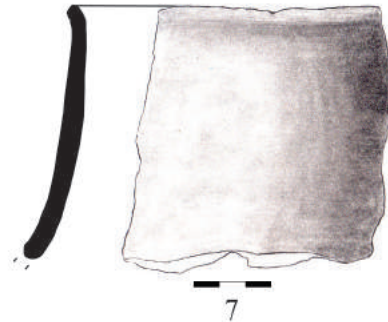
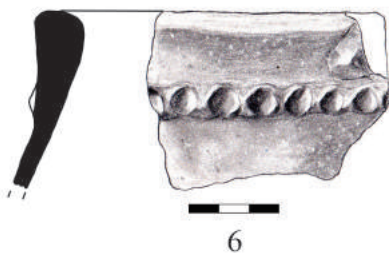
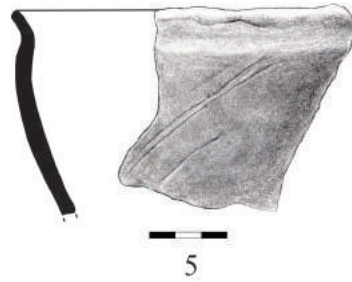
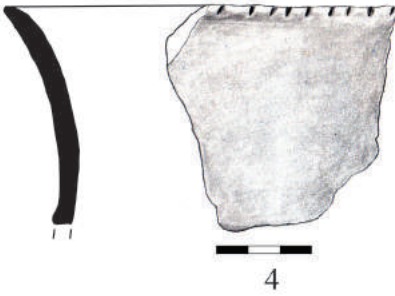
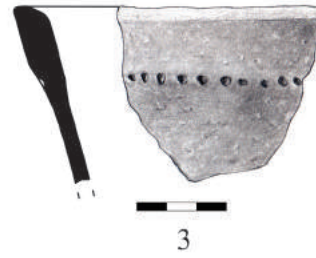
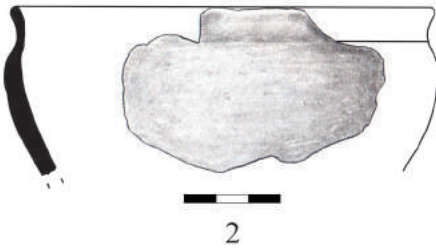
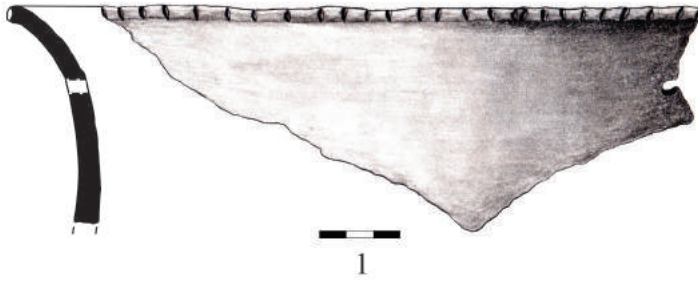
Plasa X. Fragmente ceramice din complexul 15 (1-8).



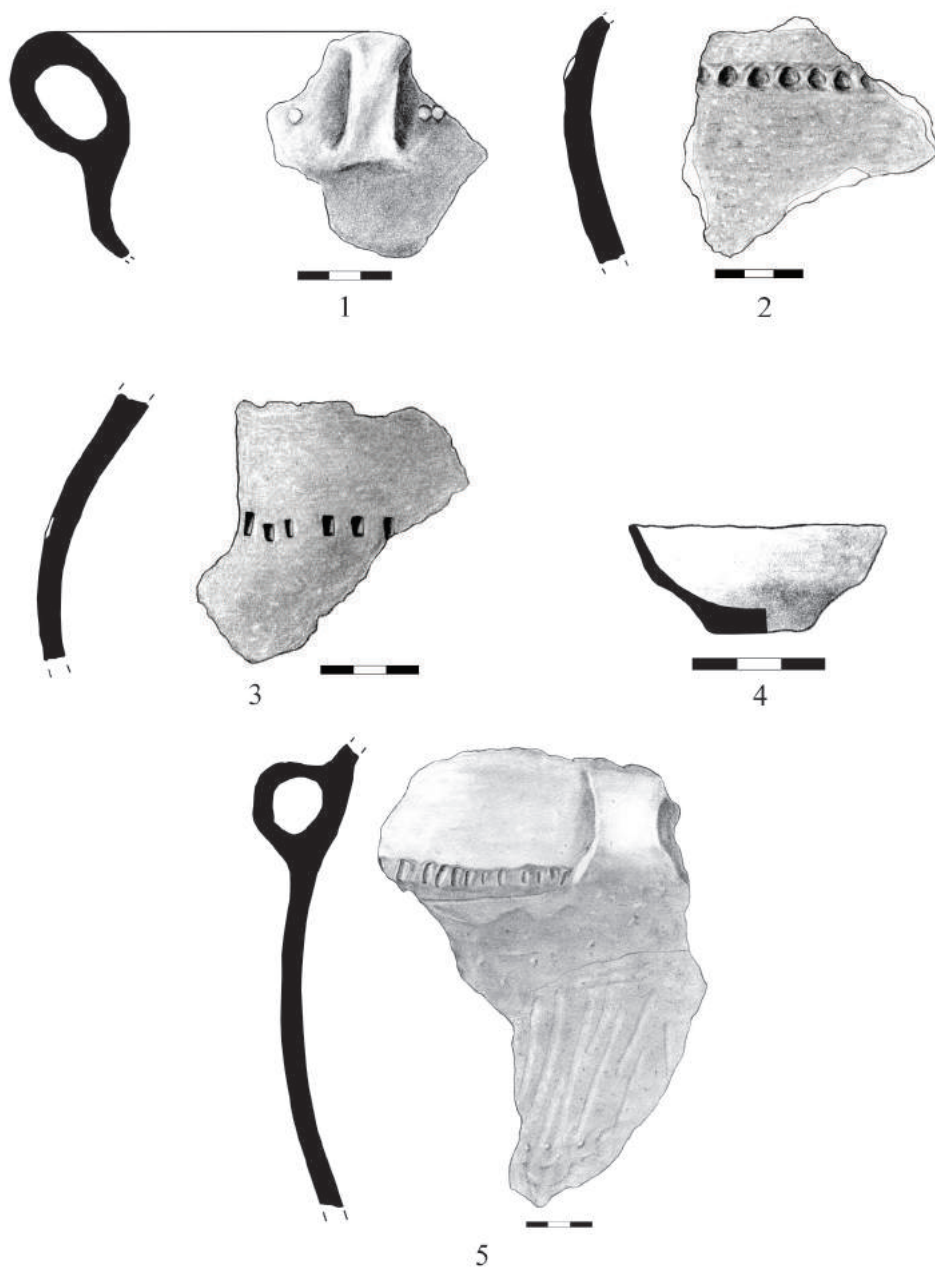
Plasa XI. Fragmente ceramice din complexul 15 (1-7).



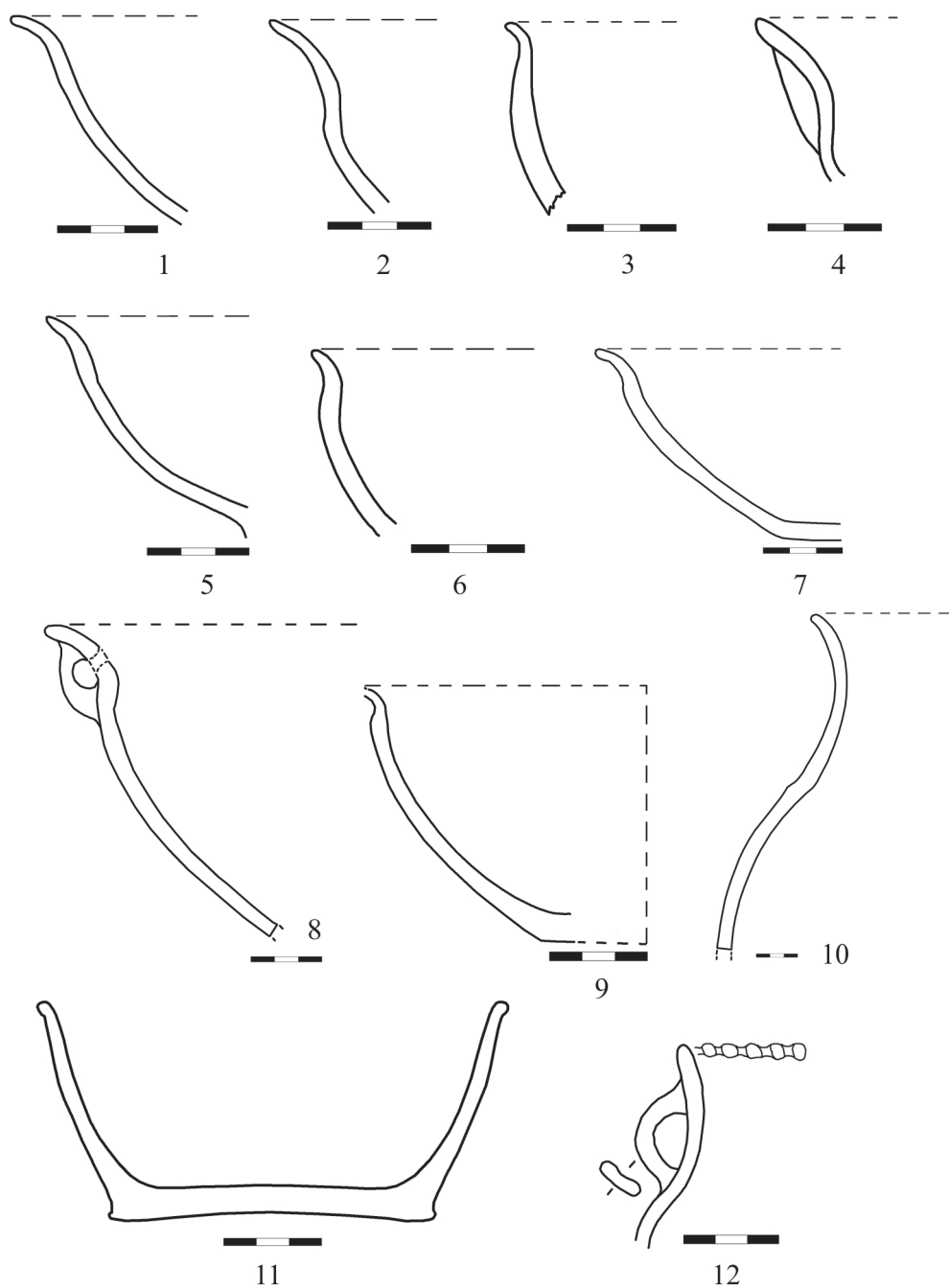
Plasa XII. Fragmente ceramice din complexul 43 (1-6).



Planșa XIII Tipuri de vase descoperite în Complexul 15 (1-7).



Planșa XIV. Tipuri de vase descoperite în Complexul 15 (1-4) și Complexul 43 (5).



Planșa XV. Tipuri de vase descoperite în Complexele 2 (10), 15 (1-9, 11) și 43 (12).

DIE MITTEL- UND SPÄTBRONZEZEITLICHE TEI-KULTUR UND IHRE STEINERNEN HAMMER- UND KAMPFÄXTE

Cristian Schuster*
Laurențiu Mecu*
Elena Gavrilă**

Schlüsselwörter: *Steinäxte, Tei-Kultur, Mittel- und Spätbronzezeit.*

Cuvinte cheie: *topoare de piatră, cultura Tei, Bronzul Mijlociu și Târziu.*

Rezumat: *În contribuție se supun analizei topoarele ciocan și cele de luptă de piatră ale culturii Tei din Bronzul Mijlociu și Târziu. Atenția necesară a fost acordată locului de descoperire, a celui de depozitare, materiei prime, tipului de topor și descrierii obiectelor.*

Zusammenfassung: *Im Beitrag werden die steinernen Hammer- und Kampfäxte der mittel- und spätbronzezeitlichen Tei-Kultur der Analyse unterzogen. Es wird die nötige Aufmerksamkeit dem Fundort, Aufbewahrungsplatz, Rohstoff, Axttyp und der Beschreibung der Gegenstände geschenkt.*

I. Einführung:

Die archäologischen Forschungen, Ausgrabungen aber auch einige Geländebegehungen in dem Bereich der Ansiedlungen der Tei-Kultur, hatten auch das Entdecken von Stein-, Horn-, Knochen, Ton- und Metallgegenständen zur Folge¹. Die Anzahl dieser liegt aber im geringen Prozentsatz zu der entdeckten Keramik.

Unser jetziger Beitrag setzt sich mit der Problematik der steinernen Kampf- und Hammeräxten auseinander². Wir bevorzugen in die Gattung Hammeräxten alle Gegenstände, welche Schneide und Schaftungsloch oder -rille besitzen, einzuschliessen. In der Tei-Fachliteratur wird von Äxten und/oder Hammer gesprochen, dabei beziehen sich die Autoren meistens nicht auf die Form des Objektes, sondern auf die vermutete Verwendung. Es ist aber klar, dass diese Gegenstände sowohl als Werkzeuge als auch Waffen benützt werden konnten.

Im Aufsatz schenken wir dem Fundort, der Steinart, Form und den Dimensionen der Kampf- und Hammeräxte und dem Aufbewahrungsplatz die nötige Aufmerksamkeit. Unsere Aufzählung beginnt mit București und ihrer engen Umgebung und bezieht sich weiter auf die Bezirke Argeș, Dâmbovița und Giurgiu³.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

** Muzeul Municipiului București.

¹ Leahu 2003, S. 72-104, mit Lit.; Schuster 2007, S. 39-55 mit Lit.; Mecu 2013; Gavrilă 2015a.

² Zu anderen geschliffenen Steingegenständen der Tei-Kultur - Keulenköpfe: Schuster *et alii* 2015, S. 190-194, mit Lit.

³ Die Anzahl der Tei-Äxte ist bestimmt größer, als die die von uns im Aufsatz analysiert wurden. Leider sind die Informationen hinsichtlich vieler Axtfragmente, welche in den verschiedenen Museen aufbewahrt werden, ungenügend oder fehlen gänzlich.

II. Die Funde:

II.1. București:

II.1.1. Băneasa (Tafel VII/2A, VIII/A)⁴:

II.1.1.1. Distalfragment einer Hammeraxt, das 1962 entdeckt wurde (Tafel II/4)⁵. Das Schaftungsloch mit glatter Wand ist stumpfkegelförmig. Die seitlichen Wände verengen sich im Bereich des Schaftungsloches, um die Aktivfront zu gestalten. Der Nacken ist fast zylindrisch und leicht gewölbt. Er trägt Absplitterspuren. Die Axt wurde gut geschliffen.

II.1.1.2. Distalfragment einer Hammeraxt, mit zwei „Schultern“ (Tafel II/5)⁶. Das Schaftungsloch mit glatter Wand ist stumpfkegelförmig. Die seitlichen Wände verengen sich im Bereich des Schaftungsloches um die Aktivfront zu gestalten. Der Nacken ist fast zylindrisch und leicht gewölbt. Die Axt weist Absplittierungen, Hiebsspuren und eingeschlagene Ritzen auf.

II.1.1.3. Längshälfte einer eiförmigen Hammeraxt (Tafel VI/4)⁷. Das Loch liegt schräg und seine Wand ist glatt. Die erhaltene Seite erweist sich leicht gewölbt.

II.1.2. Bucureștii Noi (Tafel VII/2B, VIII/B)⁸:

II.1.2.1. Distalfragment einer im Schnitt rechteckigen Hammeraxt mit abgerundeten Kanten (Tafel II/1)⁹. Das Schaftungsloch wurde glatt geschliffen. Alle Seiten und die Schneide weisen Absplittierungen und -wetzungen auf.

II.1.3. Cățelu Nou (Tafel VII/2C, VIII/C)¹⁰: Hammeraxt mit, durch intensiver Verwendung, beschädigter Schneide und beschädigtem Schaftungsloch (Tafel I/7)¹¹. Die Axt hat eine ovale Form. Das Schaftungsloch, deren Wand glatt ist, wurde am unteren Ende leicht erweitert. Der Nacken fehlt im hohen Prozentsatz, es gibt aber trotzdem genügend Angaben, die uns beweisen, dass er rund war.

⁴ Hinsichtlich den Forschungen in *Băneasa*: Leahu 2003, S. 26; Schuster 2005, S. 87; Gavrilă 2013, S. 156; Gavrilă 2015b, S. 53.

⁵ Leahu 1966, S. 65, Abb. 6/2; Leahu 2003, Taf. VIII/1; Schuster 2007, S. 41, Taf. 28/1. *Dimensionen*: Länge = 5,2 cm, Proximalbreite = 3,8 cm, Mesialbreite = 3,1 cm, Distalbreite = 1,8 cm, Dicke = 3,7 cm, Durchmesser des Schaftungsloches = 1,7 cm, Gewicht = 87,4 g. *Rohstoff*: Andesit. *Aufbewahrungsort*: MMB (*Muzeul Municipiului București*), ohne Inventarnummer.

⁶ Leahu 1966, S. 65, Abb. 6/3; Leahu 2003, Taf. VIII/2; Schuster 2007, S. 41, Taf. 28/2. *Dimensionen*: Länge = 4,2 cm, Proximalbreite = 2,7 cm, Mesialbreite = 4,1 cm, Dicke = 2,75 cm, Gewicht = unbekannt. *Rohstoff*: unbekannt. *Aufbewahrungsort*: MMB; konnte nicht wiedergefunden werden.

⁷ Leahu 1966, S. 65, Abb. 6/6 = Taf. I/9; Leahu 2003, Taf. VIII/7; Schuster 2007, S. 41, Taf. 28/7. *Dimensionen*: Länge = 7,2 cm, Durchmesser des Schaftungsloches = 1,6 cm, Gewicht = 77,8 g. *Rohstoff*: Diorit. *Aufbewahrungsort*: MMB, Inventarnummer 93319.

⁸ Zu den Forschungen in *Bucureștii Noi*: Leahu 2003, S. 26; Schuster 2005, S. 87; Gavrilă 2013, S. 156; Gavrilă 2015b, S. 53.

⁹ Leahu 1966, Taf. I/8; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 5,7 cm, Mesialbreite = 3,1 cm, Dicke = 2,3 cm. *Aufbewahrungsort*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

¹⁰ Hinsichtlich den Ausgrabungen: Leahu 1963a, S. 23-27; Leahu 2003, S. 26; Schuster 2005, S. 87; Gavrilă 2013, S. 156; Gavrilă 2015b, S. 53f. Valeriu Leahu (1963a, S. 23) sprach von mehreren Hammeräxten, die in *Cățelu Nou* entdeckt wurden. Im Depot des MMB wurde keine davon wiedergefunden.

¹¹ Leahu 1963a, S. 23, Abb. 7/2; Leahu 1966, S. 65, Abb. 6/5; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 7,6 cm, Maximalbreite (im Bereich des Schaftungsloches) = 5,5 cm, Dicke = 5,2 cm; Gewicht = 239 g. *Rohstoff*: Basalt (?). *Aufbewahrungsort*: MMB, konnte nicht wiedergefunden werden.

II.1.4. Ciurel (Tafel VII/2D, VIII/D)¹²:

II.1.4.1. Distalfragment einer wahrscheinlichen Hammeraxt mit zylindrischem Nacken (Tafel VI/9)¹³, welches im Jahr 1932 entdeckt wurde. Die Axt, ist nicht nur im Schaftungslochbereich gebrochen, sondern ihre Aktivfront wurde desgleichen stark beschädigt. Das kegelstumpfförmige Schaftungsloch weist Bohrrillen auf. Die Bohrung wurde sowohl auf der Vorder- als auch auf der Hinterseite durchgeführt.

II.1.4.2. Distalfragment einer Kampfaxt mit gebogenem Profil (Tafel IV/7)¹⁴. Die zwei Seiten wurden schmall geschliefen, um die Aktivfront zu bilden, die leicht konvex ist und mehrere Absplitterungen aufweist. Beide Seiten wurden leicht abgerundet, während die Hinter- und Ventralseite flach sind.

II.1.4.3. Distalfragment einer Hammeraxt (Tafel VI/3)¹⁵. Das Schaftungsloch ist glatt. Die abgeflachte Aktivfront entstand durch das Verengen der seitlichen Wände.

II.1.5. Dealul Piscului (Tafel VII/2E, VIII/E)¹⁶: Valeriu Leahu erwähnt Hammeraxrfragmente, welche hier von Margareta Constantiniu entdeckt wurden¹⁷. Es gibt leider keine weitere Informationen hinsichtlich diesen.

II.1.6 Fundeni (Taf. VII/2F, VIII/F)¹⁸:

II.1.6.1. Distalfragment einer Hammeraxt (Tafel V/3)¹⁹. Alle ihre vier Seiten sind nicht eben; sie verengen sich um die Aktivfront zu bilden. Diese letztere weist Verwendungsabsplitterungen auf. Das Schaftungsloch ist glatt.

II.1.6.2. Distalfragment einer Hammeraxt (Tafel V/2)²⁰. Das Schaftungsloch ist glatt. Beginnend von dem Lochbereich verengen sich die Seitenwände um die Aktivfront zu gestalten. Diese wurde beträchtlich beschädigt. Die Unter- und Oberseiten wurden vom Schaftungsloch ausgehend bis zur Aktivfront mit zwei, beziehungsweise drei parallelen Einschnitten versehen.

¹² Hinsichtlich den Forschungen in *Ciurel*: Schuster, Negru 2013, mit Lit.; Gravrila 2013, S. 156.

¹³ Wurde bis jetzt nicht veröffentlicht. *Dimensionen*: Länge = 5,4 cm, Proximalbreite = 4 cm, Mesialbreite = 3,5 cm, Distalbreite = 2,8 cm, Dicke = 3,1 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,8 cm, Gewicht = 123 g. *Rohstoff*: basaltisches Andesit. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 16967.

¹⁴ Ging bis jetzt nicht in die Fachliteratur ein. *Dimensionen*: Länge = 6,7 cm, Proximalbreite = 3,4 cm, Distalbreite = 0,5 cm, Dicke = 3,2 cm, Gewicht = 109 g. *Rohstoff*: nicht bestimmt. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 15459.

¹⁵ Wird von uns zum ersten Mal veröffentlicht. *Dimensionen*: Länge = 5 cm, Proximalbreite = 5,3 cm, Mesialbreite = 1,7 cm, Dicke = 5,9 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2,3 cm, *Gewicht* = 229 g. *Rohstoff*: unbestimmt. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 16941.

¹⁶ Zu den Forschungen: Leahu 2003, S. 26 und Anm. 156; Schuster 2005, S. 88; Gavrila 2013, S. 156; Gavrila 2015b, S. 54.

¹⁷ Leahu 2003, S. 74. *Aufbewahrungsort*: MMB, wurden im Depot nicht wiedergefunden.

¹⁸ Zu den Forschungen in *Fundeni*: Leahu 2003, S. 27; Schuster 2005, S. 89; Gravrila 2013, S. 156. Alle von uns besprochenen Äxte, wurden bis jetzt nicht veröffentlicht.

¹⁹ *Dimensionen*: Länge = 5,6 cm, Proximalbreite = 4,8 cm, Mesialbreite = 4 cm, Distalbreite = 1,5 cm, Dicke = 3,5 cm, Schaftungslochdurchmesser: = 1,8 cm, Gewicht = 144,9 g. *Rohstoff*: Diorit. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 143744.

²⁰ *Dimensionen*: Länge = 6,3 cm, Proximalbreite = 4 cm, Mesialbreite = 3 cm, Distalbreite = 1 cm, Dicke = 4 cm, Gewicht = 141 g; *Rohstoff*: basaltisches Andesit. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 16951.

II.1.6.3. Distalfragment einer Hammeraxt, das 1957 gefunden wurde (Tafel V/1)²¹. Die Axt ist im Querschnitt dreieckig, und besitzt eine stark abgeflachten Aktivfront.

II.1.6.4. Distalfragment einer Kampfaxt (Tafel III/4)²². Die Schaftungslochwand weist leichte Bohrrillen auf. Die konvexe Aktivfront verbreitet sich an beiden Enden und wurde durch die Verwendung abgenutzt. Auf der Rücken- und Bauchseite, angefangen vom Schaftungsloch und bis hin zur Schneide, sind zwei nicht zu tiefe Einschnitte zu erkennen. Auf einer der Seiten, in dem Bereich des Schaftungsloches, ist eine halbkreisförmige Schulter zu sehen. Alle Seiten weisen Hiebsspuren auf.

II.1.6.5. Distalfragment einer Hammeraxt, rechteckig im Querschnitt (Tafel VI/8)²³. Die Schaftungslochwand ist glatt. Die Aktivfront ist durch die Benutzung stark beschädigt worden.

II.1.6.6. Distalfragment einer Hammeraxt mit Schneide und Schaftloch²⁴. Die Lochwand ist glatt. Die leicht konvexe Aktivfront weist Benützungsspuren auf. Ab dem Schaftungsloch verengen sich die seitlichen Wände, um die Aktivfront zu bilden (Tafel V/4).

II.1.6.7. Distalfragment einer Hammeraxt. Es handelt sich nur um die leicht konvexe Aktivfront, aber auch diese ist beschädigt (Tafel VI/5).

II.1.6.8. Distalfragment einer Hammeraxt, rechteckig im Querschnitt²⁵. Die Aktivfront weist Benützungsspuren auf (Tafel VI/6).

II.1.6.9. Distalfragment einer Hammeraxt, rechteckig im Querschnitt²⁶. Der rechteckige Nacken hat abgerundete Ecken und ist leicht gewölbt. Die Seiten verengen sich, um die Aktivfront zu gestalten. Diese wurde stark abgeflacht und weist Benützungsabsplitterungen auf. Dieselben Spuren sind auf allen Seiten zu erkennen (Tafel V/5).

²¹ *Dimensionen:* Länge = 5,3 cm, Gewicht = 178 g. *Rohstoff:* basaltischer Andesit. *Aufbewahrungsort:* MMB, ohne Inventarnummer.

²² *Dimensionen:* Länge = 10,8 cm, Proximalbreite = 4,4 cm, Mesialbreite = 3,7 cm, Distalbreite = 1,1 cm, Dicke = 4,3 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,8 cm, Gewicht = 297 g. *Rohstoff:* Basalt. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 15462.

²³ *Dimensionen:* Länge = 6,6 cm; Proximalbreite = 5,1 cm; Mezialbreite = 4,9 cm; Distalbreite = 2 cm; Dicke = 6,2 cm; Schaftungslochdurchmesser = 1,7 cm; Gewicht = 382 g; *Rohstoff:* basaltisches Andesit. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 16974.

²⁴ *Dimensionen:* Länge = 5,1 cm, Proximalbreite = 4,3 cm, Mesialbreite = 3 cm, Distalbreite = 0,7 cm, Dicke = 3,2 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2,4 cm, Gewicht = 92 g. *Rohstoff:* metamorphisches Gestein. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 143743.

²⁵ *Dimensionen:* Länge = 3,6 cm, Proximalbreite = 1,8 cm, Distalbreite = 0,7 cm, Dicke = 5,4 cm, Gewicht = 50,1 g. *Rohstoff:* Basalt. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 17004.

²⁶ *Dimensionen:* Länge = 5,7 cm, Proximalbreite = 2 cm, Mesialbreite = 2 cm, Distalbreite = 0,4 cm, Dicke = 3,3 cm, Gewicht = 74 g. *Rohstoff:* Gestein mit karbonischen Ablagerungen. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 126814.

II.1.6.10. Distalfragment einer Hammeraxt, rechteckig im Querschnitt (Tafel V/6)²⁷. Die Aktivfront fehlt gänzlich. Dieselbe ist auch hinsichtlich einer der Seiten zu sagen. Die andere Seite ist leicht gewölbt.

II.1.6.11. Hammeraxt, rechteckig im Querschnitt, die aus einem Distalfragment einer Kampfaxt geschliffen wurde (Tafel V/7)²⁸. Das Schaftungsloch war anfangs stumpfkegelförmig und leicht schräg. Die Seitenwände verengen sich beginnend vom Schaftungsloch, um die Aktivfront, die abgeflacht wurde und Absplitterungen trägt, zu gestalten. Auf der Rückseite sind Einritzungen zu erkennen, die auf die Benutzung des Gegenstandes als Abwetzter hindeuten. Im Bereich der Kontaktzone mit der Rückseite ist das Schaftungsloch leicht breiter.

II.1.6.12. Distalfragment einer Hammeraxt, rechteckig im Querschnitt (Tafel IV/6)²⁹. Die Aktivfront und eine der Seiten fehlen. Die Schaftungslochwand weist Erzeugungsspuren auf. Die erhaltene Seite ist leicht gewölbt.

II.1.6.13. Ovale, im Querschnitt rechteckige Axt (Tafel III/5)³⁰. Das Schaftungsloch befindet sich in der Proximalhälfte. Es ist tronkonisch und wurde glatt geschliffen. Die linke und die hintere Seite wurden im Prozentsatz von 80%, beziehungsweise 50% beschädigt. Die Aktivfront ist konvex und wurde desgleichen beschädigt. Die rechte Seite ist leicht abgerundet.

II.1.6.14. Ovale, im Querschnitt rechteckige Axt (Tafel IV/4)³¹. Das Schaftungsloch befindet sich ungefähr in der Axtmitte. Die linke und rechte Seite verengen sich beginnend vom Schaftungslochbereich, während die Vorder- und Hinterseite flach sind. Die Aktivfront wurde leicht beschädigt.

II.1.6.15. Distalfragment einer Hammeraxt (Tafel IV/9)³². Alle vier Seiten, die sich leicht verengen, um den rechteckigen Nacken mit abgerundeten Kanten zu bilden, weisen Absplitterungen und Benützungsspuren auf.

II.1.6.16. Proximalfragment einer wahrscheinlichen Hammeraxt mit zylindrischem Nacken (Tafel IV/7)³³. Das Schaftungsloch ist stumpfkegelförmig und

²⁷ *Dimensionen:* Gewicht = 160,2 g. *Rohstoff:* wurde nicht bestimmt. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 16993.

²⁸ *Dimensionen:* Länge = 6,5 cm, Proximalbreite = 5,3 cm, Mesialbreite = 4,5 cm, Distalbreite = 1,5 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,8 cm, Dicke = 3 cm, Gewicht = 181,9 g. *Rohstoff:* basaltisches Andesit. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 15458.

²⁹ *Dimensionen:* Länge = 5,9 cm, Breite = 4,3 cm, Dicke = 4,1 cm, Gewicht = 120 g. *Rohstoff:* Granodiorit. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 16996.

³⁰ *Dimensionen:* Länge = 9,5 cm, Proximalbreite = 2,5 cm, Mesialbreite = 4,6 cm, Distalbreite = 1,3 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,8 cm, Dicke = 4,5 cm, Gewicht = 183 g. *Rohstoff:* unbestimmt. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 15457.

³¹ *Dimensionen:* Länge = 9,4 cm, Proximalbreite = 3,1 cm, Mesialbreite = 4,7 cm, Distalbreite = 1,6 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2 cm, Dicke = 3 cm, Gewicht = 156 g. *Rohstoff:* unbestimmt. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 15537.

³² *Dimensionen:* Länge = 5,1 cm, Proximalbreite = 5,2 cm, Distalbreite = 3,5 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2,5 cm, Dicke = 2,9 cm, Gewicht = 148 g. *Rohstoff:* Basalt. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 16955.

³³ *Dimensionen:* Länge = 4,2 cm, Breite = 3,9 cm, Dicke = 2,7 cm, Gewicht = 73 g. *Rohstoff:* Diorit. *Aufbewahrungsort:* MMB, Inventarnummer 93317.

hat eine glatte Wand. Im Lochbereich erweiterten sich die Axtseiten und bildeten zwei „Schultern“. Der Nacken weist Benützungsspuren auf.

II.1.6.17. Proximalfragment einer Hammeraxt, mit rechteckigem Nacken mit abgerundeten Ecken³⁴. 60 Prozent der Oberfläche der linken Seite wurde stark beschädigt. Absplitterungen haben auch 20% Nackenoberfläche zerstört. Die Schaftungslochwand ist glatt (Tafel V/8).

II.1.6.18. Proximalfragment einer im Querschnitt rechteckiger Hammeraxt, mit rechteckigem Nacken, dessen Ecken abgerundet wurden (Tafel VI/2)³⁵. Das Schaftungsloch ist stumpfkegelförmig und wurde von der Vorder- zur Rückenseite gebohrt. Die Innenwand wurde durch die Bohrung leicht gerillt. Der Nacken trägt Benützungsspuren.

II.1.6.19. Distalfragment einer Hammeraxt, welche sehr wahrscheinlich in *Fundeni* entdeckt wurde (Tafel VI/1)³⁶. Die Aktivfront ist abgestumpft und von Absplitterungen stark beschädigt. Das Schaftungsloch ist stumpfkegelförmig und glatt.

II.1.7. *Giulești-Sârbi* (Tafel VII/2G, VIII/G)³⁷:

II.1.7.1. Distalfragment einer Hammeraxt, rechteckig im Querschnitt (Tafel I/3)³⁸. Das Schaftungsloch ist glatt und stumpfkegelförmig. Der Aktivteil ist leicht konvex und wurde durch Absplitterungen, genauso wie die rechte und linke, Hinter- und Ventralseiten beschädigt.

II.1.7.2. Distalfragment einer wahrscheinlichen Hammeraxt (?), rechteckig im Querschnitt (Tafel I/4)³⁹. Der Aktivteil wurde durch die Verwendung beschädigt.

II.1.7.3. Nackenfragment einer wahrscheinlichen Hammeraxt (?), rechteckig im Querschnitt (Tafel I/5)⁴⁰. Alle vier Seiten sind leicht gegen dem Ende gebogen und die Kanten wurden abgerundet.

II.1.8. *Militari-Câmpul Boja* (Tafel VII/2H, VIII/H)⁴¹:

³⁴ *Dimensionen*: Länge = 4 cm, Breite = 6,9 cm, Dicke = 5,9 cm, Gewicht = 293 g. *Rohstoff*: wurde nicht bestimmt. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 17008.

³⁵ *Dimensionen*: Länge = 5,3 cm, Breite = 8 cm, Dicke = 6 cm, Gewicht = 534 g. *Rohstoff*: Diorit. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 16953.

³⁶ *Dimensionen*: Länge = 4,3 cm, Proximalbreite = 5,2 cm, Mesialbreite = 4,1 cm, Distalbreite = 3 cm, Dicke = 3,8 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2,1 cm; *Gewicht* = 150 g; *Rohstoff*: Basalt; *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 16984.

³⁷ Zu den Forschungen in *Giulești-Sârbi*: Leahu 1963b, S. 219-248; Schuster 2005, S. 88; Gavrilă 2013, S. 156; Gavrilă 2015b, S. 54.

³⁸ Leahu 1963b, S. 222, Abb. 35/2; Leahu 1966, S. 63, Abb. 6/4; Schuster 2007, S. 41. Da die Beschriftung auf der Hammeraxt unklar ist, wurde sie fälschlicherweise von Mecu (2013), als ein Gegenstand von *București-Ciurel* abstammend, betrachtet. *Dimensionen*: Länge = 5,4 cm, Proximalbreite = 3,3 cm, Mesialbreite = 3 cm; Distalbreite = 1,1 cm; Dicke = 3,2 cm; Schaftungslochdurchmesser = 1,6 cm, *Gewicht* = 106,2 g. *Rohstoff*: Basalt. *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 16954.

³⁹ Leahu 1963b, S. 222, Abb. 35/3; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 3,6 cm, Proximalbreite = 2,1 cm, Mesialbreite = 2,8 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,3 cm. *Rohstoff*: unbekannt. *Aufbewahrungsort*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁴⁰ Leahu 1963b, S. 222, Abb. 35/1; Leahu 1966, S. 63, Abb. 6/1; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 2,8 cm. *Rohstoff*: unbekannt. *Aufbewahrungsort*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

II.1.8.1. Proximalfragment einer wahrscheinlichen Kampfaxt (Tafel II/9)⁴². Der Nackenknopf ist rund und weist eine Einschnittkerbe (?) auf. Das Schaftungsloch wurde glatt geschliffen. Seine Bohrung begann an der Rückseite.

II.1.8.2. Ein kleines Distalfragment einer Hammeraxt wurde 2008 entdeckt⁴³.

II.1.9. *Tei* (Tafel VII/2I, VIII/I)⁴⁴: Ganzer, im Profil rechteckiger Rillenhammer (Tafel IV/8)⁴⁵. Die ungleichmäßigbreite und -tiefe Rille wurde in der Proximalhälfte des Hammers angebracht. Die Oberflächen sind leicht gewölbt und die Kanten wurden abgerundet poliert. Der Nacken ist flach und weist Absplitterungen auf. Die Schneide ist halbmondförmig und trägt, genauso wie die Seiten Abwetzspuren.

II.2. Bezirk Argeș:

II.2.1. *Oarja* (Gemeinde Oarja) (Tafel VIII/J)⁴⁶: Die Kampfaxt mit einem länglichen, zylindrischen Nacken (Tafel III/3), wurde im Jahr 1977 entdeckt⁴⁷. Im Schaftlochbereich sind zwei „*Schultern*“ zu erkennen. Der Vorderteil ist rhombisch, die Schneide ist rund und leicht gebogen im Querschnitt. Auf der Axt sind Benützungsspuren zu erkennen.

II.2.2. *Valea Stâni* (Gemeinde Țițești) (Tafel VIII/K)⁴⁸: Distalfragment einer wahrscheinlichen Kampfaxt (Tafel II/2)⁴⁹. Der erhaltene Teil des Schaftungsloches beweist, dass dieses glatt geschliffen wurde. Die Bohrung begann auf der Vorderseite. Die abgerundete und beschädigte Schneide ist leicht verbreitert.

⁴¹ Zu den Forschungen in den Tei-Siedlung von hier: Schuster, Negru 1999; Schuster 2000a, S. 25-37; Schuster 2005, S. 88; Leahu 2003, S. 27; Schuster, Negru 2006, S. 46-61; Schuster, Negru 2009; Negru *et alii* 2008, S. 25-28; Gavrilă 2013, S. 156; Gavrilă 2015b, S. 55.

⁴² Leahu 2003, S. 73, Taf. VIII/3. *Dimensionen*: Länge = 4,8 cm, Proximaldurchmesser = 4 cm, Mesialdurchmesser = 4,8 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2 cm. *Aufbewahrungsort*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁴³ *Dimensionen*: Länge = 3,2 cm, Breite = 4,2 cm, Dicke = 2,3 cm, Gewicht = 67 g. *Aufbewahrungsort*: Archäologisches Institut Bukarest, ohne *Inventarnummer*.

⁴⁴ Zu den Forschungen: Leahu 1966, S. 20; Leahu 2003, S. 27; Schuster 2005, S. 89; Gavrilă 2013, S. 156; Gavrilă 2015b, S. 56.

⁴⁵ Rosetti 1936, S. 11, Taf. XIV/86; Morintz, Rosetti 1959, S. 23, Taf. XX/1; Leahu 1966, S. 63f.; Leahu 2003, S. 74; Moscalu 1981, S. 143, Abb. 1/1; Schuster 1998, S. 114; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 21,2 cm, Maximalbreite = 8,8 cm. *Aufbewahrungsort*: MMB, ohne *Inventarnummer*.

⁴⁶ Hinsichtlich den hier durchgeführten Forschungen (Geländebegehungen) sind die Informationen spärlich. Neben der Axt wurden auch bronzezeitliche Scherben, mit großer Wahrscheinlichkeit der Tei-Kultur angehörend, aufgelesen.

⁴⁷ *Dimensionen*: Länge = 16,5 cm, Proximalbreite = 5,3 cm, Mesialbreite = 3,4 cm, Distalbreite = 1,1 cm, Dicke = 3 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2,2 cm, Gewicht = 533 g; *Rohstoff*: unbestimmt; *Aufbewahrungsort*: Bezirksmuseum Argeș, *Inventarnummer* 2574 I.V.

⁴⁸ Über die Funde schrieben: Măndescu, Miroiu 2005.

⁴⁹ Dumitrescu, Miroiu 2008, S. 24, Taf. X/2. *Dimensionen*: Länge = 5 cm, Maximalbreite = 3,3 cm, Distalbreite = 4 cm. *Rohstoff*: Granit. *Aufbewahrungsort*: Schulmuseum Davidești, Bezirk Argeș, ohne *Inventarnummer*.

II.3. Bezirk Dâmbovița:

II.3.1. Aluniș (Gemeinde Bărbulețu) (Tafel VIII/L)⁵⁰: Ganze, im Schnitt rechteckige, Hammeraxt, mit zylindrischem Nacken (Tafel III/6)⁵¹ Im Schaftungslochbereich ist die Axt stark erweitert, verengt sich dann weiter um die abgerundete, leicht gebogene Aktivfront zu bilden. Das Schaftungsloch weicht ein bischen von der Achse ab. Auf allen Seiten sind Benützungsspuren zu erkennen.

II.3.2. Bărbuceanu (Gemeinde Butimanu) (Tafel VIII/M)⁵²:

II.3.2.1. Kampfaxt (Zepter), wurde in den 30. Jahren des vorigen Jahrhunderts im ehemaligen Dorf Butimanu Mic, heute *Bărbuceanu*, von Dinu V. Rosetti entdeckt (Tafel III/1)⁵³. Sie ist länglich, im Bereich des Schaftungsloches wurde sie rhombusförmig verdickt, der Nacken endet durch einen bitronkonischen, flachen Knopf, die Schneide ist konvex.

II.3.2.2. Distalfragment einer wahrscheinlichen Kampfaxt (Tafel II/3)⁵⁴. Das glatte Schaftungsloch wurde ein bischen abseits angelegt. Der Unterteil wurde stärker beschädigt, die Schneide trägt einige Hiebsspuren.

II.3.3. Butimanu (Gemeinde Butimanu) (Tafel VIII/N)⁵⁵:

II.3.3.1. Ganze dreieckige Hammeraxt (Tafel I/8)⁵⁶. Der Nacken ist flach mit abgerundeten Kanten. Die zwei seitlichen Oberflächen spitzen sich leicht gebogen hin zur Schneide zu. Es wurden zwei Bohrversuche unternommen, erst der letzte führte zur Erzeugung des Schaftungsloches.

II.3.3.2. Ganze, einem Wasservogelkopf (Schwan?) ähnliche Kampfaxt (Zepter) (Tafel VII/1)⁵⁷. Der kugelartige Hinterteil der Axt besitzt ein Schaftungsloch, welches auf seinen seitlichen, äußeren Wänden mit Knubben versehen ist. Ein größerer Knopf ist am Nacken zu erkennen. Der Vorderteil besteht aus einem länglichen, ovalen Segment, dass sich zuerst, neben dem Schaftungslochbereich, verengt,

⁵⁰ Es wurden sowohl Tei- wie auch frühbronzezeitliche Glina-Materialien entdeckt: Schuster 1997, S. 184; Schuster 2005, S. 22; Olteanu 2002, S. 69.

⁵¹ Ilie *et alii* 2010, S. 33, Taf. III/1. *Dimensioniuni*: Länge = 6,8 cm, Breite = 3,2 cm, Dicke = 4,4 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2 cm, Gewicht = 162 g. *Rohstoff*: Amphibolit. *Aufbewahrungsort*: CNMCDT. *Inventarnummer* 3293/VI.

⁵² Die Oberflächenbegehungen führten zur Entdeckung von frühbronzezeitlichen Glina- und mittelbronzezeitlichen Tei-Spuren: Schuster 1997, S. 184; Schuster 2005, S. 22; Olteanu 2002, S. 69.

⁵³ Morintz, Rosetti 1959, Taf. XVI/12a-b; Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 93f., Taf. III; Leahu 2003, S. 86, Taf. XIV; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 18,5 cm, Breite im Schaftungslochbereich = 6 cm, Schneidebreite = 4,9 cm, Gewicht = 410 g. *Rohstoff*: Basalt (?). *Aufbewahrungsort*: MMB, *Inventarnummer* 15440/1059.

⁵⁴ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 94f., Taf. VII/5; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 7,2 cm, Breite = 4,6 cm, Dicke in dem Schaftungslochbereich = 4,8 cm, Schneidedicke = 3,6 cm. *Rohstoff*: unbestimmt. *Aufbewahrungsort*: MMB, ohne *Inventarnummer*.

⁵⁵ Hinsichtlich den Forschungen: Olteanu 2002, S. 67f.; Leahu 2003, S. 19; Schuster 2005, S. 90.

⁵⁶ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 92, Taf. I/2; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 8 cm, Proximalbreite = 4,7 cm, Dicke = 3,8 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,6 cm. *Rohstoff*: Basalt. *Aufbewahrungsort*: MMB, ohne *Inventarnummer*.

⁵⁷ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 92, Taf. II = IX/1; Leahu 2003, S. 86, Taf. XV/2a-c; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 9,3 cm, Hinterteildurchmesser = 4,1 cm, Schneidebreite = 4,3 cm, Hinterteildicke = 4,4 cm, Maximalschneidedicke = 2,1 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,6 cm. *Rohstoff*: magmatisches Andesit. *Aufbewahrungsort*: Schulmuseum Butimanu, ohne *Inventarnummer*.

dann allmählich erweitert und den senkrechten „*Vogelschnabel*“ bildet. Dieser ist halbmondförmig und verdickt und ist dem Durchmesser des Hinterteils fast gleich in der Breite.

II.3.3.3. Fragment einer wahrscheinlichen Kampfaxt⁵⁸. Es handelt sich um ein Distalsegment mit der Schneide und ein kleiner Teil des Schaftungsloches. Diese letztere wurde nicht scharf geschliffen. Der Gegenstand ist stark beschädigt und wurde, nach dem Bruch, als Stößel verwendet.

II.3.3.4. Längshälfte einer Hammeraxt (Tafel II/8)⁵⁹. Die Aktivfront der Schneide ist asymmetrisch, Tatsache die bezeugt, dass der Axt nach dem Bruch zu anderen Zwecken verwendet wurde.

II.3.3.5. Kleiner Teil eines Hammeraxtnackens⁶⁰. Im Schnitt war die Axt leicht gebogen. Der erhaltene Teil weist starke Beschädigungen auf.

II.3.3.6. Erhalten geblieben ist ein kleiner Teil einer Hammeraxt⁶¹. Es handelt sich um ein Bruchstück des Schaftungslochbereich.

II.3.3.7. Ein sehr kleiner Teil vom Nacken einer leicht gebogener, ovalen Hammeraxt wurde im Punkt „*Sterianu*“ gefunden⁶².

II.3.3.8. Längshälfte einer Hammeraxt⁶³. Trägt Benützungsspuren.

II.3.3.9. Distalfragment einer möglichen Kampfaxt (Tafel II/7)⁶⁴. Interessant ist, dass nur die seitlichen Wände stark beschädigt wurden, während auf der Schneide ausschliesslich Benützungsspuren festgestellt werden konnten.

II.3.3.10. Distalfragment einer abgerundeten, rechteckigen Hammeraxt (Tafel II/6)⁶⁵.

II.3.4. *Comișani* (Gemeinde Comișani) (Tafel VIII/O)⁶⁶: Eine ehemalige Kampfaxt, die zu einer Hammeraxt umgeschliffen wurde, ist im Jahr 1978 im Punkt „*Solarii C.A.P.*“ entdeckt worden (Tafel IV/1)⁶⁷. Die breite Schneide ist konvex und leicht beschädigt. Das Schaftungsloch wurde sowohl von der Vorder- als auch von der

⁵⁸ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 95f., Taf. VI/7. *Dimensionen*: Länge = 9,6 cm, Breite im Schaftungslochbereich = 4,1 cm, Schneidebreite = 4 cm, Dicke im Schaftungslochbereich = 2,8 cm. *Rohstoff*: Andesit (Trahit). *Aufbewarungsplatz*: MMB, ohne Inventarnummer.

⁵⁹ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 98f., Taf. VII/1; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 12 cm, Breite = 8 cm, Dicke = 9 cm, Schaftungslochdurchmesser = 3,4 cm. *Rohstoff*: unbekannt. *Aufbewarungsplatz*: MMB, ohne Inventarnummer.

⁶⁰ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 96, Taf. VI/4. *Rohstoff*: Kalkstein. *Aufbewarungsplatz*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁶¹ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 96, Taf. VII/4. *Aufbewarungsplatz*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁶² Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 96. *Aufbewarungsplatz*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁶³ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 98. *Dimensionen*: Länge = 12 cm, Breite = 6,5 cm, erhaltene Dicke = 4 cm. *Rohstoff*: Diorit. *Aufbewarungsplatz*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁶⁴ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 99. *Dimensionen*: Länge = 6,2 cm, Schneidebreite = 3,7 cm, Dicke = 2,4 cm. *Aufbewarungsplatz*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁶⁵ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 99, Taf. VII/6. *Dimensionen*: Länge 7,6 cm, Breite = 8,9 cm, Schaftungslochdurchmesser = 3,3 cm. *Aufbewarungsplatz*: MMB, wurde nicht wiedergefunden.

⁶⁶ Zu den Forschungen: Olteanu 2002, S. 92; Leahu 2003, S. 20; Schuster 2005, S. 92.

⁶⁷ Ilie *et alii* 2010, S. 34, Taf. IV/2. *Dimensionen*: Länge = 8,7 cm, Breite = 3,5 cm, Dicke = 5,1 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2,2 cm, Gewicht = 243 g. *Rohstoff*: Amphibolit. *Aufbewarungsplatz*: CNMCDT. *Inventarnummer* 38258/VI⁷.

Hinterseite gebohrt, in seiner Mitte ist ein kleine Schwelle zu erkennen. Das Urschaftungsloch wurde angefangen von der Vorderseite gebohrt.

II.3.5. Dobra (Gemeinde Dobra) (Tafel VIII/P)⁶⁸:

II.3.5.1. Hammeraxt mit zylindrischem Nacken (Tafel IV/3)⁶⁹. Der Proximalteil des Gegenstandes blieb ungeschliffen. Die Oberfläche der rechten und der hinteren Seite ist leicht konkav. Eine der Seiten wurde stark beschädigt, aber trotzdem ist die Axt weiter verwendet worden. Das Schaftungsloch, teilweise glatt, hat eine leichte Abweichung von der Bohrachse. Die Bohrung wurde von beiden Seiten geleistet, zwischen diesen blieb ein dünner Ring übrig. Die Aktivfront ist leicht schräg und weist einige Absplitterungen auf.

II.3.5.2. Möglich der Tei-Kultur angehörende, ganze, im Schnitt rechteckige Hammeraxt, die 1961 im Punkt „*La capul satului*“ entdeckt wurde (Tafel IV/2)⁷⁰. Das Schaftungsloch wurde glatt gebohrt. Im Schaftungslochbereich beginnt die Verengung der seitlichen Wände. Die obere Seite ist leicht gewölbt. Die Schneide ist durch die Benützung schräg erhalten geblieben. Abwetzungsspuren sind auf allen Seiten zu erkennen.

II.3.6. Hăbeni (Gemeinde Bucșani) (Tafel VIII/Q)⁷¹: Relativ gut geschliffene Kampfaxt mit einem länglichen, zylindrischen Nacken (Tafel A/2)⁷². Im Schaftungslochbereich ist eine ringförmige Schwelle (2,6 cm) zu erkennen. Das Loch wurde angefangen von der Rückseite gebohrt. Der Vorderteil ist rhombisch im Schnitt und leicht nach vorne gebogen; die Schneide halbmondförmig und teilweise beschädigt.

II.3.7. Ungureni (Gemeinde Butimanu) (Tafel VIII/R)⁷³: Ganze ovale Kampfaxt (Zepter) (Tafel I/6)⁷⁴. Die Ober- und Unterseiten sind gebogen, die Kannten wurden rund geschliffen, der Nacken hebt sich in Form eines Knopfes leicht ab.

II.4. Bezirk Giurgiu:

II.4.1. Frătești (Gemeinde Frătești) (Tafel VIII/S)⁷⁵: Rechteckiges Nackenfragment einer wahrscheinlichen Hammeraxt⁷⁶. Nur ein sehr kleiner Teil des Schaftungsloches konnte erkannt werden.

⁶⁸ Zu den Forschungen: Olteanu 2002, S. 114; Schuster 2005, S. 93.

⁶⁹ Ilie *et alii* 2010, S. 35, Taf. V/1. *Dimensionen*: Länge = 9,6 cm, Breite = 3,6 cm, Breite = 4,9 cm, Schaftungslochdurchmesser = 2,2 cm, Gewicht = 277 g. *Rohstoff*: Amphibolit mit karbonischen Ablagerungen. *Aufbewahrungsplatz*: CNMCDT, *Inventarnummer*: 4074/VI.

⁷⁰ Olteanu 2002, Abbildung auf S. 116; Ilie *et alii* 2010, S. 32f. (äneolithisch? frühbronzezeitlich?), Taf. II/1. *Dimensionen*: Länge = 16,2 cm, Breite = 7,5 cm, Dicke = 9,1 cm, Schaftungslochdurchmesser = 3,3 cm, Gewicht = 853 g. *Rohstoff*: Amphibolit. *Aufbewahrungsplatz*: CNMCDT, *Inventarnummer*: 3287/VI.

⁷¹ Zu der Tei-Siedlung in Hăbeni: Olteanu 2002, S. 64; Leahu 2003, S. 22; Schuster 2005, S. 95.

⁷² Ilie *et alii* 2010, S. 37, Taf. VII/1. *Dimensionen*: Länge = 11,7 cm, Breite = 4,2 cm, Dicke = 4,7 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,6 cm, Gewicht = 297 g. *Rohstoff*: Amphibolit. *Aufbewahrungsplatz*: CNMCDT, *Inventarnummer*: 3284/VI.

⁷³ Es wird von einer Tei-Siedlung gesprochen, die vorhandenen Informationen sind aber nicht genügend aufschlussreich.

⁷⁴ Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 92, Taf. I/1; Leahu 2003, S. 86, Taf. XV/1. *Dimensionen*: Länge = 10,3 cm, Mesialbreite = 4,6 cm, Knopfbreite = 2,53 cm, Schaftungslochdurchmesser = 1,95 cm, Gewicht = 198 g. *Rohstoff*: Diorit. *Aufbewahrungsplatz*: MMB, ohne *Inventarnummer*.

II.4.2. Izvoarele (Gemeinde Izvoarele) (Tafel VIII/T)⁷⁷: Eine fast ganz erhaltene, es fehlt nur ein Viertel, Hammeraxt (Tafel I/2)⁷⁸. Im Schnitt ist sie fünfeckig. Der Proximalteil verengt sich beginnend mit dem Schaftungslochbereich, um den rechteckigen Nacken zu bilden. Das Schaftungsloch wurde glatt geschliffen.

II.4.3. Mogoșești (Gemeinde Mogoșești) (Tafel VIII/U)⁷⁹:

II.4.3.1. Distalfragment einer im Schnitt rechteckigen Hammeraxt mit abgerundeten Kanten (Tafel VI/5)⁸⁰. Die Aktivfront ist stark beschädigt. Das Schaftungsloch wurde glatt geschliffen.

II.4.3.2. Distalfragment einer im Schnitt rechteckigen Hammeraxt mit abgerundeten Kanten (Tafel I/1)⁸¹. Das Schaftungsloch liegt zwar in der Axtmitte, wurde aber näher der einen Seite gebohrt. Die seitlichen Wände verengen sich angefangen vom Lochbereich, um die Aktivfront zu bilden. Die Schneide wurde wenig beschädigt, der Nacken aber fehlt.

II.4.4. Vlașinu (Gemeinde Schitu) (Tafel VIII/V)⁸²: Geländebegehungen ermöglichten das Entdecken eines Rillenhammerfragments⁸³. Es handelt sich um einen Proximalteil mit gewölbten Oberflächen und geschliffenen Rundkanten. Die Schaftungsrille hat keine gleichmäßige Breite und Tiefe.

III. Einige Schlussfolgerungen:

Wird die Anzahl der geschliffenen Steinobjekte der Tei-Kultur in Betracht gezogen, muss gesagt werden, dass die Äxte unter diesen die Mehrheit darstellen. Diese Feststellung ist für die meisten bronzezeitlichen Erscheinungen Rumäniens der Fall. Sicher spielte dabei die Funktionalität der Äxte eine Wichtige Rolle.

⁷⁵ Hinsicht den Forschungen in Tei-Siedlungen im Gebiet des Dorfes Frătești: Isăcescu, Burlacu 1978, S. 43, 46f.; Leahu 1979; Leahu 1992, S. 62, 69; Leahu 2003, S. 21; Schuster 2005, S. 93f.

⁷⁶ Leahu 2003, S. 73; Schuster 2007, S. 41; Schuster, Popa 2010, S. 74. *Dimensionen*: Länge = 2,7 cm, Breite = 3,4 cm, Dicke = 3,9 cm. *Rohstoff*: unbekannt. *Aufbewahrungsplatz*: MNIR (*Muzeul Național de Istorie a României*), ohne *Inventarnummer*.

⁷⁷ Hinsichtlich den Grabungen in Izvoarele: Leahu 1975; Leahu 2003, S. 22; Schuster 2005, S. 96; Schuster *et alii* 2012, S. 39f.

⁷⁸ Leahu 1975, S. 104; Leahu 2003, S. 73f., Taf. VIII/4; Schuster 2007, S. 41, Taf. 28/4; Schuster, Popa 2010, S. 74, Taf. LVIII/1; Schuster *et alii* 2012, S. 39. *Dimensionen*: Länge = 8,15 cm, Mesialbreite = 3,8 cm, Proximalbreite = 2,7 cm, Distalbreite = 2,8 cm, Dicke = 3,9 cm, Gewicht = 107 g. *Rohstoff*: Granit. *Aufbewahrungsplatz*: MNIR, ohne *Inventarnummer*.

⁷⁹ Zu den Forschungen in Mogoșești: Schuster, Popa 1995; Schuster, Popa 1997; Schuster, Popa 2000; Popa 1998; Schuster 2005, S. 97f.; Schuster *et alii* 2012, S. 74-76.

⁸⁰ Schuster, Popa 2000, S. 58; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 4,1 cm, Mesialbreite = 3,7cm, Distalbreite = 2,9 cm, Dicke = 2,8 cm, Gewicht = 45 g. *Rohstoff*: Granit. *Aufbewahrungsplatz*: MJTAG (Muzeul Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu), ohne *Inventarnummer*.

⁸¹ Schuster, Popa 1995, S. 148; Schuster, Popa 2000, S. 58, Abb. 16/4; Schuster 2007, S. 41, Taf. 29/4. *Dimensionen*: Länge = 4,3 cm, Mesialbreite = 2,8 cm, Dicke = 2,6 cm, Gewicht = 74 g. *Rohstoff*: Granit. *Aufbewahrungsplatz*: MJTAG, ohne *Inventarnummer*.

⁸² Zu den Entdeckungen in Vlașinu: Schuster 2005, S. 105, mit Lit.

⁸³ Schuster 1998, S. 116; Schuster 2007, S. 41. *Dimensionen*: Länge = 4,3 cm, Maximalbreite = 3,8 cm, Maximaldicke = 4,2 cm, Gewicht = 101,5 g. *Rohstoff*: wurde nicht bestimmt. *Aufbewahrungsplatz*: Schulmuseum Vlașinu, ohne *Inventarnummer*.

Die verwendeten Rohstoffe sind hiesiger Herkunft. Alle Gesteine sind im Gebiet des Landes zu finden. Wahrscheinlich wurde ein Großteil der Äxte in den verschiedenen Siedlungen hergestellt. Ein Beweis dafür sind die Steinstöpsel, die von der Bohrtätigkeit von Schaftungslöchern wahrscheinlicher Äxte oder Keulenköpfe zeugen. Solche wurden in București-Dealul Piscului⁸⁴ und Chitila-Cărămidărie⁸⁵ entdeckt.

Die meisten der Tei-Äxte konnten sowohl als Werkzeuge⁸⁶ als auch Waffen verwendet werden. Andere, zahlenmäßig weniger, waren ausschliesslich Kampfähxte (București-Fundeni, Ciurel und Militari-Câmpul Boja, Oarja, Valea Stâni, Bărbuceanu, Butimanu, Comișani, Hăbeni, Ungureni; Tafel I/6, II/2-3, 9, III/1-4, VII/1). Möglich, dass einige davon auch als Zepter galten. Ein sicherer Zepter ist die Wasservogelkopfaxt von Butimanu (Tafel VII/1)⁸⁷.

Wie aus dem von uns geschriebenen zu ersehen ist, ist die Anzahl der ganzen Äxte klein. Die intensive Verwendung dieser Gattung von Steinobjekte führte des öftern zum Bruch, hauptsächlich im Schaftungslochbereich, wo die Wände dünner waren. Am zahlreichsten sind die Distalfragmente.

Bevorzugt wurden die mittelgroßen und kleineren Äxte, hier denken wir an ihre Länge, Breite, Dicke und Gewicht, wobei diese handlicher in den verschiedenen Tätigkeiten waren. Die Axtmitte oder eher der Distalteil wurde für die Bohrung des Schaftungsloches ausgewählt. Dieses führte zu einem besseren Gleichgewicht der Axt. Dabei spielte auch die Größe des Loches, meistens ein kleiner oder mittlerer Durchmesser, seine Rolle.

Literatur

Boroneanț 1981: V. Boroneanț, *Cercetările arheologice privind cultura Tei de la Chitila-Cărămidărie*, Cercetări Arheologice în București, III, 1981, S. 195-225.

Boroneanț 1998: V. Boroneanț, *Bronze Age in the Iron Gates Region*, in C. Schuster (Hrsg.), *Die Kulturen der Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (22.-24. November 1997)*, Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores, Archäologische Abteilung, II, Bukarest, 1998, S. 105-110.

Boroneanț, Boroneanț 1992: Constanța Boroneanț, V. Boroneanț, *Considerații asupra topoarelor „sceptre” din piatră, epoca bronzului, pe baza descoperirilor de la Butimanu*, Cercetări Arheologice în București, IV, 1992, S. 91-108.

⁸⁴ Morintz, Rosetti 1959, Taf. XX/5; Schuster *et alii* 2015, S. 191.

⁸⁵ Boroneanț 1981, S. 209, Taf. III/7.

⁸⁶ Sehr wahrscheinlich, dass die Rillenhammer ausschliesslich als Werkzeuge dienten: Schuster 1998; Schuster 2000b.

⁸⁷ Eine Diskussion über den Zepter und die Wasservogelsymbolistik in der Bronzezeit siehe unter anderen Boroneanț, Boroneanț 1992, S. 102f.; Boroneanț 1998, S. 106f.; Schuster 2004.

- Dumitrescu, Miroiu 2008:** I. Dumitrescu, M. Miroiu, *Rezultatele supravegherii arheologice de la Valea Stânii-Punctul "Vărzărie"*, Argesis, XVII, 2008, S. 21-37.
- Gavrilă 2013:** Elena Gavrilă, *The Tei culture settlements in Bucharest and Ilfov County*, in C. Schuster, O. Cârstina, M. Cosac and G. Murătoareanu (Hrsg.), *The Thracians and their Neighbors in the Bronze Age and Iron Ages. Settlements, Fortresses, Artifacts, Volume I. Proceedings of the 12th International Congress of Thracology. Târgoviște, 10th-14th September 2013*, Târgoviște, 2013, S. 153-167.
- Gavrilă 2015a:** Elena Gavrilă, *Bronzul mijlociu și târziu de pe teritoriul Municipiului București și al județului Ilfov. Cultura Tei*, București, 2015 (Doktorarbeit).
- Gavrilă 2015b:** Elena Gavrilă, *Repertoriul așezărilor culturii Tei din București și județul Ilfov*, *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice*, I, 1, 2015, S. 42-66.
- Ilie et alii 2010:** Ana Ilie, L. Mecu, M. Frânculeasa, *Topoare preistorice din cadrul Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște. (I)*, Buridava, VIII, 2010, S. 29-47.
- Isăcescu, Burlacu 1978:** C. Isăcescu, D. Burlacu, *Noi descoperiri arheologice în zona Giurgiu*, in V. Vrabie (Hrsg.), *Ilfov. File de Istorie*, București, 1978, S. 43-55.
- Leahu 1963a:** V. Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1960 la Cățelu Nou*, *Cercetări Arheologice în București*, I, 1963, S. 15-47.
- Leahu 1963b:** V. Leahu, *Săpăturile arheologice de salvare de la Giulești-Sîrbi*, *Cercetări Arheologice în București*, I, 1963, S. 179-270.
- Leahu 1966:** V. Leahu, *Cultura Tei*, București, 1966.
- Leahu 1975:** V. Leahu, *Sondajul arheologic de la Izvoarele*, *Cercetări Arheologice*, I, 1975, S. 101-115.
- Leahu 1979:** V. Leahu, *Sondajul arheologic de la Frătești, jud. Ilfov*, *Cercetări Arheologice*, III, 1979, S. 43-50.
- Leahu 1992:** V. Leahu, *Date și considerații noi cu privire la periodizarea evoluției culturii Tei*, *Cercetări Arheologice*, IX, 1992, S. 62-72.
- Leahu 2003:** V. Leahu, *Cultura Tei. Grupul cultural Fundenii Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, *Bibliotheca Thracologica*, XXXVIII, București, 2003.
- Măndescu, Miroiu 2005:** D. Măndescu, M. Miroiu, *Așezarea aparținând culturii Tei de la Valea Stânii (Comuna Țițești, Județul Argeș)*, Argesis, XIV, 2005, S. 101-107.
- Mecu 2013:** L. Mecu, *Utilaj și tipologie litică în epoca bronzului în Oltenia și jumătatea vestică a Munteniei*, București, 2013 (Doktorarbeit).
- Morintz, Rosetti 1959:** S. Morintz, D.V. Rosetti, *Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea Bucureștilor*, in I. Ionașcu (Hrsg.), *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, București, 1959, S. 9-47.
- Moscalu 1981:** E. Moscalu, *Un tip de ciocan de piatră pentru minerit*, *SCIVA*, 32, 1, 1981, S. 141-145.
- Negru et alii 2008:** M. Negru, C. Schuster, A. Bădescu, Alexandra Comșa, A. Morintz, *Militari Câmpul Boja. Series IV. Archaeological excavations from 2006-2007*, Târgoviște, 2008.
- Olteanu 2002:** Gh. Olteanu, *Repertoriul arheologic al județului Dâmbovița, I*, Târgoviște, 2002.

- Popa 1998:** T. Popa, *Raport preliminar privind săpăturile de la Mogoșești (jud. Giurgiu) – campania din 1998*, Buletinul Muzeului Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu, II-IV/2-4 (1996-1998), S. 129-139.
- Rosetti 1936:** D.V. Rosetti, *Civilizația de tip București – Die Bukarester Kultur*, București, 1936.
- Schuster 1997:** C. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței Superioare*, Bibliotheca Thracologica, XX, București, 1997.
- Schuster 1998:** C. Schuster, *Despre un anumit tip de ciocan și ciocan-topor neperforat din piatră de pe teritoriul României*, Thraco-Dacica, XIX, 1-2, 1998, S. 113-144.
- Schuster 2000a:** C. Schuster, *De la epoca pietrei la prima vârstă a fierului*, in M. Negru, C. Schuster, D. Moise, *Militari-Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștilor*, București, 2000, S. 13-46.
- Schuster 2000b:** C. Schuster, *Notă cu privire la două tipuri de obiecte din piatră șlefuită din epoca bronzului din sudul și răsăritul României*, Angustia, 5, 2000, S. 85-92.
- Schuster 2004:** C. Schuster, *Fische und Wasservogel im Gebiet der Unteren Donau. Einige Erwägungen*, in I. Căndea, V. Sîrbu, M. Neagu (Hrsg.), *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, 2004, S. 111-130.
- Schuster 2005:** C. Schuster, *Die Tei-Kultur*, in C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Ntâneanu, *Zur Bronzezeit in Südromänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. I, Târgoviște, 2005, S. 85-132.
- Schuster 2007:** C. Schuster, *Die Tei-Kultur*, in C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Ntâneanu, *Zur Bronzezeit in Südromänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. II, Târgoviște, 2007, S. 39-74.
- Schuster, Negru 1999:** C. Schuster, M. Negru, *Descoperiri arheologice din epoca bronzului la București-Militari „Câmpul Boja” (campania din anul 1997)*, București. Materiale de Istorie și Muzeografie, 13, 1999, p. 19-25.
- Schuster, Negru 2006:** C. Schuster, M. Negru, *Militari-Câmpul Boja. An archaeological site on the territory of Bucharest II. Pre- and Proto-Historic Settlements*, Târgoviște, 2006.
- Schuster, Negru 2008:** C. Schuster, M. Negru, *Ceramica Tei III de la București-Militari „Câmpul Boja”, Sectorul D*, Drobeta, XVII (2007), 2008, S. 52-61.
- Schuster, Negru 2009:** C. Schuster, M. Negru, *Militari-Câmpul Boja. Vestigiile din preistorie*, Analele Universității Spiru Haret, Seria Istorie, nr. 11 (2008), 2009, S. 83-92.
- Schuster, Negru 2013:** C. Schuster, M. Negru, *București, punctul „Dealul Ciurel”, așezarea culturii Glina. O retrospectivă*, Cercetări Arheologice în București, IX, 2013, S. 26-65.
- Schuster, Popa 1995:** C. Schuster, T. Popa, *Raport preliminar privind săpăturile de la Mogoșești, județul Giurgiu*, Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, I, 1995, S. 147-156.

Schuster, Popa 1997: C. Schuster, T. Popa, *Cercetările arheologice de la Mogoșești, județul Giurgiu – campania din 1995*, Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, II, 1997, S. 63-77.

Schuster, Popa 2000: C. Schuster, T. Popa, *Mogoșești. Studiu monografic*, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis I, Giurgiu, 2000.

Schuster, Popa 2010: C. Schuster, T. Popa, *Fingerprints of the Past in the Giurgiu County. The Bronze Age*, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, V, Giurgiu, 2010.

Schuster et alii 2012: C. Schuster, T. Popa, V. Barbu, *Cercetări arheologice în bazinul Argeșului (județul Giurgiu)*, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, VI, Giurgiu, 2012.

Schuster et alii 2015: C. Schuster, L. Mecu, P. Mirea, I. Tuțulescu, Elena Gavrilă, *The Bronze Age mace-heads from Southern Romania – tools, weapons and/or social distinction sigs?*, in C. Schuster, C. Tulugea & C. Terteci (Hrsg.), *Volum dedicat profesorului Petre I. Roman la cea de-a 80-a aniversare / Volume dedicated to Professor Petre I. Roman on his 80th anniversary*, Buridava XII/1 / Symposia Thracologica X, Râmnicu Vâlcea, 2015, S. 186-234.

Abbildungsverzeichnis / Lista ilustrațiilor

Tafel I. Tei-Äxte, welche im Bezirk Giurgiu entdeckt wurden: 1 = Mogoșești (nach Schuster, Popa 2000), 2 = Izvoarele (nach Leahu 2003). Äxte, die in București gefunden wurden: 3-5 = *Giulești Sârbi* (nach Leahu 1963b), 7 = *Cățelu Nou* (nach Leahu 1963a). Äxte, die im Bezirk Dâmbovița entdeckt wurden (nach Boroneanț, Boroneanț 1992): 6 = Ungureni, 8 = Butimanu. Verschiedene Maßstäbe.

Planșa I. Topoare Tei, descoperite în județul Giurgiu: 1 = Mogoșești (după Schuster, Popa 2000), 2 = Izvoarele (după Leahu 2003). Topoare, care au fost găsite în București: 3-5 = *Giulești Sârbi* (după Leahu 1963b), 7 = *Cățelu Nou* (după Leahu 1963a). Topoare, care au fost găsite în județul Dâmbovița (după Boroneanț, Boroneanț 1992): 6 = Ungureni, 8 = Butimanu. Diferite scări.

Tafel II. Tei-Äxte: 1 = București-*Bucureștii Noi*, 2 = Valea Stâniei, 4-5 = București-*Băneasa*, 6-7 = Butimanu, 8 = Bărbuceanu, 9 = București-*Militari Câmpul Boja*. 1, 4-5 nach Leanu 1966, 2 nach Dumitrescu, Miroiu 2008, 6-8 nach Boroneanț, Boroneanț 1992, 9 nach Leahu 2003. Verschiedene Maßstäbe.

Planșa II. Topoare Tei: 1 = București-*Bucureștii Noi*, 2 = Valea Stâniei, 4-5 = București-*Băneasa*, 6-7 = Butimanu, 8 = Bărbuceanu, 9 = București-*Militari Câmpul Boja*. 1, 4-5 după Leanu 1966, 2 după Dumitrescu, Miroiu 2008, 6-8 după Boroneanț, Boroneanț 1992, 9 după Leahu 2003. Diferite scări.

Tafel III. Tei-Äxte: 1 = Bărbuceanu, 2 = Hăbeni, 3 = Oarja, 4-5 = București-*Fundeni*, 6 = Aluniș (von Laurențiu Mecu gemachte Fotos). Verschiedene Maßstäbe.

Planșa III. Topoare Tei: 1 = Bărbuceanu, 2 = Hăbeni, 3 = Oarja, 4-5 = București-*Fundeni*, 6 = Aluniș (fotografiile realizate de Laurențiu Mecu). Diferite scări.

Tafel IV. Tei-Äxte, die im Bezirk Dâmbovița entdeckt wurden: 1 = Comișani, 2-3 = Dobra. Tei-Äxte & Rillenhämmer, welche in București gefunden wurden: 4-6 =

Fundeni, 7 = *Ciurel*, 8 = *Tei*. Fotos: Laurențiu Mecu 1, 3-5; 2 nach Olteanu 2002, 8 nach Morintz, Rosetti 1959. Verschiedene Maßstäbe.

Planșa IV. Topoare *Tei*, descoperite în județul Dâmbovița: 1 = Comișani, 2-3 = Dobra. Topoare *Tei* & ciocane de „*miner*”, găsite în București: 4-6 = *Fundeni*, 7 = *Ciurel*, 8 = *Tei*. Fotografii: Laurențiu Mecu 1, 3-5; 2 după Olteanu 2002, 8 după Morintz, Rosetti 1959. Diferite scări.

Tafel V. *Tei-Ăxte*, die in București-*Fundeni* entdeckt; von Laurențiu Mecu gemachte Fotos. Verschiedene Maßstäbe.

Planșa V. Topoare *Tei*, descoperite la București-*Fundeni*; fotografiile făcute de Laurențiu Mecu. Diferite scări.

Tafel VI. *Tei-Ăxte*, die in București entdeckt wurden: 1-2, 6-8 = *Fundeni*, 3, 9 = *Ciurel*, 4 = *Băneasa*. *Tei-Ăxte*, welche im Bezirk Giurgiu gefunden wurden: 5 = Mogoșești. Fotos: 1-4, 6-9 Laurențiu Mecu, 5 Cristian Schuster. Verschiedene Maßstäbe.

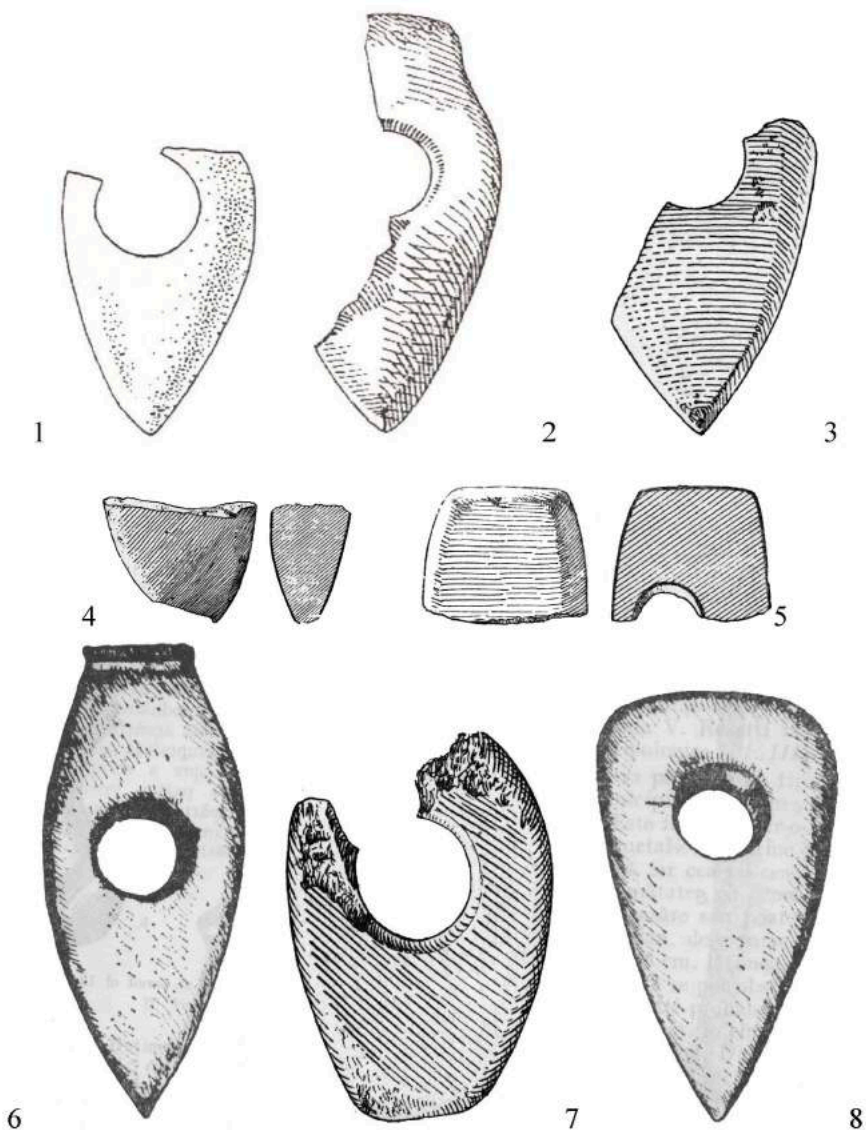
Planșa VI. Topoare *Tei*, descoperite în București: 1-2, 6-8 = *Fundeni*, 3, 9 = *Ciurel*, 4 = *Băneasa*. Topoare *Tei*, găsite în județul Giurgiu: 5 = Mogoșești. Fotografii: 1-4, 6-9 Laurențiu Mecu, 5 Cristian Schuster. Diferite scări.

Tafel VII. *Tei-Axt* (Zepter): 1 = Butimanu (nach Boroneanț, Boroneanț 1992); 2 = *Tei-Ăxtefundorte* in București: A = *Băneasa*, B = *Bucureștii Noi*, C = *Cățelu Nou*, D = *Ciurel*, E = *Dealul Piscului*, F = *Fundeni*, G = *Giulești-Sârbi*, H = *Militari-Câmpul Boja*, I = *Tei*.

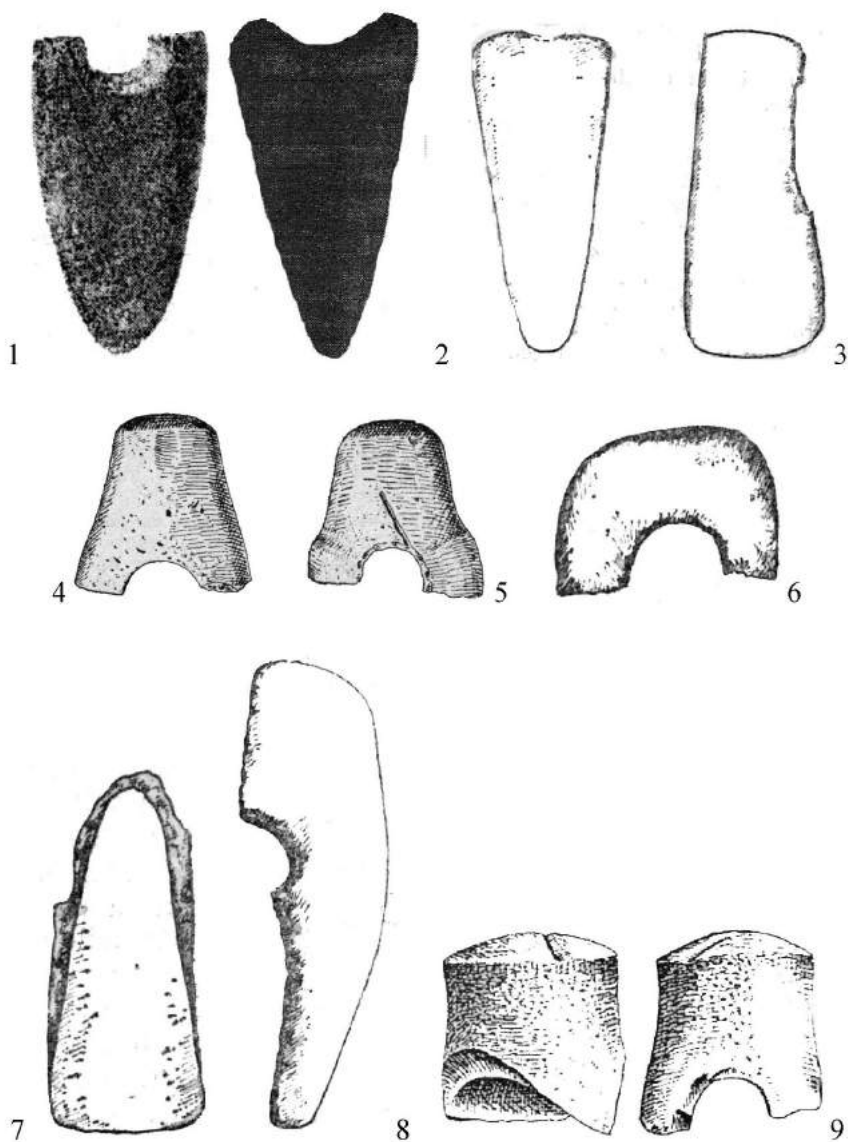
Planșa VII. Topor *Tei* (sceptru): 1 = Butimanu (după Boroneanț, Boroneanț 1992); 2 = puncte *Tei* în București, în care au fost descoperite topoare: A = *Băneasa*, B = *Bucureștii Noi*, C = *Cățelu Nou*, D = *Ciurel*, E = *Dealul Piscului*, F = *Fundeni*, G = *Giulești-Sârbi*, H = *Militari-Câmpul Boja*, I = *Tei*.

Tafel VIII. *Tei-Ăxtefundorte*: A = București-*Băneasa*, B = București-*Bucureștii Noi*, C = București-*Cățelu Nou*, D = București-*Ciurel*, E = București-*Dealul Piscului*, F = București-*Fundeni*, G = București-*Giulești-Sârbi*, H = București-*Militari-Câmpul Boja*, I = București-*Tei*, J = Oarja, K = Valea Stâniei, L = Aluniș, M = Bărbuceanu, N = Butimanu, O = Comișani, P = Dobra, Q = Hăbeni, R = Ungureni, S = Frătești, T = Izvoarele, U = Mogoșești, V = Vlașinu.

Planșa VIII. Puncte *Tei*, în care au fost descoperite topoare: A = București-*Băneasa*, B = București-*Bucureștii Noi*, C = București-*Cățelu Nou*, D = București-*Ciurel*, E = București-*Dealul Piscului*, F = București-*Fundeni*, G = București-*Giulești-Sârbi*, H = București-*Militari-Câmpul Boja*, I = București-*Tei*, J = Oarja, K = Valea Stâniei, L = Aluniș, M = Bărbuceanu, N = Butimanu, O = Comișani, P = Dobra, Q = Hăbeni, R = Ungureni, S = Frătești, T = Izvoarele, U = Mogoșești, V = Vlașinu.



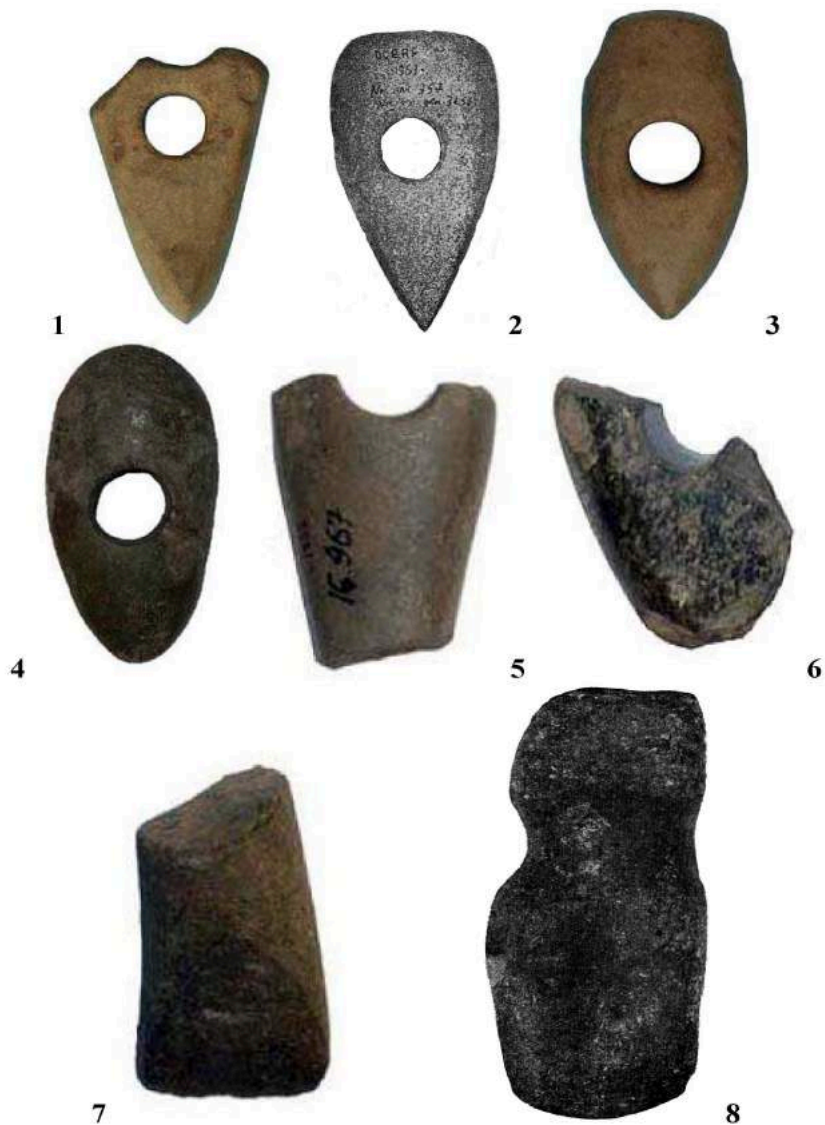
Tafel I. Tei-Äxte, welche im Bezirk Giurgiu entdeckt wurden: 1 = Mogoșești (nach Schuster, Popa 2000), 2 = Izvoarele (nach Leahu 2003). Äxte, die in București gefunden wurden: 3-5 = *Giulești Sârbi* (nach Leahu 1963b), 7 = *Cățelu Nou* (nach Leahu 1963a). Äxte, die im Bezirk Dâmbovița entdeckt wurden (nach Boroneanț, Boroneanț 1992): 6 = Ungureni, 8 = Butimanu. Verschiedene Maßstäbe.



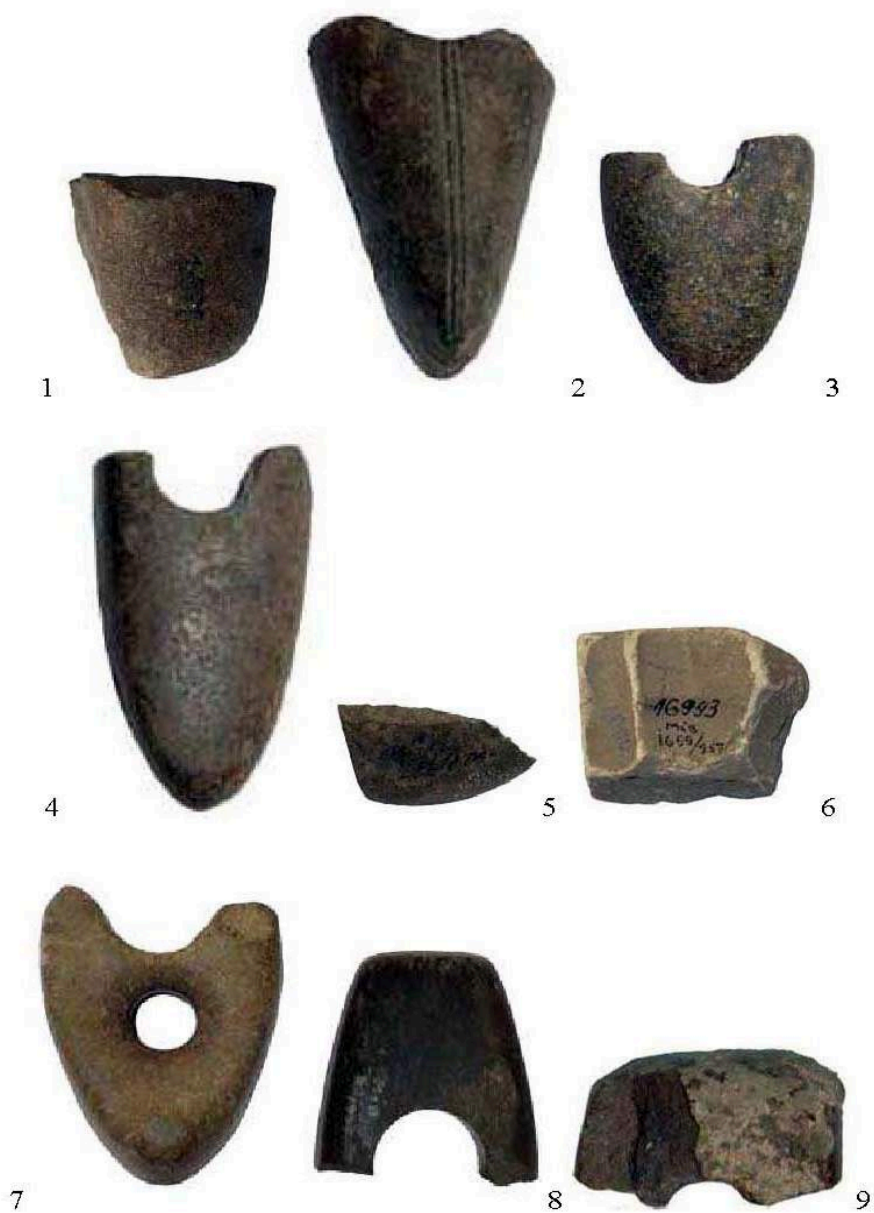
Tafel II. Tei-Ăxte: 1 = București-Bucureștii Noi, 2 = Valea Stâniei, 4-5 = București-Băneasa, 6-7 = Butimănu, 8 = Bărbuceanu, 9 = București-Miliari Câmpul Boja. 1, 4-5 nach Leanu 1966, 2 nach Dumitrescu, Miroiu 2008, 6-8 nach Boroneanț, Boroneanț 1992, 9 nach Leahu 2003. Verschiedene Maßstäbe.



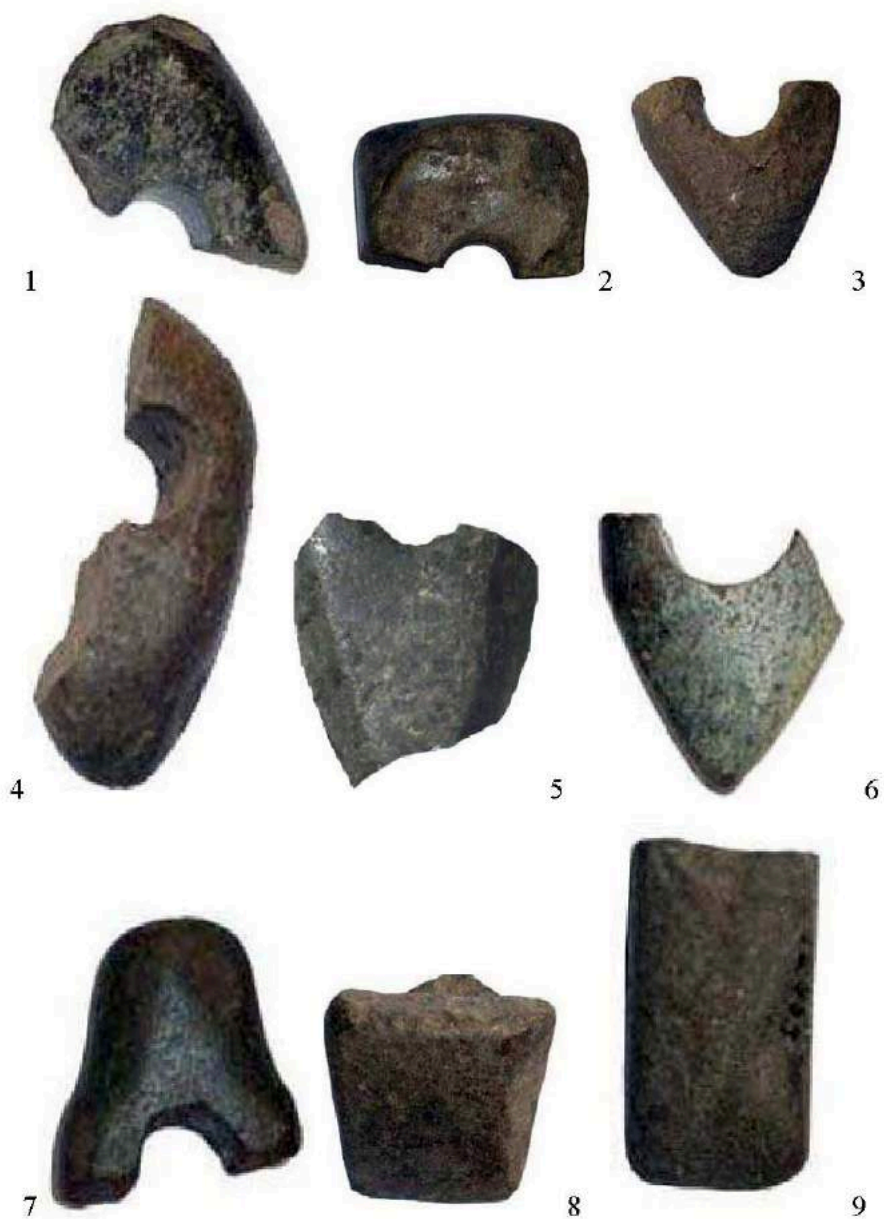
Tafel III. Tei-Äxte: 1 = Bărbuceanu, 2 = Hăbeni, 3 = Oarja, 4-5 = București-Fundeni, 6 = Aluniș. Von Laurențiu Mecu gemachte Fotos. Verschiedene Maßstäbe.



Tafel IV. Tei-Äxte, die im Bezirk Dâmbovița entdeckt wurden: 1 = Comișani, 2-3 = Dobra. Tei-Äxte & Rillenhammer, welche in București gefunden wurden: 4-6 = Fundeni, 7 = Ciurel, 8 = Tei. Fotos: Laurențiu Mecu 1, 3-5; 2 nach Olteanu 2002, 8 nach Morintz, Rosetti 1959. Verschiedene Maßstäbe.



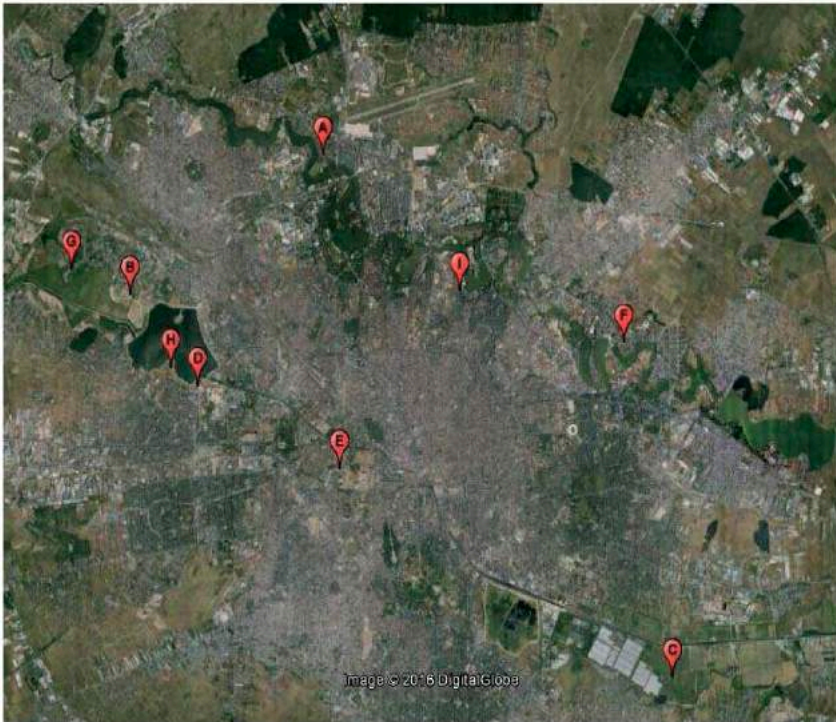
Tafel V. Tei-Äxte, die in București-Fundeni entdeckt; von Laurențiu Mecu gemachte Fotos. Verschiedene Maßstäbe.



Tafel VI. Tei-Äxte, die in București entdeckt wurden: 1-2, 6-8 = *Fundeni*, 3, 9 = *Ciurel*, 4 = *Băneasa*. Tei-Äxte, welche im Bezirk Giurgiu gefunden wurden: 5 = *Mogoșești*. Fotos: 1-4, 6-9 Laurențiu Mecu, 5 Cristian Schuster. Verschiedene Maßstäbe.

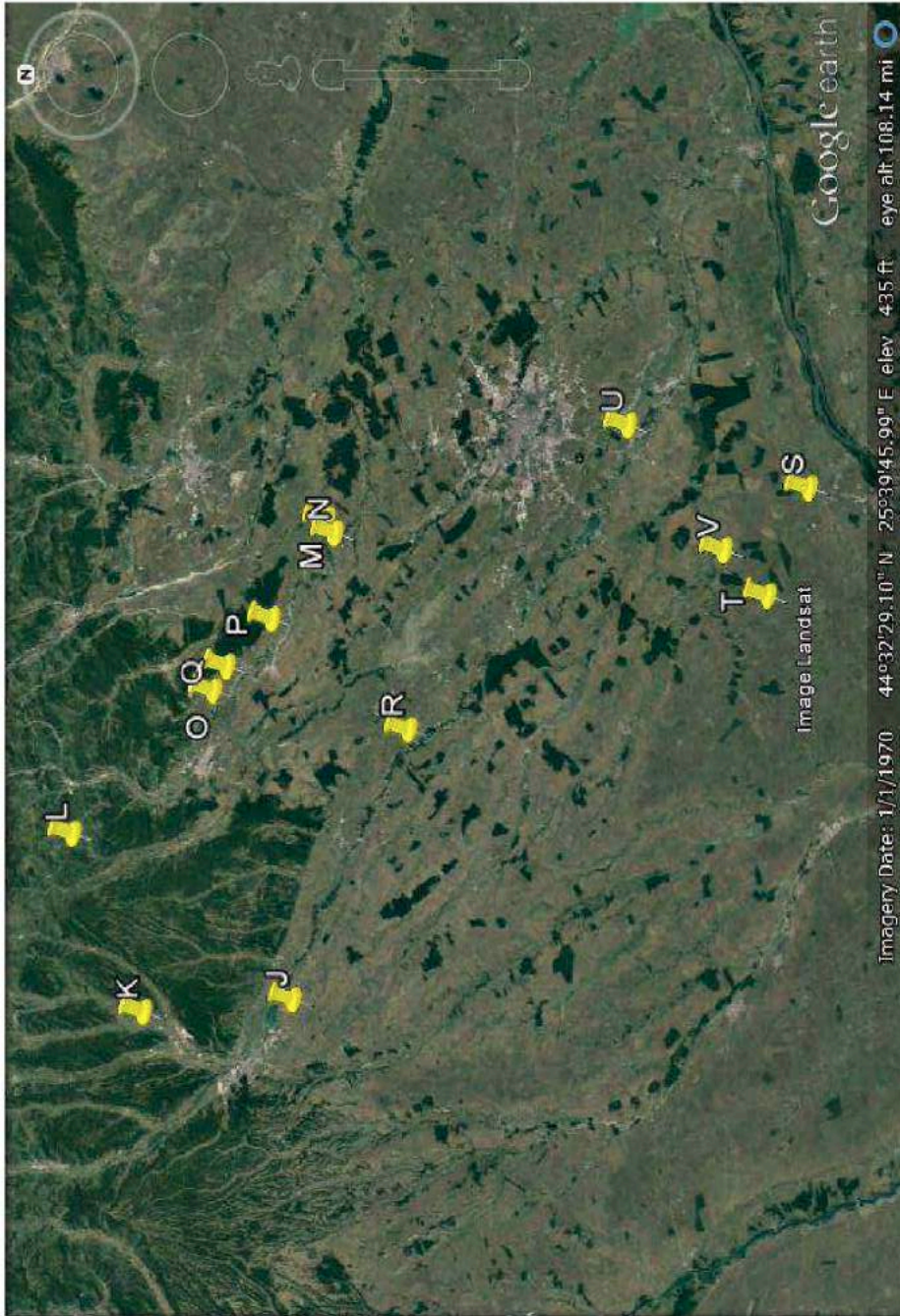


1



2

Tafel VII. Tei-Axt (Zepter): 1 = Butimanu (nach Boroneanț, Boroneanț 1992); 2 = Tei-Äxtfundorte in București: A = Băneasa, B = Bucureștii Noi, C = Cățelu Nou, D = Ciurel, E = Dealul Piscului, F = Fundeni, G = Giulești-Sârbi, H = Militari-Câmpul Boja, I = Tei.



Tafel VIII. Tei-Äxtefundorte außerhalb der Stadt București: J = Oarja, K = Valea Stâni, L = Aluniș, M = Bărbuceanu, N = Butimanu, O = Comișani, P = Dobra, Q = Frătești, R = Ungureni, S = Frătești, T = Izvoarele, U = Mogoșești, V = Vlașinu.

**ANTHROPOLOGICAL DATA REGARDING THE HUMAN CRANIAL
FRAGMENT DISCOVERED IN THE DWELLING NO. 4 DURING 1972
ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT RADOVANU-GORGANA A DOUA**

*Alexandra Comșa**

Keywords: *human frontal cranial fragment, Geto-Dacians, Radovanu-Gorgana a doua.*

Cuvinte cheie: *fragment cranian de frontal, geto-daci, Radovanu-Gorgana a doua.*

Rezumat: *Lucrarea se referă la un fragment cranian uman provenind din osul frontal, descoperit în Locuința nr. 4 de la Radovanu - Gorgana a doua. Sunt prezentate practicile care includ astfel de porțiuni de craniu din lumea geto-dacă, inclusiv unele exemple similare din alte situri arheologice. Pentru acest caz, sunt prezentate condițiile arheologice, studiul antropologic și paleopatologic. Individul de la care provenea acest fragment cranian a fost de sex masculin, probabil de vârstă juvenis.*

Abstract: *The paper refers to a human frontal cranial fragment discovered in the Dwelling no. 4 at Radovanu - Gorgana a doua. It also presents Geto-Dacian practices involving this particular part of the skull and provides similar examples from other archaeological sites. In this particular case, the paper summarizes the archaeological context of the bone fragment, followed by the anthropological and the paleopathological study. The fragment came from a male individual, probably a juvenile.*

In the Geto-Dacian world there are frequent depositions of isolated human bones, or even skeletons in abnormal positions, found within the living space or its proximity, lacking the grave goods usually associated with regular burials. Such individuals are usually extremely young, mainly newborns, infants or juveniles. The older ages are not represented. The remains of these individuals show traces of blows or even cuts¹. The conclusion reached based on this kind of information was that the resulted isolated bones or skeletons were the consequence of violent deaths and could speak as evidence for the existence of certain bloody rituals. In favour of this hypothesis are also the finds from the so called „pit fields”, which served as sanctuaries and contained „human or animal skeletons, hearths and goods’ depositions”². Such practices, represented by disarticulated human bones or skeletons of individuals killed in a violent manner, in non-funerary contexts, became more frequent beginning with the 2nd century BC and continued until 106 AD. At the same

*"Vasile Pârvan" Institute of Archaeology.

¹ Sîrbu 1997, p. 199.

² Sîrbu 2006, p. 149.

time, the regular burials decreased in number, until their total disappearance: „*It is obvious that this phenomenon reflects profound shifts in the beliefs of the northern Thracians on the „afterworld”, spanning all social categories, from aristocracy to common people, and almost all inhabited territory, allowing us to speak of a genuine „revolution in ideology”*”³.

The archaeological discoveries made so far clearly established that, between the 5th century BC and the 1st century AD, two main periods could be distinguished in what religious beliefs, and also funerary practices of the Northern Thracians were concerned:

- a. the first one took place between ca. 500 and 200 BC, when a relative stability of the rites and a certain social distinction among the deceased was observed;
- b. the second one comprises the period between ca. 200 BC- and 106 AD, when the number of disarticulated bones and human skeleton depositions in non-funerary contexts increased progressively, in parallel with a proportional decrease of the regular burials, leading to their total disappearance⁴.

Given the above mentioned situation, any new discoveries, especially those benefiting of anthropological studies, represent a step forward towards the gradual understanding of the conditions resulting in the profound changes detected by the archaeologists within the Geto-Dacian world.

In a very detailed research published in 2006, Valeriu Sîrbu quoted 30 contexts comprising disarticulated human remains discovered elsewhere than within cemeteries (e.g. underneath dwellings, in pits between the dwellings, inside defence ditches etc.), representing ca.180 individuals of various ages (children, juveniles and matures), both men and women. Most often, the represented body parts were the extremities of the limbs, skull fragments or maxillae⁵, frequently buried without any other goods. Some of the respective bones had cutmarks, or traces of splitting.

The archaeological contexts

Within the rectangular complex represented by *Dwelling no. 4* from the 2nd Getic level (the upper one), at Radovanu-*Gorgana a doua* situated in the *Sector A* of the *dava*, in the trenches IV-VI and F, with a NE-SE orientation, two hearths were identified, two halves of buried storage vessels, alongside with various pottery fragments (jars, pyriform urns, fruit stands, cups, mugs, oinochoen), three spindle whorls and a Callatis coin made of bronze. Together with this inventory, uncovered beneath the remains of the floor of a burnt dwelling in trench S.IV, □ 8 -12, a cranial fragment was also recovered. The fragment was a part of the frontal bone, mostly from its right side. The discovery was dated to the 2nd-1st centuries BC⁶. This is not a singular situation, as similar finds occurred in other settlements. We will offer here several examples, some of them from clear contexts, others originating from less securely dated ones.

³ Sîrbu 2006, p. 151.

⁴ Sîrbu 2006, p. 151.

⁵ Sîrbu 2006, p. 144.

⁶ Şerbănescu 1998, p. 115.

Secure finds within settlements

Brad (Bacău County)

On the bottom of *Pit no. 21*, on its NE side, the skull of a mature person was found; the infill of the pit contained two jars, other ceramic fragments, a bracelet, a fragmentary bronze sheath, and a flint blade⁷.

Budești (Călărași County)

On the bottom of *Pit no. 9*, on its SV side, a cranial vault without the mandible was discovered, while on the NV part several animal bones were exposed. No grave goods were noted⁸.

Căscioarele-Coinea II (Călărași County)

During the 1989 archaeological excavations, in the domestic refuse *Pit no. 3*, three fragments of human skulls were found, together with several ceramic fragments and a part of a bronze bracelet. All of them were dated to the 3rd-2nd centuries BC⁹.

In a different area of the settlement another cranial fragments was found, but no further details exist¹⁰.

Coconi (Călărași County)

In 1923, eight cylindrical pits were discovered at this site. In one of them, a fragment of a frontal bone with the upper orbital ridges and a maxilla fragment (with four molars preserved) were uncovered. They had been placed in the pit together with two spindle-whorls. On the bottom of the pit was a 10 cm thick layer of ashes. All the pits were found on the southern side of the peak, while the settlement was on its north-eastern side¹¹.

Grădiștea (Brăila County)

At this site, several La Tène funerary finds were observed¹².

Pit no. 110 contained the burials of three individuals. *Skeleton no. 1* was an adolescent; the second was a child, while the third was an adult.

Skeleton no. 2 was located on the northern side of the pit and was represented by the anterior part of a child skull, with the mandible found underneath the knees of *Skeleton no. 1*. The cranial fragment was associated with ashes, charcoal, ceramic fragments and two river stones¹³.

Skeleton no. 3 was represented by a fragment of a cranial vault belonging to an adult individual; it was found mixed within animal bones, two miniature cups, one

⁷ Sîrbu 1993, p. 87.

⁸ Sîrbu 1993, p. 87.

⁹ Sîrbu 1993, p. 88.

¹⁰ Sîrbu 1993, p. 88.

¹¹ Sîrbu 1985, p. 96.

¹² See, for instance, Sîrbu, Anastasiu 1983, p. 168.

¹³ Sîrbu 1993, p. 91.

jar, two other (unbroken) drinking vessels, fragments from 72 to 80 various pots and 9-10 Greek amphorae. The complex was dated to the 1st century BC¹⁴.

The „stepped” dwelling pit contained the cranial vault of a mature individual¹⁵.

Popești-Nucet (Giurgiu County)

At the respective site, at „Nucet”, some special burials were found. Among them there were *Burials no. 3 and 4*, containing the skeletons of juvenile individuals, laid in a cross-shape, both in a flexed position. Ca. 25 cm away from them was discovered the skull of another individual (*Burial no. 5*). On the arm of one of the skeletons was found an atypical rusty iron link, while underneath *Burial no.4* was found a fragment of a fruit stand dated to the Geto-Dacian period. Underneath both skeletons were ceramic fragments¹⁶.

Unsecure finds in settlements and other places

Settlements

Bucharest-Tei

Skeleton no.2 - discovered just as a cranial vault under the hearth of a dwelling with charcoals etc.

Skeleton no. 3 - cranial vault with ceramics and a fibula¹⁷.

Radovanu (Călărași County)

In *Pit no. 189* a fragment of a temporal bone was discovered¹⁸, dated to the 2nd century BC. There are no other published details, nor any anthropological information regarding this cranial fragment.

Defence ditches

Brad (Bacău County)

In infill of the defence ditch of the respective site, was discovered a mandible fragment, belonging to a mature individual. The find was dated between the 1st century BC and the 1st century AD¹⁹.

Pit No. 21

Alongside the usual refuse remains, was found a human skull, placed at the bottom of the pit, toward its NE side. Together with it, there were several objects: a

¹⁴ Sîrbu 1985, p. 91-92; Sîrbu 1993, p. 90. The same finds were published in Sîrbu 1986, p. 91-92 but, , their numbering has been changed.

¹⁵ Sîrbu, Anastasiu 1987, p. 160.

¹⁶ Vulpe, Gheorghiiță 1979, p. 96, 99 with fig. 1/1,2.

¹⁷ Sîrbu 1993, p. 93.

¹⁸ This cranial fragment was mentioned by Valeriu Sîrbu in his volume from 1993, p. 94, but also as personal communication from M. Șt. Udrescu. Done Șerbănescu, who also worked on this site, confirmed that the bone was given to the „Fr. Rainer” Institute of Anthropology.

¹⁹ Ursachi 1987, p. 116; Sîrbu 1993, p. 94.

bracelet made of bronze wire, pottery fragments, a flint blade, an iron nail, an iron rivet, and a fragmentary bronze scabbard²⁰.

Piscu Crăsani (Ialomița County)

At this site it was discovered a skull, buried with two other skeletons²¹.

Isolated pits

Coconi (Călărași County)

In a pit (beta) there were several human bone fragments; among them were mentioned a fragment of a frontal bone with the orbits and a maxilla with four teeth preserved in their alveoli. All these were placed together with fragments of Getic pottery, Greek amphorae and two spindle whorls. On the bottom of the pit was a 10 cm thick layer of ashes²². This pit was part of an assembly of eight, grouped on the southern part of the hill top, while the settlement was on its north-eastern side²³.

Vlădiceasca (Călărași County)

During one of Barbu Ionescu's several archaeological excavations at „*Ghergălăul Mic*”, a skeleton without any grave goods was discovered. In 1982 the research was resumed by Done Șerbănescu, and another skeleton, also without no grave goods was uncovered. In the same trench with the second skeleton, was found a human mandible fragment and other disarticulated bones²⁴.

*

Some of these finds did not have a clear archaeological context that would allow them to be assigned to a certain ethnical group, but, given that they were discovered within the La Téne settlement on that very spot, as well as the further information provided by some elements of the funerary ritual, the respective burials and disarticulated bones were assigned to the Geto-Dacian period²⁵.

Unfortunately, as resulted from the presentation of the above finds, no detailed description of the place and position of the cranial fragments exists, and thus the information offered to the specialists, as well as any possible interpretations are partly compromised.

Anthropological characteristics of the cranial fragment from Radovanu-Gorgana a doua

This bone is represented by the entire upper margin of the orbit on the right side, but also the area neighbouring the sagittal plan of the left one (Fig. 1). It can be easily noted that the superciliary arches have the 2nd degree, while *glabella* is 4-5. In the proximity of the mentioned area, a small part of the former medio-frontal suture is

²⁰ Ursachi 1995, p. 261f.

²¹ Sîrbu 1986, p. 97.

²² Turcu 1979, p. 179; Sîrbu 1993, p. 86-100; Sîrbu 1985, p. 96.

²³ Sîrbu 1985, p. 96.

²⁴ Sîrbu 1986, p. 102.

²⁵ Sîrbu 1985, p. 101.

also present, which connected the two halves of the frontal bone and which, normally, closes around the age of 2. Still, in some cases, it remains open until the adult age - the so called metopic suture²⁶. At the present case it is unclear whether a rest of the respective suture or the entire one was preserved, as a part of the remaining frontal is missing.

Sex and age

Due to the emphasized superciliary arches and the *glabella*, most probably, the cranial fragment belonged to a male individual. As we miss the necessary element, we cannot establish for certain the age. On the other hand, the presence of the *cribra orbitalia*, suggests it was a juvenile, as normally this symptom disappears at the adult age through the remodelling of the cranial bone.

Non-metric (“discontinuous”) characters

Non-metric traits started to be used several decades ago as distinctive elements and indicators of the endogamy degree present within a certain population. Such features exist both on the skull and post-cranial skeleton. One of them is the modification of the super orbital foramina. These are normal perforations with a rounded outline located above the upper orbital edge, with the role of ensuring the penetration of the vascular and nervous branches irrigating the eye. This formation has two shapes: complete, or incomplete. In the first case, the shape is round, while in the latter case, due to some anomalies, the foramina may open and take the shape of more or less shallow *sulci*. On the discussed individual, the foramina of both orbits were widely opened and *sulcus* shaped.

Porotic hyperostosis

Porotic hyperostosis (also known as symmetrical osteoporosis, *osteoporosis symmetrica*, *hyperostosis spongiosa*, or *cribra cranii*) is a pathological condition of the cranial vault, triggered by the larger hematopoietic demands of the bony tissue and results in the expansion of the diploë spaces. Normally, in compensation, the *lamina externa* gets thinner and acquires a porous aspect.

In anthropology, this problem was interpreted for a long time as the result of anaemia. The latest studies showed its multifactorial aetiology, being thus produced by parasites, infections, cranial trauma and other causes²⁷.

Cribrā orbitalia

Inside the orbit, on the right side of the studied cranial fragment, the presence of some porotic lesions were observed, determined by *cribra orbitalia*. (Fig. 2). For a long time, this condition was associated with porotic hyperostosis, indicated by the presence of some porosities on the skull, both on the outer and inner skull bones. Although *cribra orbitalia* has been almost constantly associated with porotic

²⁶ Brothwell 1981, p. 93.

²⁷ Harding 2000, p. 380; Lewis 2004, p. 83.

hyperostosis²⁸, in 1991 R. Wiggins suggested that no significant correlations existed between *cribra orbitalia* and porotic hyperostosis. Some of the authors still use the term of porotic hyperostosis to describe both ailments, although Mary Lewis and Charlotte Roberts emphasized in 1997 the necessity of having this pathological aspects studied under separate terms, until presence or absence of a correlation could be securely established²⁹.

Still *Cribra orbitalia* has multiple causes. Initially, around the 5th decade of the 20th century, it was seen as a consequence of anaemia. But, new information resulting especially from various clinic studies carried out on recent populations³⁰, suggested that several causes induced a similar reaction of the orbital bone, thus, the respective condition had also a multifactorial etiology: nutritional deficiencies, parasite infections, tumours, osteitis, and even hyper-vascularisation induced by periostitis, or osteoporosis. It could also appear following a change of the intra-cranial pressure, through a (cultural) cranial deformation of the head³¹.

On this cranial fragment, we observed that *cribra orbitalia* was in a similar stage to that of the closed *trabecular*; the existent trabeculae were not well defined, and on a part of the bone surface of the upper margin of the orbit they were even missing³². This indicates that the initial cause which determined a serious anaemia (suggested by the presence of *cribra orbitalia*.) was temporary, or perhaps, permanently removed.

Conclusions

The cranial fragment discussed here, although small, provided interesting information on the individual to whom it belonged. As mentioned above, the individual was probably a juvenile, with traces of *cribra orbitalia* on the right orbit. It is equally interesting that the respective part of a skull was discovered inside a burnt dwelling, together with some ceramic fragments. As the bone fragment had no traces of cutting or gnawing, there is no indication of cannibal practices. It is possible that the body had been exposed for decomposition, and a cranial part subsequently removed, a symbol of a *pars pro toto*, and preserved in the dwelling. The respective individual might have been a relative, a close relation, or an enemy whose power was desired by the owner of the dwelling. Yet, considering the age of the deceased, we assume that the latter variant is less probable. It is also possible that the respective fragment might have been an element in a ritual practice whose purpose is hard to precisely establish under the circumstances.

²⁸ Wapler *et alii* 2004, p. 333-339; Walker *et alii* 2009, p. 114.

²⁹ Lewis, Roberts 1997, p. 581-586.

³⁰ Wapler *et alii* 2004, p. 333-339.

³¹ Vasalech 2001, p. 10f.; Walker *et alii* 2009, p. 115.

³² Brothwell 1981, p. 165, fig. 6.17.

Bibliography

- Brothwell 1981:** D. R. Brothwell, 1981. *Digging up bones*, Cornell Univ. Press, Ithaca, New York, 1981.
- Lewis 2004:** M.E. Lewis, *Endocranial Lesion in Non-adult Skeletons: Understanding their Aethiology*, International Journal of Osteoarchaeology, 14, 2004, p. 82-97.
- Lewis, Roberts 1997:** M. Lewis, Ch. Roberts, *Growing Pains: the Interpretation of Stress Indicators*, International Journal of Osteoarchaeology, 1997, 7, p. 581-586.
- Piontek 1996:** J. Piontek, *Biologija populacjii prdziejowych*, Poznan, 1996.
- Simion 1997:** G. Simion (coord.), *Premier Age du Fer aux bouches du Danube et dans les regions autour de la Mer Noire*, Tulcea, 1997.
- Sîrbu 1985:** V. Sîrbu, *Ritualuri și practici funerare la geto-daci in secolele II î.e.n.-I. e.n.*, Istros 4, 1985, p. 89-126.
- Sîrbu 1986:** V. Sîrbu, *Rituels et pratiques funéraires de Géo-Daces II^e siècle av.n.è.-I^{er} siècle de n.è.*, Dacia N.S., XXX, 1-2, 1986, p. 91-108.
- Sîrbu 1993:** V. Sîrbu, *Credințe și practici funerare religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Brăila, 1993.
- Sîrbu, 1997:** V. Sîrbu, *Sacrifices humaines et pratiques funéraires insolites dans l'areal thrace du Hallstatt et du La Tène*, in G. Simion (coord.), *Premier Age du Fer aux bouches du Danube et dans les regions autour de la Mer Noire*, Tulcea, 1997, p. 193-227.
- Sîrbu 2006:** V. Sîrbu, *Oameni și zei în lumea geto-dacilor /Man and Gods in the Geto-Dacian World*, Braşov, 2006.
- Sîrbu, Atanasiu 1983:** V. Sîrbu, P. Anastasiu, *Cercetările din aşezarea geto-dacă de la Grădiştea, judeţul Brăila – campania 1979-1981*, Istros II-III, 1983, p. 165-189.
- Sîrbu, Anastasiu 1987:** V. Sîrbu, P. Anastasiu, *Cercetările arheologice din „dava” de la Grădiştea (judeţul Brăila) Campania 1986*, Istros 5, 1987, p. 159-173.
- Şerbănescu 1998:** D. Şerbănescu, *Contribuţii arheologice la civilizaţia geto-dacilor din centrul Câmpiei Române* (Doctorate Thesis), mss., Bucureşti, 1998.
- Turcu 1979:** M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, Bucureşti, 1979.
- Ursachi 1987:** V. Ursachi, *Cetatea dacică de la Brad*, Thraco-Dacica, VIII, 1987, 1-2, p. 100-126.
- Ursachi 1995:** V. Ursachi, Zargidava. *Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca Thracologica, X, Bucureşti, 1995.
- Vasalech 2001:** C. Vasalech, *Reinterpreting cribra orbitalia etiology in a coastal North Carolina Algonkian population using computed tomography*, A Thesis presented to the Faculty of the Department of Anthropology, East Carolina University, 2001.
- Vulpe, Gheorghită 1979:** Al. Vulpe. M. Gheorghită, *Şantierul arheologic Popeşti, com. Mihăileşti, jud. Ilfov. Raport preliminar asupra rezultatelor din campania anilor 1976-1977*, Cercetări Arheologice, III, 1979, p. 95-104.
- Walker et alii 2009:** Ph.L. Walker, R.B. Bathurst, R. Richman, T. Gjerdrum, V.A. Andrushko, *The Causes of Porotic Hyperostosis and Cribra orbitalia: A reappraisal*

of the Iron-Deficiency Anemia Hypothesis, American Journal of Physical Anthropology, 139, 2009, p. 109-125.

Wapler et alii 2004: U. Wapler, E. Crubézy, M. Schultz, *Is cribra orbitalia synonymous with anemia? Analysis and interpretation of cranial pathology in Sudan*, American Journal of Physical Anthropology, 123, 2004, 4, p. 333-339.

List of illustrations / Lista ilustrațiilor

Figure. 1. The cranial fragment in *Dwelling no. 4* from Radovanu.

Figura. 1. Fragmentul cranian din *Locuința nr. 4* de la Radovanu.

Figure. 2. Detail with the right orbit roof of the cranial fragment in *Dwelling no. 4* from Radovanu, with traces of *cribra orbitalia*.

Figura. 2. Detaliu al orbitei drepte a fragmentului cranian din *Locuința nr. 4* de la Radovanu, cu urme de *cribra orbitalia*.



Fig. 1. The cranial fragment in *Dwelling no. 4* from Radovanu.



Fig. 2. Detail with the right orbit roof of the cranial fragment in *Dwelling no. 4* from Radovanu, with traces of *cribra orbitalia*.

ABOUT A NEW 3RD CENTURY BC LYSIMACHUS TYPE STATER FROM TOMIS

Emanuel Petac*

Keywords: *stater, Lysimachus, Tomis, tetradrachms, Black Sea.*

Cuvinte-cheie: *stateri, Lysimach, Tomis, tetradrahme, Marea Neagră.*

Rezumat: *Un nou stater de tip Lysimach bătut la Tomis după mijlocul secolului al III-lea a.Cr. având sigla atelierului TO în exergă și monograma $\overline{\text{AP}}$ în camp stânga trebuie inclus în seria emisiunilor orașului, crescând importanța seriilor monetare anterioare celor cu trident în exergă, adăugând o nouă monogramă de magistrat monetar celor deja cunoscute și confirmând autenticitatea unui alt exemplar unic având sigla de atelier TO în câmpul stânga, iar monograma N în exergă. Absența unei serii complete de legături de ștanțe lasă posibilitatea ca staterii cu monogramele N respective $\overline{\text{AP}}$ să poată schimba locul între ei.*

Abstract: *A new 3rd c. BC stater from Tomis, having on the reverse the mintmark TO (inner left field) and the monogram $\overline{\text{AP}}$ in the exergue must be inserted into the series of mid-3rd c. BC issues of the city, growing the importance of the pre-trident series, adding a new monogram and confirming the authenticity of the another unique sample having the mintmark TO in the left field and the monogram N in the exergue. Actually, because we have not a complete die-links sequence, we cannot be sure that the staters with monograms N respectively $\overline{\text{AP}}$ will change their place between them.*

During the last few years several articles made the history of the early gold and silver coins from Tomis much more comprehensive¹. One by one, extraordinary coins (many of them unique) coming from famous public collections all around the world or from public auctions of the last years suggest a serial arrangement of the first staters from Tomis. None of them came from an identified coin hoard or from archaeological excavations, but some were recently confirmed by the appearance of few tetradrachms from the same series, having exactly the same mintmark and monograms and belonging to the so-called “Black Sea hoard”². So, we know today that the first gold coins from Tomis were Lysimachus type staters struck at the middle of the 3rd c. BC, having the mintmark $\overline{\text{T}}$ in the inner left field of the reverse and the monogram $\overline{\text{ME}}$ in the exergue, while the first silver series were Alexander the Great type tetradrachms having the same mintmark and monogram. As we now know, there

* Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române.

¹ Petac, Vilcu 2012, p. 51-63; Petac, Vilcu 2016, p. 499-508.

² Marinescu, Lorber 2012, p. 197-259.

were four Tomis gold and silver pre-trident series, but the appearance of a new unknown stater seems to modify this situation as follows:

First series: <LF> ΜΕ; <EX> Τ³

Tetradrachms (Alexander type)

- O 1. Head of Herakles right, wearing lion skin headdress.
R 1-2. ΒΑΣΙΛΕΩΣ (left) – [Α]ΛΕΞΑΝΔΡΟΥ (right). Zeus seated left, holding eagle and sceptre; in the left field, ΜΕ; in the exergue, Τ.
Price 1991, p. 204, nr. 1318; years 250-200 BC; pl. I, 1 (1×1).
Marinescu, Lorber 2012, p. 199, nr. 1 (Black Sea hoard, lot B); pl. I, 2 (1×1).

Second series: <LF> Τ; <EX> ΜΕ⁴

Staters (Lysimachus type)

- O 1. Head of Alexander the Great, to right.
R 1. ΒΑΣΙΛΕΩΣ (right); ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ (left); Athena seated left, resting on shield, holding Nike and spear; inner left field, Τ; in the exergue, monogram ΜΕ.
Petac, Vîlcu 2012, p. 53, nrs. 1-2; pl. I, 3 (1,5×1).

Tetradrachms (Alexander type)

- O 1. Head of Herakles right, wearing lion skin headdress.
R 3. ΒΑΣΙΛΕΩΣ (left) – [Α]ΛΕΞΑΝΔΡΟ[Υ] (right). Zeus seated left, holding eagle and sceptre; in the left field, Τ; in the exergue, unclear monogram, probably ΜΕ.
Marinescu, Lorber 2012, p. 199, no. 2 (Black Sea hoard, lot C); pl. I, 4 (1×1).

Third series: <LF> ΤΟ; <EX> Λ⁵

Staters (Lysimachus type)

- O 1. Head of Alexander the Great, to right.
R 2. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, to right; ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ, to left; Athena seated left, resting on shield, holding Nike; no spear; inner left field, ΤΟ; in the exergue, Λ.
Petac, Vîlcu 2012, p. 53, nr. 3; pl. I, 5 (1,5×1).

³ Petac, Vîlcu 2016, p. 500-501, nrs. 1-4.

⁴ Petac, Vîlcu 2016, p. 501, nrs. 5-7.

⁵ Petac, Vîlcu 2016, p. 501-502, nr. 8.

Fourth series: <LF> TO; <EX> N⁶


Stater (Lysimachus type)

- O₂. Head of Alexander the Great, to right.
R₃. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, to right; ΛΥΣΙΜΑΧ●Υ, to left; Athena seated left, resting on shield, holding Nike; no spear; inner left field, TO; in the exergue, N.
Petac, Vilcu 2012, p. 53, nr. 4; pl. I, 6 (1,5×1).

We have now a new Lysimachus type stater belonging to the pre-trident series and also coming from the international market. At this moment it seems to be the last one before the trident-in-the-exergue series.

Fifth series: <LF> ; <EX> TO


Staters (Lysimachus type)

- O₃. Head of Alexander the Great, to right.
R₄. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, to right; ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ, to left; Athena seated left, resting on shield, holding Nike; no spear; inner left field, ; in the exergue, TO.
AV 1 h; 8,19 g (cut); 20,2 mm.
Agora Auction, Numismatic Sale 49, February 2, 2016, nr. 49-013; pl. I, 7 (1,5×1).

It becomes the last pre-trident series. Nobody could guarantee that the things will not change again in the future, until we will have a complete or more appropriate die-sequence – if we will have it. In fact, we cannot be sure that this coin must stay before that having monogram N in the exergue, so the fourth and the fifth issues can change their place between them anytime.

Sixth series: <LF> ; <TH> TO; <EX> ornamented trident⁷

Staters (Lysimachus type)

- O₄. Head of Alexander the Great, to right.
R₅. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, to right; ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ, to left; Athena seated left, resting on shield, holding Nike; no spear; inner left field, ; under the throne, TO; in the exergue, trident with dolphins.
Müller 1858, 280; pl. I, 8 (1,5×1).

⁶ Petac, Vilcu 2016, p. 502, nr. 9.

⁷ Petac, Vilcu 2012, p. 53, nr. 5.

Seventh series: <LF>AI; <TH> TO; <EX> ornamented trident⁸

O₅₋₆. Head of Alexander the Great, to right.

R₆₋₇. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, to right; ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ, to left; Athena seated left, resting on shield, holding Nike and spear; inner left field, AI; under the throne, TO; in the exergue, trident with dolphins.

American Numismatic Society collection, 1944.100.81593 (former Alexandrescu collection).

Vîlcu, Isvoranu, Nicolae 2006, p. 64, nr. 54 ; pl. I, 9 (1,5×1).

With the significant exception of the earliest issues, where we find obverse die-links between the tetradrachms belonging to the 1st and 2nd series and also between the staters from the 2nd and 3rd series⁹, suggesting a quick transition from 1st to 3rd series, not a single other die-link was later found, reflecting an episodically activity. It becomes also clear that the beginning of the spectacular political growth of Tomis dates from the middle of the 3rd century BC, after the Monopoly War. Several monograms present on the gold and silver coins (ME, Λ, N, AP, Α, AI), belonging to very important political persons, extend the prosopography of the city, provoking the epigraphically investigators.

Bibliography

Marinescu, Lorber 2012: C. A. Marinescu & C. Lorber, *The “Black Sea” tetradrachm hoard*, in: E. Paunov and S. Filipova (eds.), *Studies in honour of Ilya Prokopov for his 60th Birthday – from his friends and pupils*, Veliko Tarnovo, 2012, p. 197-259.

Müller 1858: L. Müller, *Die Münzen des Thracischen Königs Lysimachus*, Kopenhagen.

Petac, Vîlcu 2012: E. Petac, A. Vîlcu, *Syrian wars and the beginnings of the Lysimachus type staters at Tomis*, Istros, 18, p. 51-63.

Petac, Vîlcu 2016: E. Petac, A. Vîlcu, *About the early Hellenistic gold and silver coinage from Tomis*, Pontica, 48-49, 2015-2016, p. 499-508.

Price 1991: M. J. Price, *The Coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus*, I-II, Zürich-London.

Vîlcu, Isvoranu, Nicolae 2006: A. Vîlcu, Th. Isvoranu, E. Nicolae, *Les monnaies d’or de l’Institut d’Archéologie de Bucarest*, Wetteren.

⁸ Petac, Vîlcu 2012, p. 54, nrs. 6-8.

⁹ Petac, Vîlcu 2016, p. 499-508.

List of illustrations / Lista ilustrațiilor

Plate I. 3rd c. BC staters and tetradrachms from Tomis.

Plansa I. Stateri și tetradrahme din secolul III î. Hr. de la Tomis.



Plate I. 3rd c. BC staters and tetradrachms from Tomis: 1-2, first issue; 3-4, second issue; 5, third issue; 6, fourth issue; 7, fifth issue; 8, sixth issue; 9, seventh issue.

REVISITING SOME REGIONAL AMPHORA IMITATIONS DISCOVERED AT POPEȘTI FROM THE BUCHAREST MUNICIPALITY MUSEUM COLLECTION

Alina Streinu*

Key words: *non-epigraphical stamps, amphora imitations, local production.*
Cuvinte cheie: *ștampile anepigrafice, imitații amforice, producție locală.*

Rezumat: *Scopul acestui articol este de a relua discuția despre imitațiile locale ale amforelor Rhodiene și de Cos descoperite în timpul cercetărilor arheologice din dava de la Popești, aflate în colecția Muzeului Municipiului București. Ștampilele au făcut deja subiectul a numeroase discuții, însă producția amforelor și comerțul în care erau implicate într-o anumită arie geografică, încă ridică întrebări.*

Abstract: *The paper aims at reviewing some of the stamped handles of the local imitations of Rhodian and Koan amphorae discovered during the earlier excavations in the dava from Popești, currently in the Bucharest Municipality Museum. Even though the stamps have benefited from discussions, there are still questions as to the production centers of these imitations and the geographical area for the commerce with these products.*

Introduction

The fragments currently in the Bucharest Municipality Museum¹ were first registered in the inventory in 1957, thus they probably originate from excavations performed between 1954 and 1956 at Popești. The stamped amphorae fragments discovered were found in layers dating from the 2nd-1st centuries BC up to the beginning of the 1st century AD². Even though Rhodian imitations are the most numerous during the La Tène period, they were closely followed by imitations of vessels from other major centers starting with the 2nd century BC: Heraclea, Sinope, Thasos, Knidos, Chersonese and Kos³. The imitations of Rhodian amphorae are widely spread and find themselves among the most popular in several nearby Getae sites in southern Romania. Popești has been assumed to be a production center for some of these since most of the discoveries follows the shape and stamps of this Greek center⁴.

*Bucharest Municipality Museum.

¹In the Inventory of MMB, 18 such items are listed, all originating from Popești, but two of them have deteriorated stamps.

²Vulpe 1957, p. 227-245, 1957; Rosetti 1960, p. 396.

³Glodariu 1976, p. 33-35.

⁴Stoenescu, Cetățeni, Crâșani, Căscioarele, Zimnicea and Cozia, in Glodariu 1976, p. 133, 137-138.

The Hellenistic Rhodian amphora has a widely familiar shape mainly due to its angular handle, but starting with the 2nd century B.C. the angle tends to sharpen and the body of the vessel narrows⁵(Fig.1).The stamps on these amphorae carried the names of Rhodian eponyms starting with c. 270 BC up to c. 108 BC⁶. As for the chronology of the these transport vessels, G. Finkielsztejn's research on stamps established seven periods of production: period I, 304-235 BC; period II, 234-199; period III, 198-161; period IV, 160-148; period V, 145-108; period VI, 107-86; period VII, 85 to the age of Augustus⁷. When it comes to the morphology of the vessels, only two types were distinguished: type I comprising the long-necked amphorae from the late 4th to the first quarter of the 3rd century, and type II that emerged in the first third of the 3rd century.⁸ The Koan amphora has a slightly flaring rim and is distinguishable by its double barreled handle. Unlike the Rhodian amphorae, the Koan productions are rarely stamped and then, mainly on one of the handles, with the name or the symbol of the potter⁹.

Morphological features of the imitations

The local/regional Rhodian amphorae, just like the originals, have a rounded rim, with diameters spanning between 10 and 11cm, long cylindrical necks and angular handles with a circular section. Just like the originals, the imitations can be separated into two categories, with a rounded handle (Fig.1, Fig.2.4-5) and with a sharper handle (Fig.2.6, Fig.3-4). Even though the majority of the stamped fragments come from imitations of the Rhodian amphorae, another vessel from a different centre was attested here, namely from Kos, also bearing a stamp¹⁰. This amphora (Fig. 4.15) also has a flaring rim with a 12 cm diameter, straight neck and a double barrel handle. One other vessel stands out as it does not belong to any of the two already mentioned types. It is a small amphora, with a 5 cm rim diameter and two fragmentary handles with a rectangular section. The rim is vertical and also rectangular in section. Both handles are stamped with a rectangular cartouche with crossed lines, in a similar manner to the Rhodian amphorae (Fig.4.16).

The stamps on the indigenous imitations of the Greek transport amphora

The stamps have no writing, probably due to the fact that the locals were not familiar with the Greek language, but they did manage to copy most of the design. The most common are the stamps with horizontal grooves in a rectangular cartouche, a type common for the late 3rd century amphorae¹¹. Similar stamps were used on some of the imitations discovered in Rousse, with a close dating.¹² Another type involves the

⁵ Grace 1953, p. 116-131.

⁶ Conovici 2006, p. 104.

⁷ Finkielsztejn 1995, p. 276-296; 2001; Ariel, Finkielsztejn 2003, p. 139.

⁸ Monachov 2006, p. 71-72.

⁹ Johnsson 2004, p. 135.

¹⁰ Original Koan amphorae were also widespread in Popești, in Tudor 1967, p. 42; Canarache 1957, Fig.79.

¹¹ Grace 1953, Plate 42.II.

¹² Varbanov 2013, no.2230.

use of waves in one or two registries and considering the original stamps, they could represent a motif that replaced the lettering in the case of the imitations. The third type is made of the rectangular stamps with lines that cross in the middle, with the observation that in this case the motif has been used on other types of vessels such as the non-Rhodian fractional amphora (Fig.4.16, Inv.no. 15946/15949). This design also appears on the imitations discovered on the territory of Bulgaria¹³. The same motif with the crossed diagonal lines appears on a circular stamp, this time applied on a double barreled handle from a Koan amphora (Fig. 5.15 and Fig.6 Type 7). The fourth type consists of rectangular stamps with oblique lines, sometimes making it difficult to establish a pattern, but which can also stand as a replacing motif for the Greek script. A fifth type comprises the rectangular stamps with lines of small rectangles. The last type is the stamps with vegetal motifs, mainly representations of leaves (Fig. 6). Not included in this paper are the representations of human figures, of which two examples were discovered at Popești¹⁴.

The fabrics

The question that arises is which of these centers produced these amphorae. The answer could come from the fabric analysis of the materials from these sites. The fabrics of the examples in the Museum's collection¹⁵ show a color that ranges from red to yellowish, as a result of the firing degree. Due to the same firing technique, some of the examples show insufficient firing indicated by their grayish core (Fig. 7 no. 6, 9). The fabrics are compact, sometimes porous (no. 4, 5) or abrasive (no. 4, 11). All of the fragments show the presence of mica and white inclusions (calcareous or mineral) and some of the examples have reddish inclusions (probably iron oxides; no. 2, 3, 7, 10, 11, 13, 16). The presence of red inclusions in the fabric separated the vessels into two groups: A, with the inclusions (2, 3, 7, 10, 11, 13, 16) and B, without them (1, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 14, 15), indicating the use of different clay sources by the same center, or suggesting the existence of a second production centre. However, this issue can only be settled by performing chemical analysis on the samples from all sites and identify possible clay sources. This would still not suffice to precisely identify the center, when no kiln was discovered, since it is plausible that there were commercial relations between the aforementioned Getae settlements and the amphorae filled probably with wine, were exchanged among them.

Discussions

In the West Pontic indigenous sites, the Rhodian amphora is the type mostly imitated, without having any clear indications of previous economic relations with the Greek world. In the second century B.C., however, there seems to have been a development in the relations between the local and the Greek communities, leading to a series of imitations, not only of vessels, but also of stamps. This phenomenon has a

¹³Varbanov 2013, no.2167; Lazarenko*et alii* 2008, no. X08.

¹⁴Glodariu 1976, p. 134, nr.12/46-47; Dupont, Lungu 2010, Fig.8.

¹⁵ Fig.7. The numbers on the samples correspond to the number of the amphorae in the catalogue and the rest of the figures. For the color of the fabric *Munsell Soil Color Chart* was used.

double meaning. First, it can be related to the trade in the area and the prestige of the foreign products, in this case, wine. We already know from Strabo's work that the Getae grew vines and made wine, a trade that was ended by Burebista¹⁶, so it is conceivable that they imitated the most common amphorae present in the regional trade. A second explanation, or rather a possible aspect of the phenomenon, is seeing this type of products as a non-traditional imitation of a form related not to the utility of the vessel as a transport container for various products, but rather as a symbol of power, given the presence of the Greek amphorae in the elite burials¹⁷.

While no certain production area with pottery kilns was discovered, these amphorae should be considered as of regional production rather than local in relation to a particular site. This is suggested by the fact that their area of distribution is limited, so far, to a particular geographical area and these vessels were discovered in several sites. In the case of Popești, one point of interest for a potential amphora's production area was identified at Popești- Nucet, with the suggestion that the Kos imitations could have been made here, with no mention of the Rhodian ones¹⁸.

In the southern part of Romania, between the Carpathians and the Danube, several imported amphorae and imitations dated to the Iron Age were discovered in various sites¹⁹, with or without stamps, mostly from Rhodos or imitations of the vessels produced there (Fig.8). Among these sites, Cetatea Dâmboviței (Cetatea lui Negru Vodă) from Stoienești, Argeș (Cetățeni²⁰), stands out when it comes to a local production of amphora imitations and the use of non-epigraphic stamps²¹. The significance of this site is indicated also by the similarities between the imitation produced here and the amphorae from Popești, both in terms of the amphora and stamp types used²². Very similar imitations were also produced south of the Danube, both in terms of the type of amphora and the stamps²³, but also by the Black Sea²⁴, dating from the end of the 3rd century-beginning of the 2nd.

The imitation of particular types of amphorae was quite common during the Antiquity, sometimes due to a colony's loyalty to the center, to commercial relations and trading routes²⁵ or simply due to fashion, although it is not unlikely that the same amphora type began to be produced simultaneously in more than one site, out of pure

¹⁶ Strabo, VII.3.11.

¹⁷ Lawall 2010, p. 55.

¹⁸ Vulpe, Gheorghită 1986, p. 43-51.

¹⁹ Spanțov, Greaca, Căscioarele, Tăricești (Co. Călărași), Tinosul, Gura Vișioarei, (Co. Prahova), Piscul Crășani (Co. Ialomița), Zimnicea, (Co. Teleorman); Poiana (Co. Galați) in Tudor 1967; Balotești (Co. Ilfov) in Țentea *et alii* 2010.

²⁰ Rosetti 1960, Fig.5 – D.V. Rosetti makes reference to the existence of non-epigraphical stamps of amphorae discovered at Stoienești, but refers to their site of origin as Cetățeni. In the same publications he also offers drawings of non-epigraphic stamps from Popești.

²¹ Tudor 1967, p. 41.

²² Tudor 1967, Fig.9.

²³ Varbanov 2013, no.2167 and no.2230 in Rousse.

²⁴ Lazarenko *et alii* 2008, no. X08.

²⁵ For example, the Pistiros inscription mentions Thracian trade routes and economic privileges for the Greek traders – Graninger 2012.

coincidence²⁶. In the case of the copies from Popești, their production is probably the result of commercial relations with the Greek settlements placed on the coast of the Black Sea and to the predominance of the Rhodian amphorae in the region. It is also possible that the local/regional producers chose to imitate these particular vessels following a preference for the Rhodian wine while their vessels, with imitated stamps, stood as a guarantee for the quality of the product they carried. This could be one explanation why a vessel such as the fractional amphora (Fig. 5 no. 16), although not of Rhodian inspiration, carries stamps usually applied on Rhodian imitations. Considering that the imitation of Greek amphorae was also attested south of the Danube and by the Black Sea, on the present territory of Bulgaria, starting with the end of the 3rd century BC, the question arises whether the imitations north of the Danube, dated in contexts starting from the 2nd century, emerged under the influence from the south or the other way around. So far, very few amphorae imitations²⁷ were discovered south of the Danube and the hypothesis that the production emerged under the influence of the northern settlements still stands.

Catalogue

1. Inv.no.15958. Rim, neck and handle. The fabric is light red (2.5YR6/8). Contains mica, fine white and gray inclusions.
Rim \varnothing 11 cm, Hp.8.3 cm, handle \varnothing 3.7 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. The stamp is rectangular, slightly rounded at one end; it measures 4.5 \times 1.7 cm and consists of six horizontal and two vertical grooves.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX.
2. Inv.no.15947. Rim, neck and handle. The fabric is reddish yellow (5YR6/8). Contains mica, fine white and red inclusions. Light yellowish surface.
Rim \varnothing 11 cm, Hp.6.9 cm, handle \varnothing 4.5 cm.
The stamp is fragmentary, rectangular with five horizontal grooves and one vertical. It is placed on the upper part of the handle, close to the neck and it measures 4.2 \times 1.8 cm.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX.
3. Inv.no.15957. Fragmentary neck and handle. The fabric is reddish yellow (5YR6/8). Contains mica, fine white and red inclusions.
Hp.27 cm, handle \varnothing 3.5 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It had a rectangular shape, measures 4.2 \times 1.4 cm and consists of five horizontal and one vertical groove.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX.

²⁶ Garlan 2000.

²⁷ Varbanov, 2011.

4. Inv.no.15942. The fabric is yellowish red (5YR5/8). Contains mica, fine white and red inclusions; porous and abrasive texture. Traces of secondary exposure to fire. Rim \varnothing 11 cm, Hp.8.2 cm, the handle is fragmentary.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. The stamp is rectangular, measures 4×1.5 cm and consists of four oblique lines, one vertical towards one end, and one oval node towards the same end.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX.
5. Inv.no.15960. Fragmentary handle. The fabric is yellowish red (5YR5/8) and dark greenish gray (Gley 1 4/1) at the core; porous texture. Contains mica, white inclusions.
Handle \varnothing 4.2 cm.
The stamp is also fragmentary, rectangular, poorly preserved, and consists of six oblique lines. It is placed on the upper part of the handle, close to the neck; it measures 4.1×1.7 cm.
6. Inv.no.15941. The fabric is reddish yellow (5YR6/8) with a reddish gray core (5YR5/1). Contains mica, fine white inclusions. Light yellowish surface.
Rim \varnothing 11 cm, Hp.37 cm, Handle \varnothing 3.7 cm.
The stamps are placed on the upper part of the handle, close to the neck. They are identical, rectangular, measuring 3×2.7 cm; they consist of two diagonal lines that cross in the middle and 2 nodes on each end.
Reference: similar stamps have been published by Glodariu 1976, Pl.XIX-XX.
7. Inv.no.15962. Fragmentary neck and handle. The fabric is yellowish red (5YR5/8). Contains mica, fine white and red inclusions. Light yellowish surface.
Handle \varnothing 3.2 cm.
The stamp is fragmentary and poorly preserved. Placed on the upper part of the handle, close to the neck. Has a rectangular shape and seems to depict vegetable motifs. It measures 4.1×1.9 cm.
Reference: similar stamps with vegetal motifs were published by Glodariu 1976, Pl. XIX-XX.
8. Inv.no.15948. Fragmentary neck and handle. The fabric is red (2.5YR4/8). Contains mica, fine white and gray inclusions. Light yellowish surface. The lower part of the handle seems to be have been polished in a straight direction.
Upper handle \varnothing 5.3×2.8 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measures 4.5×1.3 cm and entails three horizontal lines of small rectangular impressions separated by a central vertical groove.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX.

9. Inv.no.15959. Fragmentary neck and handle. The fabric is reddish yellow (5YR6/6). Contains mica, white inclusions. Traces of a brownish, diluted slip. Handle \varnothing 3.9 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measure 4.6 \times 1.7 cm and entails two diagonal lines that meet in the middle with a center vertical groove and a second groove at one end.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX.
10. Inv.no.15944. Fragmentary neck and handle. The fabric is reddish yellow (5YR6/8). Contains mica, white and red inclusions. Traces of a residue on the inner face.
Handle \varnothing 4.5 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measures 4.7 \times 1.8 cm and entails two registries of oblique lines separated by a horizontal groove.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX for other similar stamps.
11. Inv.no.15954. Fragmentary neck and handle. The fabric is reddish yellow (5YR6/6). Contains mica, white and red inclusions; slightly abrasive texture.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measures 4 \times 1.5 cm and entails two registries of oblique lines and semi circles separated by a horizontal groove.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX for this stamp and other similar; Canarache 1957, Fig. 79.
12. Inv.no.15955. Fragmentary neck and handle. The fabric is light red (2.5YR6/8). Contains mica and fine white inclusions. Light yellowish surface and traces of a brownish, diluted slip.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measures 3.4 \times 1.3 cm and entails three lines of small, rectangular impressions, one vertical groove towards one end separating the registry from a larger and rounder impression.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX for this stamp and other similar examples; Canarache 1957, Fig. 79.
13. Inv.no.15956. Fragmentary neck and handle. The fabric is reddish yellow (5YR6/8) to yellowish brown (10YR5/6). Contains rare mica and fine white and red inclusions. Traces of secondary exposure to fire.
Handle \varnothing 3.7 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measures 3.4 \times 1.3 cm and entails three lines of small, rectangular impressions, one vertical groove towards one end separating the registry from a larger and rounder impression.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XIX-XX for the stamp and other similar examples.

- 14.** Inv.no.15945. Fragmentary neck and handle. The fabric is gray (Gley 1 4/N). Contains rare mica and fine white and rare larger inclusions (0.6 cm). Light yellowish surface.
Handle \varnothing 3.8 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measures 4.5 \times 1.4 cm and entails a series of oblique line in the shape of a wave.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX; Garlan 2000, fig. 41.
- 15.** Inv.no.15961. Rim, neck and fragmentary double barrel handle. The fabric is reddish yellow (5YR6/8). Contains fine white inclusions.
Rim \varnothing 12 cm, Hp. 6.3 cm, handle \varnothing 5.3 \times 2.5 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, towards the neck. It has a circular shape, measures 1.6 cm in diameter and entails two diagonal lines that meet in the middle.
Reference: Glodariu 1976, Pl. XX for this stamp and other similar; Canarache 1957, Fig.79.
- 16.** Inv.no.15946/15949. Rim, neck and both handles. The fabric is yellowish red (5YR5/8), slightly abrasive. Contains mica, fine white, brownish and gray inclusions.
Rim \varnothing 5 cm, Hp.4.7 cm, handle \varnothing 2 \times 1.7 cm.
The stamp is placed on the upper part of the handle, close to the neck. It has a rectangular shape, measure 2.3 \times 1.6 and depicts two grooves towards each end and two diagonal lines that meet in the middle.
Reference: Glodariu 1976, Pl.XX.

Bibliography

- Ariel, Finkielsztejn 2003:** D.T.Ariel, G. Finkielsztejn, *Chapter 8. Amphora stamps and imported amphoras*, A. Kloner, *Maresha excavations Final report I: Subterranean complexes 21, 44, 70*, IAA Reports, 17, 2003, p. 137-151.
- Canarache 1957:** I. Canarache, *Importul amforelor șampilate la Histria*, Editura Academiei Republicii Populare Romane, București, 1957.
- Conovici 2006:** N. Conovici, *The dynamics of Trade in Transport Amphoras*, V. Stolba, L. Hannestad (eds.), *Chronologies of the Black Sea Area in the period c.400-100 BC*, BSS 3, 2006, p. 97-117.
- Dupont, Lungu 2010:** P. Dupont, V. Lungu, *Synergia Pontica&Aegeo-Anatolica*, ed. Pax Aura Mundi, Galați, 2010, p. 227 – 239.
- Finkielsztejn 1995:** G. Finkielsztejn, *Chronologie basse de timbres amphoriques rhodiens et évaluation des exportations d'amphores*, ActaHyp 6, 1995, p. 279-96.

- Finkielsztej** 2001: G. Finkielsztej, *Politique et commerce à Rhodes au IIe s. a.C.: Le témoignage des exportations d'amphores*, A. Bresson, R. Descat (eds.), *Les cites d'Asie Mineure Occidentale au IIe Siècle a.C.*, Ausonius Publications, Études8, 2001, p. 181-196.
- Garlan** 2000: Y. Garlan, *Amphores et timbres amphoriques grecs. Entre erudition et idéologie*, Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Nouvelle Série, Tome XXI, *De Boccard*, Paris, 2000.
- Glodariu** 1974: I. Glodariu, *Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj-Napoca, 1974.
- Grace** 1953: V. Grace, *The eponym names on Rhodian amphora stamps*, *Hesperia*, 22, 1953, p. 116-131.
- Graninger** 2012: D. Graninger, *Documentary contexts for the "Pistiros Inscription"*, *Electrum*, vol.19, 2012, p. 99-110.
- Johnsson** 2004: H. Johnsson, *The export of Koan wine to the south-eastern Mediterranean area during the Hellenistic period*, K. Höghammar (ed.), *Boreas* 28. *The Hellenistic Polis of Kos. State, economy and culture*, Proceedings of an international seminar organized by the Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, 11-13 May 2000, 2004, p. 133-151.
- Lawall** 2010: M. Lawall, *Imitative amphoras in the Greek world*, *Marburger Beiträge zur Antiken Handels, Wirtschafts und Sozialgeschichte*, Band 28, 2000, p. 45-88.
- Lazarenko et alii** 2008: I. Lazarenko, E. Mircheva, P. Georgiev, *Hellenistic sub-mound sepulture facility near the village of Bozhurets, district of Kavarna*, Proceedings The World of the Getae, Book XII, Rousse Regional Museum of History, 2008, p. 136-148.
- Monachov** 2006: S. Monachov, *Rhodian Amphoras: Developments in Form and Measurements*, V. Stolba, L. Hannestad (eds.), *Chronologies of the Black Sea Area in the period c.400-100 BC*, BSS, 3, 2006, p. 69-95.
- Rosetti** 1960: D. V. Rosetti, *Un deposit de unelte, câteva ștampile anepigrafice și o monedă din a doua epocă a fierului*, SCIV, 11, 2, 1960, p. 391-404.
- Strabo** *Geography*, Loeb Classical Library, 1924.
- Tudor** 1967: D. Tudor, *Răspândirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, ArhMold, V, 1967, p. 37-80.
- Țentea et alii** 2010: O. Țentea, S. Cleșiu, C. Borș, M. Florea, A. Rațiu, *Cercetări arheologice preventive în zona Balotești (Jud. Ilfov)*, CA, XVII, București, 2010, p. 177-224.
- Varbanov** 2013: V. Varbanov, *Anepigraphic amphorae stamps*, Sexaginta Prista, Tom 1, Rousse Regional Museum of History, 2013, p. 177-179.
- Varbanov** 2011: V. Varbanov, *Late Hellenistic Anepigraphic Amphora Stamps from Northeastern Bulgaria*, *Archaeologica Bulgarica*, XV, 1, 2011, p.53-59.
- Vulpe** 1957: R. Vulpe, *Situl arheologic Popești*, MCA, III, 1957, p. 227-245.
- Vulpe, Gheorghiu** 1986: R. Vulpe, M. Gheorghiu, *Săpăturile arheologice din Stațiunea Getică de la Popești, com. Mihăilești, Jud. Giurgiu, 1980-1981 și 1983*, CA, 8, 1986, p. 43-52.

List of illustrations / Lista ilustrațiilor

Figure 1. Imitations of earlier Rhodian amphorae with rounded handles.

Figura 1. Imitații ale amforelor Rhodiene timpurii cu toarta rotunjită.

Figure 2. 4-5 Imitations of earlier Rhodian amphorae with rounded handles; 6 Imitations of later Rhodian amphorae with a sharper angle of the handle.

Figura 2. 4-5 Imitații ale amforelor Rhodiene timpurii cu toarta rotunjită; 6 Imitații ale amforelor Rhodiene târzii cu unghi mai ascuțit al toartei.

Figure 3. Imitations of later Rhodian amphorae with a sharper angle of the handle.

Figura 3. Imitații ale amforelor Rhodiene târzii cu unghi mai ascuțit al toartei.

Figure 4. Imitations of later Rhodian amphorae with a sharper angle of the handle.

Figura 4. Imitații ale amforelor Rhodiene târzii cu unghi mai ascuțit al toartei.

Figure 5. 15 Imitation of a double barrel Koan amphora; 16 Undetermined stamped amphora.

Figura 5. 15 Imitație a unei amfore de Kos cu toarta bifidă; 16 Amforă ștampilată nedeterminată tipologic.

Figure 6. Types of non-epigraphic stamps.

Figura 6. Tipuri de ștampile anepigrafe.

Figure 7. Types of fabrics.

Figura 7. Tipuri de pastă.

Figure 8. Distribution of the imitated stamped amphorae (courtesy of Bogdan Șandric, National Institute of Heritage).

Figura 8. Distribuția imitațiilor de amfore ștampilate (prin amabilitatea lui Bogdan Șandric, Institutul Național al Patrimoniului).

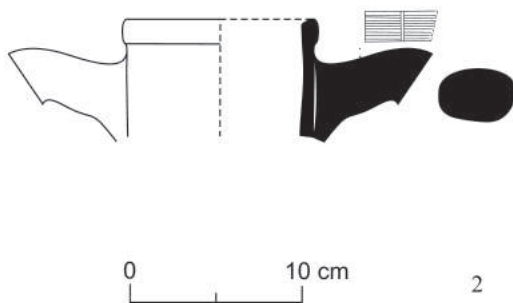
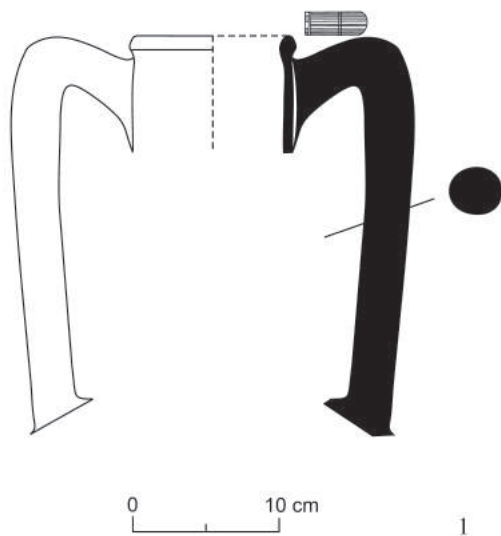
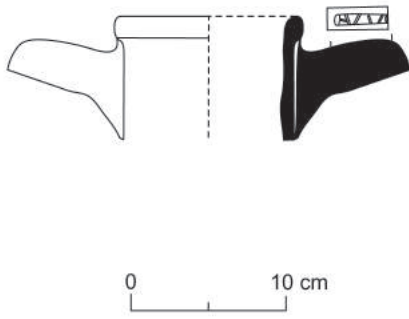
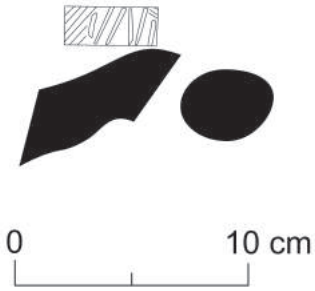


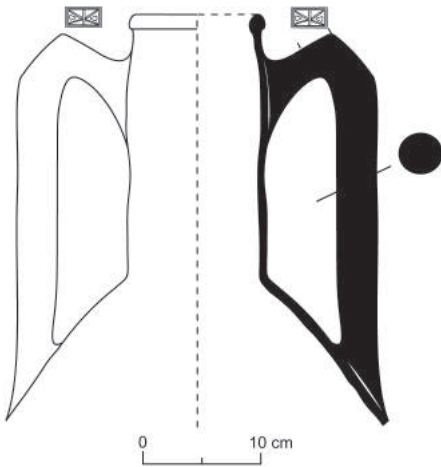
Fig. 1. Imitations of earlier Rhodian amphorae with rounded handles.



4



5



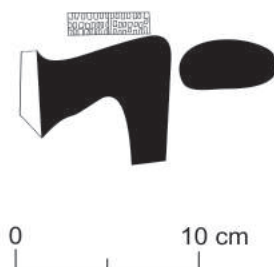
6



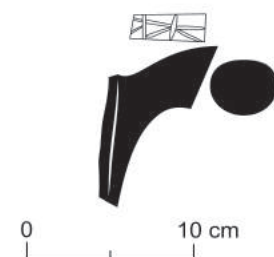
Fig. 2. 4-5. Imitations of earlier Rhodian amphorae with rounded handles;
6. Imitations of later Rhodian amphorae with a sharper angle of the handle.



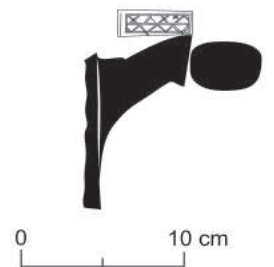
7



8



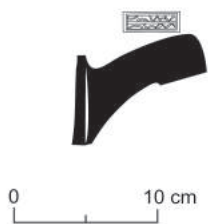
9



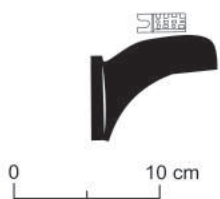
10



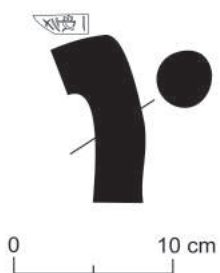
Fig. 3. Imitations of Later Rhodian amphorae with sharper handles.



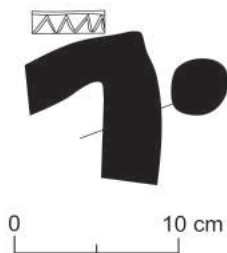
11



12



13



14



Fig. 4. Imitations of later Rhodian amphorae with sharper handles.

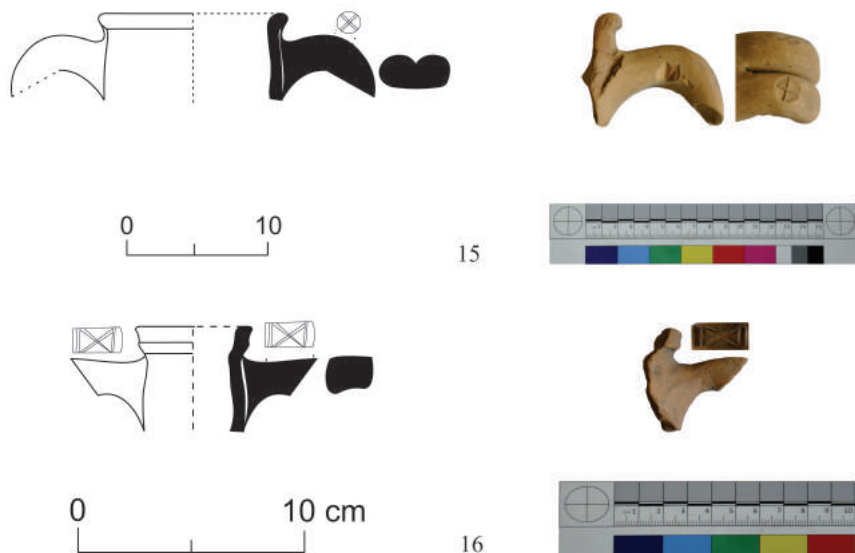


Fig. 5.15 - Imitation of a double barrel Koan amphora;
16 - Undetermined stamped amphora.

Type 1			
Type 2			
Type 3			
Type 4			
Type 5			
Type 6			
Type 7			

Fig. 6. Types of non-epigraphic stamps.

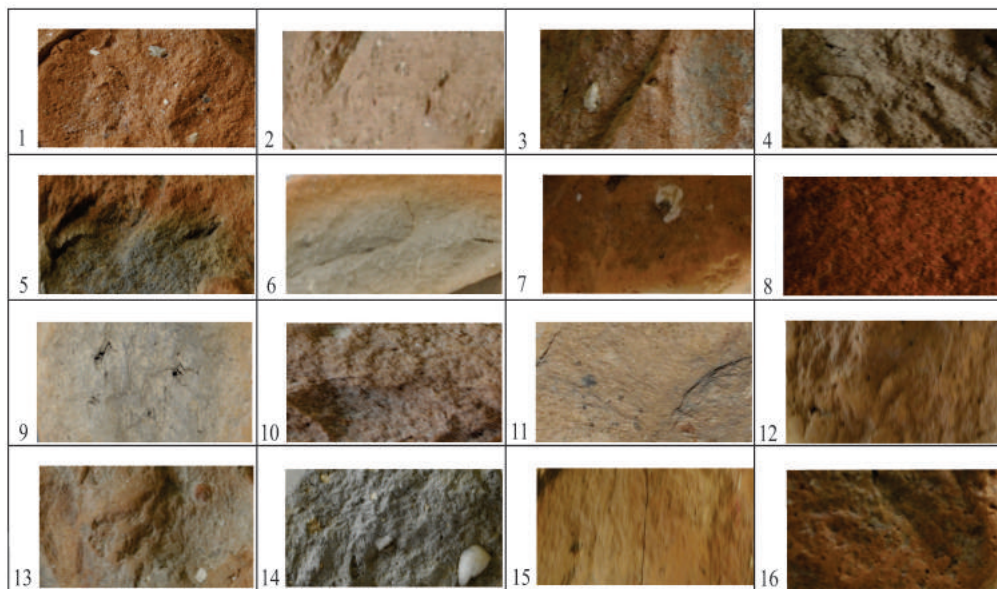


Fig. 7. Types of fabrics.

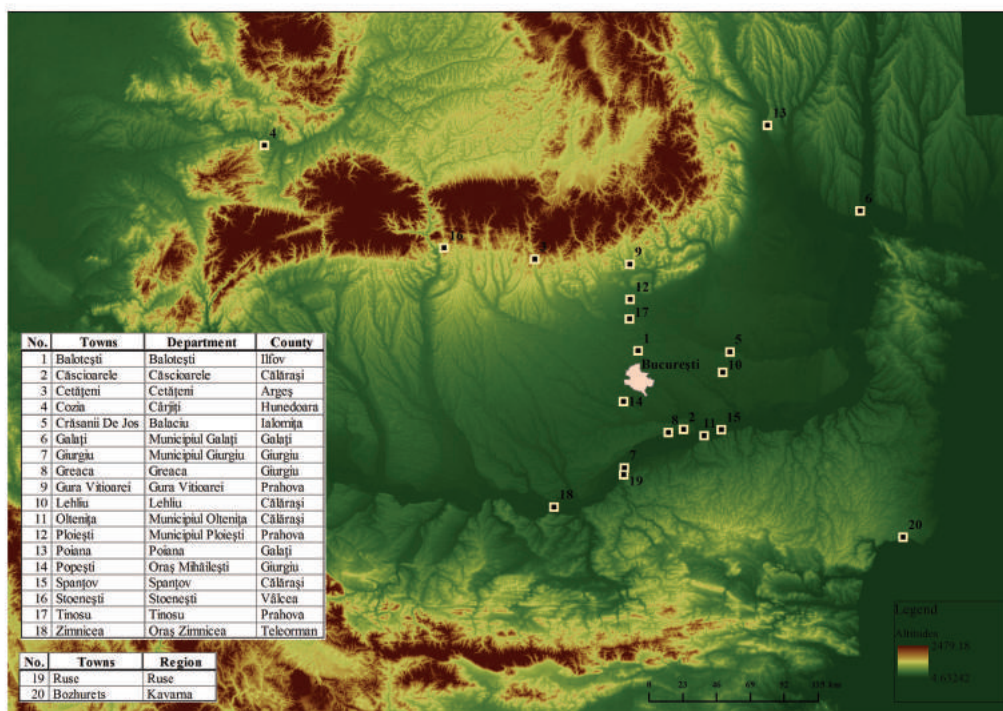


Fig. 8. Distribution of the imitated stamped amphorae (courtesy of Bogdan Șandric, INP).

MONEDE ANTICE ȘI MEDIEVALE DESCOPERITE LÂNGĂ BUCUREȘTI

Steluța Gramaticu*
Dan Pîrvulescu*

Keywords: *Cernica, Inotești-Răcoasa, Dyrrhachium, Republican Roman denarius, Ottoman Empire.*

Cuvinte cheie: *Cernica, Inotești-Răcoasa, Dyrrhachium, denar roman republican, Imperiul Otoman.*

Abstract: *The authors present 14 coins from several historical periods, discovered in 2015 in Cernica forest near Bucharest. Within the lot, five ancient coins stand out: a fragment of a Geto-Dacian, Inotești-Răcoasa type coin; two Dyrrhachium drachmae among which one is an imitation; two Roman republican denarii. Nine medieval coins are added to the ancient ones: a Polish schilling issued during the reign of Sigismund III Vasa, a Hungarian denarius, 15-16th c. ?, as well as a compact group of six Ottoman coins from the 18th century. A coin fragment is added to these eight pieces, a medieval coin very poorly preserved, oxidized, which couldn't be identified. Aspects of monetary circulation are discussed and analogies are presented for each type of denomination.*

Rezumat: *Autorii prezintă 14 monede aparținând mai multor perioade istorice, descoperite în cursul anului 2015 în pădurea Cernica din apropierea Bucureștiului. În structura lotului se remarcă cinci piese antice: un fragment de monedă geto-dacică de tip Inotești-Răcoasa, două drahme din Dyrrhachium dintre care una reprezintă o imitație, și doi denari republicani romani. Monedele antice sunt completate de nouă monede medievale: un șiling polonez bătut în vremea lui Sigismund al III-lea Vasa, un denar ungiuresc, sec. XV-XVI ?, precum și un grup compact de șase monede otomane din sec. al XVIII-lea. Celor opt exemplare li se adaugă un fragment de monedă medievală extrem de slab conservată, oxidată, care nu a putut fi identificată. Sunt discutate aspecte ale circulației monetare și sunt prezentate analogii pentru fiecare tip de nominal în parte.*

Pe data de 6 octombrie 2015, în pădurea Cernica, într-o zonă ce aparține administrativ de orașul Pantelimon, jud. Ilfov, au fost descoperite la o adâncime de 20 cm în pământ un număr de 32 obiecte din diferite perioade istorice¹. Dintre acestea, au fost identificate 14 monede, între care se distinge un lot de cinci piese antice: un fragment de monedă geto-dacică de tip Inotești-Răcoasa, două drahme din Dyrrhachium, una fiind o imitație, și doi denari republicani romani.

* Muzeul Municipiului București.

¹ Obiectele au fost descoperite cu ajutorul detectorului de metale. Piesele au fost publicate pentru completarea informațiilor numismatice referitoare la zona respectivă și conservarea datelor istorice, indiferent de statutul lor juridic.

Catalogul monedelor antice

Monedă geto-dacică de tip Inotești-Răcoasa – fragment

Av. Capul lui Zeus laureat spre dreapta. Este vizibilă partea din spate a capului, cu șuvițele de păr strânse.

Rv. Călăreț schematizat, la trap, spre stânga. Se distinge doar partea inferioară a calului, cu cele două picioare din spate. În fața picioarelor, trei linii paralele.

1. Aliaj cu conținut scăzut de argint; 1,54 g; 16 × 11 mm. Pl. I, 1.

Preda 1973, p. 247-258 și pl. XLIX-LIII; Preda 1998, p. 193-196.

Dyrrhachium, drahmă

Av. [M]ENISKOΣ. Vacă alăptând un vițel, spre dreapta. Deasupra legendei, Nike zburând spre dreapta. În exergă, un fulger. Cerc perlat.

Rv. [ΔY]P / ΚΑΛ / Λ[Ω / ΝΟΣ]. Pătrat dublu, împărțit în două compartimente, ce conțin două stele.

2. AR ↓ 2,86 g; 15,3 × 17,6 mm; legenda de revers este parțial ștersă. Pl. I, 2.

BMC Thessaly to Aetholia, p. 70, nr. 81; Ceka 1972, p. 195, nr. 322.

Dyrrhachium, imitație drahmă

Av. MENENKO. Vacă alăptând un vițel, spre dreapta. În exergă, un fulger. Cerc perlat. Flanul a fost mișcat, urme de dublare fiind evidente în legendă.

Rv. [ΔY]P / Φ]ΙΛ / ΟΔΥ / ΝΟΧ. Legenda este destul de ștersă. Pătrat dublu, împărțit în două compartimente, ce conțin două stele.

3. AR → 2,18 g; 16,8 × 17,1 mm. Pl. I, 3.

Ceka 1972, p. 196, nr. 328, original, cu magistrații ΜΕΝΙΣΚΟΣ – ΦΙΛΟΔΑΜΟΥ.

Republica Romană, denar

Av. ROMA – X, jos. Capul Romei cu coif spre dreapta. Pe obrazul zeiței au fost aplicate trei poansoane de forme diferite: semilună, un vârf de săgeată spre dreapta și un vârf de săgeată spre stânga.

Rv. L. FLAMI[N]I jos, CI[LO] în exergă. Victoria, în bigă ce galopează spre dreapta, ține o cunună în mâna dreaptă și hățurile în mâna stângă. Sunt prezente zgârieturi pe flan.

4. AR ← 3,68 g; 16,6 × 18,2 mm. Pl. I, 4.

Crawford, p. 314, nr. 302/1, magistrat L. Flaminius Chilo, Roma, anii 109-108 a. Chr.

Republica Romană, denar

Av. Capul laureat al lui Apollo spre dreapta. În câmp stânga, o liră. Cerc perlat. Pe obrazul zeului a fost aplicat un poanson în formă de unghi ascuțit.

Rv. M. F. în câmp stânga; P. CLODIVS în câmp dreapta. Diana, cu tolba de săgeți cu arc pe umăr, stând din față și privind spre dreapta, ține în fiecare mână câte o torță aprinsă. Cerc perlat.

5. AR ↗ 3,42 g; 17,6 × 20,5 mm. Pl. I, 5.

Crawford, p. 506, nr. 494/23, magistrat P. Clodius M.F., Roma, anul 42 a. Chr.

Fragmentul de monedă de tip Inotești-Răcoasa, așa cum apare la o primă vedere, este realizat dintr-un aliaj cu conținut scăzut de argint, indicând faptul că aparține unei emisiuni târzii. De asemenea, ea pare a fi fost tăiată intenționat în vechime în mai multe bucăți, așa cum reiese din modul precis de decupare al fragmentului. Pe revers, în fața picioarelor calului, sunt imprimate trei linii paralele, ce pot fi rezultatul unei bateri defectuoase, neîngrijite, fie urmele unei monograme încă neidentificate. Din acest motiv, precum și în virtutea materialului cu mult cupru, înclinăm să identificăm fragmentul ca aparținând unei emisiuni de tip Inotești-Răcoasa. Lipsa rozetei de pe avers, specifică acestor monede, este doar întâmplătoare, nefiind pe această porțiune păstrată. Datarea emisiunilor de acest tip se situează începând cu sfârșitul sec. II a. Chr și mai ales în prima jumătate a sec. I a. Chr.

Următoarele patru monede prezintă toate caracteristicile unui mic depozit monetar. Cea dintâi piesă, cu numele magistraților Meniskos – Kallonos aparține uneia dintre cele mai comune și des întâlnite emisiuni din depozitele de drahme dyrrhachiene (grupa IV-V²). Cea de-a doua monedă este o imitație. Pe avers, legenda este barbarizată, imitând numele magistratului ΜΕΝΙΣΚΟΣ. Pe revers, numele magistratului este barbarizat și dificil de identificat și din cauza slabei conservări. Piesa ar putea fi o imitație a unei drahme de la ΜΕΝΙΣΚΟΣ – ΦΙΛΟΔΑΜΟΥ. Denarii romani republicani sunt o prezență obișnuită alături de drahmele orașului dalmat. Cel mai recent dintre ei situează ascunderea sumei într-o perioadă de după anul 42 a. Chr. Pe aversul ambelor piese au fost aplicate unul sau mai multe poansoane: o semilună, un vârful de săgeată spre dreapta și un vârful de săgeată spre stânga (nr. 4) și un poanson în formă de unghi ascuțit (nr. 5). De cele mai multe ori, aplicarea lor este explicată ca fiind o operație de verificare a metalului efectuată uneori chiar în mai multe centre aflate sub autoritatea romană (în cazul mai multor incizii)³. În ceea ce privește fragmentul monetar dacic, nu avem niciun indiciu despre locul lui de proveniență în pădure, dacă acesta a fost descoperit sau nu împreună cu drahmele grecești și denarii romani. De aceea, nu îl putem include cu siguranță în posibilul depozit. Totuși, datarea sa în prima jumătate a sec. I a. Chr. nu exclude această posibilitate. Starea sa de conservare indică o rămânere în circulație îndelungată, de câteva zeci de ani, care coincide cu momentul ascunderii depozitului nostru.

În Pădurea Cernica, în zona orașului Pantelimon, descoperirile din ultimii ani cu ajutorul noii tehnologii au scos la iveală mai multe descoperiri monetare. La Muzeul Național de Istorie a României, se păstrează trei piese ce au făcut obiectul unei donații în septembrie 2015⁴: o monedă de bronz de la Markianopolis, Caracalla, ce a fost descoperită împreună cu un inel de bronz decorat cu capete de șarpe, o piesă romană de la Licinius din anii 318-324 p. Chr. și o monedă de bronz romană, ilizibilă, în stare fragmentară. Într-o altă donație, cu astfel de piese descoperite în pădure, au fost înregistrate o drahmă de la Dyrrhachium, mai puțin întâlnită, cu magistrații

² Conovici 1985, p. 65 și fig. 2.

³ Mitrea 1958, p. 146-149.

⁴ Moșil 2011, p. 218-219, nr. 26-28. Piesele din donația nr. 1633/22.09.2015 provin din descoperiri realizate cu detectorul de metal. Autorul donației a precizat că monedele au fost descoperite izolat în Pădurea Pantelimon – Cernica, jud. Ilfov.

Euktemon – Damageos și două monede geto-dacice de tip Vîrteju-București: una fragmentară, subaerată și cealaltă realizată dintr-un aliaj cu conținut redus de argint⁵. Din același punct, provin un follis și trei verigi de bronz. Nu avem niciun indiciu dacă piesa dyrrhachiană din donația aceasta ar putea avea vreo legătură cu lotul nostru, dar nu putem exclude o eventuală relație între ele. Către această concluzie ne conduce situația descoperirilor de acest gen din București, în care ele provin de cele mai multe ori din depozite monetare.

O emisiune din Dyrrhachium este prezentă în depozitul descoperit în București, pe șoseaua Fundeni nr. 28, în anul 1952. Tezaurul, ascuns într-o căniță de lut cu toarte supraînălțate, cuprindea nouă denari romani, dintre care unii barbarizați, o fibulă de argint și un șir de mărgele. Drahma din orașul de pe coasta dalmată poartă numele magistratului Meniskos⁶. Dintre denari, doar două piese s-au păstrat la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române: un exemplar de la L. Rubrius Dossenus (87 a. Chr.) și celălalt, barbarizat, de la L. Rutilius Flaccus (77 a. Chr.).

Deosebit de importantă este descoperirea din București, în cartierul Militari, cu prilejul amenajării complexului de sere, a unui tezaur alcătuit din 94 de monede de argint. În compoziția sa eterogenă, cu 88 de tetradrahme emise de Thasos și una din Maroneia, sunt prezente cinci drahme din Dyrrhachium: o piesă inedită cu magistrații Antimachos – Menekka, o alta mai des întâlnită de la Meniskos – Arhippou și trei imitații după emisiuni de la monetarul Xenon, fără eponimii de pe revers⁷.

Dacă analizăm situația din București, se observă că nu avem atestate deocamdată descoperiri izolate ale unor astfel de piese. Cu toate acestea, dacă ne îndepărtăm de capitală, se constată creșterea numărului de descoperiri izolate mai ales în așezările geto-dacice din câmpia munteană. În dava fortificată de la Popești, au fost descoperite două drahme dyrrhachiene în cadrul săpăturilor arheologice desfășurate între anii 1941-1947 de către Dinu V. Rosetti: una mai rară de la ΣΩΣΤΡΙΩΝ–AMYNTA și o imitație de bronz, pe care abia se distinge pătratul de pe revers⁸.

Mai târziu, se semnalează prezența unei piese din Dyrrhachium fără alte detalii în anul 1955, pe șantierul condus de Radu Vulpe, alături de piese specifice perioadei sec. II – I a. Chr.: o piesă geto-dacică de tip Vîrteju-București, două emisiuni grecești, una de la Odessos, cealaltă neprecizată, două tetradrahme de tip Thasos și un denar roman republican din vremea monetarului C. Valerius Flaccus, anul 140 a. Chr.⁹ Ulterior, în campania arheologică din anul 1992, a fost găsită o drahmă din orașul dalmat, purtând numele magistraților Meniskos – Dionysiou, pe care autorii o situează în sec. I a. Chr., mai precis între anii 97 – 87 a. Chr.¹⁰

⁵ Moșil 2012, *sub voce*, Cernica – Pantelimon, jud. Ilfov, nr. 1-3, mss. în curs de apariție.

⁶ Mitrea 1958, p. 162, nr. 17 și nota 2.

⁷ Cojocărescu 1975, p. 196, nr. 90-94.

⁸ Cojocărescu 1981, p. 143, nr. 7-8.

⁹ Vulpe 1957, p. 234; Mitrea 1967 (1), p. 381, nr. 17, apud Constantinescu 1965. Pentru alte descoperiri monetare (monede geto-dacice, tetradrahme din Thasos și Maroneia, un denar roman republican din sec. I a. Chr.) vezi, Vulpe 1960, p. 331 și 333; Vulpe 1962, p. 458.

¹⁰ Poenaru-Bordea, Mitrea 1994-1995, p. 463, nr. 6.

Tot de la monetarul Meniskos, dar cu eponimul Kallonos, avem o drahmă în așezarea geto-dacică de la Piscu Crăsani, jud. Ialomița, în punctul Copuzu-Deluș¹¹. Interesant este faptul că ea a fost descoperită într-o groapă menajeră de sub podeaua unei locuințe geto-dacice alături de o drahmă de tip Alexandru cel Mare – Filip III Arideul și de ceramică geto-dacică.

În împrejurimile orașului București, la Snagov, jud. Ilfov, în cadrul săpăturilor arheologice efectuate de D.V. Rosetti în anul 1933, a fost descoperită într-un mormânt de incinerare o monedă de argint de la Dyrrhachium, conform autorului, cu legende parțial păstrate: av. ... ΕΚΟΣ și rv. ΔΥΡ/Α.../ΚΥΣ/...¹². În ciuda descrierii defectuoase, moneda poate fi identificată ca aparținând lui Meniskos, iar pe revers, în jurul pătratului dublu, poate fi redat numele lui Λ[Υ]/ΚΙΣ/[ΚΟΥ]¹³. Semnificativ este faptul că într-un alt mormânt de incinerare săpat în cursul acestei campanii, au fost descoperiți patru denari romani republicani, dintre care unul foarte oxidat, ilizibil și ceilalți emiși în vremea magistraților L. Rubrius Dossenus (87 a. Chr.), L. Rutilius Flaccus (77 a. Chr.) și C. Cassius Longinus (42 a. Chr.)¹⁴. Se remarcă faptul că în micul depozit de pe șos. Fundeni și mormintele de la Snagov, sunt piese de la aceeași monetari romani, dar și din orașul dalmat.

O drahmă dyrrhachiană cu numele lui Meniskos a fost descoperită la Giurgiu, în anii 1932-1934 cu prilejul săpării unor gropi pentru plantarea unor pomi. În aceste împrejurări, au mai fost găsite și alte două piese din perioada romană târzie, de la Constantin cel Mare și Valentinian I¹⁵. Monede din Dyrrhachium, editate fără o descriere completă în literatura de specialitate, au fost semnalate în dava de la Cărlomănești, jud. Buzău, unde o piesă ar fi fost descoperită în cursul săpăturilor arheologice în anul 1967¹⁶, în așezarea de la Costești, jud. Argeș¹⁷, precum și la Novaci, com. Mihăilești, jud. Giurgiu¹⁸.

Pe măsură ce ne îndepărtăm spre regiunea din dreapta Oltului, în județul Teleorman, situația păstrează aceleași caracteristici: o drahmă din Dyrrhachium cu numele magistraților Meniskos–Lykiskou a fost descoperită la Roșiorii de Vede¹⁹, iar două exemplare imprimare cu același nume sunt atestate și la Lisa, jud. Teleorman²⁰.

Următorul magistrat după Meniskos, ce este prezent atât în descoperirile izolate, dar și în tezaure într-o proporție semnificativă, este Xenon. Monede cu numele acestuia pe avers sunt atestate în județul Teleorman, la Albești, unde în cadrul săpăturilor arheologice a fost găsită o drahmă cu eponimul Pirba²¹, la Nenciulești,

¹¹ Conovici 1980, p. 139, nr. 2.

¹² Rosetti 1935, p. 16, nr. 60: mormânt de incinerare g.

¹³ Ceka 1972, p. 196, nr. 325.

¹⁴ Rosetti 1933, p. 219-220, mormânt de incinerare a, nr. 1-4; Rosetti 1935, p. 7-8, nr. 1-4.

¹⁵ Mîrea 1967 (1), p. 380, nr. 10. Informațiile au fost confruntate și completate cu datele care se păstrează în Colecția Numismatică a Muzeului Municipiului București. Piesele cu inv. 87984-87986 au fost donate de Enache Marilena în anul 1965, cu datele respective.

¹⁶ Mîrea 1969, p. 540, nr. 5.

¹⁷ Preda 1998, p. 267, după o informație a lui Al. Vulpe.

¹⁸ Preda 1960, p. 467-468.

¹⁹ Beda 1980, p. 130-131, nr. 11.

²⁰ Beda 1980, p. 130, nr. 8.

²¹ Mîrea 1968, p. 171, nr. 1 (*sub voce* Dumitru Berciu); Berciu, Moscalu 1972, p. 639.

com. Mavrodin, unde cel de pe revers este parțial șters, nefiind identificat cert²², ca și la Bujoreni, unde se citește doar *././A*²³. O drahmă cu numele lui Xenon este semnalată de C. Preda ca fiind găsită într-o comună apropiată localității Bujoreni, adică la Tunari, com. Botoroaga²⁴, dar sursa comună a acestor informații, și anume profesorul de istorie din Drăgănești, ne determină să ne întrebăm dacă nu este vorba despre una și aceeași monedă, publicată de două ori, dar cu altă proveniență. Confuzia ar fi fost posibilă, deoarece localitățile respective sunt foarte apropiate.

Piese de la magistrați mai puțin prezenți în aria descoperirilor din câmpia munteană avem atestate la Lăceni, com. Orbeasca, unde o drahmă de la Eunous–Damenos ajunge într-o colecție privată²⁵, precum și la Siliștea, com. Purani, în care a fost semnalată o monedă de la Ktetos–Damenos²⁶.

În urma analizei descoperirilor monetare izolate efectuate în regiunea cuprinsă între Olt în partea de vest, Dunăre în partea de est și sud, lanțul Carpaților și râul Buzău în partea de nord, s-a constatat că emisiunile cele mai des întâlnite îi aparțin monetarului Meniskos, însoțit adesea de eponimii Lykiskou, Kallonos, Dionysiou. Acesta este urmat îndeaproape de Xenon, care de multe ori a fost imitat sau ai cărui eponimi nu au fost identificați din cauza stării de conservare sau unei bateri defectuoase.

În regiunea delimitată mai sus, am încercat să adunăm și să analizăm tezaurele monetare pentru a cunoaște ponderea anumitor monetari de pe emisiunile din Dyrhachium în compoziția lor.

Depozitul de la Găești, jud. Dâmbovița, descoperit întâmplător în primăvara anului 1946, este alcătuit din drahme din Apollonia (11 ex.) și Dyrhachium (11 ex.)²⁷. Dintre acestea din urmă, șapte exemplare îi aparțin lui Meniskos, două piese sunt de la Xenon, un exemplar de la Eunous, iar o monedă este barbarizată, fără inscripție pe avers.

La Zimnicea, jud. Teleorman, sunt semnalate mai multe drahme dyrrhachiene în mai multe rânduri, care par a proveni dintr-un tezaur descoperit prin anii 1960-1970. C. Beda descrie două drahme de la Meniskos (cu eponimii Perigenes și Kallonos) găsite la locuitorii de aici²⁸. Alte 10 piese din acest depozit sunt editate mai târziu, aducându-se date noi referitoare la structura sa: șase drahme dyrrhachiene și patru denari romani republicani. Dintre piesele orașului dalmat, doar două emisiuni au fost precizate: un exemplar de la Meniskos – Kallonos și unul de la Xenon – Phillia²⁹. Pe baza emisiunilor romane, acesta ar fi putut fi ascuns în al doilea sfert al sec. I a. Chr. Ulterior, au mai apărut câteva piese din depozitul recuperat parțial: cinci drahme de la monetarii Meniskos (cu eponimii Kallonos, Arhippou, și Dionysiou (2) și Xenon (cu Damenos) și șase denari romani republicani, care însă nu schimbă datarea primului

²² Beda 1980, p. 130, nr. 7.

²³ Beda 1980, p. 129, nr. 2.

²⁴ Preda 1975, p. 207, nr. 4.

²⁵ Beda 1980, p. 130, nr. 6.

²⁶ Beda 1980, p. 131, nr. 12.

²⁷ Dimian 1955, p. 304-305, nr. 7.

²⁸ Beda 1980, p. 132, nr. 17b și 18.

²⁹ Popescu 1992-1993, p. 305-306, nr. 2.

lot³⁰. Faptul că tezaurul a fost împrăștiat încă din momentul descoperirii și că recuperarea sa a fost realizată în mai multe etape ne determină să presupunem că este posibil ca el să nu fi fost recuperat integral. Cu toate că acesta pare mai timpuriu decât alte depozite din Câmpia munteană, structura drahmelor dyrrhachiene coincide cu cea a celorlalte descoperiri din această zonă.

Un exemplu asemănător este cel al tezaurului de la Suhaia, jud. Teleorman, descoperit în anul 1964, cu ocazia terasării unui teren în vederea cultivării viței de vie³¹. Acesta, alcătuit din circa 200 de piese de argint (tetradrahme de tip Thasos, drahme din Dyrrhachium și denari romani republicani) s-a risipit încă din momentul găsirii între localnicii prezenți, astfel că, recuperarea pieselor s-a realizat treptat și incomplet. În ceea ce privește emisiunile dyrrhachiene, a fost semnalată o primă piesă de la Xenon – Philodamou³². Alte două exemplare cu această pereche de magistrați sunt publicate de Maria Chițescu care descrie un lot de 15 monede din depozit. Acestea li se adaugă trei piese de la Meniskos (cu eponimii Dionysiou, Kallonos, Lykiskou)³³. Alte câteva piese cu aceleași serii de monetari, tot din tezaur, sunt descrise de C. Beda mai târziu³⁴. Depozitul pare a se situa în prima jumătate a sec. I a. Chr. în virtutea celui mai recent denar, de la C. Naevius Balbus, ce datează din 79 a. Chr. Având în vedere condițiile de descoperire și de împrăștiere ale tezaurului, nu este exclus să mai apară loturi din această descoperire. De asemenea, este posibil ca data ascunderii sale să fie mai târzie.

Tot în acest județ, o descoperire interesantă a unui tezaur cu o structură eterogenă a fost semnalată la Furculești-Videle: o tetradrahmă din Maroneea, 21 tetradrahme din Thasos și 42 de drahme dyrrhachiene³⁵. Majoritatea celor din urmă aparțin magistratului Meniskos (27 ex., dintre care două piese cu eponimul Kallonos), Xenon (6 ex.) și Philon (7 ex.). Este descrisă și o imitație barbarizată ce copiază un original de la cunoscutul Meniskos.

La Conțești, în apropierea orașului Zimnicea, au fost descoperite drahme din Apollonia și Dyrrhachium, o tetradrahmă de tip Macedonia Prima, precum și un denar roman republican³⁶. Dacă primul autor le menționează la modul general ca fiind rezultate din descoperiri izolate, toate aceste piese sunt amintite ulterior ca aparținând unui tezaur descoperit în localitatea respectivă³⁷. Două drahme dyrrhachiene, una mai timpurie, cu o greutate ridicată, de la magistrații Exephron – Zopyrou și a doua, mai târzie, de la Meniskos – Kallonos, pot fi suspectate ca provenind din aceeași descoperire.

Tot în zona Teleorman, avem doar mențiunea unui tezaur de la Izvoarele, fosta localitate Bivolița, în anul 1926, care este alcătuit din piese dyrrhachiene și

³⁰ Popescu, Ion 1996, p. 35.

³¹ Mitrea 1967 (1), p. 382, nr. 23; Mitrea 1968, p. 172, nr. 15 (*sub voce* Corneliu Beda); Chițescu 1968, p. 453-454; Beda 1980, p. 131, nr. 13.

³² Mitrea 1968, p. 172, nr. 15 (*sub voce* Corneliu Beda).

³³ Chițescu 1968, p. 453-454.

³⁴ Beda 1980, p. 131, nr. 13.

³⁵ CreștCol, 1961, p. 658-668, nr. 116-176; Nicolae 1985, p. 258-259.

³⁶ Mitrea 1958, p. 173, nr. 41.

³⁷ Preda 1998, p. 267; Beda 1980, p. 129, nr. 3 a, b.

denari romani republicani³⁸. Din acest depozit nu s-a păstrat decât o drahmă în colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” ce nu a fost identificată în detaliu.

Spre nord, în jud. Prahova, la Chișorani a fost găsit în timpul lucrărilor agricole de primăvară un mic depozit alcătuit din șapte denari romani republicani și două drahme din Dyrrhachium. Cel mai recent denar, de la C. Considius Nonianus, datează din anul 57 a. Chr., dar această dată trebuie privită cu rezerve, deoarece depozitul a fost recuperat parțial. Monedele din Dyrrhachium au fost emise sub magistrații Zoilos – Zopyrou și Xenon – Pyrba³⁹. La câțiva kilometri de această localitate, în 1963, a mai fost descoperit un alt tezaur la Valea Călugărească, alcătuit mai ales din drahme din Dyrrhachium, care încă nu a fost editat⁴⁰.

Alte mențiuni rămase în literatura de specialitate, precum cea de la București-Plumbuita⁴¹, unde a fost semnalată descoperirea mai multor drahme din Dyrrhachium, fie consemnarea unui depozit cu astfel de emisiuni, înregistrat cu o proveniență vagă, în fostul județ Vlașca⁴², nu au fost regăsite ca fiind înregistrate în inventarul general al Muzeului Municipiului București, așa cum s-ar putea înțelege din trimiterile autorului.

În urma acestei treceri în revistă a depozitelor monetare cu drahme dyrrhachiene din zona delimitată între Carpați, Olt și Dunăre, se poate constata o proporție semnificativă a emisiunilor lui Meniskos (în combinație cu diferiți eponimi), urmat la scurtă distanță de Xenon. Restul monetarilor, ca Eunous în depozitul de la Găești, jud. Dâmbovița, ca Exephron în cel de la Conțești, jud. Teleorman, sau Zoilos în tezaurul de la Chișorani, jud. Prahova, sunt prezențe sporadice și neconvingătoare. O mică excepție o reprezintă magistratul Philon, reprezentat de șapte exemplare în depozitul de la Furculești-Videle, jud. Teleorman. Pe de altă parte, această situație este influențată în mod direct de nivelul de recuperare al tezaurului din teritoriu.

Trăsăturile specifice componenței acestor depozite se regăsesc și în structura unor tezaure din alte zone, ca de pildă, cel înregistrat ca fiind din județul Dolj⁴³. Depozitul este alcătuit din 139 de monede de argint, dintre care 135 drahme din Dyrrhachium, una din Apollonia și trei denari romani republicani. Din lotul de monede dyrrhachiene, 73 ex. poartă numele lui Meniskos (cu nouă piese în combinație cu Kallonos), 43 ex. sunt de la Xenon (cu diferiți eponimi), iar opt exemplare sunt imitații. Cel mai recent dintre denari, de la Marcus Antonius, datează din anii 32-31 a. Chr., oferind un *terminus post-quem* pentru ascunderea tezaurului. Un alt exemplu este dat de depozitul de la Voievodeni, jud. Cluj, care conține 209 drahme din Dyrrhachium, dintre care 11 piese sunt imitații după Meniskos și Xenon⁴⁴. Ponderea cea mai mare o au piesele cu numele lui Meniskos (131 ex.), urmate de cele ale lui Xenon (51 ex.) și în cele din urmă, Philon (7 ex.). O structură asemănătoare este

³⁸ Mitrea 1958 (2), p. 153, nr. 10, *sub voce*, Bivolita (r. Olteni, reg. București).

³⁹ Mitrea 1963, p. 592, nr. 13; Simache 1971, p. 378-379.

⁴⁰ Mitrea 1967 (2), p. 195, nr. 24.

⁴¹ Mitrea 1967 (1), p. 379, nr. 4, *apud* Constantinescu 1965 (*nonvidi*).

⁴² Mitrea 1967 (1), p. 382, nr. 27, *apud* Constantinescu 1965 (*nonvidi*).

⁴³ Dimian 1955, p. 305, nr. 8; Conovici 1985, p. 59-63.

⁴⁴ Chirilă 1969, p. 141, dar la Meniskos – Arhipou – 19 ex.

relevată de asemenea de depozitele monetare de la Deva, jud. Hunedoara⁴⁵ și Hilib, jud. Covasna⁴⁶.

O excepție o constituie tezaurul de la Șieu–Odorhei, care nu conține drahme dyrrhachiene de la magistrații deja tradiționali Meniskos, Xenon sau un altul apropiat lor, ca în restul depozitelor⁴⁷. C. Preda explică acest fapt printr-un decalaj cronologic existent între grupele de emisiuni din acest depozit și grupele monetarilor din alte tezaure. Într-adevăr, piesele de la Șieu sunt mult mai grele decât cele cunoscute, indicând o anterioritate a emiterii lor. Trebuie să subliniem că ele reprezintă o sumă aparte, probabil cu o altă proveniență, în condițiile în care depozitul a fost ascuns ca și celelalte între anii 70-40 a. Chr.

În lotul nostru, este prezentă o imitație după o emisiune dyrrhachiană de la Meniskos. Astfel de piese sunt des întâlnite în tezaurele cu drahme din orașul dalmat, însoțind piesele originale. Depozitul de la București-Militari conține trei copii ale emiterilor lui Xenon. În dava getică de la Popești a fost găsită o imitație după o drahmă de la Meniskos⁴⁸; o alta a fost semnalată în tezaurul de la Furculești-Videle⁴⁹. Mai multe imitații au fost identificate în depozitul înregistrat ca fiind din județul Dolj (8 ex.)⁵⁰ sau în cel de la Voievodeni, jud. Cluj, în care 11 piese copiază emisiuni ale lui Meniskos și Xenon⁵¹. O imitație după o drahmă dyrrhachiană, cu numele primului magistrat a fost descoperită și la Săvîrșin, jud. Arad, în așezarea dacică⁵². Această piesă este un pic mai grea decât cea descoperită în Pădurea Cernica, având 2,45 g. Deși este diferită de piesa noastră, imitația de la Săvîrșin prezintă trăsături clare de imitare nereușită a originalului: ΝΕΝΙΣΚΟΣ pe avers și numele magistratului de pe revers ininteligibil. E. Chirilă consideră că imitațiile confecționate dintr-un metal de bună calitate ar fi putut să fie realizate în zona Adriaticii, pe când piesele subaerate sau cu un conținut redus de argint ar putea fi rezultatul unei producții locale.

Fragmentul de tezaur descris de noi poate fi datat pe baza celui mai recent denar într-o perioadă post 42 a. Chr. El se înscrie într-un orizont de depozite monetare a căror dată de ascundere coincide cu acesta: tezaurul de la Vlădeni, jud. Dâmbovița, ce se încheie cu o emisiune de la C. Cassius Longinus (42 a. Chr.)⁵³, depozitul din com. Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman, alcătuit din 29 de denari republicani, cu ultimul exemplar de la monetarul P. Clodius, ca și cel din lotul nostru⁵⁴. Tezaurul de la București-Colentina (ante 1957), se încheie cu o emisiune mai timpurie, de la Albinus Bruti F., din anul 48 a. Chr., dar poate fi ascuns tot în această perioadă⁵⁵.

⁴⁵ Chirilă, Rusu 1980, p. 71-73.

⁴⁶ Szekely 1980, p. 7-8.

⁴⁷ Preda, Marinescu 1983-1985, p. 56-57 și 60-61.

⁴⁸ Cojocărescu 1981, p. 143, nr. 8.

⁴⁹ CreștCol, 1961, p. 658-668, nr. 116-176; Nicolae 1985, p. 258-259.

⁵⁰ Dimian 1955, p. 305, nr. 8; Conovici 1985, p. 59-63.

⁵¹ Chirilă 1969, p. 141, dar la Meniskos – Arhipou – 19 ex.

⁵² Chirilă, Barbu 1980, p. 127-129; Barbu 1980, p. 105.

⁵³ Simache 1971, p. 377-378.

⁵⁴ Chițescu 1975, p. 209-210.

⁵⁵ Mîtreă 1958, p. 156-157, nr. 6 bis; Știrbu, Petolescu 1975, p. 193, nota 28; Gramaticu 1996, p. 28-29, nr. 1.

N. Conovici a arătat că încetarea emisiunilor de drahme din Apollonia și Dyrhachium a avut loc între anii 85-83 a. Chr., iar pătrunderea lor masivă în Dacia ar fi avut loc în timpul lui Burebista, în al doilea sfert al sec. I a. Chr.⁵⁶ Prezența acestor tezaure mai târziu indică faptul că intrări de astfel de monede au mai avut loc și după dispariția lui Burebista, continuând și în a doua jumătate a sec. I a. Chr.

În urma identificării materialului numismatic au ieșit la iveală pe lângă cele cinci monede amintite și nouă monede medievale: un șiling polonez bătut în vremea lui Sigismund al III-lea Vasa (1587-1632), având o stare de conservare foarte slabă (șters, ilizibil), un denar unguresc, sec. XV-XVI ?, tot cu o stare slabă de conservare (șters, ilizibil)⁵⁷, precum și un lot compact de șase monede otomane, care ar putea face parte dintr-un mic depozit. Celor opt exemplare li se adaugă un fragment de monedă medievală extrem de slab conservată, oxidată, care nu a putut fi identificată⁵⁸. Exemplarele Imperiului Otoman au fost emise în vremea sultanilor Mustafa III (1757-1774) și Abdülhamid I (1774-1789) și se disting față de cele două exemplare descrise anterior printr-o stare de conservare foarte bună. Între cele cinci exemplare bătute sub domnia sultanului Mustafa III, se remarcă două exemplare de 10 parale (onluk) provenind din capitala imperiului și trei exemplare de câte o para una emisă la Islâmbol și două la Cairo. Lotul păstrează și o para bătută la Konstantiniye în vremea domniei sultanului Abdülhamid I.

Catalogul monedelor medievale

IMPERIUL OTOMAN

Mustafa III (1757-1774)

Onluk

Islâmbol

Av. Tuğra

Rv. (83) Duribe fi Islâmbol 1171

Nuri Pere 637

6. AR ↑; 4,42 g.; 24,80 mm.

Av. Tuğra

Rv. (86) Duribe fi Islâmbol 1171

Nuri Pere 637

7. AR ↑; 3,92 g.; 24,95 mm.

Para

Islâmbol

Av. Tuğra

Rv. (9) Duribe fi Islâmbol 1171

⁵⁶ Conovici 1985, p. 60.

⁵⁷ Cele două exemplare nu au fost incluse în catalog din cauza stării precare de conservare.

⁵⁸ Moneda nu a fost inclusă în catalog din cauza stării proaste de conservare.

Nuri Pere 639

8. AR ↑; 0,28 g.; 14,70 mm.

Misir

Av. Tuğra

Rv. (6) Duribe fi Misir sene 1171

Nuri Pere 643

9. AR ↑; 0,25 g.; 14,80 mm.

Av. Tuğra

Rv. (?) Duribe fi Misir sene 1171

Nuri Pere 643

10. AR ↘; 0,25 g.; 15,31 mm.

Abdülhamid I (1774-1789)

Para

Kostantiniye

Av. Tuğra

Rv. (7) Duribe fi Kostantiniye 1187

Nuri Pere 681

11. AR ↑; 0,35 g.; 15,00 mm.

Descoperirile monetare indică faptul că perioada secolului al XVIII-lea este marcată de creșterea considerabilă a producției monetare a Imperiului Otoman, fenomen care are consecințe și asupra circulației monetare din Țările Române. Moneda otomană devine dominantă pe tot parcursul secolului al XVIII-lea și în prima parte a secolului al XIX-lea, fapt confirmat de numeroasele tezaure monetare și descoperiri izolate, unde aceasta ocupă un loc important. În ceea ce privește zona Bucureștiului lucrurile nu diferă. Materialului numismatic deja cunoscut i se adaugă și cele șase exemplare descrise mai sus.

Cea mai veche monedă otomană din lotul descoperit la Cernica, este o para emisă în numele sultanului Mustafa III la Cairo, în anul 6 (1762-1763) de domnie a sultanului. Paraua a fost adoptată la nivel central și impusă definitiv în tot Imperiul Otoman în timpul sultanului Ahmed III (1703-1730) moment când pentru prima dată după cucerirea Egiptului, nominalul a fost emis în număr foarte mare atât în atelierul din Cairo dar și în atelierul din capitală. Acoperind aproape întreg teritoriul statului otoman, paraua a devenit moneda indispensabilă tranzacțiilor cotidiene fiind prezentă în număr ridicat în Țara Românească.

În structura micului lot, de remarcat sunt exemplarele de 10 parale bătute în vremea sultanului Mustafa III. Piesele de 10 parale (onluk), au fost puse în circulație pentru prima dată în vremea domniei sultanului Ahmed III (1703-1730) și au, potrivit literaturii, o greutate de cca 6,5 g. Nominalul a fost emis constant în secolul al XVIII-lea, însă apare destul de rar în tezaurele monetare din Țara Românească: str. N.

Bălcescu, Craiova, jud. Dolj⁵⁹, Dobrești, jud. Dolj⁶⁰, Târnavă, jud. Dolj⁶¹, Ocnele Mari, jud. Vâlcea⁶², Odobești, jud. Dâmbovița⁶³, Gratia, jud. Teleorman⁶⁴, fostul jud. Vlașca⁶⁵, Roșu II⁶⁶ și Colibași, jud. Ilfov⁶⁷.

Depozitul nostru se încheie cu o para bătută în anul șapte de domnie (1779-1780) a sultanului Abdülhamid I, în capitala Imperiului Otoman.

Monedele descoperite în pădurea Cernica, orașul Pantelimon, jud. Ilfov, oferă noi informații privind circulația monetară în perioadele istorice din care provin, venind în completarea descoperirilor deja cunoscute.

Bibliografie

BMC-Greek, Thessaly to Aetholia: *A Catalogue of Greek Coins in the British Museum*, Londra. Percy Gardner, *Thessaly to Aetholia*, 1883.

Barbu 1980: M. Barbu, *Așezarea dacică de la Săvîrșin*, Ziridava, 12, 1980, p. 101-116.

Beda 1980: C. Beda, *Descoperiri monetare antice și bizantine în jud. Teleorman*, CN, 3, 1980, p. 127-147.

Berciu, Moscalu 1972: D. Berciu, E. Moscalu, *Cercetări în cetatea de la Albești (jud. Teleorman)*, SCIV, 23, nr. 4, 1972, p. 633-640.

Ceka 1972: H. Ceka, *Questions de numismatique illyrienne*, Tirana, 1972.

Chirilă 1969: E. Chirilă, *Tezaurul de monede dyrrhachiene de la Voievodeni*, Apulum, 7, 1969, p. 123-144.

Chirilă, Barbu 1980: E. Chirilă, M. Barbu, *O imitație de drahmă dyrrhachiană din județul Arad*, Ziridava, 12, 1980, p. 127-130.

Chirilă, Rusu 1980: E. Chirilă, Adriana Rusu, *Tezaurul monetar de la Deva, sec. II – I î.e.n.*, Acta Musei Porolissensis, 4, 1980, p. 69-76.

Chițescu 1968: Maria Chițescu, *Notă despre două tezaure romane republicane descoperite în câmpia munteană (com. Suhaia, jud. Teleorman)*, SCN, 4, 1968, p. 452-455.

Chițescu 1975: Maria Chițescu, *Două tezaure romane republicane din Dacia extracarpatică*, SCN, 6, 1975, p. 209-212.

Cojocărescu 1975: Maria Cojocărescu, *Tezaurul de monede grecești descoperit pe teritoriul Municipiului București*, SCN, 6, 1975, p. 195-200.

Cojocărescu 1981: Maria Cojocărescu, *Monede din așezarea geto-dacică de la Popești*, CAB, 3, 1981, p. 142-153.

⁵⁹ Rădulescu 1999, p. 65-70.

⁶⁰ Rădulescu 2000, p. 102-107.

⁶¹ Vilcu 2009, p. 279, nr. 9.

⁶² Vilcu, Dudău 2004, p. 223-234.

⁶³ Drob 1996, p. 209.

⁶⁴ Pîrvulescu, Ivănescu 2013, p. 145-163.

⁶⁵ Vilcu 2009, p. 281, nr. 18.

⁶⁶ Vilcu 2009, p. 291, nr. 50.

⁶⁷ Trohani, Șerbănescu 1975, p. 181-186.

- Conovici 1980:** N. Conovici, *Monedele din aşezarea getică de la Piscu Crăsani*, SCN, 7, 1980, p. 139-143.
- Conovici 1985:** N. Conovici, *Date noi despre un tezaur de monede antice descoperit în judeţul Dolj*, Thraco-Dacica, 6, nr. 1-2, 1985, p. 59-74.
- Constantinescu 1965:** Iulia Constantinescu, *Contribuţii la cunoaşterea circulaţiei monetare în timpul lui Burebista*, pe baza colecţiilor Muzeului oraşului Bucureşti. Comunicare la a doua Sesiune ştiinţifică a Muzeelor, decembrie 1965.
- Crawford:** M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974.
- CreştCol, 1961:** *Caiet selectiv de informare asupra creşterii colecţiilor Bibliotecii Academiei R.P.R.* Biblioteca Academiei Republicii Populare România, Bucureşti.
- Dimian 1955:** I. Dimian, *Câteva tezaure de monede greceşti şi dacice, necunoscute, descoperite pe teritoriul R. P. R.*, SCIV, 6, 1-2, 1955, p. 303-307.
- Drob 1996:** V. Drob, *Două tezaure monetare otomane de la sfârşitul secolului al XVIII-lea descoperite în judeţul Dâmboviţa*, CN, 7, 1996, p. 209-211.
- Gramaticu 1996:** Steluţa Gramaticu, *Date noi privind pătrunderea monedelor thasiene în Câmpia Română*, CN, 7, 1996, p. 27-32.
- Mitrea 1958 (1):** B. Mitrea, *Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu Republica Romană, reflectate în descoperiri monetare*, SCN, 2, 1958, p. 123-238.
- Mitrea 1958 (2):** B. Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în Republica Socialistă România*, SCIVA, 19, nr. 1, 1968, p. 169-182.
- Mitrea 1963:** B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines sur le territoire de la République Populaire Roumaine*, Dacia NS, 7, 1963, p. 589-599.
- Mitrea 1967 (1):** B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia NS, 11, 1967, p. 377-393.
- Mitrea 1967 (2):** B. Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în Republica Socialistă România*, SCIVA, 18, nr. 1, 1967, p. 189-202.
- Mitrea 1968:** B. Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în Republica Socialistă România*, SCIVA, 19, nr. 1, 1968, p. 169-182.
- Mitrea 1969:** B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia NS, 13, 1969, p. 539-552.
- Moisil 2011:** Delia Moisil, *Descoperiri monetare antice din România (III)*, CN, 17, 2011 p. 209-223.
- Moisil 2012:** Delia Moisil, *Descoperiri monetare antice şi bizantine din România (IV)*, CN, 18, 2012, în curs de apariţie.
- Nicolae 1985:** E. Nicolae, *Notă asupra descoperirii monetare din anul 1958 din Furculeşti, oraşul Videle, jud. Teleorman*, SCIVA, 36, nr. 3, 1985, p. 258-260.
- Pîrvulescu, Ivănescu 2013:** D. Pîrvulescu, Alina Ivănescu, *Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Gratia, jud. Teleorman*, SCN, IV (XVI), 2013, p. 145-163.
- Poenaru-Bordea, Mitrea 1994-1995:** G. Poenaru-Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie 1993 (XXXVII)*, Dacia NS, XXXVIII-XXXIX, 1994-1995, p. 459-477.

- Popescu 1992-1993:** A. Popescu, *Monede grecești și romane republicane dintr-un tezaur găsit la Zimnicea, jud. Teleorman*, BSNR LXXXVI-LXXXVII, 1992-1993, p. 305-307.
- Popescu, Ion 1996:** A. Popescu, Manuela Ion, *Alte monede grecești și romane republicane din tezaurul descoperit la Zimnicea, jud. Teleorman*, CN, 7, 1996, p. 34-38.
- Preda, Marinescu 1983-1985** – C. Preda. G. Marinescu, *Contribuții la circulația monetară din Dacia în sec. I î.e.n. – Tezaurul de la Șieu Odorhei, jud. Bistrița-Năsăud*, BSNR, anii 77-79, 1983-1985, nr. 131-133, p. 19-67.
- Preda 1960:** C. Preda, *Monede găsite la Novaci (reg. București)*, SCN, 3 1960, p. 467-468.
- Preda 1973:** C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.
- Preda 1975:** C. Preda, *Câteva descoperiri de monede antice*, SCN, 6, 1975, p. 207-208.
- Preda 1998:** C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.
- Rădulescu 1999:** Maria Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Craiova-str. N. Bălcescu (sec. XVII-XVIII)*, Oltenia. Studii și comunicări, 6, 1999, p. 65-70.
- Rădulescu 2000:** T. Rădulescu, *Tezaurul monetar din secolele XVI-XVIII descoperit la Dobrești, Dolj*, Oltenia. Studii și comunicări, 12, 2000, p. 102-107.
- Rosetti 1933:** D. V. Rosetti, *Săpăturile arheologice dela Snagov. I (1 mai – 1 iunie 1933)*, Revista Istorică Română, 3, fasc. 2-3, 1933, p. 217-226.
- Rosetti 1935:** D. V. Rosetti, *Săpăturile arheologice dela Snagov. I (1 mai – 1 iunie 1933)*, Publicațiile Muzeului Municipiului București, 2, 1935, p. 5-52.
- Simache 1971:** N. I. Simache, *Două tezaure de denari romani republicani de la Muzeul de Istorie din Ploiești*, SCN, 5, 1971, p. 377-379.
- Szekely 1980:** Z. Szekely, *Tezaurul monetar de la Hilib, jud. Covasna*, CN, 3, 1980, p. 3-10.
- Știrbu, Petolescu 1975:** Constanța Știrbu, Carmen Petolescu, *Un tezaur de monede thasiene descoperit la Belciugatele (jud. Ilfov)*, SCN, 6, 1975, p. 189-194.
- Trohani, Șerbănescu 1975:** G. Trohani, D. Șerbănescu, *Un tezaur monetar din secolele XVIII-XIX descoperit la Colibași, jud. Ilfov*, BSNR, 67-69 (1973-1975), p. 181-186.
- Vîlcu 2009:** A. Vîlcu, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*, Brăila, 2009.
- Vîlcu, Dudău 2004:** A. Vîlcu, O. Dudău, *Tezaurul de monede otomane de la Ocenele Mari, jud. Vâlcea (secolul al XVIII-lea)*, în. vol. *Simpozion de Numismatică*, Chișinău, 2004, p. 223-234.
- Vulpe 1957:** R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești (reg. București, r. Mihăilești)*, MCA, 3, 1957, p. 227-246.
- Vulpe 1960:** R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, MCA, 7, 1960, p. 321-338.
- Vulpe 1962:** R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești (r. Drăgănești-Vlașca, reg. București)*, MCA, 8, 1962, p. 457-461.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Plansa I. Monede antice descoperite în pădurea Cernica, oraș Pantelimon, jud. Ilfov: fragment de monedă geto-dacică (1); drahme din Dyrrhachium (2, 3 – imitație) și denari romani republicani (4, 5).

Plate I. Ancient coins discovered in Cernica forest, Pantelimon town, Ilfov County: Geto-Dacian coin fragment (1); Dyrrhachium drachmae (2, 3 – imitation) and Roman republican denarii (4, 5).

Plansa II. Monede medievale descoperite în pădurea Cernica, oraș Pantelimon, jud. Ilfov: Imperiul Otoman, Mustafa III (1757-1774), Onluk (6-7), Para (8-10), Abdülhamid I (1774-1789), Para (11).

Plate II. Medieval coins discovered in the Cernica forest, Pantelimon town, Ilfov County: Otoman, Mustafa III (1757-1774), Onluk (6-7), Para (8-10), Abdülhamid I (1774-1789), Para (11).



1



2



3



4



5

Planșa. I. Monede antice descoperite în pădurea Cernica, oraș Pantelimon, jud. Ilfov: fragment de monedă geto-dacică (1); drahme din Dyrrhachium (2, 3 – imitație) și denari romani republicani (4, 5).



6



7



8



9



10



11



Planşa. II. Monede medievale descoperite în pădurea Cernica, oraş Pantelimon, jud. Ilfov: Imperiul Otoman, Mustafa III (1757-1774), Onluk (6-7), Para (8-10), Abdülhamid I (1774-1789), Para (11).

LĂMPI ROMANE ȘI ROMANO-BIZANTINE DIN COLECȚIA MUZEULUI MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Raluca-Iuliana Popescu*
Alexandru Rațiu**

Keywords: *Early Roman lamps, Roman-Byzantine lamps, ceramic types, local production.*

Cuvinte cheie: *opaițe romane timpurii, opaițe romano-bizantine, tipuri ceramice, producție locală.*

Abstract: *With this contribution we intend to bring to the attention of the specialists in lychnological studies a group of 23 ceramic lamps from the collection of the Bucharest Municipality Museum. From the beginning we mention that none of these lamps had an established archaeological provenance, they come from donations and purchases from private individuals. The artefacts are diverse in terms of typology, and their chronology spans throughout the Roman presence in the Lower Danube region, namely the 1st – 7th c. A.D. The dating of the artefacts was established by studying their typological characteristics, using the analogies quoted in the catalogue at the end of the present paper. All ceramic lamps described in this catalog are illustrated – drawings and photographs.*

Rezumat: *Prin această contribuție dorim să aducem în atenția specialiștilor în studiul lychnologiei un lot de 23 de opaițe din ceramică aflate în colecția Muzeului Municipiului București. Încă de la început menționăm faptul că niciunul dintre aceste opaițe nu au o proveniență arheologică clară, ci provin din donații și achiziții de la persoane private. Piesele sunt diverse din punct de vedere tipologic, iar cronologic se întind pe toată perioada prezenței romane la Dunărea de Jos, respectiv secolele I-VII p. Chr. Datarea pieselor s-a făcut tipologic, folosind analogiile citate în catalogul de la finalul lucrării. Toate piesele descrise în acest catalog sunt ilustrate, atât grafic cât și fotografic.*

Introducere

Articolul de față are ca scop studiul unui lot de 23 de lămpi ceramice de epocă romană și romano-bizantină, din colecția Muzeului Municipiului București. Demersul nostru a fost ocazionat de recente eforturi depuse de specialiștii acestui muzeu de a reinventaria colecția de arheologie. Piesele prezentate în continuare sunt, cu o singură excepție¹, inedite, motiv pentru care am considerat necesară publicarea lor și, pe această cale, să le aducem în atenția specialiștilor în lychnologie, cât și întregului public interesat de acest subiect.

* Muzeul Municipiului București.

** Muzeul Național de Istorie a României.

¹ Piesa nr. cat. 11 a fost publicată acum opt decenii în Severeanu 1936, p. 64, nr. 59, fig. 54.

Metodologie

Prezentarea, precum și catalogul, au fost structurate în ordinea cronologică a datării pieselor. Din acest punct de vedere, lămpile se împart în două categorii: cele romane timpurii și cele romane târzii (sau romano-bizantine). În cadrul celor două categorii cronologice majore am ordonat opaițele în funcție de încadrarea tipologică. Pentru lămpile romane timpurii am ales tipologia lămpilor de la Vindonissa, publicată acum aproape un secol de S. Loeschcke², încercând să oferim pentru fiecare piesă și alte analogii, din zona provinciilor dunărene dar și din provinciile occidentale, în special pentru piesele de import. Cele trei opaițe romano-bizantine sunt produse locale, specifice Dunării de Jos, cum, de altfel, o exprimă însăși încadrarea lor tipologică de „opaițe danubiene”.

Am structurat descrierea pieselor într-o ordine deja uzuală: dimensiuni, stare de conservare, material și decor. Datarea pieselor s-a făcut exclusiv pe baza analogiilor, contextul de descoperire al acestora fiind așa cum am menționat, necunoscut. Am încercat să oferim pentru fiecare piesă analogii din bibliografia esențială, pornind de la lucrări de sinteză, cu circulație largă, prin lectura cărora cei interesați să poată aprofunda cercetarea unui anumit tip de opaiț.

Lămpile romane timpurii (sec. I – III p. Chr.)

Lămpile romane timpurii sunt caracterizate de o tehnică de execuție superioară și calități estetice evidente. Erau produse în tipare, din pastă fină de bună calitate, majoritatea fiind apoi acoperite cu firnis. Tipologic, am identificat pentru această categorie trei tipuri importante: Loeschcke IV, VIII și X.

Tipul Loeschcke IV de lucerne apare în zona sa de origine, în nordul Italiei, în prima jumătate a secolului I p. Chr. și are o circulație până la finalul aceluiași secol. În provincii, respectiv în zona Dunării de Jos, acest tip continuă să fie imitat și produs până în prima jumătate a secolului II p. Chr. În Dacia s-au descoperit astfel de piese în situri precum *Apulum*, *Tibiscum*³ sau Buciumi⁴.

În lucrarea de față tipul Loeschcke IV este reprezentat de patru piese (**nr. cat. 1-4**) dintre care se evidențiază prima, poate cel mai spectaculos opaiț din colecția prezentată. Este vorba despre o piesă fragmentară cu un decor deosebit, alcătuit din reprezentarea în plan secund și în relief a zeului *Jupiter*, devansat de o o acvilă care, la rândul ei, ține în gheare un fulger stilizat. Forma lămpii este cea clasică pentru acest tip, un rezervor discoidal, bordura simplă și ciocul încadrat de volute. Opaițul este evident unul de import nord-italic, calitatea pasteii, angobei, dar mai ales a decorului atestă acest lucru. O piesă asemănătoare, considerată a proveni de la Tomis⁵ se află în colecția „Maria și dr. George Severeanu”.

Tipului Loeschcke VIII îi aparțin cele mai multe dintre opaițele timpurii prezentate de noi în această contribuție. Catalogul cuprinde 13 astfel de lămpi (**nr. cat. 5-15, 17-18**), dintre care două importuri din occident (**nr. cat. 5, 7**), iar restul produse

² Loeschcke 1919.

³ Benea 1990, p. 141, nr. 6-8, fig. 1, 12; 152.

⁴ Chirilă *et alii* 1972, p. 56, nr. 32, pl. XLV/2.

⁵ Severeanu 1936, p. 69-70, nr. 69, fig. 69.

locale. Dintre lămpile de producție locală atrage atenția o piesă (**nr. cat. 11**), pe a cărei bază se observă ștampila producătorului *Euctemon*⁶, imprimată împreună cu tiparul, pe trei rânduri *EYKTHMΩN/ΕΠΙΟΙ/ΕΙ* (*Εὐκτήμων ἐποίηι*). Pe parcursul activității sale, *Euctemon* a produs trei tipuri de opaițe, dintre care cel mai frecvent întâlnit este cel cu corpul rotund, ciocul cordiform, toartă inelară și bază rotundă. Acestea aveau în general discurile decorate cu reprezentarea unui cocoș, a unui *krater*, *kantharos*, strugure sau scoică. Numărul mare de piese descoperite la Tomis⁷ sugerează funcționarea în acest oraș a atelierului lui *Euctemon* în sec. II p. Chr. Imitații și variante ale opaițelor realizate de acest producător au fost perpetuate până în sec. IV p. Chr. în diferite ateliere din zona Dunării de Jos.

Tipul Loeschcke X este reprezentat de un singur opaiț (**nr. cat. 16**), ștampilat cu marca *IANVARI* (cu literele *NV* în ligatură). Marca producătorului *Ianuaris* își are originea în nordul Italiei⁸, probabil la *Aquileia*, unde și-a început producția la începutul secolului II p. Chr. Piese produse în Italia au fost în scurt timp copiate de atelierele provinciale, două posibile centre fiind *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*⁹ în Dacia, și *Durostorum*¹⁰ în *Moesia Inferior*. Diferențele dintre piesele provinciale și cele de import („originale”) constau în calitatea produsului, dar mai ales în grafia ștampilei. Analizând grafia ștampilei pentru piesa din catalogul nostru, considerăm că aceasta poate proveni din centrul de producție de la *Durostorum*¹¹, cel mai mare centru de producție al acestor opaițe atestat până în prezent.

Lămpile romane târzii și bizantine timpurii (sec. IV-VI p. Chr.)

Pentru opaițele târzii, odată cu impunerea atelierelor orientale, varietatea tipologică se restrânge prin standardizare, iar deosebirile dintre piesele de import occidentale/orientale se estompează. La Dunărea de Jos, atelierele atestate prin instalații sau mai ales tipare descoperite *in situ*, sunt destul de numeroase: *Tomis*, *Tropaeum Traiani*, *Halmyris* etc.¹²

Din această categorie fac parte ultimele cinci piese din colecția prezentată de noi (**nr. cat. 19-23**). Acestea se împart la rândul lor în două categorii tipologice, primele două (**nr. cat. 19-20**) fiind mai timpurii (sec III – V p. Chr.) și tipologic originare din Asia Mică (deși doar unul este import); ultimele trei (**nr. cat. 21-23**), mai târzii ca datare, fac parte din categoria opaițelor „dunărene” și sunt de producție locală.

Prima piesă din această categorie (**nr. cat. 19**) este un opaiț syro-palestinian, cu corpul alungit și ciocul lățit excesiv. Orificiul de alimentare al lămpilor de acest tip este în general supradimensionat, dar piesa de față are întreaga zonă a discului spartă,

⁶ Iconomu 2013.

⁷ Iconomu 1967, p. 85–87, nr. 346–367; Iconomu 2013; Rusu-Bolindeț 2011.

⁸ Loeschcke 1919, p. 296; Bailey 1980, p. 96.

⁹ Alicu 1994, p. 25.

¹⁰ Mușețeanu 1992, p. 199–200, nr. 212–228, pl. 45–46.

¹¹ Pentru o discuție mai amplă și bibliografie, v. Topoleanu 2012, p. 74–76.

¹² Topoleanu 2000, p. 211–214, cu discuția și bibliografia aferentă.

pierzându-se astfel acest detaliu. Datarea contextelor arheologice în care au fost descoperite¹³ plasează acest tip de opaițe în secolele III-V p. Chr.

Un alt tip originar din Asia Mică, cel al așa numitelor opaițe de Ephes, este prezent în colecția noastră cu o singură piesă (**nr. cat. 20**). Aceasta are ca element distinctiv decorul bordurii, cu perle mici și dese, dispuse în mai multe șiruri paralele cu nervura care delimitează discul. Analogii pentru acest tip de opaițe s-au descoperit în agora ateniană¹⁴, dar și la Ibida¹⁵, Halmyris¹⁶ sau Capidava¹⁷. Având în vedere calitatea formală a piesei putem presupune că este o producție locală.

Al doilea grup, format din trei opaițe (**nr. cat. 21-23**) reprezintă cel mai răspândit tip identificat în spațiul provinciei Scythia pentru secolul al VI-lea p. Chr. Acestea sunt cunoscute în literatura de specialitate ca „opaițe cu discul cordiform”, „bizantine” sau „dunărene”¹⁸. Elementele distinctive ale tipului, în afara liniilor radiale și volutelor ce ornamează bordura și discul, sunt prezente pe apucătoare, care poate avea ornamente fitomorfe, zoo-antropomorfe sau cu caracter creștin. Putem afirma, fără a greși, că analogii pentru aceste lămpi pot fi găsite în toate siturile importante din Scythia Minor.

Lămpile ce constituie subiectul prezentului articol au în comun proveniența din donații ale unor persoane private, neavând niciuna locul de descoperire indicat. Această decontextualizare ne îngrădește în demersul nostru științific, în special în ceea ce privește importanța istorică a opaițelor analizate. Valoarea lotului este conferită mai degrabă de aspecte formale, asociate tipologiei pieselor și calităților estetice ale execuției, deopotrivă cu furnizarea de analogii largi, utile specialiștilor în lychnologie, care au temă de studiu zona Dunării de Jos în epoca romană.

Catalog¹⁹

1. Opaiț Loeschke IV; nr. inv. 72641.

Dimensiuni: H = 3,25 cm; Lp = 10,65 cm; l = 9,10 cm; Dd = 6,70 cm; Db = 5,15 cm.

Stare de conservare: relativ bună, îi lipsește ansa și parte din cioc.

Tehnică/material: modelat într-un tipar de bună calitate cu finisare îngrijită; pasta este fină, de culoare cărămidie, dublată de un slip roșiatic.

Descriere/decor: bazinul este rotund; discul concav despărțit de bordură prin două incizii. Bordura îngustă este lisă; prezintă în zona ciocului două volute. Ansa era

¹³ Hadad 1997, p. 154-156.

¹⁴ Perlzweig 1961, p. 188, nr. 2736.

¹⁵ Opaiț 1991, p. 264, nr. 6, Pl. 74/6, 265, nr. 2, Pl. 75/2.

¹⁶ Topoleanu 2000, p. 199, nr. cat. 511, pl. LXIII/511.

¹⁷ Opriș 2003, p. 173, nr. cat. 427, pl. LXIII/427.

¹⁸ Topoleanu 2000, p. 182-189, cu bibliografia.

¹⁹ Numerele din catalog coincid cu cele din planșe și figuri. Abrevierile folosite la catalog sunt: nr. inv. - număr inventar ; L - lungime ; l - lățime; Lp - lungime păstrată; D - diametru; Dd - diametru disc; Db - diametru bază; H - înălțime; Ht - înălțime totală; Hp - înălțime păstrată. O parte dintre desenele prezentate au fost realizate cu ajutorul colegei Alina Streinu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

inelară, aplicată în bandă, dar lipsește. Ciocul este cordiform, spart la extremitate. Discul este decorat prin ștampilare cu o reprezentare a lui Jupiter, devansat de vultur. Zeul are o îmbrăcăminte tipic greco-romană, coafură grecească și barbă. Vulturul este reprezentat cu aripile deschise, capul întors spre stânga și ține în gheare un fulger, reprezentat stilizat. Orificiul de alimentare se află plasat lateral (excentric) pe disc. Spre cioc se observă un orificiu pentru ventilație.

Analogii: Walters 1914, p. 113, 751; Loeschke 1919, p. 387, nr. 329, 415, nr. 651, pl. IV/387, 681; Severeanu 1936, p. 69-70, nr. 69, fig. 69; Menzel 1954, p. 41, nr. 204, pl. 33/1; Băluță 1977, p. 218, pl. II/14; Băluță 1994, p.203, nr. 30 pl. III/2; Chrzanovski 2003, p. 75, nr. 52; Stawoska-Jundziłł 2008, p. 177, pl. III/22; (doar decorul).

Datare: sec. I p. Chr.

2. Opaț Loeschke IV; nr. inv. 72636.

Dimensiuni: H = 2,55 cm; L = 8,30 cm; l = 5,60 cm; Dd = 3,90 cm; Db = 3,35 cm.

Stare de conservare: lipsesc ansa, o parte din disc și bază.

Tehnică/material: modelat în tipar, pasta fină, de culoare cărămizie, dublată de un slip roșiatic.

Descriere/decor: are rezervor rotund, înalt cu ciocul în prelungire; discul cu orificiul de umplere distrus, spart, mărginit de o nervură (șnur stilizat) puternică în relief. Bordura este îngustă; ciocul puternic, rotunjit la capăt și laturile ușor concave. Orificiul de ardere este larg; baza plată, ușor ovală pe lungime și spartă în extremitate, delimitată de o linie circulară. O punte profilată cu laturile arcuite, dispusă între disc și orificiul de ardere care sugerează volutele. Între volute a fost realizată în relief o rozetă. Bordura este decorată cu o linie torsionată circulară, urmată de o nervură și un rând de creștături pe marginea exterioară, terminate spre volute cu două rânduri de granule.

Analogii: Loeschke 1919, p. 387, nr. 329, 415, nr. 651, pl. IV/387, 681; Ivany 1935, p. 85, no. 705, Taf. XXV/4; Iconomu 1967, p. 55, nr. 156, fig. 82.

Datare: sec. I-II p. Chr.

3. Opaț Loeschke IV; nr. inv. 51548.

Dimensiuni: H = 3,75 cm; L = 10,40 cm; l = 6,20 cm.

Stare de conservare: lipsește toarta.

Tehnică/material: modelat în tipar, pasta fină, de culoare cărămizie, dublată de un slip roșiatic.

Descriere/decor: discul este ușor concav, conturat de trei caneluri, ornamentat cu două figuri în relief (amorași). Orificiul de alimentare este de mici dimensiuni, plasat excentric. Ciocul este rotunjit, flancat de volute; ansa este inelară, iar baza plată.

Analogii: Loeschke 1919, p. 371, no. 125, Taf. IX/125; Ivany 1935, p. 70, no. 502, Taf. XV/1; Perlzweig 1961, p. 76, nr. 49, pl. 3/49; Chrzanovski, Zhuralev 1998, p. 61-64, N. 19-22.

Datare: sec. I-II p. Chr

4. Opaț Loeschke IV; nr. inv. 51601.

Dimensiuni: H = 5,05 cm; L = 9,60 cm; l = 6,50 cm; Dd = 4,30 cm; Db = 4,00 cm.

Stare de conservare: ciocul spart la extremitate; toarta lipită; depuneri de calcar.

Tehnică/material: modelat în tipar; pasta este fină, de culoare cărămizie, dublată de un slip roșiatic.

Descriere decor: bazinul este rotund, discul concav despărțit de bordură printr-o incizie circulară. Bordura este lisă și prezintă în zona ciocului două volute în relief. Ansa este inelară, aplicată în bandă; ciocul este cordiform, iar baza plată. Orificiul de alimentare se află plasat concentric pe disc. Discul este nedecorat. Ansa are un aspect torsionat datorită incizării pe ambele părți a unui rând de linii radiale.

Analogii: Loeschke 1919, p. 371, nr. 125, Taf. IX/125; Ivany 1935, p. 70, no. 502, Taf. XV/1; Perlzweig 1961, p. 82, nr 111, pl. 5/111; Chrzanovski, Zhuralev 1998, p. 64, N. 23.

Datare: sec. I-II p. Chr.

5. Opaț Loeschke VIII; nr. inv. 72635.

Dimensiuni: H = 2,8 cm; L = 10,00 cm; l = 8,60 cm; Dd = 5,35 cm; Db = 5,00 cm.

Stare de conservare: ciocul este spart; prezintă exfolieri ale slipului.

Tehnică material: modelat în tipar, finisare îngrijită; pasta este fină, de culoare cărămizie, dublată de un slip roșiatic.

Descriere/decor: are formă discoidală, fără ansă. Rezervorul este adâncit, iar discul concav. Orificiul de alimentare este poziționat în centrul discului și este foarte redus în dimensiuni. Bordura este despărțită de disc printr-un set de cercuri concentrice incizate. Niciunul dintre elementele opațului nu prezintă semne de decor.

Analogii: Ivany 1935, p. 88, no. 750, Taf. XXVIII/3; Perlzweig 1961, p. 83, 88, nr. 126, 176, pl. 5/111, 7/176; Hayes 1980, p. 54, pl. 26, nr. 243; Chrzanovski, Zhuralev 1998, p. 91, N. 41.

Datare: sf. sec. I - înc. sec. II p. Chr.

6. Opaț Loeschke VIII; nr. inv. 49327

Dimensiuni: Hp = 2,50 cm; Lp = 9,00 cm; l = 7,40 cm; Dd = 4,20 cm; Db = 4,37 cm.

Stare de conservare: lipsește toarta și un mic fragment din bază; depuneri calcaroase.

Tehnică material: modelat în tipar; pasta este fină, de culoare cărămizie, dublată de un slip în mare parte exfoliat.

Descriere/decor: bazinul este rotund, discul concav despărțit de bordură prin două incizii concentrice. Ansa este ruptă, dar se observă faptul că era în bandă. Ciocul este cordiform. Decorul este reprezentat de o scenă de luptă de gladiatori, cu două personaje: un *retarius* (?), în partea stângă, și un *secutor*, în dreapta. Orificiul de alimentare se află plasat excentric, între cei doi gladiatori. Bordura este decorată tot prin incizare, cu motive vegetale.

Analogii: Loeschke 1919, p. 371, Taf. IX/125 (pentru decor); Chrzanovski, Zhuralev 1998, p. 107-108, N. 59 (pentru formă).

Datare: sec. III p. Chr.

7. Opaț Loeschke VIII; nr. inv. 51600.

Dimensiuni: Hp = 4,74 cm; Lp = 10,25 cm; l = 7,50 cm; Dd = 5,00 cm; Db = 3,97 cm.

Stare de conservare: toarta și ciocul păstrate parțial; ușoare depuneri calcaroase.

Tehnică/material: tipar bivalv; pasta de lut fină, de culoare cărămizie, dublată de un slip roșiatic.

Descriere/decor: bazinul rotund, discul concav delimitat de bordură prin două incizii. Bordura este lisă; ansa este inelară, aplicată în bandă; ciocul este cordiform, spart la extremitate. Orificiul de alimentare se află plasat concentric pe disc. Baza plată delimitată de o incizie circulară. Discul este nedecorat; ciocul încadrat pe bordură de trei cercuri concentrice incizate.

Analogii: Ivany 1935, p. 88, no. 748, Taf. XXVIII/1; Sapelli 1979, p. 100, nr. 204-205, pl. XXI, nr. 204-205; Perlzweig 1961, p. 83, nr. 126, pl. 5/126; Hayes 1980, p. 54, pl. 26, nr. 243; Chrzanovski, Zhuralev 1998, p. 91, N. 41.

Datare: sec. I-II p. Chr.

8. Opaț Loeschke VIII; nr. inv. 72630.

Dimensiuni: H = 3,00 cm; Lp = 8,45 cm; l = 6,50 cm; Dd = 5,00 cm; Db = 3,15-3,20 cm.

Stare de conservare: toarta este lipsă; ușoare depuneri calcaroase.

Tehnică/material: tipar bivalv; pasta de lut fină, de culoare cărămizie; ardere secundară pe exteriorul lămpii.

Descriere/decor: discul este rotund, concav, delimitat de bordură prin două cercuri concentrice incizate. Orificiul de alimentare, de mici dimensiuni, este situat concentric pe disc. Bordura este îngustă și nedecorată. Ciocul este scurt, cordiform, cu un orificiu de ardere ce are urme de folosire. Rezervorul este rotund, iar baza dreaptă, profilată. Urme de ansă, probabil inelară, pe bordură. Discul este decorat cu motive geometrice în rețea.

Analogii: Ivany 1935, p. 87, no. 728, Taf. XXVII/1; Kuzmanov 1992, p. 27, tip XXI, var. 4, nr. 159; Chrzanovski, Zhuralev 1998, p. 99, N. 50.

Datare: sec. II p. Chr.

9. Opaț Loeschke VIII; nr. inv. 15750.

Dimensiuni: H = 4,40 cm; Lp = 7,70 cm; l = 6,25 cm.

Stare de conservare: ciocul lipsește, dar e restaurat.

Tehnică/material: modelat în tipar, pastă fină de culoare cărămizie.

Descriere/decor: are discul rotund, delimitat de bordură printr-o canelură. Orificiul de alimentare este dispus central, mărginit de o canelură. Toarta este lamelară, iar baza plată.

Analogii: Ivany 1935, p. 89, no. 756, Taf. XXVIII/8; Perlzweig 1961, p. 84, nr. 135, pl. 5/135; Matei *et alii* 2006, p. 91-92, nr. 139-140; Topoleanu 2010, p. 130-131, nr. 73.

Datare: sec. I-III p. Chr.

10. Opaț Loeschcke VIII; nr. inv. 26662.

Dimensiuni: H = 2,63 cm; L = 7,28 cm; l = 6,00 cm; Dd = 3,90 cm; Db = 3,05 cm.

Stare de conservare: lipsește toarta, o parte din disc și umăr; se observă depuneri calcaroase pe suprafața opațului.

Tehnică/material: modelat în tipar, finisat atent; pasta este fină, de culoare cărămizie.

Descriere/decor: corpul este rotunjit, discul circular și ușor concav este înconjurat de două linii circulare incizate. Bazinul este ușor ovoidal, iar bordura este îngustă. Orificiul de alimentare este dispus lateral. Toarta este inelară, ciocul cordiform, cu orificiul pentru fitil intrat parțial în bordură; baza este ușor concavă, marcată de două cercuri incizate. Discul este decorat cu un *kantharos* cu toartele în formă de „S” întors.

Analogii: Severeanu 1936, p. 63, nr. 57, fig. 52; Iconomu, Bordeianu 1981, 270, nr. 1, fig. 1/a-b; Paraschiv 1997, p. 329, nr. 33, pl. IV; Baumann 2009, p. 235-236, nr. 48-51, fig. 7; Rusu-Bolindeț 2010, p. 404-405, pl. VII/13; Topoleanu 2012, p. 114-116, nr. 54-56, pl. VIII/54-56; Iconomu 2013, p. 98, pl. II.

Datare: sec. II-III p. Chr.

11. Opaț Loeschcke VIII; nr. inv. 72631.

Dimensiuni: H = 2,90 cm; L = 7,68 cm; LA = 5,85 cm; Dd = 3,85 cm; Db = 3,50 cm.

Stare de conservare: toarta lipsește; pe suprafața piesei se observă depuneri masive de calcar. Are o perforație pe bază.

Tehnică/material: tipar bivalv, finisat atent; pastă de lut fină, de culoare cărămizie.

Descriere/decor: rezervorul este rotund, discul ușor concav, separat de bordură prin două incizii circulare. Orificiul de alimentare e mic, dispus lateral. Ciocul este mic, rotund, cu orificiul de ardere larg, intrat parțial în bordură; Toarta este inelară, baza rotundă, delimitată de două cercuri incizate. Ciocul profilat, are o formă derivată din motivul cordiform. Pe disc este reprezentat un cocoș în relief, orientat cu ciocul spre stânga, cu detaliile minuțios redată. Pe bază apare incizată marca producătorului, estompată, pe trei rânduri ΕΥΚΤΗΜΩΝ/ΕΠΟΙ/ΕΙ (*Εὐκτήμων ἐποίηι*).

Analogii: Severeanu 1936, p. 65, nr. 63, fig. 58; Barnea et alii 1979, p. 184, N III 9.3, fig. 153-154; Iconomu, Bordeianu 1981, p. 270, nr. 2, fig. 2/a-b; Sanie 1981, p. 161, nr. 7; Paraschiv 1997, p. 326, 329, nr. 33, pl. IV; Baumann 2009, p. 235-236, nr. 48-51, fig. 7, tip VII; Rusu-Bolindeț 2010, p. 403-404, pl. 4, fig. 6-7, pl. 5, fig. 8-10; Topoleanu 2012, p. 114-116, nr. 54-56, pl. VIII/54-56; Iconomu 2013, p. 92-93, pl. II/1-4.

Datare: sec. II-III p. Chr.

12. Opaț Loeschcke VIII; nr. inv. 17728.

Dimensiuni: H = 4,50 cm; Lp = 6,35 cm; l = 6,40 cm; Dd = 4,20 cm; Db = 3,35 cm.

Stare de conservare: fragmentar, lipsă cioc și o parte din disc și rezervor.

Tehnică/material: tipar bivalv, finisat atent; pasta este fină, de culoare cărămizie.

Descriere/decor: corpul este rotund cu discul ușor concav, înconjurat de două cercuri incizate. Orificiul de umplere este dispus lateral, ansa este inelară, iar baza rotundă și ușor concavă este marcată de două cercuri incizate. Discul este decorat cu imaginea unui ciorchine de strugure.

Analogii: Severeanu 1936, p. 64, nr. 60, fig. 55; Bârlădeanu-Zavatin 1977, p. 131, M3/12; Dragomir 1984, p. 168, nr. 31, pl. VII/31; Băluță 1994, p. 207, nr. 63-64, pl. 5/5, 8; Topoleanu 2012, p. 122-123, nr. 64, pl. VIII/54-56; Iconomu 2013, p. 92-93, 99, pl. III/3.

Datare: sec. II-III p. Chr.

13. Opaț Loeschcke tipul VIII; nr. inv. 72632.

Dimensiuni: H = 2,60 cm; L = 6,80 cm; l = 5,40 cm; Dd = 3,40 cm; Db = 3,00 cm.

Stare de conservare: toarta lipsește, iar pe suprafața piesei se observă depuneri masive de calcar.

Tehnică/material: modelat în tipar, foarte uzat, finisat neglijent, pasta de lut fină, de culoare cărămie.

Descriere/decor: discul este circular și ușor concav, delimitat de bordură prin două cercuri concentrice incizate. Bordura este lată; ciocul scurt, cordiform flancat de două volute, cu un orificiu de ardere. Baza este dreaptă. Se păstrează urme de ansă, probabil de formă inelară. Pe disc se păstrează slab imprimată imaginea unui ciorchine de strugure.

Analogii: Bârlădeanu-Zavatin 1977, p. 131, M3/12; Dragomir 1984, p. 168, nr. 31, pl. VII/31; Băluță 1994, p. 207, nr. 63-64, pl. 5/5, 8; Topoleanu 2012, p. 122-123, nr. 64, pl. VIII/54-56; Iconomu 2013, p. 92-93, 99, pl. III/3.

Datare: sec. II-III p. Chr.

14. Opaț Loeschcke VIII; nr. inv. 115728.

Dimensiuni: H = 4,60 cm; L = 7,70 cm; l = 5,80 cm; Db = 2,75 cm.

Stare de conservare: pe suprafață se observă depuneri masive de calcar.

Tehnică/material: modelat în tipar, finisare neglijentă; pastă semifină, de culoare cărămie.

Descriere/decor: corpul este de formă rotunjită cu discul ușor concav, iar orificiul de umplere dispus înspre cioc. Toartă este inelară, ciocul este profilat și cordiform, cu orificiul de ardere larg, intrat parțial în bordură. Baza este circulară și dreaptă, ciocul profilat. Discul este decorat cu imaginea unui taur, redat din lateral cu capul întors spre stânga. Bordura este acoperită cu ornamente imposibil de identificat din cauza depunerilor masive de calcar. Se observă urme de ardere secundară în zona celor două orificii și pe cioc.

Analogii: Iconomu 1967, p. 18-20, 96, nr. 441-449, fig. 124; Mușețeanu 1992, p. 167, 184, tip V, var. a, nr. 37, pl. 34; Paraschiv 1997, p. 329, nr. 32, pl. 4; Matei *et alii* 2006, p. 85, nr. 21; Sanie 1981, p. 161, nr. 9; Oța 2009, p. 392-394, pl. 1, 2; Topoleanu 2012, p. 128, nr. 70;

Datare: sec. II-III p. Chr.

15. Opaț Loeschcke VIII; nr. inv. 72628.

Dimensiuni: H = 2,70 cm; L = 7,55 cm; l = 6,30 cm; Dd = 4,50 cm.

Stare de conservare: lipsește toarta și orificiul de alimentare. Pe suprafața piesei se observă depuneri calcaroase.

Tehnică/material: modelat în tipar, finisare neglijentă pe bordură; pasta este fină de culoare cărămizie.

Descriere/decor: corpul este rotund, discul ușor concav, înconjurat de două cercuri incizate. Ciocul scurt este cordiform, cu orificiul de ardere larg. Baza este rotundă și plată. Discul este decorat cu imaginea unui taur, privit din lateral, cu capul întors spre dreapta. Bordura este decorată cu alveole înscrise în triunghiuri. De-o parte și de alta a ciocului se observă câte o granulă. Urme puternice de ardere secundară pe aproape jumătate din suprafața opaițului.

Analogii: Iconomu 1967, p. 18-20, 96, nr. 441-449, fig. 124; Mușețeanu 1992, p. 167, 184, tip V, var. a, nr. 37, pl. 34; Paraschiv 1997, p. 329, nr. 32, pl. 4; Matei *et alii* 2006, p. 85, nr. 21; Sanie 1981, p. 161, nr. 9; Oța 2009, p. 392-394, pl. 1, 2; Topoleanu 2012, p. 128, nr. 70.

Datare: sec. II-III p. Chr.

16. Opaț Loeschcke X (*Firmalampen*); nr. inv. 115748.

Dimensiuni: H = 3,00 cm; Lp = 7,1 cm; l = 5,77 cm; Dd = 3,20 cm; Db = 3,05 cm.

Stare de conservare: lipsește extremitatea ciocului; pe suprafață se observă depuneri masive de calcar.

Tehnică/material: modelat în tipar, finisare neglijentă; pastă de lut fină, de culoare cărămizie, dublată de un slip roșiatic.

Descriere/decor: discul este nedecorat, nu prezintă toartă și este delimitat de umăr printr-o nervură proeminentă, care se îndreaptă spre cioc, îl înconjoară și formează un canal. Bordura este decorată cu trei butoni dispuși simetric. Orificiul de alimentare este perforat spre canal. Ciocul este alungit. Rezervorul este tronconic. Baza este dreaptă delimitată prin două incizii circulare concentrice în interiorul cărora se vede în relief marca (*I*)ANVARI, în ligatură NV. Prezintă urme puternice de ardere secundară, ca urmare a folosirii.

Analogii: IDR II, 124; Gostar 1961, p. 165, nr. 269; Scorpan 1978, p. 157-158, pl. II/7; Alicu 1994, p. 25-27, 73-74, fig. 17, nr. 70-71, 93, 102, 258, 261-262, 295, 383-384, 537, 770, 776, 1158-1167, 1246; Mușețeanu 1992, p. 199-200, nr. 212-228, pl. 45-46; Topoleanu 2010, p. 177, nr. 10-11, 182, pl. III/10-11; Topoleanu 2012, p. 74-76, 88-90, nr. 34-35; Bailey 1980, p. 285, Q 1176, pl. 53, fig. 106; Alram-Stern, p. 70, nr. 480, pl. 10.

Datare: sec. II p. Chr.

17. Opaț Loeschcke VIII; nr. inv. 97353.

Dimensiuni: H = 4,65 cm; L = 8,30 cm; l = 5,40 cm; Dd = 2,70 cm.

Stare de conservare: orificiul de alimentare este spart.

Tehnică/material: modelat în tipar; pasta este semifină, de culoare cărămizie, dublată de un slip roșiatic, care nu se mai păstrează aproape deloc.

Descriere/decor: bazinul este rotund iar discul concav, nedecorat; orificiul de alimentare se află plasat concentric pe disc. Prezintă în zona ciocului două volute. Ansa este inelară, aplicată în bandă. Ciocul este cordiform. Bordura este decorată cu linii arcuite, tocite datorită uzurii.

Analogii: Perlzweig 1961, p. 138, nr. 1224, 1233, 1242, pl. 25/1224, 1233, 1242; Bailey 1988, p. 404, Q 3264, pl. 118.

Datare: sec. III-IV p. Chr.

18. Opaț Loescheke VIII; nr. inv. 72634.

Dimensiuni: H = 4,10 cm; L = 9,23 cm; l = 6,00 cm; Dd = 3,65 cm; Db = 3,00 cm.

Stare de conservare: orificiul de alimentare este spart. Sunt prezente abraziuni pe marginea vasului.

Tehnică/material: modelat în tipar, pasta este semi-fină, de culoare cărămiziu închis, fără slip.

Descriere/decor: corpul este ușor alungit. Bazinul este adâncit, iar baza inelară. Discul este concav, de dimensiuni reduse; ciocul este semirotund - trapezoidal; orificiul de ardere este poziționat în extremitatea ciocului. Ansa este simplă, supraînălțată și subțire. Bordura lată este decorată cu motive vegetale (vița de vie), iar discul este decorat cu o rozetă cu mai multe petale. Are urme de ardere în urma folosirii.

Analogii: Perlzweig 1961, p. 145-146, nr. 1487, 1499, 1506, 1515, 1552, 1566, pl. 28; Iconomu 1967, tip XXIII, nr. 643-645, p. 123-124, fig. 42; Kuzmanov 1992, tip XXII, nr. 175, p. 29, 89;

Datare: sec. III-IV p. Chr.

19. Opaț syro-palestinian; nr. inv. 27785.

Dimensiuni: H = 2,35 cm; L = 8,70 cm; l = 5,50 cm; Dd = 2,60 cm; Db = 3,58 cm.

Stare de conservare: fragmentar, reconstituit din mai multe fragmente; discul este distrus în mare parte.

Tehnică/material: modelat în tipar; pasta este fină, de culoare cărămiziu-deschis.

Descriere/decor: discul este restrâns ca dimensiuni și delimitat de bordură printr-o nervură circulară. Bordura este bombată; rezervorul are baza plată, delimitat de bordură printr-o nervură circulară; iar orificiul de ardere redus în dimensiuni. Ciocul este masiv, decorat la bază cu o scoică. Pe bordură, sub o linie circulară în relief, se află reprezentată o ghirlandă: cercuri cu o granulă în centru și puncte în relief.

Analogii: Sappeli 1979, p. 173, no. 404, Tav. XLVI/404; Hadad 1997, p. 154-156, fig. 9-11, Type 8 (cu bibliografie și analogii).

Datare: sf. sec. III-V p. Chr.

20. Opaț de tip Ephesos (Topoleanu 2000, Tipul VII A); nr. inv. 97354.

Dimensiuni: H = 4,25 cm; Lp = 9,90 cm; l = 6,43 cm; Db = 3,85 cm.

Stare de conservare: extremitatea ciocului lipsește; depuneri calcaroase.

Tehnică/material: modelat în tipar, pasta este semi-fină, de culoare gălbuie, angoba se păstrează doar parțial.

Descriere/decor: corpul alungit; bazinul este adâncit, cu baza dreaptă decorată cu două cercuri concentrice incizate; bordura lată, decorată cu motive geometrice, cercuri și linii; discul concav, este redus în dimensiuni și lis; orificiul de ardere este poziționat în extremitatea ciocului care este alungit, ansa este simplă, supraînălțată și masivă. Are urme de ardere, în urma folosirii.

Analogii: Perlzweig 1961, p. 188, nr. 2736; Opaïț 1991, 264, nr. 6, Pl. 74/6, 265, nr. 2, Pl. 75/2; Topoleanu 2000, p. 199, nr. cat. 511, pl. LXIII/511; Opriș 2003, p. 173, nr. cat. 427, pl. LXIII/427

Datare: sec. IV-V p. Chr.

21. Opaïț *dunărean*; nr. inv. 26641.

Dimensiuni: H = 4,75 cm; L = 9,39 cm; l = 6,40 cm.

Stare de conservare: se păstrează intact.

Tehnică/material: modelat în tipar, pasta este semi-fină, de culoare orange-deschis; nu are slip.

Descriere/decor: corpul este piriform, cu rezervorul supraînălțat. Discul cordiform este marcat de o dublă nervură, cea din exterior cu volute la capete, iar a doua formând un canal pe cioc, cu laturile arcuite, înglobând și orificiul de ardere. Orificiul de alimentare, situat central, este rotund și larg. Bordura lată este înclinată și decorată cu linii radiale în relief. Toarta lamelară prezintă în lateral două urme alveolate.

Analogii: Severeanu 1936, p. 85, nr. 115, fig. 106; Suceveanu 1982, p. 117, nr. 10, pl. 16; Mușețeanu 1992, p. 177-178, 210-211, nr. 343-356, pl. 53-54; Topoleanu 2000, p. 182, nr. 463-472, pl. 57-58; Opriș 2003, p. 165, 168-172, nr. 395-424; Dyczek 2008, p. 74-76, pl. 28/6-7, 29/8, 11; Topoleanu 2012, 199-200, nr. 116.

Datare: sec. VI-VII p. Chr.

22. Opaïț *dunărean*; nr. inv. 26663.

Dimensiuni: H = 5,5 cm; L = 9,55 cm; l = 6,14 cm.

Stare de conservare: se păstrează aproape intact, cu excepția unor fragmente desprinse din zona orificiului de alimentare.

Tehnică/material: modelat în tipar, pasta este semi-fină, de culoare orange-deschis; nu are slip.

Descriere/decor: corpul este piriform, cu rezervorul supraînălțat. Discul cordiform este marcat de o dublă nervură, cea din exterior cu volute la capete, iar a doua formând un canal pe cioc, cu laturile arcuite, înglobând și orificiul de ardere. Orificiul de alimentare situat central este rotund și larg. Bordura lată este înclinată și decorată cu granule mici, în relief. Toarta este decorată cu nervuri în relief, un motiv vegetal reprezentând „copacul vieții”. Prezintă urme de folosire.

Analogii: Severeanu 1936, p. 85, nr. 115, fig. 106; Suceveanu 1982, p. 117, nr. 10, pl. 16; Mușețeanu 1992, p. 177-178, 210-211, nr. 343-356, pl. 53-54; Topoleanu 2000, p. 182, nr. 463-472, pl. 57-58; Opriș 2003, p. 165, 168-172, nr. 395-424; Dyczek 2008, p. 74-76, pl. 28/6-7, 29/8, 11; Topoleanu 2012, 199-200, nr. 117.

Datare: sec. VI-VII p. Chr.

23. Opaïț *dunărean*; nr. inv. 26642.

Dimensiuni: H = 5,65 cm; L = 10,90 cm; l = 6,25 cm.

Stare de conservare: se prezintă aproape intact, dar are orificiile rupte de la uzură.

Tehnică/material: modelat în tipar, pasta este semi-fină, de culoare orange-deschis; nu are slip.

Descriere/decor: corpul este piriform, cu rezervorul supraînălțat. Discul cordiform este decorat cu linii radiale în relief și marcat de o dublă nervură, cea din exterior cu volute la capete, iar a doua formând un canal pe cioc, cu laturile arcuite, înglobând și orificiul de ardere. Orificiul de alimentare, rotund, este situat central. Bordura lată este înclinată și acoperită cu două șiruri de granule în relief. Toarta de formă romboidală este decorată cu un motiv geometric alcătuit din linii oblice și cercuri. Prezintă urme de folosire.

Analogii: Severeanu 1936, p. 85, nr. 115, fig. 106; Suceveanu 1982, p. 117, nr. 10, pl. 16; Mușețeanu 1992, p. 177-178, 210-211, nr. 343-356, pl. 53-54; Topoleanu 2000, p. 182, nr. 463-472, pl. 57-58; Opriș 2003, p. 165, 168-172, nr. 395-424; Dyczek 2008, p. 74-76, pl. 28/6-7, 29/8, 11; Topoleanu 2012, 199-200, nr. 117.

Datare: sec. VI-VII p. Chr.

Bibliografie

Alicu 1994: D. Alicu, *Opaițele romane. Die römischen Lampen. Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Bibliotheca Musei Napocensis 7, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, 1994.

Alram-Stern 1989: Eva Alram-Stern, *Die römischen Lampen aus Carnuntum*, Der römische Limes in Österreich 35, Viena, 1989.

Bailey 1980: D.M. Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, Vol. II. Roman Lamps made in Italy*, Londra, 1980.

Bailey 1988: D. M. Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum Vol. III. Roman Provincial Lamps*, Londra, 1988.

Barnea et alii 1979: I. Barnea, Al. Barnea, Ioana Bogdan Cătănicu, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, G. Papuc, *Tropaeum Traiani I. Cetatea*, București, 1979.

Baumann 2009: V.H. Baumann, *Lucernele de la Noviodunum*, Peuce, S.N. 7, 2009, p. 217-310.

Băluță 1977: C. Băluță, *Lămpile romane din Muzeul Județean Hunedoara – Deva*, Sargetia 13, 1977, p. 209-228.

Băluță 1994: C. Băluță, *Lămpile antice din colecția Severeanu. Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București*, Apulum, 31, 1994, p. 199-226.

Bârlădeanu-Zavatin 1977: Elena Bârlădeanu-Zavatin, *În legătură cu o necropolă de epocă romană timpurie la Callatis*, Pontica, 10, 1977, p. 127-152.

Benea 1990: Doina Benea, *Lampes romaines de Tibiscum*, Dacia, N.S. 34, p. 140-168.

Chirilă et alii 1972: E. Chirilă, N. Gudea, V. Lucăcel, C. Pop, *Das Römerlager von Buciumi. Beiträge zur Untersuchung des Limes der Dacia Porolissensis*, Cluj-Napoca, 1972.

Chrzanovski 2003: Laurent Chrzanovski (commissaire scientifique), în *Lumière! L'éclairage dans l'antiquité*, Une exposition du Musée romain de Nyon, Suisse, 15 mai 2003 – 30 avril 2004, Milano, 2003.

Chrzanovski, Zhuralev 1998: L. Chrzanovski, D. Zhuravlev, *Lamps from Chersonesos in the State Historical Museum – Moscow*, Roma, 1998.

- Dragomir 1984:** I.T. Dragomir, *Vestigii milenare inedite din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie Galați*, Peuce 9, p. 157-185, 565-584.
- Dyczek 2008:** P. Dyczek, *Lamps of the 3rd-6th century AD from the civil architecture in Sector IV at Novae*, în Cristian-Aurel Roman, Nicolae Gudea (eds.), *Lychnological Acts, 2. Trade and local production of lamps from the prehistory until the Middle Age* (Acts of 2nd International Congress on Ancient and Middle Age Lighting Devices, Zalău / Cluj-Napoca, 2006), Cluj-Napoca, 2008, p. 73-78.
- Gostar 1961:** N. Gostar, *Inscripțiile de pe lucernele din Dacia romană*, ArhMold, 1, 1961, p. 149-210.
- Hadad 1997:** S. Hadad, *Oil Lamps from the Third to the Eighth Century C.E. at Scythopolis - Bet Shean*, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 51, 1997, p. 147-188.
- Hayes 1980:** J. W. Hayes, *Ancient lamps in the Royal Ontario Museum, 1. Greek and Roman clay lamps. A catalogue*, Royal Ontario Museum, Toronto, 1980.
- Iconomu 1967:** C. Iconomu, *Opaițe greco-romane*, Muzeul Regional de Arheologie Dobrogea, Constanța, 1967.
- Iconomu 2013:** C. Iconomu, *Euctemon – un producător de lucerne la Tomis*, ArhMold, XXXVI, 2013, p. 89–104.
- Iconomu, Bordeianu 1981:** C. Iconomu, C. Bordeianu, *O nouă descoperire de lucerne la Constanța*, *Pontica*, 14, 1981, p. 269-276.
- Iványi 1935:** Dora Iványi, *Die pannonischen Lampen. Eine typologisch-cronologische Übersicht*, *DissPann 2*, Budapest, 1935.
- Kuzmanov 1992:** Kuzmanov, G., *Antike Lampen. Sammlung des Nationalen Archäologischen Museums*, Sofia.
- Loeschcke 1919:** S. Loeschcke, *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens*, Zürich, 1919.
- Matei et alii 2006:** Al. V. Matei, H. Pop, Elena Muscă, E. Pripon, I. Bejiniariu, Sanda Băcuet-Crișan: *Instrumente de iluminat din Nord-Vestul României*, Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău - Catalog expoziție, Zalău, 2006.
- Menzel 1954:** H. Menzel, *Antike Lampen im Romisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz, 1954.
- Mușețeanu 1992:** C. Mușețeanu, *Ceramica romană de la Durostorum (teză de doctorat)*, București, 1994.
- Opaiț 1991:** A. Opaiț, *Ceramica, Opaițele*, în A. Opaiț, M. Zahariade, Gh. Poenaru-Bordea, Cristina Opaiț, *Fortificația și așezarea romană târzie de la Babadag: Topraichioi*, Peuce, 10, 1991, 211-260, 263-269 (vol. I), pl. 11-50, 58-65, 74-77 (vol. II).
- Opriș 2003:** I. C. Opriș, *Ceramica romană târzie și paleo-bizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec. IV-VI p. Chr.)*, București, 2003.
- Oța 2009:** L. Oța, *Un posibil producător de opaițe din Moesia Inferior*, *Apulum*, 46, 2009, p. 385-396.
- Paraschiv 1997:** D. Paraschiv, *Descoperiri arheologice de epocă romană la Măcin*, *Pontica* 30, p. 317-330.
- Perlzweig 1961:** Judith Perlzweig, *Lamps of the Roman period. First to seventh century after Christ*, Princetown, 1961.

Rusu-Bolindeț 2010: Viorica Rusu-Bolindeț, *Lamps from the Early Roman Times at Histria. An introduction on the activity of the lamps producing workshops in Roman Dobrogea*, *Antiquitas Istro-pontica. Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offert à Alexandru Suceveanu*, Cluj-Napoca, 2010, p. 401-419.

Rusu-Bolindeț 2011: Viorica Rusu-Bolindeț, *Lămpi de perioadă romană timpurie de la Histria. Aspecte legate de activitatea atelierelor care produc lămpi din Dobrogea romană*, în *Pontica*, XLIV, 2011, p. 269–292.

Sanie 1981: S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.Hr. – III d.Hr.)*, Iași, 1981.

Sapelli 1979: Marina Sapelli, *Lucerne fittili delle Civiche Raccolte Archeologiche*, *NotMilano*, Suppl. II, Milano, 1979.

Scorpan 1978: C. Scorpan, *Descoperiri arheologice la Sacidava*, *Pontica*, 11, 1978, p. 155-180.

Severeanu 1936: G. Severeanu, *Lampes en terre-cuite appartenent aux collections du Musée Municipal de Bucarest et du Dr. Severeano*, Bucureștii. *Revista Muzeului și a Pinacotecii Municipiului București*, an II, 1-2, 1936, p. 40-87.

Stawoska-Jundziłł 2008: Bożena Stawoska-Jundziłł, *Terracotta oil lamps (from the excavation of the Adam Mickiewicz University. International Interdisciplinary Archaeological Expedition at Novae: Moesia Inferior. Seasons 1960 – 1997)*, A. B. Biernacki (ed.), *Novae. Studies and Materials III*, Poznań-Sevastopol, p. 95: 207

Suceveanu 1982: Al. Suceveanu, *Histria VI. Les thermes romains*, București, 1982.

Topoleanu 2000: F. Topoleanu, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I–VII d.Chr.)*, Tulcea, 2000.

Topoleanu 2010: F. Topoleanu, *Opaițele de tip „Firmalampen” din colecțiile Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova*, *ArhMold*, 33, 2010, p. 151-188.

Topoleanu 2012: F. Topoleanu, *Lămpile antice din colecțiile Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova*, Ploiești, 2012.

Walters 1914: H. B. Walters, *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum*, London, 1914.



Planşa I.



16



0 3 cm

Plansa II.



19



20



21



22



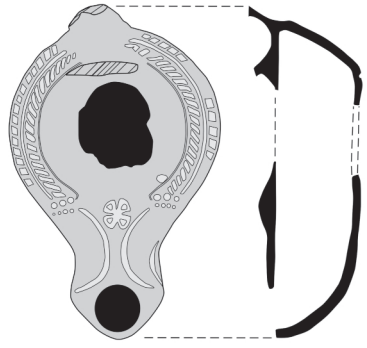
23



Planşa III.



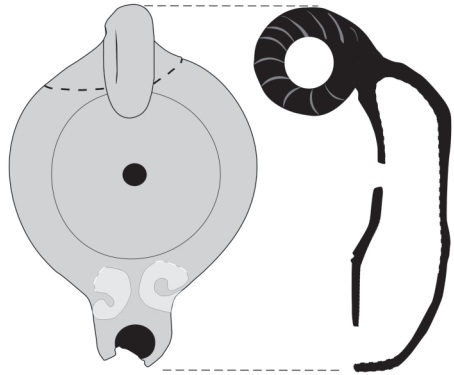
1



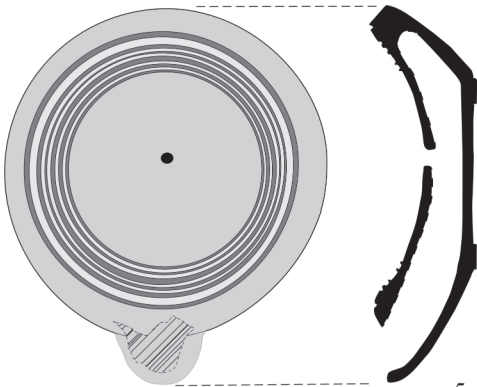
2



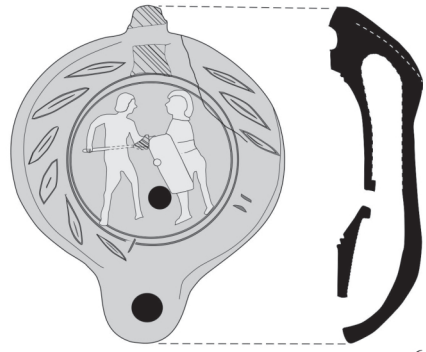
3



4



5



6



Figura I.

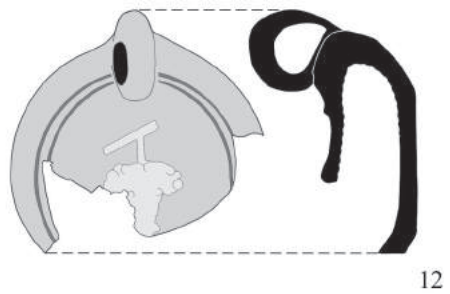
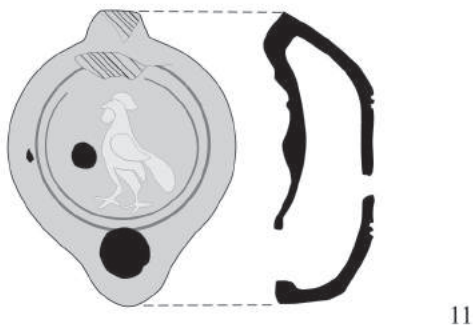
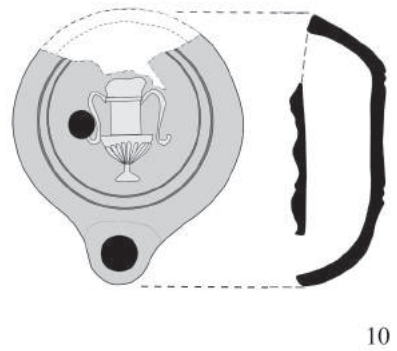
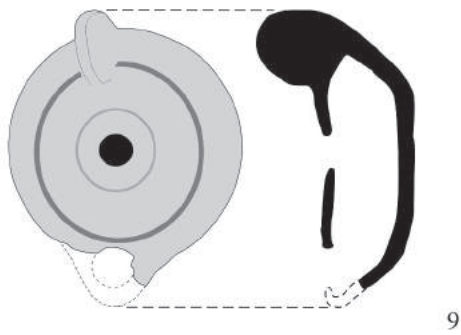
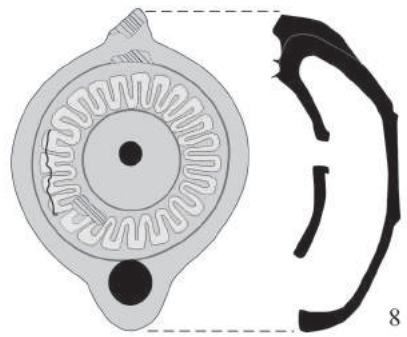
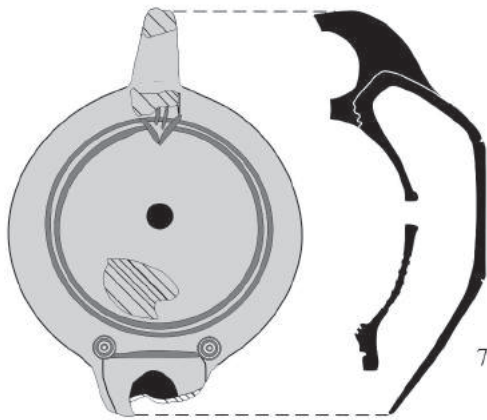
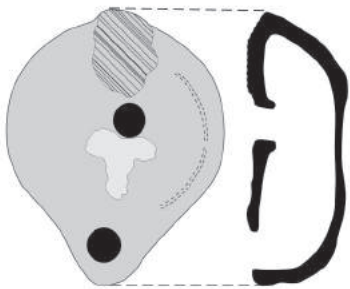
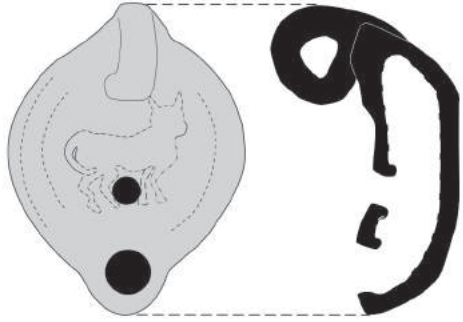


Figura II.



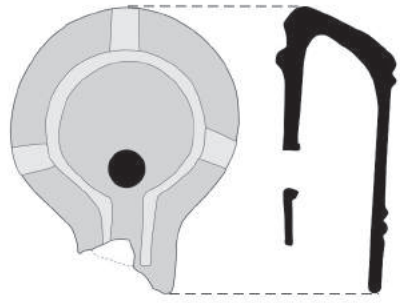
13



14



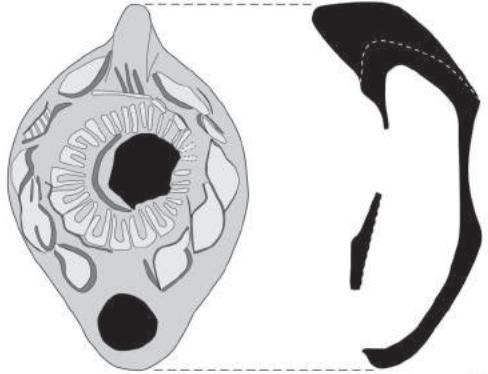
15



16



17



18



Figura III.

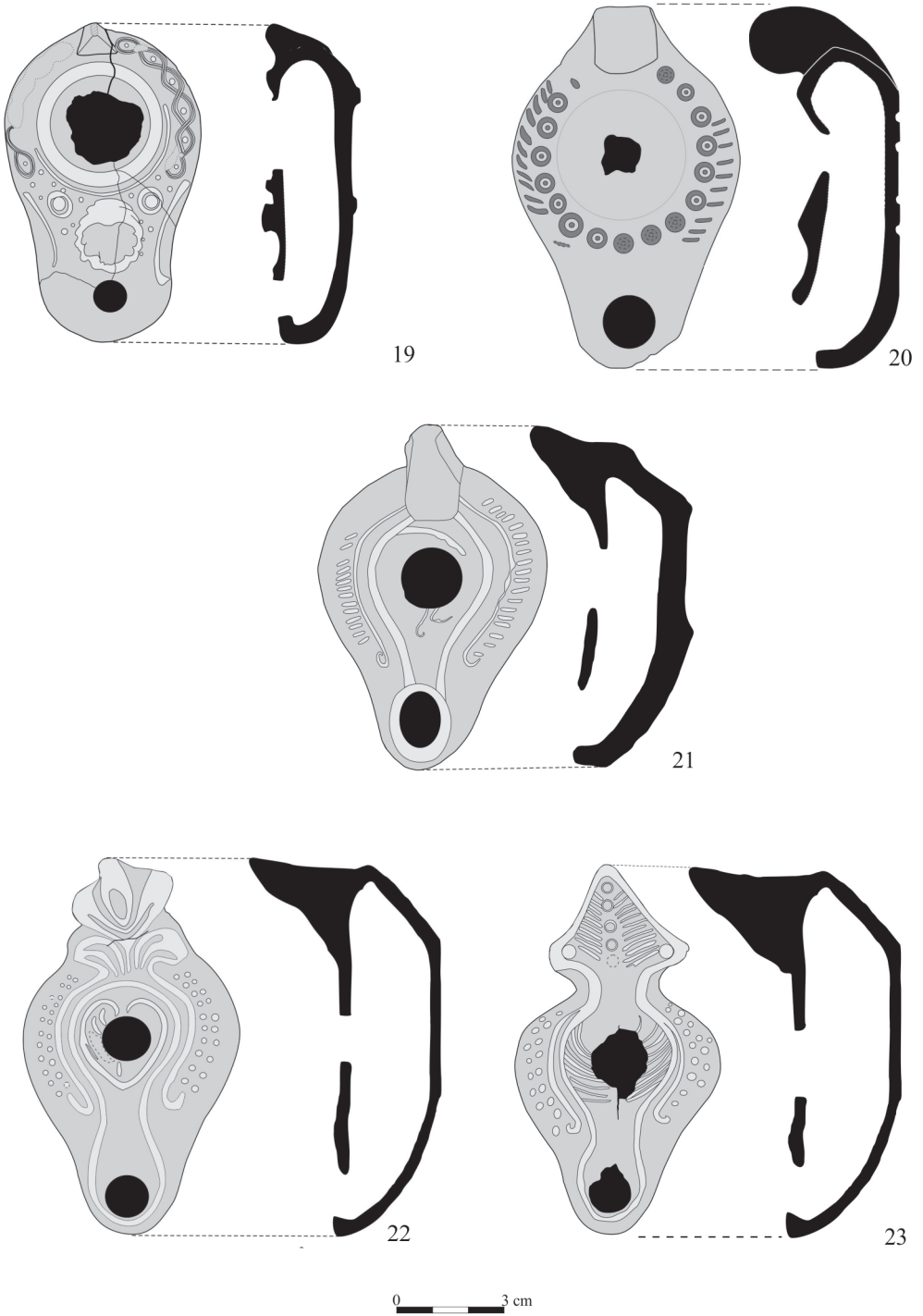


Figura IV.

SITUL STRĂULEȘTI-MĂICĂNEȘTI. AȘEZAREA DIN SECOLELE VI-VII D. HR. SĂPĂTURA DIN ANUL 2000

Vasilica Sandu*

Mots-clef: *type d'habitation, matériaux de construction, aménagements intérieurs, occupations, métiers, alimentation.*

Cuvinte cheie: *tip de locuință, materiale de construcție, amenajări interioare, ocupații, meșteșuguri, alimentație.*

Resumé: *Dans ce travail sont présentées seulement les trois habitations des VI^e siècle ap. J. Chr. découvertes dans la fouille de sauvegarde effectuée en mois de juillet de l'année 2000, à la périphérie occidentale du site archéologique Străulești-Măicănești, à l'occasion de la construction illégale d'une zone résidentielle. Ont été récupérées des informations sur le type d'habitation, leur plan et dimensions, la technique et les matériaux de construction et les aménagements intérieurs. Le patrimoine archéologique mobile nous a mis à la disposition des preuves sur la conservation de la chaleur dans les habitations, la préparation et la conservation de la nourriture. Des autres objets offrent des informations sur les occupations des habitants, les métiers pratiquées, comme par exemple la poterie et le moulage des objets de parure.*

Rezumat: *În această lucrare sunt prezentate numai cele trei locuințe din secolul VI d. Hr., descoperite în săpătura arheologică de salvare efectuată în iulie 2000, în marginea vestică a sitului Străulești-Măicănești, cu ocazia construirii ilegale a unei zone rezidențiale. Au fost recuperate date despre tipul de locuință, planul și dimensiunile lor, tehnica și materialele de construcție, precum și amenajările interioare. Materialul arheologic mobil ne-a furnizat dovezi despre conservarea căldurii în locuințe, prepararea mâncării și păstrarea ei. Alte obiecte oferă informații despre ocupațiile locuitorilor, ca de exemplu olăria și turnarea obiectelor de podoabă.*

Situl *Străulești-Măicănești* se află în partea de nord-vest a municipiului București, între șoseaua Gh. Ionescu-Sisești (fostă Străulești) și malul nordic al râului Colentina (Fig. 1), într-un sector intens locuit în antichitate, unde în anii '80 ai secolului XX, a fost amenajat lacul Grivița. În partea nord-vestică este străbătut de Drumul Piscul Scoarței, o stradă nou trasată (Fig. 3).

Istoricul cercetărilor

Denumirea sitului reunește denumirea cartierului de astăzi *Străulești* cu cea a satului medieval *Măicănești*, dispărut în secolul XVI. A fost descoperit în anul 1960

* Muzeul Municipiului București.

printr-o cercetare de suprafață organizată de Muzeul de Istorie a Orașului București, iar în toamna târzie a aceluiași an s-a făcut o săpătură de sondaj. Cercetarea lui aproape sistematică s-a efectuat între anii 1960-1981, în cadrul a 22 campanii arheologice. În cele 38 de secțiuni care au caroiat terenul și a numeroase casete, pe o suprafață de circa 40.000 m² au fost descoperite puține dovezi materiale din epocile neolitică (cultura Boian), a bronzului (culturile Glina III și Tei), geto-dacică și resturi bogate ale unor vetre de așezări din secolele II-III, IV, VI-VII, X-XI și XIV-XVI, precum și două necropole din secolele XIV-XV și XV-XVI. Au fost precizate tipul de așezare și de locuință, meșteșugurile practicate în așezările din secolele II-XVI, precum și ritul de înmormântare în secolele XIV-XVI în centrul Câmpiei Române¹.

Imediat la vest de suprafața din sit exploatată ca arabil și cercetată aproape sistematic, erau câteva gospodării particulare al căror teren se întindea pe malul răsăritean al confluenței cu râul Colentina al unui pârâiaș, care izvora din pădurea Mogoșoaia. Această situație nu a permis efectuarea acolo de săpături arheologice planificate în cadrul programului de cercetare menționat mai sus. Prin anii '90 ai secolului XX, moștenitorii acestor parcele situate în șoseaua Gh. Ionescu-Sisești, nr. 363-371, însumând 13.955 m² (Fig. 2), au înstrăinat terenurile unui investitor privat, care a inițiat construirea unui ansamblu rezidențial, format din opt case. În Certificatul de Urbanism nr. 311/12.04.2000 nu s-a precizat că la acest teren, situat în marginea vestică a sitului *Străulești-Măicănești*, aflat în LMSA/1992 la poziția 45 A 005 este necesară descărcarea arheologică².

Cu ocazia unei verificări a stării de conservare a siturilor arheologice de pe malurile Colentinei bucureștene, în data de 19.05.2000, arheologul Mircea Negru a constatat în acea zonă o săpătură neautorizată pentru construcții de locuințe, apariția de vestigii arheologice în două din casetele pentru subsolurile săpate mecanic și a anunțat în scris MIAMB. După rezolvarea formalităților legale și în baza autorizației de săpătură arheologică de salvare nr. 9/2000, între 4-15 iulie 2000, s-a efectuat săpătura de salvare. Colectivul de cercetare a fost format din conf. univ. dr. Panait I. Panait (responsabil științific), drd. Vasilica Cuculea-Sandu (responsabil de sector) și o grupă de studenți de la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” din București. Pe parcursul lucrărilor am avut sprijin logistic din partea beneficiarului construcțiilor.

Cercetarea a avut următoarele obiective: săparea manuală a locuințelor apărute deja în profilele casetelor parțial excavate pentru clădirile A și B, prin casetele arheologice 1-3; supravegherea continuării excavațiilor mecanice pentru subsolurile acelorași clădiri, sistându-se de fiecare dată operația mecanică la apariția unor noi complexe de locuire, care apoi au fost săpate manual; supravegherea tuturor excavațiilor în restul șantierului pentru construirea altor șase case; săparea unui șanț (S XXXIX), lung de 60 m, lat și adânc de 1,00 m, aproape perpendicular pe malul lacului Grivița în care urma să se toarne fundația incintei estice a proprietății A.

¹ Constantiniu, Panait, Cristache Panait 1965, p. 75-237; Constantiniu, Panait 1968, p. 44-64; Constantiniu 1969, p. 12-28; Constantiniu 1978, p. 34-38; Panait, Constantiniu 1983, p. 529-531; Panait 2000, p. 151-156.

² Ulterior acest sit clasat la categoria valorică A în 2004 a fost inclus pe LMI, publicată în M.O. nr. 646 bis cu codul B-I-s-A-17862 și B-I-m-A-17862.01-08.

În iulie 2000 au mai fost descoperite și cercetate: 11 locuințe (3 din secolele VI-VII d. Hr., 2 din secolele X-XI și 6 din secolul XVI); 5 gropi menajere și o vatră în aer liber din secolul XVI; un mormânt de înmormântare din necropola nr. 2 (secolele XV-XVI) (Fig. 4)³.

Pe întregul sit *Străulești-Măicănești* au fost descoperite: 160 locuințe; 283 morminte în necropola nr. 2 (secolele XV-XVI) și 74 morminte în necropola nr. 1 (secolele XIV-XV).

Topografic s-a constatat că zona din apropierea confluenței pârâiașului Mogoșoaia cu râul Colentina a fost folosită de locuitorii așezărilor din secolele VI-VII, X-XI și de cei din secolul XVI. Mai slabe sunt dovezile de locuire din secolele II-IV d. Hr. și din perioada de început a existenței satului Măicănești.

Stratigrafic, în acest sector al sitului, unde lucraseră deja utilaje grele care tasaseră pământul, în toate profilele s-a constatat o situație asemănătoare: 1 - strat arabil de 0,10 - 0,15 m grosime, care corespunde locuirii moderne și care a deranjat partea superioară a stratului medieval; 2 - strat negricios, măzăros, gros de 0,15 - 0,25 m, corespunzător satului medieval *Măicănești*; 3 - strat negricios, bogat în cărbuni, tasat, gros de 0,20 - 0,25 m, care aparține așezărilor din secolele X-XI, VI-VII și II-IV d. Hr.; 4 - strat castaniu-negricios, tasat, gros de 0,15 - 0,20 m, care aparține zonei periferice a așezărilor din epocile neolitică și a bronzului din care nu s-au găsit resturi în săpătură; 5 - strat castaniu de 0,50 - 0,60 m; 6 - strat de loess urmărit până la 3 m adâncime (adâncimea săpăturii în șantier)⁴.

Așezarea din secolele VI-VII

Bordeiul nr. 150 (B 150). Avea groapa rectangulară cu colțurile rotunjite, de 3,54 x 3,26 m și baza gropii (podeaua) la 0,75 m adâncime de la nivelul de călcare al epocii, respectiv 1,00 m de la nivelul de călcare din iulie 2000. Cuptorul a fost săpat în colțul nord-estic al spațiului locuinței, într-un bloc de pământ cruțat. Era oval-alungit în plan (0,58 x 0,80 m), cu înălțimea de 0,30 m, păstrată în partea vestică până la curbura bolții (prăbușite) și cu vatra ușor albiată, aflată la nivelul podelei locuinței (Fig. 5). Avea pereții arși la roșu pe 5 cm grosime, crusta pietrificată, groasă de 0,5 cm pe perețele estic, ea lipsind din vechime pe cel vestic. Pe vatră deasupra crustei pietrificate pe un 1 cm, era un strat de 1-2 cm de cenușă, deasupra căruia până spre boltă erau vâlătuci întregi și fragmentari de formă tronconică, prismatică (Pl. I/1) sau de trunchi de piramidă, pietre arse în foc printre care se aflau puține oase de animale, nearse în foc, câteva fragmente de oale lucrate cu mâna și la roată, tipsii din pastă cu cioburi pisate și rar nisip sau pietricele. Pe fragmentele de tipsii (Pl. III/15 și 18) sunt urme de netezire cu o paletă. În umplutura gropii bordeiului, între 0,48 și 1,00 m, s-au găsit: un fragment din baza de 3,5 cm grosime a unei tăvi din lut, modelată cu mâna din lut frământat cu tulpini de păioase; o jumătate dintr-un creuzet modelat cu mâna din lut (Pl. II/7); fragmente de oale lucrate cu mâna și la roată; oase de bovine (coaste, rotule, oase lungi, molari).

³ Ilustrația grafică (creion/hârtie; tuș/calce) și prelucrarea digitală au fost realizate de Vasilica Sandu.

⁴ Panait, Sandu-Cuculea 2001, p. 49-51.

Bordeiul nr. 151 (B 151). Avea groapa poligonală de 4,50 x 3,50 m, podeaua la 0,75 m de la nivelul de călcare al epocii și cuptorul în colțul estic, distrus de utilaje înainte de sosirea noastră în șantier. Din cuptor, realizat prin scobire într-un bloc de pământ cruțat, am găsit numai pământul ars al vetrei ovale, de 0,75 x 0,55 m, aflată la circa 0,10 m deasupra nivelului podelei locuinței. În fața cuptorului, peste un strat de cenușă gros de 2-3 cm aflat pe podea, era o grămadă de 0,50 m înălțime, formată din vălătuci, oase de animale și fragmente de vase. Vălătucii de formă conică (Pl. I/4), tronconică cu partea superioară rotunjită (Pl. I/5-6) sau prismatică (Pl. I/2), majoritatea găsiți fisurați ori spărți din vechime au fost modelați din pastă cu nisip și rare pietricele, rareori și cu tulpini de păioase.

În pământul care a umplut groapa bordeiului dezafectat, între 0,50 și 1,00 m adâncime s-au găsit câteva bucăți de lipitură arsă (din pământ frământat cu nisip și pietricele) care aveau amprente de nuiete cu $D = 1,5$ cm (Pl. II/11-12), oase de animale și fragmente de vase din lut ars, câteva unelte dintre care menționăm un fragment de fusaiolă bitronconică din pastă cu cioburi pisate, cenușie (Pl. II /8 și Pl. VI/45a-b); un fragment de râșniță (Pl. II/13) dintr-o piatră calcaroasă și două pietre de ascuțit. Prima, rectangulară în secțiune, este din piatră cenușie cu granulație foarte fină. Pe suprafața ei sunt zone cu oxizi de fier (rugină) dovadă că au fost ascuțite unelte din fier. Are două șanțuiri unghiulare, una lată și adâncă, alta mai îngustă și superficială (Pl. II/9 și Pl. VI/43). A doua piatră de ascuțit este din gresie cenușie, cu granulație fină. Are urme de ascuțire: pe o față două incizii adânci și a treia superficială iar pe cealaltă față mai multe incizii superficiale (Pl. II/10 și Pl. VI/44a-b). Oasele provin de la bovine și ovi-caprine, din toate părțile corpului și nu au urme de tăiere ci de spărtură, deci au fost segmentate și porționate în vederea consumului de către mai multe persoane. Pe niciunul nu sunt zgârieturi făcute de colții vreunui animal (câine).

Ceramica modelată cu mâna este în general din pastă cu cioburi pisate iar la unele exemplare sunt rare boabe de nisip și/sau pietricele. Are culoarea maronie, la unele fragmente sunt și zone negricioase, determinate de o ardere neuniformă în cuptor. Dintre formele de vase am identificat tipsii (Pl. III/14, 17) și oale. Pe majoritatea fragmentelor de oale, mai ales în interiorul acestora sunt urme de netezire a barbotinei, cu mâna sau cu o paletă din lemn. Unele au suprafața denivelată deoarece barbotina nu a acoperit uniform suprafața peretelui vasului (Pl. V/33). Un fragment din baza unei tăvi din lut are în exterior amprente de pietricele de râu din stratul (blatul) pe care a fost modelată. Pe un fragment de oală sunt urme de grăsimi carbonizate (Pl. V/32). Câteva grupuri de fragmente provin dintr-o oală de tip Korceak, din pastă cu nisip, de dimensiuni mai mari, cu diametrul gurii de 22 cm și impresiuni aproximativ ovale-romboidale pe buza teșită și profilată oblic în exterior, având urme de netezire cu o paletă din lemn, orizontale în interior în zona gâtului și umărului și verticale spre baza vasului atât în interior cât și în exterior (Pl. III/19). Această oală împreună cu alte exemplare de același tip descoperite la *Străulești-Măicănești* în campaniile arheologice anterioare⁵ indică o prezență slavă în această așezare. Oalele cu creștături pe buză se întâlnesc rar în așezările Ipotești-Ciurel-

⁵ Teodor 1994, p. 245, Fig. 5/2-4, 6, 8.

Cândești. Menționăm fragmentele descoperite la Militari-Câmpul lui Boja⁶ și Ciurel⁷ și pe cele de la Dulceanca II⁸.

Ceramica lucrată la roată este din pastă cu nisip și pietricele sau numai cu pietricele, cu barbotina bine păstrată, de culoare maronie cu zone negricioase. Fragmentele provin de la oale dintre care menționăm una cu trei caneluri pe umăr (Pl. IV/25) și alta decorată cu benzi de striuri orizontale și în val (Pl. IV/20), având și urme de grăsimi carbonizate. Fragmentele de la această oală seamănă cu exemplarele găsite în așezarea Dulceanca II datată în a doua jumătatea a secolului VI d. Hr.⁹

În umplutura gropii bordeiului s-a găsit și un fragment din corpul unei amfore romano-bizantine din pastă cărămizie.

Bordeiul nr. 152 (B 152). Avea groapa rectangulară cu colțurile rotunjite, de 3,42 x 3,65 m și podeaua la 0,40 m adâncime de la nivelul de călcare al epocii, respectiv 0,60 m de la nivelul anului 2000. Umplutura lui a apărut la -0,30 m. Cuptorul a fost săpat în blocul de pământ cruțat în colțul sud-estic. Adâncimea mică la care se află baza gropii indică o locuință parțial adâncită în pământ. Cuptorul aproape rotund în plan (D = 1,30 x 1,35 m) și cu vatra albiată, avea partea inferioară în stratul castaniu-negricios și bolta (distrusă din vechime) în stratul negricios, contemporan locuinței. Gura de foc, lată de 0,55 m, era la 0,12 m deasupra podelei. Pereții erau lipiți și arși la roșu pe 5 cm grosime. Vatra a fost lipită, pe suprafața ei fiind urme de netezire cu mâna și cu o paletă. Avea o crustă alburie de 3-5 mm grosime, care lipsea din vechime în partea centrală. În interiorul cuptorului s-au găsit numai câțiva vălătuci fragmentari, dintre care unul cu resturi organice carbonizate (Pl. I/3) și fragmente de oale. Având în vedere forma și dimensiunile, acest cuptor a servit la coacerea pâinii. Pe latura estică a gropii locuinței, în apropierea cuptorului se afla o nișă. Spre latura nordică, deasupra podelei era o suprafață cu cenușă, de 5-8 cm grosime, provenită de la arderea lemnelor în cuptor.

În umplutura gropii bordeiului s-au găsit puține resturi materiale: oase de animale; fragmente de oale maronii, lucrate cu mâna din pastă cu cioburi pisate; câteva fragmente de oale lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă, arse maroniu între care unul din zona umărului are două striuri late și un fragment din baza unei oale (Pl. IV/30); un fragment de piatră macrogranulată care provine de la o râșniță; câteva fragmente mici de vălătuci. Fragmentele de oale lucrate la roată aveau resturi organice carbonizate atât în interiorul cât și în exteriorul vaselor.

În pământul din umplutura gropilor celor trei locuințe ale așezării din secolele VI-VII d.Hr. s-au găsit și fragmente de la vase din lut ars, care aparțin locuirilor anterioare și posterioare care au existat pe aceeași suprafață. Cele mai multe sunt cele din așezările din secolele II-IV d.Hr. din care am ilustrat câteva de la oale lucrate cu mâna din pastă cu cioburi pisate, (Pl. V/35, 40-41) și de la o cățuie (Pl. V/42) sau la roată din pastă fină: un castron (Pl. V/36); o strachină (Pl. V/37); un vas de provizii de culoare cărămizie (Pl. V/39) iar din pastă zgrunțuroasă o buză de oală (Pl. V/38).

⁶ Dolinescu-Ferche 1984, p. 132, Fig. 7/9; Negru *et alii* 2009, Pl. 22/3 și Pl. 32/1.

⁷ Dolinescu-Ferche 1979, p. 197, Fig. 13/2.

⁸ Dolinescu-Ferche 1986, p. 135, Fig. 8/12.

⁹ Dolinescu-Ferche 1986, p. 145, Fig. 18/3-4; p. 149, Fig. 22/1.

Și în așezarea din secolele VI-VII d.Hr. de la Străulești-Măicănești constatăm perpetuarea încă din neolitic a arhitecturii din lemn și pământ, singurele materii prime la îndemâna locuitorilor din câmpie pentru construirea de adăposturi care să-i ferească de precipitații și frig.

Cele trei locuințe identificate și cercetate în partea vestică a sitului *Străulești-Măicănești*, sunt formate dintr-o singură încăpere ca și celelalte descoperite anterior în această așezare și în aria culturii Ipotești-Ciurel-Cândești. Ele sunt de tipul bordei, adică aveau partea inferioară amenajată într-o groapă mai mult (0,75 m la B 150 și B 151) sau mai puțin adâncă (0,40 m la B 152) și partea superioară, construită deasupra nivelului de călcare al epocii, dintr-o rețea de nuiele împletite sau fixate într-alt mod (pentru care nu avem indicii), susținută de stâlpi și acoperită cel mai probabil cu stuf. Construcția unei locuințe de tip bordei începea prin săparea gropii. Aceasta a avut formă rectangulară cu colțurile rotunjite la B 150 și 152 și de poligon neregulat la B 151 (Fig. 5-6). Dimensiunile sunt ale unor locuințe mici și mijlocii (B 150 = 3,54 x 3,26 m; B 152 = 3,42 x 3,65 m și B 151 = 4,50 x 3,50 m), comparate cu altele din așezările contemporane. Baza gropilor bordeielor reprezintă podeaua sau nivelul de călcare în locuința respectivă. La niciunul din cele trei bordeie podeaua nu a fost amenajată special prin băătorire și lipire.

În cazul celor trei bordeie nu am găsit gropi pentru fixarea stâlpilor de susținere a pereților verticali (din împletitură de nuiele) și a acoperișului. Deoarece, pentru susținerea pereților din nuiele nu se poate concepe că stâlpii de susținere nu au existat, înseamnă că pentru sprijinirea lor s-au folosit tălpi orizontale din lemn, fixate fie în interiorul spațiului de locuit, pe podea în imediata apropiere a pereților bordeielor, fie în exterior, pe marginile gropii bordeielor, adică pe nivelul de călcare al secolelor VI-VII d.Hr., sistem folosit în majoritatea așezărilor din acest interval cronologic. Pereții au fost lipiți cu pământ frământat cu nisip și pietricele. Dovezi referitoare la materialul din care au fost realizați pereții în partea superioară a bordeielor sunt cele câteva bucăți mici de lipitură din pământ ars la roșu pe care erau amprente de nuiele cu $D = 1,5$ cm găsite în pământul din umplutura gropii B 151. Pe pereții gropilor și pe podele nu s-au găsit zone de pământ ars *in situ*, deci aceste locuințe nu au dispărut în incendiu. Din acest motiv nu au rămas urme nici pe pereții gropilor bordeielor care să indice că aceștia ar fi fost căpușiți cu material lemnos. Bucățile de lipitură arse provin de la o altă locuință dispărută în incendiu, aflată undeva în apropierea gropii în curs de umplere a B 151, deja dezafectat.

În gropile bordeielor nu s-au găsit trepte-lavițe pe lângă pereți, trepte de coborâre în interior și nicio deformare a planului gropii, care să indice locul pe unde se intra în bordei. De asemenea, cu excepția lui B 152, nu am găsit nișe și nici gropi de provizii (cămări), sub nivelul podelei locuinței.

În schimb, fiecare locuință avea un cuptor, păstrat în diverse stadii de conservare, care arată pe de o parte că în secolele VI-VII d.Hr. au intervenit modificări climatice în sensul răcirii vremii, și pe de alta, o schimbare a mentalității folosirii spațiului de locuit și a resurselor. În timpul săpării gropii spațiului de locuit, în colțul nord-estic (B 150), spre latura estică (B 151), sau colțul sud-estic (B 152) se cruța (nu se săpa) o suprafață (un bloc) de pământ, în care apoi dinspre groapa locuinței se

scobea o cavitate de formă aproximativ ovoidală, lipită ulterior cu o pastă lutoasă, având spre groapă o gură pentru alimentarea cu lemne, de circa 0,50 m lățime la cuptoarele B 150-151. La cuptorul B 152 cavitatea era discooidală (rotundă în plan) ca volum iar bolta, având în vedere că vatra lui se afla mai la suprafață, în stratul din pământ negricios mazăros și instabil din punct de vedere al rezistenței, a trebuit probabil construită deasupra gropii ca un capac din nuiele împletite, lipite apoi cu lut. Pereții și vatra acestuia au fost lipiți cu o pastă din lut amestecat cu nisip care s-a întins și s-a netezit cu palmele și cu o paletă din lemn, după cum indică urmele de pe bucățile de lipitură arsă descoperite în interiorul lui. După formă și dimensiuni acest cuptor a servit la coacerea pâinii, iar cuptoarele B 150-151 pentru prepararea hranei și încălzire. În apropierea cuptorului B 152, în peretele gropii locuinței se afla o nișă unde erau ținute probabil ustensilele necesare pentru prepararea și coacerea pâinilor.

Modalitatea scobirii cuptorului într-un bloc de pământ cruțat sau într-unul din pereții gropii bordeiului s-a perpetuat de-a lungul veacurilor în lumea rurală din Muntenia până la începutul secolului XIX, constatare făcută în propriile săpături arheologice: în bordeiul nr. 34 din S VII/1992 de la Bălăceanca „Ecluză”¹⁰; la bordeiul nr. 1 și cuptorul în aer liber nr. 2 de la Tânganu „Autostradă”¹¹; în locuința nr. 6 din S II/2010¹² și în bordeiul nr. 2/2012¹³ de la Vlădiceasca „La Merii Barbului”.

Pentru menținerea căldurii în locuințe, mai ales pe timpul nopții, după arderea focului se puneau pe jar pietre, care după mai multe încingeri și după trecerea timpului au devenit informe și alburii și niște obiecte din lut masiv de formă prismatică, conică, tronconică, etc, numite în literatura de specialitate vălătuci, găsiți în stare fragmentară sau fisurați de rădăcinile plantelor și de alternanța îngheț-dezgeț sau de umezeală. Au fost modelați cu mâna, cei friabili numai din lut puțin frământat, dar majoritatea din lut bine frământat, amestecat cu nisip și rare pietricele, având culoarea maronie-cărămizie după arderea pe vatră. Unii vălătuci păstrează amprentate nervurile lemnului despicat, pe care au fost așezați după modelare, pentru a se usca.

În cuptorul B 150 s-a găsit un strat de cenușă deasupra vetrei formată din jarul lăsat și până la boltă vălătuci, printre care erau pietre alburii și fragmente de vase. Starea de umplere a cuptorului pare să fie un indiciu că acest bordei a fost părăsit iarna, probabil după o masă la care s-a consumat carne deoarece oasele de animale găsite printre vălătuci nu aveau urme de ardere.

La B 151 situația a fost alta. În fața gurii cuptorului și în lateral era pe podea o mare cantitate de vălătuci, (cam cât ar fi încăput în cuptor), situație care ne determină să considerăm că golirea și distrugerea cuptorului s-au făcut în vechime.

Inventarul mobil a oferit informații asupra ocupațiilor locuitorilor: cultura cerealelor (două fragmente de râșniță și un fragment de tavă); creșterea animalelor domestice (oase din toate părțile corpului de bovine și ovi-caprine); torsul (un fragment de fusaiolă), precum și a meșteșugurilor ca de exemplu cel pentru turnarea unor obiecte de mici dimensiuni, probabil de podoabă (o jumătate de creuzet); de

¹⁰ Vasilica Sandu, Săpături inedite.

¹¹ Sandu-Cuculea 2007, p. 194.

¹² Vasilica Sandu, Săpături inedite.

¹³ Sandu 2013, p. 192-193.

confecționare a veșmintelor prin urmele de pe fragmentele de pietre care par a proveni de la ascuțirea unor ace sau obiecte de găurit pieile de animale tăbăcite și olăria (numeroase fragmente de tipsii și de oale lucrate cu mâna și la roată).

Avem date referitoare la alimentația de origine animală (fragmentele de oase de animale, majoritatea secționare prin spargere) și la cea de origine vegetală (cerealele care se măcinau cu ajutorul unor râșnițe de mână). De asemenea resturile de substanțe carbonizate găsite pe câțiva vălătuci și pe fragmente de oale lucrate atât cu mâna cât și la roată, ne indică faptul că o parte din carne se frigea, dar altă parte era preparată prin fierbere în oale din lut ars, care se așezau pe jarul de pe vatră și se sprijineau cu ajutorul vălătucilor.

Oalele din lut lucrate pe roată au fost folosite probabil la fierberea de lichide pe vatră iar cele modelate la mână pentru păstrarea unor alimente solide.

Servitul mâncării se făcea pe tipsii.

Inventarul arheologic mobil și în special fragmentele maronii de oale lucrate la roată din pastă cu nisip și rare pietricele, perpetuând ceramica zgrunțuroasă de tradiție romană provincială ne arată o componentă etnică majoritară, cea autohtonă romanică, la care se adaugă una minoritară slavă.

Pasta ceramică coroborată cu forma vaselor și cu anumite elemente de decor datează B 150-152, din extremitatea occidentală a așezării de la *Străulești-Măicănești* la sfârșitul secolului VI d. Hr.

Bibliografie

Constantiniu 1969: Margareta Constantiniu, *Săpăturile arheologice de la Străulești-1967*, București, 7, 1969, p. 12-28.

Constantiniu 1978: Margareta Constantiniu, *Așezări din secolele II-IV e.n. pe teritoriul Bucureștilor*, Izvoare arheologice bucureștene, 1978, p. 34-38.

Constantiniu, Panait 1968: Margareta Constantiniu, P.I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești. Cercetările din sectorul Măicănești (1964-1966)*, București, 6, 1968, p. 44-64.

Constantiniu, Panait, Cristache Panait 1965: Margareta Constantiniu, P.I. Panait, Ioana Cristache Panait, *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești*, CAB, II, 1965, p. 75-237.

Dolinescu-Ferche 1979: Suzana Dolinescu-Ferche, *Ciurel, Habitat des VI^e-VII^e siècles de notre ère*, în Dacia, N.S., XXIII, 1979, p. 179-230.

Dolinescu-Ferche 1984: Suzana Dolinescu-Ferche, *La culture «Ipotești-Ciurel-Cândești» (V^e- VII^e siècles)*, în Dacia, N.S., XXVIII, 1-2, 1984, p. 117-147.

Dolinescu-Ferche 1986: Suzana Dolinescu-Ferche, *Contributions archéologiques sur la continuité daco-romaine. Dulceanca, Deuxième habitat du VI^e siècle de notre ère*, în Dacia, N.S., XXX, 1986, p. 121-154.

Negru et alii 2009: M. Negru, Al. Bădescu, Vasilica Cuculea-Sandu, *Militari-Câmpul Boja Series VI. Settlements dating from 5th to 7th Centuries AD (archaeological excavations since 1958 up to 2005)*, București, 2009.

Panait 2000: P.I. Panait, *Prezențe monetare în vatra satului Măicănești pe Colentina-București (sec. XIV-XVI)*, în *Fațetele istoriei, Existențe, identități, dinamici*, București, 2000, p. 151-156.

Panait, Constantiniu 1983: P.I. Panait, Margareta Constantiniu, *Șantierul arheologic Străulești-Măicănești*, MCA, XV, București, 1983, p. 529-531.

Panait, Sandu-Cuculea 2001: P.I. Panait, Vasilica Sandu-Cuculea, Străulești-Măicănești, *Raport preliminar de cercetare arheologică. Campania 2000*, Cronică cercetărilor arheologice din România, Cimec, 2001, p. 49-51.

Sandu 2013: Vasilica Sandu, *Situl Vlădiceasca „La Merii Barbului”, sat Vlădiceasca, com. Snagov, jud. Ilfov*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania din 2012*, Cimec 2013, p. 192-193.

Sandu-Cuculea 2006: Vasilica Sandu-Cuculea, *Sondaajul arheologic din punctul Tânganu „Autostradă”, com. Pantelimon, județul Ilfov (1992)*, în MCA, serie nouă, II, 2000-2006, p. 187-214.

Teodor 1994: D. Gh. Teodor, *Slavii la nordul Dunării de Jos în secolele VI-VII d.H.*, în *Arheologia Moldovei*, XVII, 1994, p. 223-251.

Lista ilustrațiilor / Liste des illustrations

Figura 1. Valea râului Colentina înainte de amenajarea lacurilor de agrement (extras din Planul schemă al Municipiului București întocmit de Institutul de proiectare „Proiect București”, în anul 1967 și actualizat în anul 1973).

Figure 1. La vallée de la rivière Colentina avant l'aménagement des lacs d'agrément (extrait du Plan Schéma du Municipie Bucarest réalisé par l'Institut de projection „Project Bucarest” dans l'année 1967 et actualisé dans l'année 1973).

Figura 2. Plan de încadrare în zonă cu jumătatea vestică a sitului *Străulești-Măicănești* și cu terenul pe care s-a făcut descărcarea arheologică.

Figure 2. Plan d'intégration en zone avec la moitié occidentale du site Străulești-Măicănești et le terrain avec les fouilles archéologiques de sauvetage.

Figura 3. Extras din Planul Urbanistic General al Municipiului București/2000 cu siturile din vecinătatea sitului *Străulești-Măicănești*. Localizare Vasilica Sandu-Cuculea (după datele furnizate de arhg. dr Panait I. Panait și Aristide Ștefănescu).

Figure 3. Extrait du Plan Urbanistique Général du Municipie Bucarest/2000 avec les sites archéologiques voisinés avec le site Străulești-Măicănești. Localisation Vasilica Sandu-Cuculea (selon les dates mises à la disposition par les archéologues Panait I. Panait et Aristide Ștefănescu).

Figura 4. Planul săpăturii de salvare din iulie 2000.

Figure 4. Le plan de la fouille de sauvetage de juillet 2000.

Figura 5. Bordeiful nr. 150, plan și profil; bordeiful nr. 151, plan.

Figure 5. La hutte n° 150, plan et profil; la hutte n° 151, plan.

Figura 6. Bordeiful nr. 152, plan și profil.

Figure 6. La hutte n° 152, plan et profil.

Planșa I. Vălătuci. 1 din B 150; 2, 4-6 din B 151; 3 din B 152.

Planche I. Rouleaux en argile. 1 de la hutte n° 150; 2, 4-6 de la hutte n° 151; 3 de la hutte n° 152.

Planșa II. Creuzet 7; fusaiolă 8; pietre de ascuțit 9-10; lipitură de perete 11-12; râșniță 13 (7 din B 150; 8-13 din B 151).

Planche II. Créosot 7; fusaiole 8; pierres à aiguiser 9-10; collage de mur 11-12; moulin 13 (7 de la hutte n° 150; 8-13 de la hutte n° 151).

Planșa III. Tipsii (14, 17 din B 151; 15-16, 18 din B 150), 19 oală lucrată cu mâna din B 151.

Planche III. Plateaux (14, 17 de la hutte n° 151; 15-16, 18 de la hutte n° 150), 19 pot travaillé à la main de la hutte n° 151.

Planșa IV. Fragmente de vase lucrate la roată (20-22, 24-25 din B 151; 23, 26-30 din B 152).

Planche IV. Fragments de vases travaillées au tour: 20-22, 24-25 de la hutte n° 151; 23, 26-30 de la hutte n° 152.

Planșa V. 31-34 fragmente din secolul VI d.Hr. lucrate cu mâna: 31, 34 din B 152; 32-33 din B 151; 35-42 fragmente de vase din secolul III d.Hr.

Planche V. 31-34 fragments du VI^e siècle ap. J.Chr. travaillées à la main: 31, 34 de la hutte n° 152; 32-33 de la hutte n° 151; 35-42 fragments de vases dans le III^e siècle ap. J. Chr.

Planșa VI. Foto unelte: 43, 44a-b pietre de ascuțit; 45a-b fusaiolă din lut ars.

Planche VI. Photos outils: 43, 44a-b pierres à aiguiser; 45a-b fusaiole en argile brûlée.

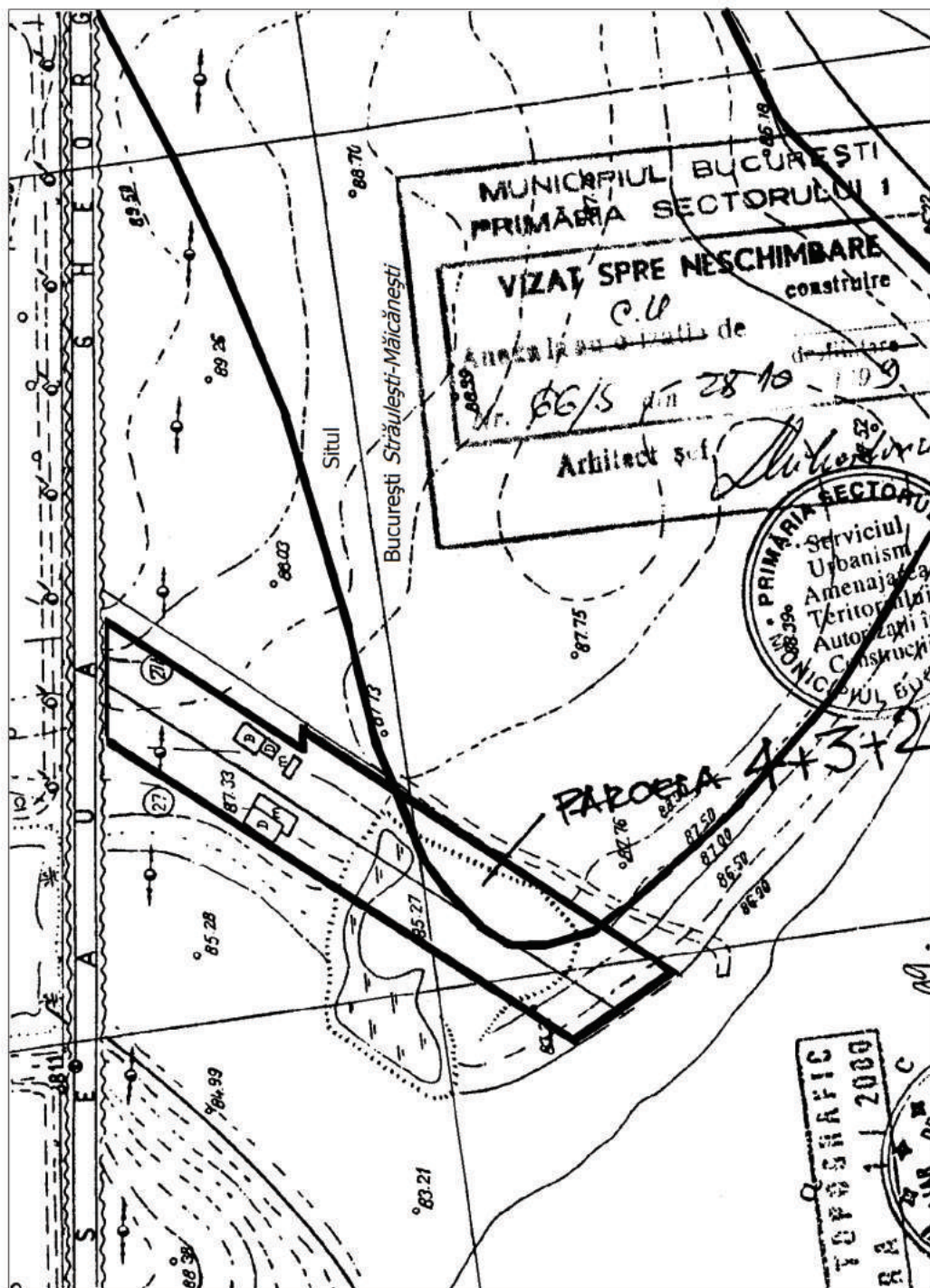
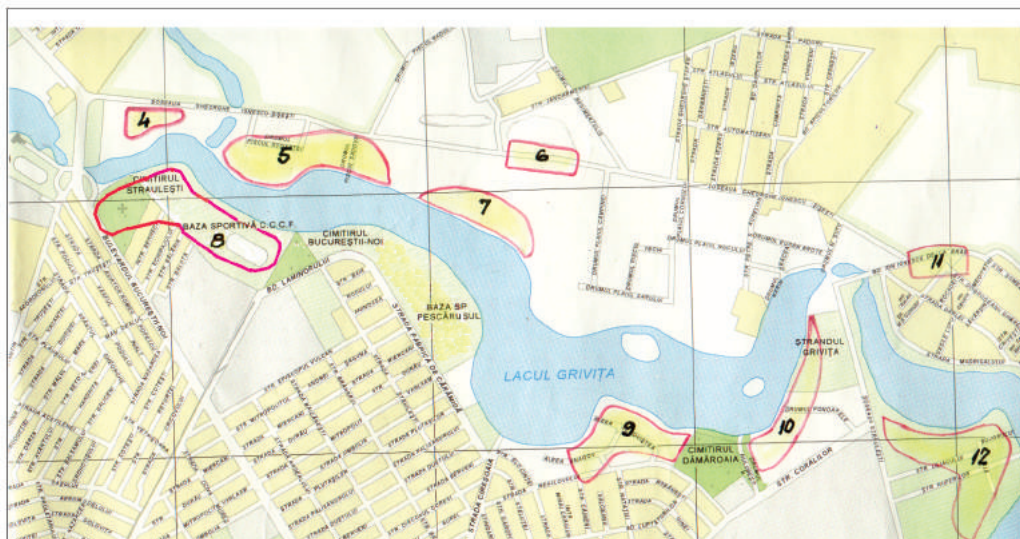



Figura 2. Plan de încadrare în zonă cu jumătatea vestică a sitului *Străulești-Măicănești* și cu terenul pe care s-a făcut descărcarea arheologică (detalii harta).



LEGENDĂ

 Situri arheologice

4. *Străulești-Pod* sau *Străulești-ILF*,
cod LMI B-I-s-B-17861, așezări din
secolele II-IV și VI-VII d. Hr.

5. *Străulești-Măicânești*,
cod LMI B-I-s-A-17862, așezări din
epocile bronzului (culturile Glina și
Tei), geto-dacică (secolele II-I î.
Hr.), secolele II-IV, VI-VII, IX-X și
XIV-XV, XV-XVI, necropole din
secolele XIV-XV și XV-XVI

6. *Băneasa-Vatra Nouă*,
cod LMI B-I-s-B-17863, așezare din
secolele IX-XI d.Hr.

7. *Băneasa-La Stejar*,
cod LMI B-I-s-B-17864, așezări din
epoca bronzului (cultura Tei),
Hallstatt și secolele VI-VII d. Hr.

8. *Bucureștii Noi*,
cod LMI B-I-s-B-17865, așezări din
epocile neolitică, geto-dacică
(secolele II-I î. Hr.) și din secolele
XIV-XVI.

9. *Dămăroaia*,
cod LMI B-I-s-B-17866, așezări din
epoca geto-dacică (secolele II-I î.
Hr.), secolele VI d. Hr. și XVIII

10. *Dămăroaia-Pod*,
cod LMI B-I-s-B-17867, așezări din
epocile bronzului și geto-dacică

11. *Băneasa Sat*,
cod LMI B-I-s-B-17868, așezare din
secolele IX-XI d. Hr.

12. *Băneasa Lac*,
cod LMI B-I-s-B-17869, vestigii din
epoca neolitică, așezări din epocile
neolitică (cultura Boian, faza
Bolintineanu), bronzului (culturile
Glina și Tei), geto-dacică (secolele
II-I î. Hr.), secolele III-IV d. Hr.,
VI-VII și IX-XI

Figura 3. Extras din Planul Urbanistic General al Municipiului București/2000 cu siturile din vecinătatea sitului *Străulești-Măicânești*. Localizare Vasilica Sandu-Cuculea (după datele furnizate de arheologii dr. Panait I. Panait și dr. Aristide Ștefănescu).

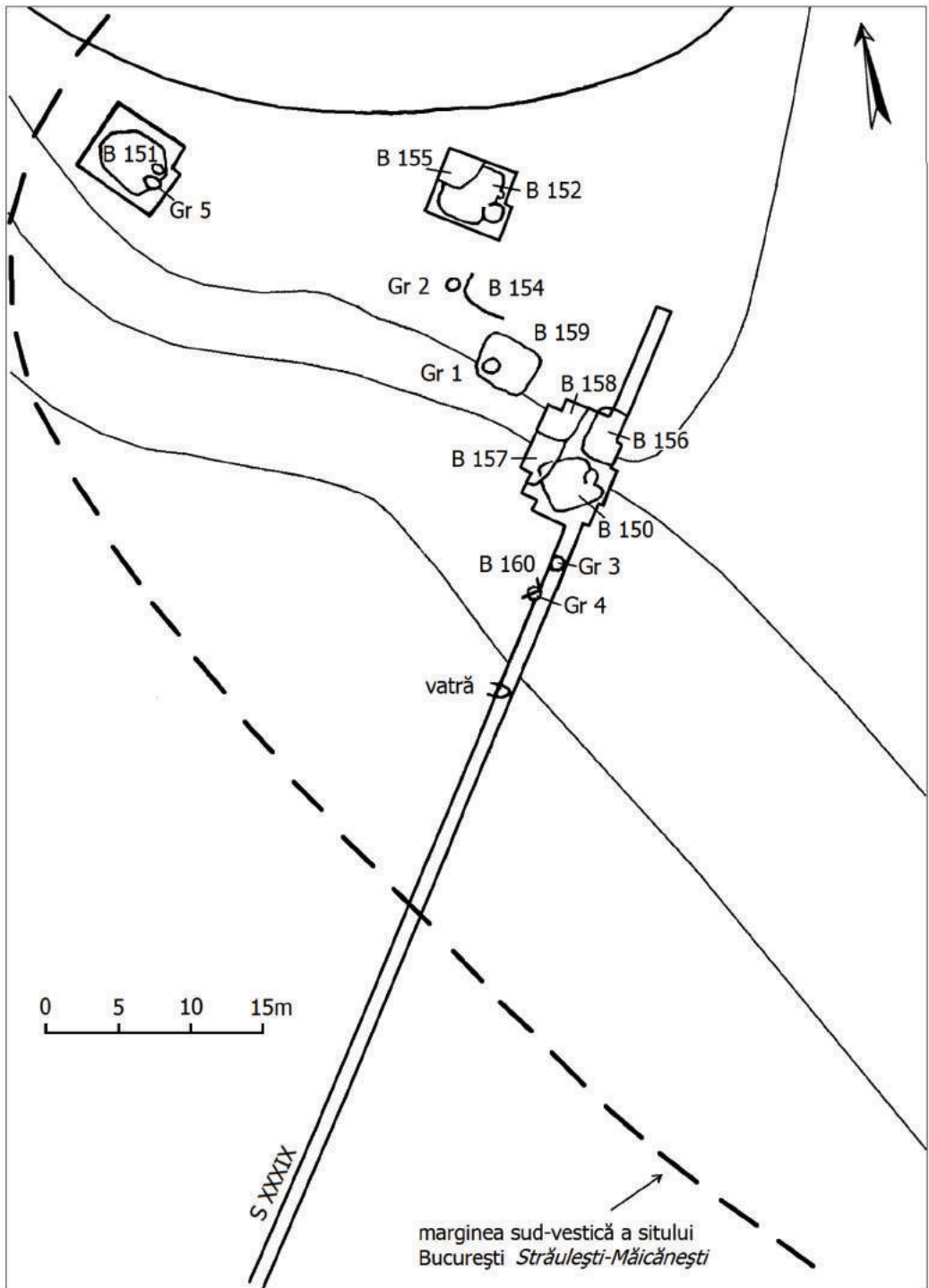


Figura 4. Planul săpăturii de salvare din iulie 2000.

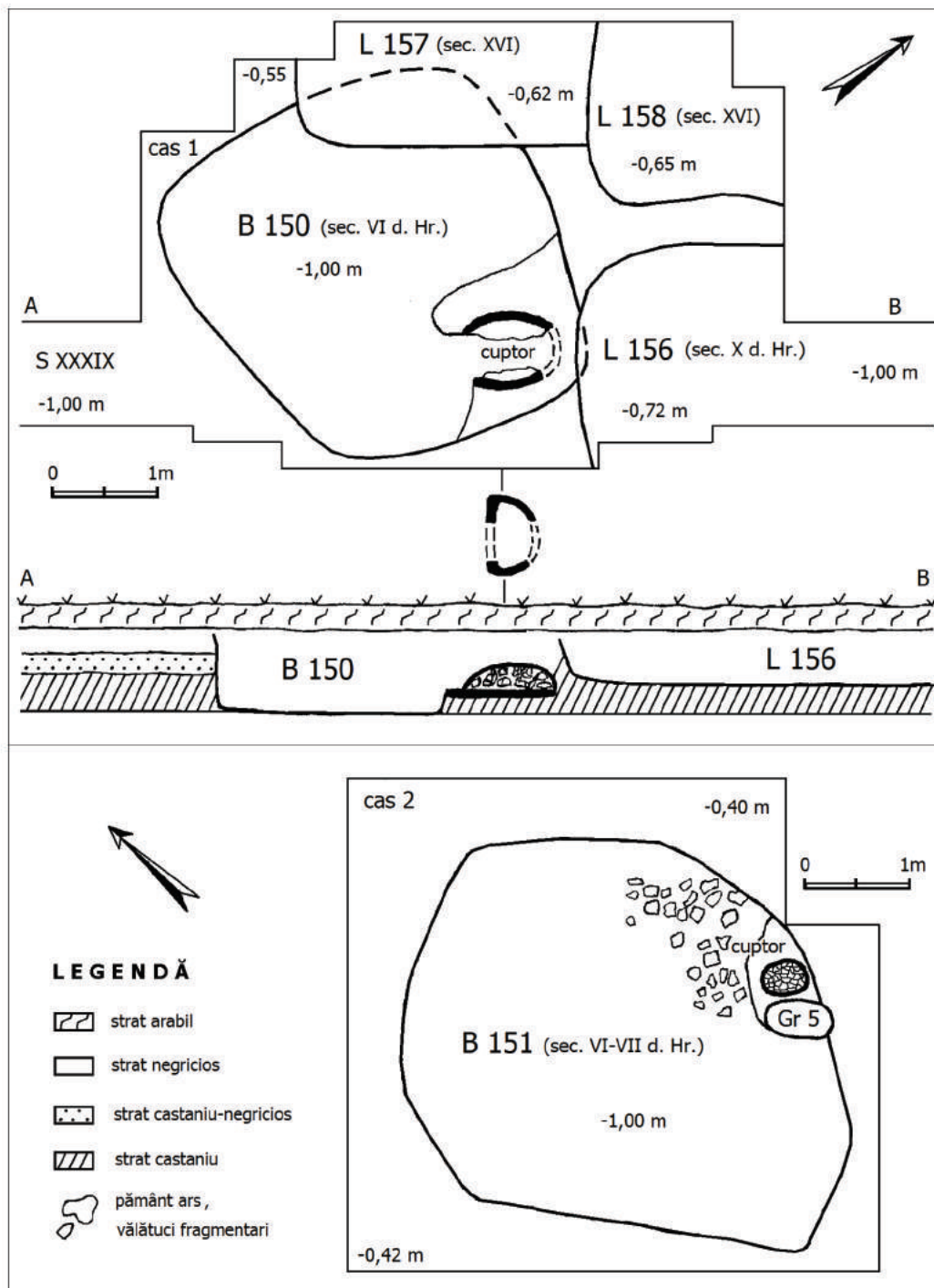


Figura 5. Bordeiful nr. 150, plan și profil; bordeiful nr. 151, plan.

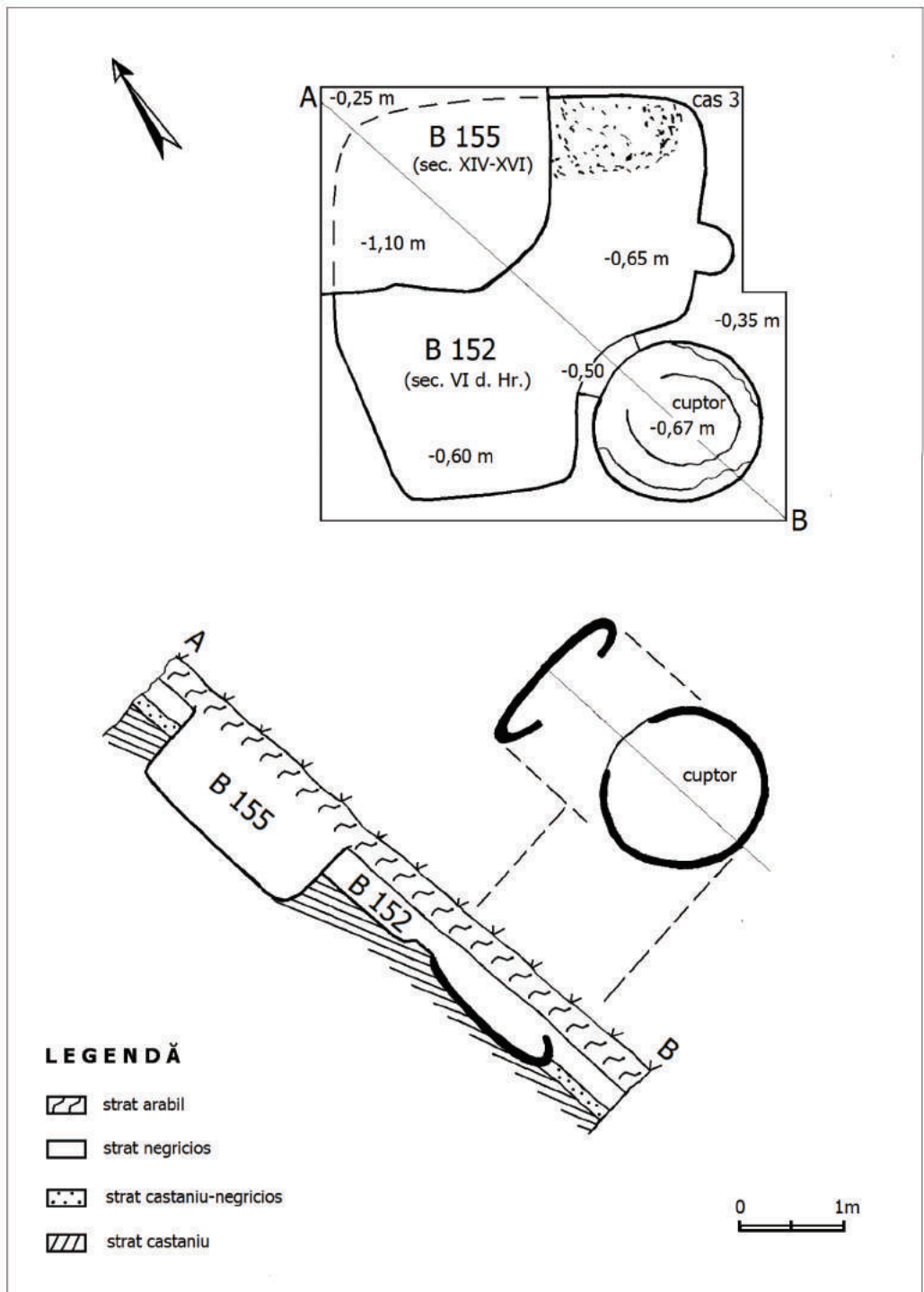
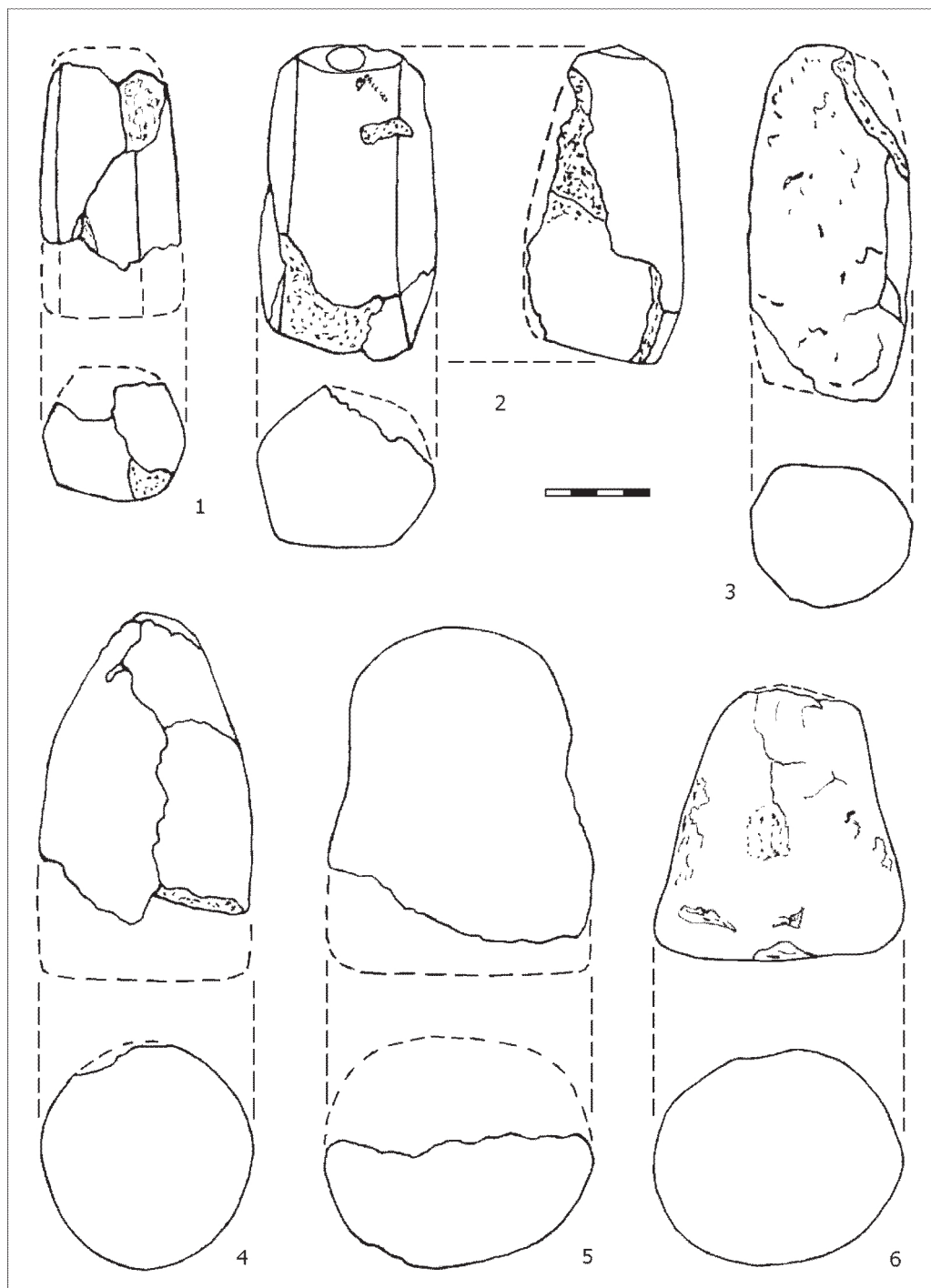
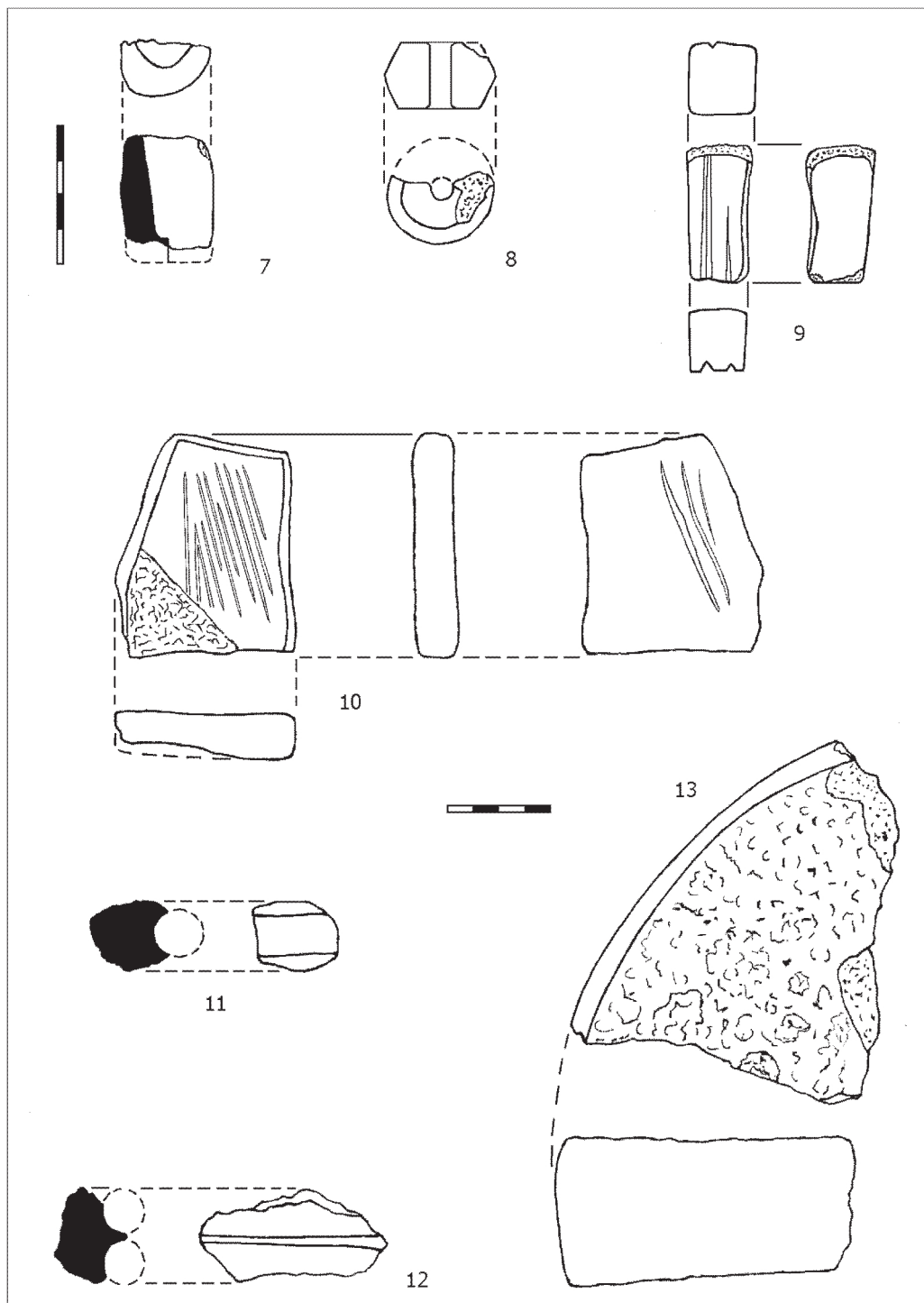


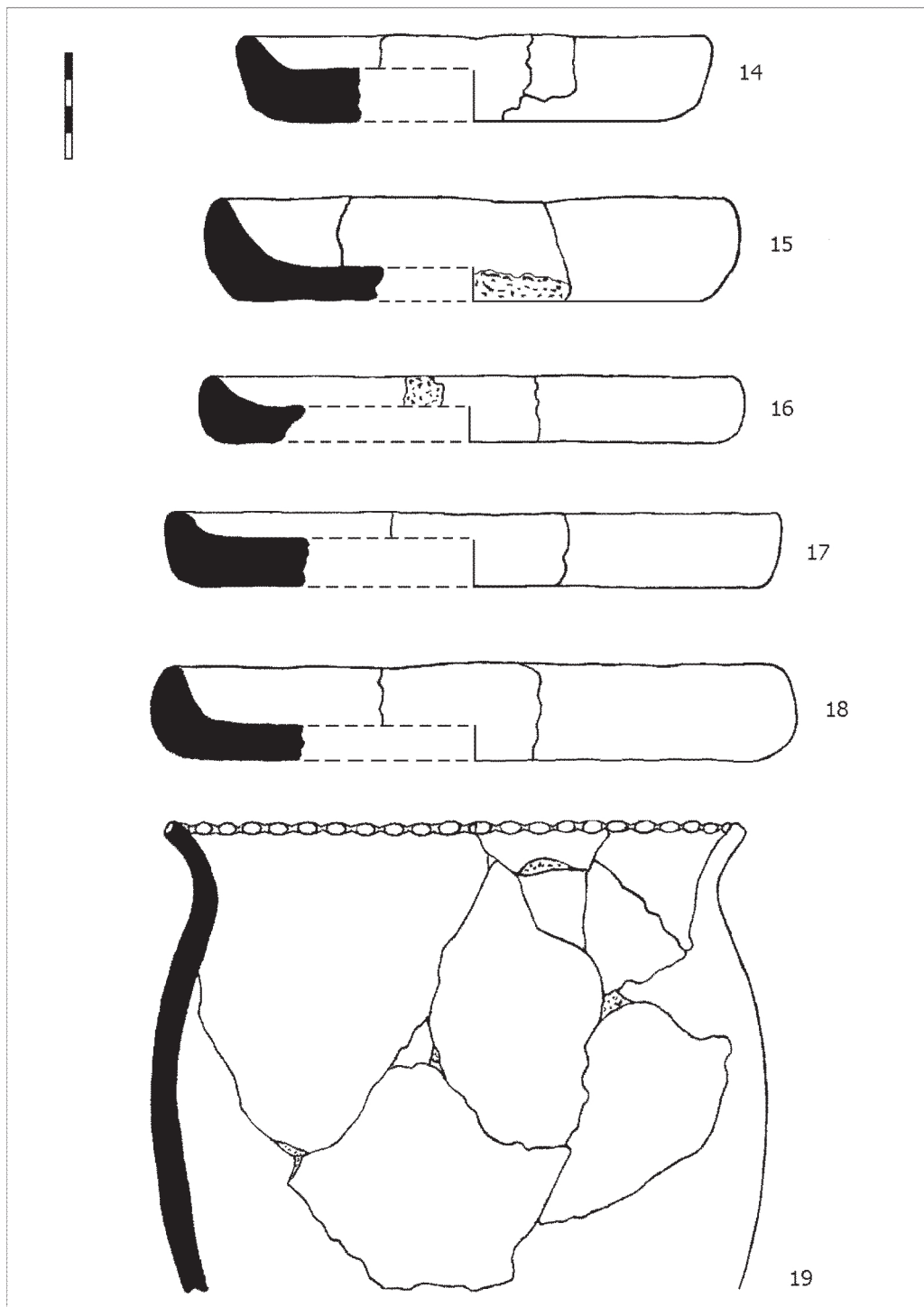
Figura 6. Bordeiul nr. 152, plan și profil.



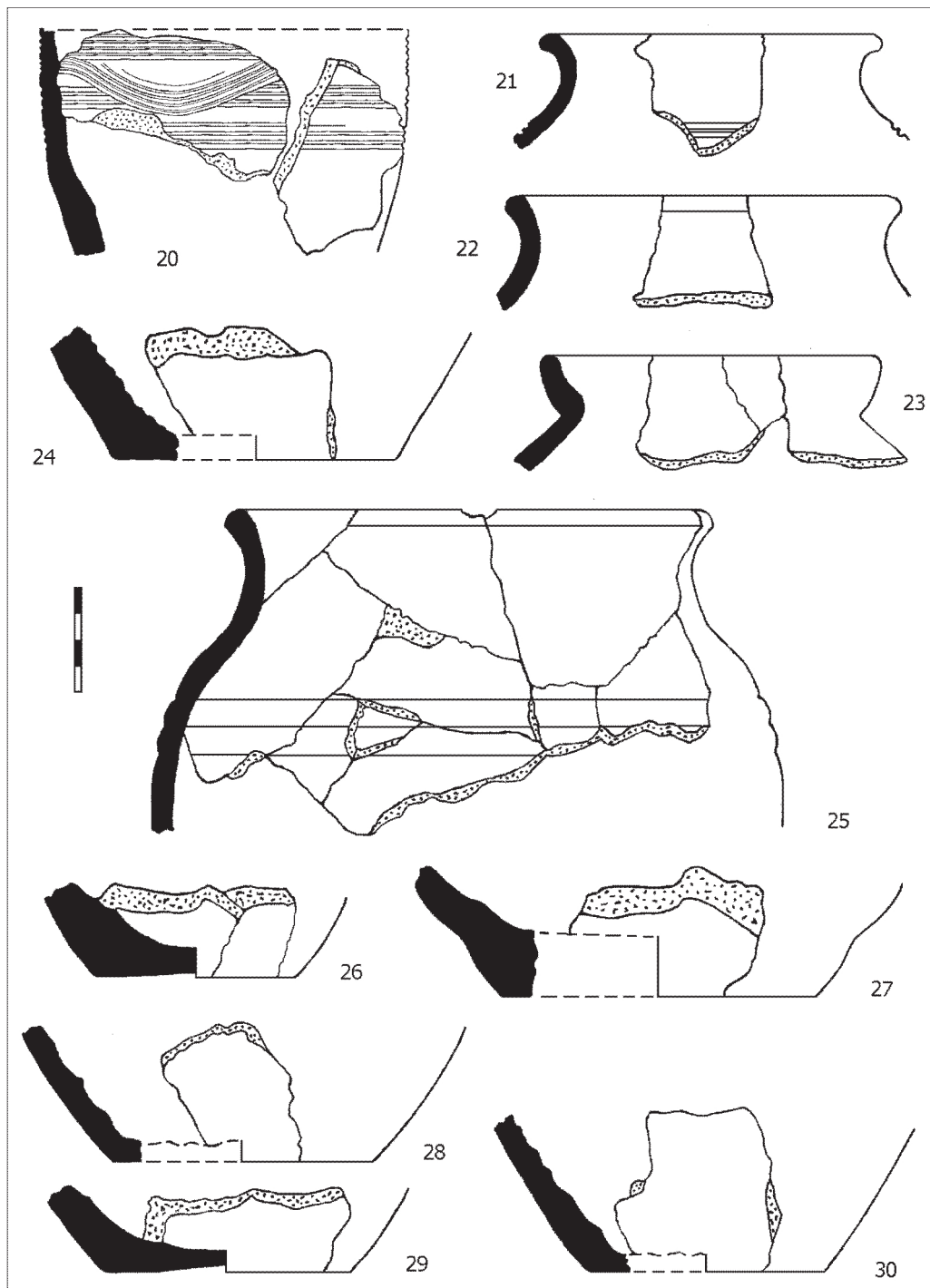
Plasa I. Vălătuci. 1 din B 150; 2, 4-6 din B 151; 3 din B 152.



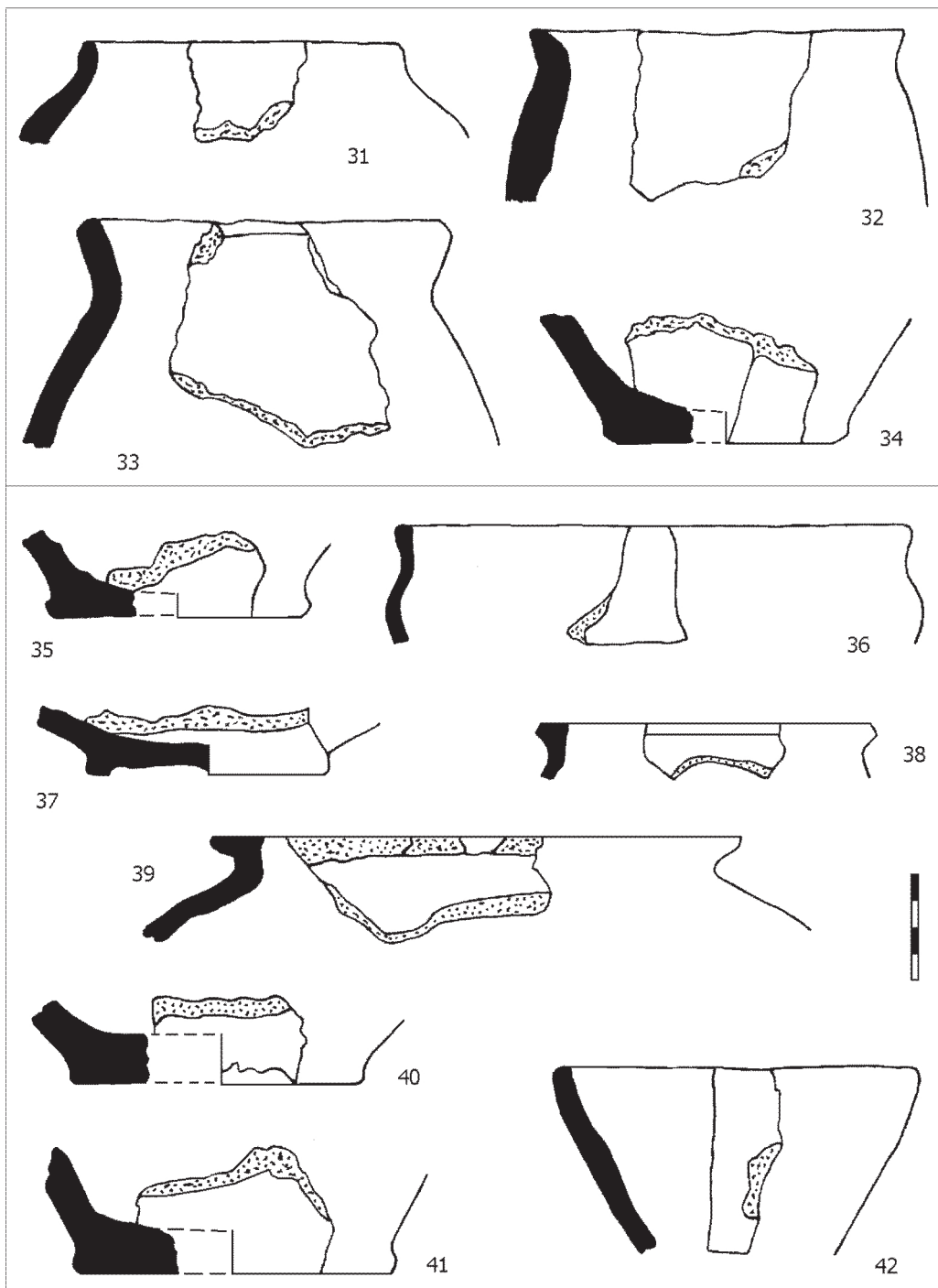
Plansa II. Creuzet 7; fusaiolă 8; pietre de ascuțit 9-10; lipitură de perete 11-12; râșniță 13 (7 din B 150; 8-13 din B 151).



Planșa III. Tipsii (14, 17 din B 151; 15-16, 18 din B 150), 19 oală lucrată cu mâna din B 151.



Plasa IV. Fragmente de vase lucrate la roata: 20-22, 24-25 din B 151; 23, 26-30 din B 152.



Plaua V. 31-34 fragmente din secolul VI d. Hr. lucrate cu maa: 31, 34 din B 152; 32-33 din B 151; 35-42 fragmente de vase din secolul III d.Hr.



Plaușă VI. Foto unelte: 43, 44a-b pietre de ascuțit; 45a-b fusaiolă din lut ars.

MONEDELE MOLDOVENEȘTI DE TIP „CRUCE CU BRAȚE EGALE” PRIN PRISMA DATELOR SFRAGISTICE ȘI EPIGRAFICE

Lilia Dergaciova*

Keywords: 15th century, Moldovan Coins of the "cross with bars of equal length" type, commemorative plates, fortress Belgorod on the Dniester, Stanciul, coat of arms, schematic or geometric symbol.

Cuvinte cheie: sec. XV, monede moldovenești de tip „cruce cu brațe egale”, plăci comemorative, Cetatea Albă, Stanciul, emblema heraldică, simbol schematizat sau geometric.

Abstract: The article at hand discusses Moldovan coins of the "cross with bars of equal length" type. On the obverse these coins show a bull's head with a rose on the right side and a crescent on the left side. The reverse exhibits a cross with bars of the equal length. The reverse can be divided into a typology of three subtypes depending on the symbols that appear between the bars of the cross: 1st subtype: I – crown, II – crown, III – star, IV – crescent; 2nd subtype: I – schematic symbol composed of two elements: “Λ” on the top and “Δ” on the bottom, II – crown, III – star, IV – crescent; 3rd subtype: I – schematic symbol \square , II – crown, III – star, IV – crescent.

This type of coin was attributed to several rulers, but the prevailing hypothesis is that it was issued during the reign of Alexander I, 1409-1431, 1415-1431 or 1426-1428. However, due to some specific features of iconographic and metrological nature, coins of this type could be issued after the death of Alexander I by his successors Elias I or Stephen II.

Based on recent investigations we found out that the coins of the 2nd subtype with the schematic elements Λ and Δ show some resemblances to commemorative plaques from the Cetatea Albă Fortress dating back to 1452 and 1454, as well as to a sigil from 1436, all of which accompanied by the name of Pan Stanciul. He was an important Moldovan statesman during the period from 1432 to 1479 holding various posts: counsellor, treasurer (1435), chamberlain (1436-1443) and magistrate of the Cetatea Albă Fortress (1448?, 1453, 1456, 1466-1470).

Accepting the idea that the 2nd subtype was marked with the personal emblem of Pan Stanciul, we can presume that the issuance of the 1st subtype (with the crowns in the first and second field) was a sign of the shared rule of Elias I and Stephen II, but the 3rd type (with the schematic symbol \square) can be linked to the emblem of the Lower Land. All the coins of this type were issued during a short period of time, most likely in the period when Pan Stanciul held the position of treasurer in 1435 or at least in 1437.

* Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei.

Rezumat: În articolul de față vor fi discutate probleme legate de tipul monetar moldovenesc numit în literatura de specialitate „cruce cu brațe egale”. Monedele de acest tip au pe avers capul de bour cu mobile adiacente, roza în dextra și semiluna în senestra, iar pe fața de revers – o cruce cu brațe egale. Tipul de revers cunoaște trei subtipuri în dependență de elementele, ce apar între brațele crucii: subtipul I: I – coroana, II – coroana, III – stea, IV – semiluna; subtipul II: I – un însemn schematizat, compus din Λ și Δ , II – coroana, III – stea, IV – semiluna; subtipul III: I – un însemn schematizat \square , II – coroana, III – stea, IV – semiluna.

Tipul a fost atribuit mai multor domnitori, însă predomină ipoteza că el a fost emis în domnia lui Alexandru I, la 1409-1431, 1415-1431 sau 1426-1428 etc. Cu toate acestea în urma unor particularități specifice iconografice și de metrologie monedele de acest tip monetar puteau fi emise deja după decesul lui Alexandru I, în perioada primilor urmași ai lui – Iliș I sau Ștefan II.

În baza investigațiilor recente, am constatat că pe monedele de subtipul II apare un element schematizat (Λ și Δ) care își regăsește analogii pe plăci comemorative de la Cetatea Albă din 1452 și 1454 și pe sigiliul din 1436, toate fiind însoțite de numele unui dregător moldovean – pan Stanciul. El a fost un om politic foarte important în perioada 1432-1479, ocupând posturi de sftinic, vistiernic (1435), postelnic (1436-1443) și pârcălab al Cetății Albă (1448?, 1453, 1456, 1466-1470).

Acceptând ideea că unul dintre subtipuri (II) a fost marcat cu emblema personală a lui pan Stanciul, putem presupune că emisiunile de subtipul I (cu câte o coroană în cartierul I și II) semnaleză o oarecare domnie comună a celor doi frați Iliș I și Ștefan II, iar subtipul III (cu un însemn schematizat \square în cartierul I) – o emblemă schematizată ce poate fi identificată cu stema Țării de Jos. Monedele de acest tip au fost emise într-o perioadă relativ scurtă de timp, cel mai probabil, în perioada când Stanciul ocupa postul de vistiernic la 1435, cel mai târziu la 1437.

Monede moldovenești de tip „cruce cu brațe egale”

Monedele de acest tip au pe avers emblema oficială a Țării Moldovei: capul de bour cu mobile adiacente, roza în dextra și semiluna în senestra, cu stea între coarnele bovideului, iar pe fața de revers – o cruce cu brațe egale. Fața de revers poate fi împărțită în trei subtipuri, în funcție de elementele care apar între brațele crucii (Fig. 1): **subtipul I:** I – coroana, II – coroana, III – stea, IV – semiluna; **subtipul II:** I – un însemn schematizat, compus din Λ și Δ , II – coroana, III – stea, IV – semiluna; **subtipul III:** I – un însemn schematizat \square , II – coroana, III – stea, IV – semiluna.

Piese de acest gen sunt cunoscute într-o singură valoare nominală anepigrafă de jumătate de groș, lucru care a provocat și continuă să provoace multe discuții în atribuirea lor. În special dacă luăm în considerație faptul că ele nu sunt tipice producției monetare moldovenești și au fost emise, cel mai probabil, în urma unor evenimente de excepție.

Pentru prima dată, piesele de acest tip monetar au fost descrise de Dimitrie Sturdza, fiind atribuite unui domnitor neprecizat, cu data de batere înainte de 1350¹.

¹ Sturdza 1875, p. 49-50.

Ilie Țabrea² le-a atribuit lui Petru I (cca 1375-1391) ca bani mici divizionari. Însă, majoritatea numismaților³ au fost de părere că astfel de monede au fost bătute în timpul domniei lui Alexandru I cel Bun (1399/1400-1432). La rândul său, Octavian Iliescu a presupus că ele ar fi fost emise nu mai devreme de perioada 1409-1431⁴, sau în 1415-1431⁵, ori în timpul domniei unuia dintre urmașii lui Alexandru I, până la Ștefan III cel Mare⁶ (1457-1504). Cu toate acestea, Octavian Iliescu nu a exclus posibilitatea că acest gen de piese reprezintă o emisiune locală de la Cetatea Albă⁷. Ipoteza că monedele de acest tip au fost emise la Cetatea Albă sub Alexandru I în 1415-1431 a fost susținută de Pavel P. Bîrnea și Nikolai D. Russev⁸. În catalogul monedelor moldovenești sunt date piesele de cele trei subtipuri (imagini și desene)⁹, însă fără repartizarea acestora pe subtipuri sau alte precizări legate de perioada lor de emiteri.

Ulterior, Octavian Iliescu a revenit la problema atribuirii și perioadei de emiteri a acestor piese, considerând că ele nu au copiat ci au adoptat cu unele modificări tipul de revers al nominalului ungiuresc de argint inferior, denumit *parvus* și emis de regele Sigismund I în 1387-1427¹⁰. Drept urmare, el a plasat acest tip monetar în timpul domniei lui Alexandru I, după 1426 și până la începutul anului 1428¹¹. Iliescu își schimbă părerea privitor și la scopul de emiteri a pieselor, considerând că Alexandru I le-a bătut pentru vechea cetate bizantină Chilia, situată pe malul drept al brațului Chilia, intrată sub stăpânirea Moldovei în anul 1426. Ipoteza emiterii acestor monede pentru pământurile de la gura Dunării se baza pe elementele (Δ și \square) ce apăreau între brațele crucii¹².

Teoria lui Octavian Iliescu părea destul de credibilă și continuă să fie citată în literatura de specialitate¹³ deși, în opinia noastră, ea nu rezistă unei critici constructive. Printre aspectele mai controversate, care intră în contradicție cu concluziile cercetătorului român, putem enumera **factorii economici**: în a doua jumătate de domnie a lui Alexandru I sunt emiși jumătăți de groși (anepigrafe) cu greutate redusă. Piesele sunt bătute din metal comun argintat cu greutatea medie de doar 0,32 grame, variind între 0,45 și 0,18 g și diametrul mediu de circa 12 mm, cel maxim fiind de 13,8 mm, iar cel mai mic de 9,6 mm¹⁴. Ulterior, acestea sunt înlocuite cu puluri (numite în literatura de specialitate mai veche – jumătăți de groși de cupru) cu greutatea medie de 0,65 grame, fiind cuprinsă între 1,52 și 0,34 g, cu diametrul

² Țabrea 1944, p. 276-277.

³ Fischer 1901, p. 21-22; Petriceicu-Hasdeu 1898, p. 154-155; Moisil 1922, p. 79.

⁴ Iliescu 1957, p. 234-235.

⁵ Iliescu 1970, p. 28.

⁶ Iliescu 1957, p. 234-235.

⁷ Iliescu 1970, p. 28.

⁸ Bîrnea, Russev 1999, p. 201.

⁹ MBR 1977, p. 64-65.

¹⁰ Iliescu 2000, p. 88.

¹¹ Iliescu 2000, p. 91.

¹² Iliescu 2000, p. 89-91.

¹³ Pârvan, Constantinescu 2006-2007, p. 382, 392.

¹⁴ Dergaciova 2012a, p. 67.

mediu de 15,6 mm, variind între 17,9 și 11,6 mm¹⁵. Piesele în discuție de tip „cruce cu brațe egale” au fost emise din argint sau billon cu greutate medie de 0,54 grame, ce oscilează între 0,88 și 0,33 g și diametrul mediu de 14,5 mm, cuprins între 16 și 13,8 mm¹⁶; anumite **elemente heraldice și trăsături stilistice excepționale** ale monedelor emise sub Alexandru I și în perioada de domnie a copiilor lui – Iliș I și Ștefan II: spre exemplu, coroana care este evidențiată la toate cele trei subtipuri ale tipului monetar „cruce cu brațe egale” apare prima dată la monedele lui Alexandru I, bătute doar în ultimii doi ani ai domniei sale¹⁷, la emisiunile lui Iliș I, bătute la 1432-1433¹⁸, la piesele lui Ștefan II, emise în 1433-1435¹⁹. La fel, coroana apare și la emisiunile monetare din domnia comună a celor doi frați – Iliș I și Ștefan II²⁰.

Prin urmare, emiterea monedelor de tip „cruce cu brațe egale” ce poate fi legată, conform ideilor lui Octavian Iliescu, de activitatea monetară a lui Alexandru I intră în contradicție cu sistemul monetar propriu-zis al domnitorului și se leagă cumva de domnia primilor urmași ai lui – Iliș I și Ștefan II. Până nu demult nu am avut niciun reper clar stabilit care putea să ne ajute la redarea acestui tip monetar. Acesta a apărut doar în urma unor investigații întreprinse de cercetătorul ucrainean Andrej V. Krasnojon.

Plăci comemorative

În secolul al XV-lea, când Cetatea Albă se afla sub stăpânirea moldovenească, pe zidurile Cetății au fost montate mai multe plăci comemorative²¹ (Fig. 2). Acestea au rămas pe ziduri până la sfârșitul secolului al XIX-lea, fiind demontate și ulterior pierdute. Recent, datorită investigațiilor lui Andrej V. Krasnojon, în fondurile Muzeului de Etnografie al Regiunii Herson au fost redescoperite patru plăci comemorative, trei dintre care pot fi legate direct de istoria cetății. Publicarea imaginilor calitative ale acestora, dar și comentariile făcute în baza lor²², au trezit un interes major și au dus la discuții noi.

Astfel, un alt cercetător ucrainean, Vladimir P. Kirilko, în studiul său din 2013, a încercat să reconstituie și să comenteze unele elemente de pe placa din 1454 (Fig. 3), instalată pe turnul din partea de nord-est a cetății²³ (turnul nr. 3). El a prezentat imaginea micșorată a plăcii, concentrându-se asupra însemnului heraldic de pe scut, așezat sub inscripția scrisă pe patru rânduri. Acest însemn heraldic fiind parțial distrus, a fost descifrat ca ... „o monogramă compusă din două litere amplasate pe verticală: prima literă fiind „A”, iar deasupra ei, acoperită cu chenarul scutului, în

¹⁵ Dergaciova 2013-2014, p. 155.

¹⁶ Date preluate din teza de doctorat, rămasă inedită. Dergaciova 2012b.

¹⁷ Iliescu 1970, p. 28; MBR 1977, p. 65 (tipul VI).

¹⁸ Iliescu 1970, p. 29; MBR 1977, p. 66 (tipul I).

¹⁹ Iliescu 1970, p. 30; MBR 1977, p. 69-70 (tipul I).

²⁰ Iliescu 1970, p. 30; MBR 1977, p. 68-69.

²¹ Istoricul cercetării al plăcilor vezi la: Șlapac 2000, p. 260-265; Krasnozhan 2012, p. 40-49; Krasnozhan 2013a, p. 81-88; Krasnozhan 2013b, p. 177-212.

²² Krasnozhan 2013a, p. 81-88; Krasnozhan 2013b, p. 177-212; Krasnozhan 2016, p. 70-75; De asemenea, aducem sincere mulțumiri domnului A.V. Krasnojon pentru imaginile calitative ale plăcilor.

²³ Kirilko 2013, p. 213-216.

spate – litera „Λ”... (sic!). Ele sunt primele două litere ale numelui lui Alexandru II/ Alexăndrel, domnul Țării Moldovei la acea vreme. Elementul de pe scutul heraldic, conform ipotezei lui Kirilko, a fost tratat ca un însemn personal, care nu s-a transformat într-un însemn heraldic familial din cauza lipsei unor urmași direcți. Originea monogramei nu poate fi stabilită cu exactitate, însă se poate presupune că ea putea proveni din Crimeea²⁴.

În opinia noastră, tălmăcirea însemnului heraldic de pe placă din 1454, realizată de Vladimir P. Kirilko nu are temei din mai multe puncte de vedere²⁵:

În primul rând, pentru Moldova medievală de secolul al XV-lea, nu este specifică folosirea monogramelor pentru abrevierea numelor de domnitori. Mai mult de atât, monograma se consideră a fi o emblemă, formată prin alăturarea sau împletirea inițialelor numelui și prenumelui unei persoane. Dacă admitem că din numele domnitorului Alexandru II a fost formată o monogramă, în care „litera A” este prima, iar „litera Λ” a doua, atunci nu este clar de ce pe placa comemorativă „Λ” este de o mărime mai mare, iar „A” – de mărime mai mică, indicând astfel importanța lor inversă.

În al doilea rând, Alexandru II (1448-1449, 1452-1454, 1455) a fost fiul legitim al lui Iliăș I (1432-1433, 1435-1436, 1436-1442) și avea tot dreptul să folosească stema statală²⁶. Nu este clar de ce era necesară aplicarea unui însemn heraldic, care nu se regăsește în alte mărturii heraldice sau numismatice cu siguranță atribuite lui Alexandru II.

În al treilea rând, deja din inscripția propriu-zisă, citită „Съвршыся сѣи (м)урь/ (с)о(т)руж(ден)и(е)мъ пана/ Станчьчула въ льто/ 6962 м(ар)та 31”²⁷, rezultă că zidirea acestor construcții a fost întreprinsă și încheiată de pan Stanciul²⁸. Dacă acceptăm că prin cuvintele, gravate pe placa comemorativă, Stanciul a confirmat zidirea turnului, atunci ar fi logic de presupus că el a adevărit cuvintele sale prin „aplicarea” blazonului personal. Pornind de la această ipoteză, vom încerca să adunăm cele mai importante evenimente din viața lui pan Stanciul.

Este util de menționat că placa comemorativă din 1454 este strâns legată de o altă placă, montată pe turnul nr. 26 și datată din 1452. Originalul acesteia nu s-a păstrat, ea fiind cunoscută doar prin două desene-schițe, unul realizat la 1819 de militarul rus dislocați în cetate²⁹ (Fig. 4), altul – în 1848 de pictorul Mihail Vebel pentru colecția de hărți și desene a contelui rus Alexei Uvarov³⁰ (Fig. 5). Inscripția de

²⁴ Kirilko 2013, p. 216.

²⁵ Concluziile preliminare au fost expuse la cea de-a XI-a ediție a lecturilor, dedicate lui P.O. Karășkovski din Odesa și publicate în materialele conferinței: Dergaciova 2016, p. 167-173. Cu toate acestea, ele au fost dezvoltate datorită observațiilor făcute de domnul E. Nicolae (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române), căruia, pe această cale, îi aducem sincere mulțumiri.

²⁶ În perioada respectivă el domnea și nu se afla în exil.

²⁷ Lectura inscripției și discuțiile legate de ea vezi la: Krasnozhon 2013b, p. 206.

²⁸ În acest context susținem interpretarea inscripției, făcută de A.V. Krasnozhon din care rezultă că, construcția a fost zidită și nu înarmată de către pan Stanciul. Vezi discuția la: Krasnozhon 2012, p. 47. Krasnozhon 2013b, p. 206.

²⁹ Voițehovskij 1972, p. 371-374.

³⁰ Uvarov 1851, tab. XXXII.21.

pe desenul din 1819 a fost citită „a luat sfârșit dumnezeiescul zid, vino, o Iisuse Hristoase, în ajutorul ziditorului Stan (Stanciul?). În anul 6960” (1452)³¹. După cum reiese din cele două inscripții numele ziditorului a fost Stan sau, cel mai probabil, Stanciul³², fiind asociat cu o emblemă compusă din două însemne schematizate, plasate într-un scut heraldic.

Cine a fost pan Stanciul?

Despre pan Stanciul, un înalt dregător moldovean, s-a scris destul de mult. Cu toate acestea, unele etape din viața lui mai rămân insuficient precizate sau discutabile³³. Mai mulți dintre cercetătorii români pledează pentru ideea că pan Stanciul a fost acel Stanciul cel Mare, fiul lui Ioan de la Tulova, vornic de Suceava la Curtea lui Alexandru I cel Bun în 1401-1425³⁴. Fiind însurat cu Cneajna, fiica lui Alexandru I³⁵ (1399/1400-1432), Stanciul a ocupat posturi diferite, fiind sftenic, vistiernic (1435), postelnic (1436-1443) și pârcălab al Cetății Albe (1448?, 1453, 1456, 1466-1470).

Carierea lui debutează la 4 ianuarie 1432 imediat după moartea lui Alexandru I. Fiind introdus în Sfatul domnesc de Iliăș I, Stanciul îi rămâne loial pe toată domnia singulară a acestuia. După înlăturarea lui Iliăș I voievod, numele lui Stanciul dispăre din Sfatul domnesc. El este menționat între sftenicii lui Petru II (1447, 1448) la 1448 și continuă să fie prezent în Sfat în timpul primei domnii lui Alexandru II (1448-1449). Numele lui nu apare în Sfat sub Bogdan II (1449-1451) și în timpul primei domnii lui Petru III Aron (1451-1452). El revine în timpul celei de-a doua domnii a lui Alexandru II (1452-1454). În intervalul 1457-1458, Stanciul din nou dispăre din izvoarele scrise, aflându-se împreună cu alți boieri alături de Petru III Aron în Polonia, după ce acesta își pierduse tronul. La întoarcere, Stanciul ca și mulți alți dregători moldoveni fac parte din Sfatul domnesc, fiind atrași de Ștefan III cel Mare. Sub domnia acestuia, pan Stanciul ocupă locuri fruntașe, fiind amintit până la moartea sa în 1479³⁶ „în capul divanului”³⁷, imediat după Ștefan și copiii lui. Acest lucru dovedește legăturile de rudenie care au existat între Ștefan III și pan Stanciul, dar și respectul cu care el a fost tratat. Nicolae Stoicescu a remarcat că „moartea sa a fost înregistrată de cronica Țării, ceea ce dovedește că el a fost un personaj foarte important pentru vremea sa”³⁸.

³¹ Lectura inscripției și discuțiile legate de ea vezi la: Șlapac 2000, p. 260-265; Șlapac 2016, p. 7.

³² Mariana Șlapac a întreprins o încercare de a reconstitui finalul inscripției, literele căreia au fost parțial distruse. Literele păstrate au fost citite ca numele lui pan Stanciul, vezi: Șlapac 2000, p. 265.

³³ Pentru tema respectivă vezi studiile: Minea 1925, p. 243-244; Miclescu-Prăjescu 1937, p. 358-370; Miclescu-Prăjescu 1938, p. 175-188; Tiron, Lefter 2013, p. 59-90; Nedeloiu 2010-2012, p. 173-183 și, eventual, lucrarea: Pârvan 1904, p. 99-111.

³⁴ Discuțiile legate de acest subiect vezi la: Nedeloiu 2011, p. 215-233.

³⁵ Susținem părerea, expusă de I.C. Miclescu-Prăjescu (Miclescu-Prăjescu 1937, p. 369) și C. Giurescu, D. Giurescu (Giurescu, Giurescu 1976, p. 109) că Cneajna a fost fiica lui Alexandru I și nu a nepotului său – Alexandru II (Minea 1925, p. 243-244).

³⁶ Despre toate funcțiile deținute de Stanciul în Sfatul Domnesc vezi: Nedeloiu 2010-2012, p. 176-178; Miclescu-Prăjescu 1937, p. 358-370.

³⁷ Miclescu-Prăjescu 1937, p. 368.

³⁸ Stoicescu 1971, p. 285-286.

Posturile de frunte, ocupate de Stanciul pe parcursul domniei lui Iliș I, susțin ideea că el făcea parte din oameni de încredere ai domnitorului în lupta acestuia contra fratelui său Ștefan II și rămânea loial fiului lui Iliș I după moartea acestuia – Alexandru II.

Originea lui Stanciul, legăturile de rudenie ca și dregătoriile pe care el le-a deținut pe parcursul vieții i-au asigurat un statut social foarte înalt. Un statut ca acesta prevedea un însemn heraldic personal care se putea regăsi, spre exemplu, pe sigiliul lui personal.

Sigiliul lui pan Stanciul

Sigiliul lui pan Stanciul, mai bine zis amprenta acestuia a fost publicată de către cercetătorul ucrainean Oleg Odnorojenco, într-o lucrare dedicată heraldicii moldovenești³⁹. Pe un desen tehnic, realizat de către autor sau de pictor apare o amprentă sigilografică rotundă (diametrul de 18 mm) ce înfățișează două elemente schematizate într-un scut triunghiular întors, înconjurat de două cercuri perlat-lineare, între care se află inscripția +ПЕЧАТЬ ПАНА СТАНЧОВЛІА. Cele două elemente schematizate au fost tratate ca două triunghiuri, unul (mai mic) fiind înscris în altul (mai mare), (Fig. 6).

Din comentariul lui O. Odnorojenco aflăm că sigiliul a fost făcut direct pe ceara unui document, datat din 1436 (fără următoarele precizări despre destinația acestuia). Iar sigiliul propriu zis a aparținut lui pan Stanciul, numit și pan Stanciul Bagaetskij, fiul lui Ioan vornic de la Suceava, panul de la Tulova⁴⁰. Informația respectivă susține ipoteza noastră că Stanciul a deținut o emblemă personală, ce putea fi folosită în activitatea sa.

Cu toate acestea, noi nu suntem de acord cu tratarea însemnului de pe scutul întors ca o emblemă compusă din două triunghiuri. Reproducerea incorectă a sigiliului poate fi pusă pe seama amprentei pe ceară mai puțin clare, jocului umbrelor sau de relief ce în combinație pot duce la redarea eronată a imaginii inițiale⁴¹.

Numărul destul de mic de monede de cele trei subtipurii, ca și existența unui singur tip de avers (fără variante) ne lasă să presupunem că acest tip monetar a fost emis într-o perioadă relativ scurtă. Acceptând ideea că unul dintre subtipurii (II) a fost marcat cu emblema personală a lui pan Stanciul, putem presupune că emisiunile de subtipurii I (cu câte o coroană în cartierul I și II) semnaleză o oarecare împăcare a celor doi frați, iar subtipurii III (cu un însemn schematizat Π în cartierul I) – o emblemă schematizată ce poate fi identificată cu stema Țării de Jos⁴².

³⁹ Odnorozhenko 2008, p. 91.

⁴⁰ Odnorozhenko 2008, p. 89-90.

⁴¹ De asemenea, în lucrarea lui O. Odnorojenco desenul amprentei sigilografice este întors (asta rezultă din inscripția, care începe de la ora 6 și nu de la ora 12) (cf. Odnorozhenko 2008, p. 91). Probabil, copiind amprenta autorul sau pictorul au ținut cont nu de inscripția circulară, ci de poziția scutului. După întoarcerea acestui desen, scutul triunghiular va fi îndreptat cu vârful ascuțit în sus, ceea ce nu poate fi considerată o greșeală și găsește analogii pentru alte sigilii moldovenești din secolul al XV-lea (cf. Șimanschi 1980, p. 156, fig. 22, 26).

⁴² Pentru însemne „geometrice” sau „schematizate” vezi Nicolae 1996, p. 179-198.

O atenție aparte merită însemnul personal a lui Stanciul. Cum reiese din studiile publicate anterior acesta apare de mai multe ori redat eronat, fiind tratat ca un triunghi de modul mai mic înscris în altul de modul mai mare, cum reiese din lucrarea lui O. Odnorojenco (Fig. 6); asociat cu stema triunghiulară, ce reiese din desenul lui Mihail Vebel (Fig. 5) și desenul schematizat, dat de Mariana Șlapac⁴³ sau „o monogramă compusă din două litere amplasate pe verticală: prima literă fiind „A”, iar deasupra ei, acoperită cu chenarul scutului, în spate – litera „Λ” ”, cum a considerat V.P. Kirilko.

În prezent, având la îndemână monedele moldovenești de tip „cruce cu brațe egale” în stare bună de conservare, putem să ne pronunțăm asupra ideii că pe plăci comemorative din 1452 și 1454, ca și pe sigiliul cu numele lui pan Stanciul apare unul și același însemn heraldic, compus din două elemente schematizate, primul în formă de Λ, iar altul – în formă de Δ, ce în aparențe sugerează literele alfabetului grecesc (Fig. 1 și 7).

În stadiul actual al studiului nostru, pe monedele de tip „cruce cu brațe egale” sunt evidențiate aceleași elemente heraldice (coroana, spre exemplu) ca și la emisiunile monetare ce au fost bătute în perioada când Iliș I și Ștefan II domneau singuri la Suceava (în perioada între circa 1432-1433 și 1436, cel mai târziu 1437). Luând în considerație faptul că pan Stanciul a deținut diferite dregătorii la curtea lui Iliș I, putem limita perioada de emiterie a monedelor exclusiv la domnia autocrată a lui Iliș I. Cel mai verosimil devine anul 1435, pentru care este bine cunoscut faptul deținerii funcției de vistiernic de către pan Stanciul la Curtea domnească de la Suceava.

Totodată nu excludem posibilitatea emiterii acestui tip monetar puțin mai târziu, probabil între 30 noiembrie 1436 și 30 iunie 1437⁴⁴, anii când, după împăcarea fraților, Iliș I a mai întreprins o încercare de a înlătura pe Ștefan II de la guvernarea țării. Anume, în această perioadă, cancelaria de la Suceava a emis actele în care Iliș I figurează singur, fără a fi amintit „fratele domniei mele”, adică Ștefan II⁴⁵. Această idee nu intră în contradicție cu prima datare, anume pentru că poziția de vistiernic care nu se prelua atât de ușor și de care depindeau veniturile statului putea fi menținută de către Stanciul în continuare.

Cele mai apropiate analogii tipului „cruce cu brațe egale” găsim la emisiunile monetare de tip „Asprocastron”⁴⁶. Fețele monetare ale acestui tip au fost împărțite după același principiu: pe o față apărea stema statală, iar pe cealaltă – stema „privată” propusă de autoritățile locale ale cetății și/ sau aprobată de conducerea țării. Practic, aceste două tipuri monetare țin de una și aceeași etapă de instabilitate politică și economică în care s-a găsit țara în a doua jumătate a anilor 30 ai secolului al XV-lea, marcând totodată momentul împărțirii Moldovei în Țara de Sus și Țara de Jos.

⁴³ Șlapac 2016, p. 7.

⁴⁴ Această ipoteză a fost expusă la: Dergaciova 2016, p. 167-173.

⁴⁵ Dragnev 2005, p. 77.

⁴⁶ Cea mai recentă discuție despre datarea acestui tip monetar vezi la: Nicolae 2013, p. 115-117, cu bibliografie.

Bibliografie

- Bîrnea, Russev 1999:** P.P. Bîrnea, N.D. Russev, *Monety srednevekovoj Moldavii (Istoriko-numizmaticheskie ocherki)*, Stratum plus, 6, 1999, p. 176-262.
- Dergaciova 2012a:** Lilia Dergaciova, *Monede medievale descoperite la Rezeni. Contribuții la tipologia emisiunilor moldovenești*, SCN, s.n., 2 (14), București, 2011, p. 65-79.
- Dergaciova 2012b:** Lilia Dergaciova, *Moneda moldovenească de la începuturi până la Ștefan al IV-lea*. București, 2012. Teză de doctorat.
- Dergaciova 2013-2014:** Lilia Dergaciova, *New coin hoard findings of moldovan divisional specimens. Contributions to the knowledge of monetary system of Alexander I (1399/1400-1432)*, Oltenia. Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie, 20-21, Craiova, 2013-2014, p. 154-173.
- Dergaciova 2016:** Lilia Dergaciova, *K voprosu ob interpretacii gerba so stroitel'noj plity 1454 goda iz Belgorodskoj kreposti*, Starodavne Prichornomor'ja, 11, Odesa, 2016, p. 167-173.
- Dragnev 2005:** D. Dragnev (ed.), *Galeria voievozilor. Domnii Țării Moldovei. Studii*, Chișinău, 2005.
- Fischer 1901:** E. Fischer, *Beitrag zur Münzkunde des Fürstenthumes Moldau*, JBLM, 9, 1901, p. 1-53.
- Giurescu, Giurescu 1976:** C. Giurescu, D. Giurescu, *Istoria românilor, 2. De la mijlocul secolului al XIV-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea*, București, 1976.
- Iliescu 1957:** O. Iliescu, *Îndreptări și întregiri mărunte cu privire la unele emisiuni monetare feudale ale Țărilor Romîne*, SCN, 1, 1957, p. 217-240.
- Iliescu 1970:** O. Iliescu, *Moneda în România, 491-1864*, București, 1970.
- Iliescu 2000:** O. Iliescu, *Aspecte ale economiei monetare în Moldova sub domnia lui Alexandru cel Bun*, RI, 11, 1-2, 2000, p. 59-95.
- Kirilko 2013:** V. P. Kirilko, *Gerb moldavskogo gospodarja Aleksandreia*, Stratum plus, 6, 2013, p. 213-216.
- Krasnozhon 2012:** A. V. Krasnozhon, *Krepost' Belgorod (Akkerman) na Dnestre: istorija stroitel'stva*, Chișinău, 2012.
- Krasnozhon 2013a:** A. V. Krasnozhon, *O nahodke nekogda uterjannyh stroitel'nyh plit XV v. iz kreposti Belgoroda*, Tyragetia, 7 [22], 2, 2013, p. 81-88.
- Krasnozhon 2013b:** A. V. Krasnozhon, *Jepigraficheskie pamjatniki XV v. iz Belgorodskoj kreposti*, Stratum plus, 6, 2013, p. 177-212.
- Krasnozhon 2016:** A. V. Krasnozhon, *Krepost' Belgorod (Akkerman) v istoricheskikh izobrazhenijah*, Chișinău, 2016.
- MBR 1977:** G. Buzdugan, O. Luchian, C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, București, 1977.
- Miclescu-Prăjescu 1937:** I.C. Miclescu-Prăjescu, *Boieri moldoveni din veacul al XV-lea: Stanciu Pârcălab de Hotin și Stanciu Marele*, RIR, 7, 1937, p. 358-370.
- Miclescu-Prăjescu 1938:** I.C. Miclescu-Prăjescu, *Boieri moldoveni din veacul al XV-lea: Stanciu Pârcălab de Hotin și Stanciu Marele*, RIR, 8, 1938, p. 175-188.

- Minea 1925:** I. Minea, *Letopiseșele moldovenești scrise slavonește*, CI, 1, p. 190-368.
- Moisil 1922:** C. Moisil, *Istoria monetei în România. Expunere sumară. 13. Activitatea monetară a lui Alexandru cel Bun*, CNA, 2, 11-12, 1922, p. 76-80.
- Nedeloiu 2010-2012:** R.-D., Nedeloiu *Noi precizări cu privire la identitatea și familia lui Stanciul, pârçălab de Cetatea Albă (1453, 1456, 1466-1470)*, AȘUI (serie nouă), 56-58, 2010-2012, p. 173-183.
- Nedeloiu 2011:** P. D. Nedeloiu, *Contributions to the history of the family of Oană Headman of Suceava (15th – 17th centuries)*, Istros, 17, 2011, p. 215-233.
- Nicolae 1996:** E. Nicolae, *Descoperiri monetare de la Suceava (I)*, BSNR, 86-87 (1992-1993), 140-141, 1996, p. 179-198.
- Nicolae 2013:** E. Nicolae, *Din nou despre contramărcile atribuite Cetății Albe*, SCN, s.n., 3 (15), 2013, p. 115-117.
- Odnorozhenko 2008:** O. Odnorozhenko, *Rodova geral'dyka Ruso-Vlahii (Moldavs'kogo gospodarstva) kincja XIV-XVI st.*, Harkiv, 2008.
- Pârvan 1904:** V. Pârvan, *Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă: șapte ani din istoria Moldovei 1449-1455*, București, 1904.
- Pârvan, Constantinescu 2006-2007:** K. Pârvan, B. Constantinescu, *Monede moldovenești din colecția Corneliu Secășanu*, CN, 12-13, 2006-2007, p. 375-422.
- Petriceicu-Hasdeu 1898:** B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a Românilor*, III, Editura Minerva, București, 1898 (reedit 1976).
- Șimanschi 1980:** L. Șimanschi, *Cele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387-1421)*, AIIA, 17, 1980, p. 141-158.
- Șlapac 2000:** M.E. Șlapac, *Samaja zagadochnaja nadpis' Belgorod-Dnestrovskoj kreposti*, Stratum plus, 6, 2000, p. 260-265.
- Șlapac 2000:** Șlapac, M., *Cea mai enigmatică stemă din complexul fortificat de la Cetatea Albă*, ziarul Literatura și arta, 2 (3671), 14 ianuarie 2016, p. 7.
- Stoicescu 1971:** N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova în sec. XIV-XVII*, București, 1971.
- Sturdza 1875:** D. Sturdza, *Übersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien (Moldau und Walachei)*, NZ, 4 (1872), 1875, p. 44-129.
- Țabrea 1944:** I. Țabrea, *Influențe externe asupra primelor monete moldovenești*, CNA, 18, 131-132, 1944, p. 263-277.
- Tiron, Lefter 2013:** T.-R. Tiron, L.-V. Lefter, *Boierii lui Ștefan cel Mare. Conexiuni genealogice și moșteniri heraldice*, Analele Putnei, 9, 1, Putna 2013, p. 59-90.
- Uvarov 1851:** A. Uvarov, *Sobranie kart i risunkov k issledovanijam o drevnostjah Jujnoj Rossii i beregov Cernogo Morja*, Sankt-Petersburg, 1851.
- Voitehovskij 1972:** V. A. Voitehovskij, *Stroitel'nye nadpisi na stenah kreposti s Belgorode-Dnestrovskom, Jugo-Vostocnaja Evropa s srednie veka*, Chișinău, 1972, p. 371-374.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Figura 1. Desenul tehnic al monedelor de tip „cruce cu brațe egale”, împărțite în trei subtipuri. Desen L. Dergaciova.

Figure 1. Drawing of Moldovan divisional coins of "cross with bars of equal length" type. Drawing by the author.

Figura 2. Planul general al Cetății Alba cu precizarea locurilor de instalare a plăcilor comemorative și numerotarea turnurilor. Krasnozhon 2013b, p. 179, fig. 1.

Figure 2. Plan of the Cetatea Albă Fortress with places of the plates marked and towers numbered. Krasnozhon 2013b, p. 179, fig. 1.

Figura 3. Placa comemorativă din 1454 de la Cetatea Albă. Foto A. Krasnozhon.

Figure 3. The plaque 1454 from the Fortress of Belgorod. Photo by A. Krasnozhon.

Figura 4. Desenul tehnic realizat în 1819 de militarii ruși dislocați în cetate. Voițehovskij 1972, p. 371-374, fig. 3.

Figure 4. Drawing made by Russian soldiers deployed in the Fortress in 1819. Voițehovskij 1972, p. 371-374, fig. 3.

Figura 5. Desenul tehnic realizat de pictorul Mihail Vebel pentru colecția de hărți și desene a contelui rus Alexei Uvarov. Uvarov 1851, tab. XXXII.21.

Figure 5. Drawing made by Mihail Vebel for the collection of maps and drawings of Russian Count Alexei Uvarov. Uvarov 1851, tab. XXXII.21.

Figura 6. Desenul amprente sigilografice al sigiliului lui pan Stanciul din 1436. Odnorozhenko 2008, p. 91.

Figure 6. Drawing of Pan Stanciul's *sigillum* from 1436. Odnorozhenko 2008, p. 91.

Figura 7. Însemnul schematizat de pe placa comemorativă a lui pan Stanciul din 1454 (a), desenul tehnic (b) și reconstrucția acestuia (c). Desen de Lilia Dergaciova.

Figure 7. The schematic symbol of Pan Stanciul on the commemorative plaque 1454 (a), technical drawing (b) and the reconstruction of it (c). Drawing by the author.

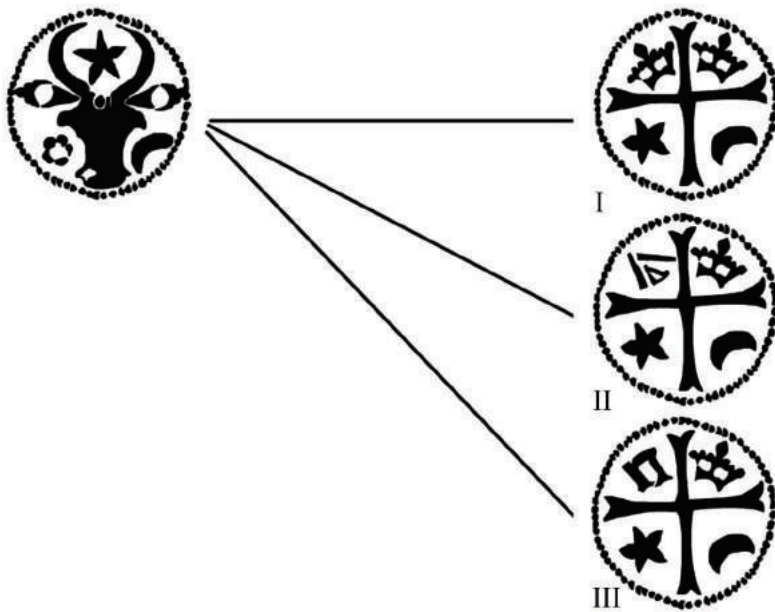


Fig. 1. Desenul tehnic al monedelor de tip „cruce cu brațe egale”, împărțite în trei subtipuri.

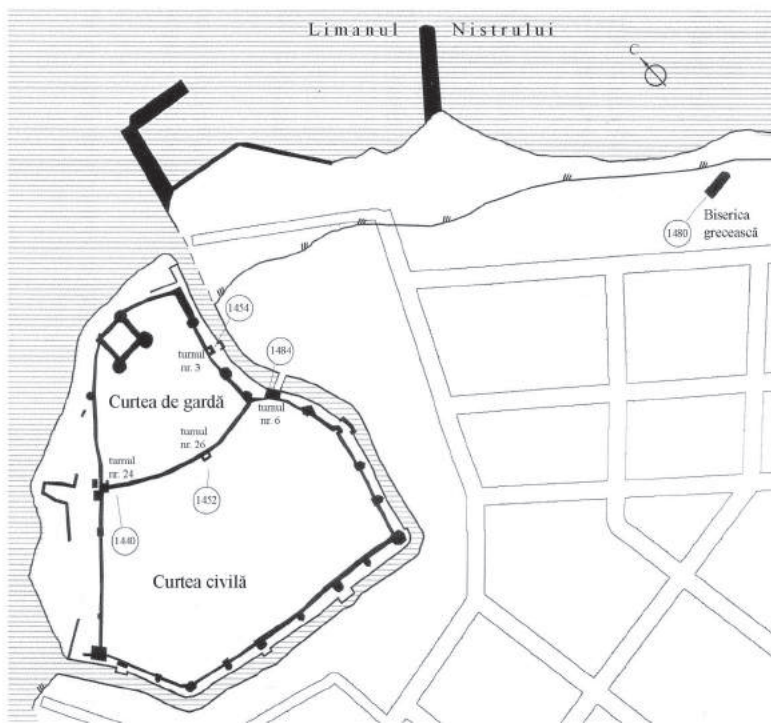


Fig. 2. Planul general al Cetății Alba cu precizarea locurilor de instalare a plăcilor comemorative și numerotarea turnurilor.



Fig. 3. Placa comemorativă din 1454 de la Cetatea Albă.



Fig. 4. Desenul tehnic realizat în 1819 de militarii ruși dislocați în cetate.

Fig. 5. Desenul tehnic realizat de pictorul Mihail Vebel pentru colecția de hărți și desene a contelui rus Alexei Uvarov.

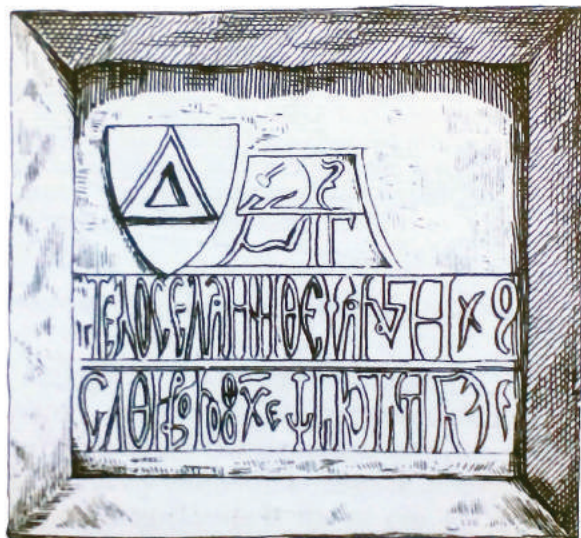


Fig. 6. Desenul amprentei sigilografice al sigiliului lui pan Stanciul din 1436.



Fig. 7. Însemnul schematizat de pe placa comemorativă a lui pan Stanciul din 1454 (a), desenul tehnic (b) și reconstrucția acestuia (c).

CIRCULATION OF THE WALLACHIAN COINS FROM THE SECOND HALF OF 14TH CENTURY IN NORTHEASTERN BULGARIA

Nevyan Mitev*

Keywords: *coins, Wallachia, 14th century, Northeastern Bulgaria, coin Hoards.*

Cuvinte cheie: *monede, Țara Românească, secolul al XIV-lea, nord-estul Bulgariei, tezaure monetare.*

Rezumat: *Scopul acestui articol este de a localiza și analiza monede ale Țării Românești (descoperiri izolate sau tezaure) din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, descoperite în nord-estul Bulgariei. Creșterea semnificativă a numărului acestora în ultimii ani a dat naștere unor serii de întrebări și ne permite o ajustare a opiniilor exprimate. Principalele concluzii care pot fi trase: 1. Monedele Țării Românești din a doua jumătate a secolului al XIV-lea sunt răspândite pe tot cuprinsul nord-estului Bulgariei, ceea ce indică în mod clar intrarea lor în circulație în aceste ținuturi. Cele mai comune sunt emisiunile lui Mircea cel Bătrân, bătute în principal în prima perioadă a domniei, 1386-1396. Descoperirea monedelor acestui domnitor poate fi văzută ca o consecință a ofensivelor sale militare în aceste zone; 2. Monedele Țării Românești se regăsesc atât în descoperiri izolate cât și în tezaure. Acest fapt ne arată nu doar faptul că acestea circulau pe piața locală dar și că erau parte a comerțului dintre cele două state și că acestea erau printre piesele preferate pentru tezurizare; 3. Cele mai multe emisiuni (descoperiri izolate sau tezaure) au fost găsite în fortăreața Kastrici. Acest fapt ne conduce spre concluzia că de fapt Kastrici și nu Varna era principalul port implicat în comerțul cu Țara Românească în această perioadă; 4. Descoperirea unei cantități de monedă pe atât de mari precum cea din Kastrici și în Kaliakra poate contrazice faptul că Ruse era principala zonă geografică în care au circulat emisiunile muntene din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Numărul pieselor descoperite în cele două fortărețe este mai mare decât în întreaga regiune Ruse. Acest fapt indică în mod clar că tocmai aceste porturi (și în general coasta de nord a Mării Negre) sunt principalele puncte de distribuire a acestor monede.*

Abstract: *The purpose of this study is to find and analyze all Wallachian coins (single and collective Hoards) from the second half of 14th century found in Northeastern Bulgaria. Their significant increase in recent years led to a series of questions and allows to make some adjustments on the expressed opinions. Here the following conclusions that can be drawn: 1. The Wallachian coins from the second half of 14th century are spread throughout northeastern Bulgaria, which clearly indicates that they enter into coin circulation in these lands. The most common are*

* "Vladislav Varnenchik" Museum, Varna.

emissions of Mircea I, mostly minted in his first ruling period 1386-1396. Part of the finds of this Romanian ruler can be viewed as a consequence of its military offensive in these places; 2. The Wallachian coins are found both as single individuals and in collective hoards. This shows that not only they were circulating in Bulgarian markets but participated in the trade between the two countries and that these specimens were among the preferred for treasury; 3. The largest emissions (individual and collective Hoards) were found in the fortress Kastrici. A fact which leads to the conclusion that exactly Kastrici and not Varna was the port, in which was carried out the main commercial activity with the Wallachian voivodship during this period; 4. Finding of such a large amount of coins as in Kastrici and in Kaliakra can disprove that Rousse is the main geographical area where they are circulated Wallachian emissions from the second half of 14th century. The amount of specimens found in the two fortresses is more than in the whole region of Rousse. This fact clearly indicates that precisely these ports (and in general the northern Black Sea coast) are the main places where these coins were distributed.

The Bulgarian-Wallachian political and trade relationships in the Middle Ages are clearly shown by the coin finds, found in the two countries of that period. The purpose of this study is to find and analyze all Wallachian coins (single and collective Hoards) from the second half of 14th century found in Northeastern Bulgaria.

The time when the areas of Dobroudja are established in a separate domain as despotat is controversial. We know that in the second half of the 60's of 14th century the Bulgarian Tsar Ivan Alexander (1331-1371) yielded northeastern Bulgarian lands to despot Dobrotitsa, who created the Despotate of Dobroudja¹ – with successive capitals Karvuna, Kaliakra and Varna². In 2009 Georgi Atanasov published his monograph *The Despotic domain of Dobroudja*, where the author seeks out all Wallachian coins that circulated in this geographical area in the second half of XIV. Here we give the information about single finds, brought to us by Georgi Atanasov, and we add to it the information about discovered specimens of recent years. G. Atanasov notes that the Wallachian emissions are not very much, but are found in almost all centers of the Despotate. These coins are rare until the taking a Wallachian throne by Mircea I. The author stated that in such border with Wallachia economic center as Drastar are found only two coins of Vladislav I (Vlaicu) (1364-1377) - emissions that are quite common in the north of the Danube. Individual specimens of this ruler are known from Balchik³, Varna⁴, Păcuilui lui Soare –⁵ and Vetren⁶. Even more rare are the coins of Radu I (1377-1383) - Kaliakra - 1 and Păcuilui lui Soare – 2.⁷ Georgi Atanasov has not indicated that 2 specimens of Vlad I Usurper (1394-1397)

¹ Atanasov 2009, p. 103-105.

² Atanasov 2009, p. 231.

³ Yordanov 1990, p. 55; Dimitrov 1992, p. 178.

⁴ Atanasov 2009, p. 300.

⁵ Iliescu 1977, p. 155.

⁶ Yordanov, Atanasov 1990, p. 68.

⁷ Iliescu 1977, p. 155.

are known from Kaliakra.⁸ Significant growth marked the coins of Mircea I (1386-1418), found in almost all major centers of the Despotate – Kaliakra-21⁹, Drastar-15¹⁰, Păcuilul lui Soare – 4¹¹, Varna – 1¹², Kastrici – 3¹³, Karaach Tekke, Varna – 2¹⁴, Ovech – 1¹⁵, Balchik – 1¹⁶. From the adduced evidence of Georgi Atanasov became clear that the Wallachian coins appeared in a mass with Mircea I and are spread in almost all Despotate of Dobroudja.

By 2005 in the Archaeological Museum in Varna are kept ten dinars and ducats of the Wallachian rulers Vladislav I and Mircea I, originating in Varna and Varna district. Most of them have been found in the archaeological excavations of the medieval layers over the Roman Thermal Baths and the excavation of the medieval settlement of 13-14th century over the monastery of 9-11th century in the locality Teke Karaach.¹⁷ In recent years, the fortress Kastrici, residence “Evksinograd” near the city of Varna is intensively explored by the team of V. Pletnyov. Every year the amount of the coins finds significantly increased, including the Wallachian emissions. In the archaeological season in 2013 were discovered a large number of coins of the Wallachian voivodship from the end of the 14th century, mainly in several treasures, but also a considerable amount of individual specimens - a total of 156. These are emissions of Vlad I Usurper and mostly of Mircea I¹⁸. In 2014 are found ducats and denars of the voivodes Vladislav I and Mircea I of Wallachia (1386-1395) again.¹⁹ In regular archaeological excavations of the fortress Cherven have been found specimens of Radu I and Vladislav I.²⁰ Quite recently a coin of Mircea I have been published with general localization the region of Dobrich²¹. Wallachian coins from the end of the 14 - the beginning of 15th century were found in the fortress of Petrich.²² Recently several specimens from Kaliakra have been documented - 2 bani and 2 ducats of Mircea I and 1 ducat of Radu I.²³

The sporadic occurrence of specimens of the first Wallachian rulers Vlaicu I, Radu I and Vlad I in the Despotate of Dobroudja indicate that these emissions were part of the coin circulation in these lands. The significant increase of the number of specimens of Mircea I indicates an active policy of the ruler in the direction Drastari-Karvuna-Kaliakra, which has an impact on the coin circulation. G. Atanasov stated

⁸ Parushev 1990, p. 145.

⁹ Parushev 1990, p. 144-145; Atanasov 2009, p. 300.

¹⁰ Atanasov 2009, p. 300.

¹¹ Iliescu 1977, p. 155.

¹² Atanasov 2009, p. 300.

¹³ Atanasov 2009, p. 300.

¹⁴ Atanasov 2009, p. 300.

¹⁵ Atanasov 2009, p. 300.

¹⁶ Yordanov 1990, p. 55.

¹⁷ Lazarenko 2005, p. 226.

¹⁸ Pletnyov *et alii* 2014, p. 541.

¹⁹ Pletnyov *et alii* 2015a, p. 681.

²⁰ Yordanov 1998, p. 90, n. 20.

²¹ Parushev 2015, p. 144.

²² Pletnyov *et alii* 2015, p. 678.

²³ Petrunova 2014, p. 507-508.

that the large number of coins from his first coinage (1386-1396) is a new confirmation of his good relationships with Tsar Ivan Shishman²⁴. But the localization of emissions in the land of the Despotate of Dobroudja should speak for the fact that the Wallachian voivode has not only maintained a good relationships with the king of Târnovo, but with the rulers of the Dobroudja.

The coins of the Wallachian rulers were circulating in the lands of the empire of Târnovo. An evidence for this is that the emissions that are found in two of the largest fortresses at that time - Târnovo and Shumen. In Târnovo are found 16 silver coins of Wallachian voivodes - 10 of Vladislav I, one of Radu I and 5 of Mircea I. The coins of Vladislav I are emissions from two types of silver denars²⁵ and one type silver bani²⁶. The only coin of Radu I is from the type with multiray star on the averse²⁷. The emissions of Mircea are also from two types.²⁸ From the medieval Shumen are known total of 5 specimens. Two dinars of Vladislav I of the same types as the emissions in Târnovo and 3 ducats Mircea I. Zh. Zhekova believes that the coins of Mircea from the Fortress of Shumen should contact with the military campaigns of the Wallachian ruler in Bulgarian lands in 1390 and 1394²⁹.

The finding that can be made based on the comparison between the fortresses in empire of Târnovo and despotate of Dobroudja is that the Wallachian emissions from the end of 14- the beginning of 15th century enter in the trade in the northeastern Bulgarian lands within the borders of two Bulgarias. Initially only sporadically, but later when Mircea is ruler, the Wallachian coins become a mass phenomenon. Part of the emissions of this ruler can be connected with his offensives in the south from the Danube.

Collective Coin Hoards

Until 1992 L. Lazarov notes only two Hoards from Northeastern Bulgaria, in which there are coins of the Wallachian rulers. The first hoard comes from Ruse and contains the following coins: Ivan Alexander and Michael Asen (1337-71 / 80), Ivan Sratsimir (1360-1396), Orhan I (1324-1362), Murad I (1362-1389), Bayezid I (1389-1402), Francesco Dandolo (1329-1339) and Mircea I (2 pieces). Initially the hoard was dated to the middle of the 15th century, because of reported emissions of Murad II.³⁰ Later the treasure was redated by L. Lazarov, who reidentifies the emissions of the Ottoman ruler and finds that it actually are specimens of Murad I. So as the latest emissions in the hoard are appeared the coins of Bayezid I and Mircea I (two coins of this ruler were minted in the period 1386-1396).³¹ Another treasure from the village of Cherven, Ruse also contains emissions of the Wallachian voevoda.³² However, in this

²⁴ Atanasov 2009, p. 299-200.

²⁵ Lucian *et alii* 1977, p. 10, №15 и №18; Dochev 1994, p. 170.

²⁶ Lucian *et alii* 1977, p. 10, №15 и №18; Dochev 1994, p. 170.

²⁷ Lucian *et alii* 1977, p. 10, №78; Dochev 1994, p. 171.

²⁸ Lucian *et alii* 1977, p. 10, №178; Dochev 1994, p. 171.

²⁹ Zhekova 2006, p. 48.

³⁰ Gerasimov 1957, p. 325; Dimova 1962, p. 71-87.

³¹ Lazarov 1992, p. 34.

³² Yurukova 1978, p. 77.

hoard the type of the coins of Mircea is not known. L. Lazarov connects the evasion of the two treasures with the capture of the Bulgarian lands from the Ottomans in the period 1393-1396.³³ The same author says that until 1992 is known only a single hoard with coins of Mircea I, which contained 70 “polugrosha” of one type. The treasure was discovered in the village of Vardun, Targovishte.³⁴ As noted by the author unfortunately the hoard has not been saved and therefore the question of the type of the coins and timing of the concealment remains open.

From Kaliakra originates another coin hoard with a total of 58 Wallachian coins - 45 of Mircea and 13 of Vlad I. It was discovered in burned medieval village. The coins marked some kind of attack. V. Parushev can not give a definite answer whether the treasure was concealed due to the first conquer of Kaliakra by the Turks or another attack.³⁵

On 2 km. east of the fortress of Cherven is found a hoard with 1827 silver coins of Ivan Alexander with Michael Asen, Ivan Shishman and a Wallachian coin.³⁶

A coin hoard of 10 silver Wallachian coins of Vladislav I (1364-1377) is found in a gap of the stone construction of cell №2 of the north wing of the monastery “Great Lavra” “St. 40 Martyrs” in Veliko Tărnovo. The coins are well preserved. The hoard consists of 7 silver denars and 3 silver bani.³⁷

In the summer of 2003 during excavations in the “the Greek quarter” of the city of Varna was discovered a hoard of 26 silver coins from the 14th century. They were found in and around the lower jaw to the skull, discovered at one meter depth below modern pitch. From this hoard the Archaeological Museum in Varna has received these coins: 6 soldini of the Venetian doges Francesco Dandolo (1329-1339) and Bartolomeo Gradenigo (1339-1342), two groshes of the Serbian King Stefan Dushan (1331-1355), one dinar of the Wallachian ruler Vladislav I (1364-1377) and three groshes of the Bulgarian Tsars Ivan Alexander (1331-1371) and Ivan Sratsimir (1356-1396). Besides them, there were still fragments of 4 soldini, a damaged dinar of Vladislav I, a broken grosh of Ivan Sratsimir and eight heavily corroded, broken groshes of King Stefan Dushan.³⁸

In 2008, during excavations of the southern wall of Drastar was found a little treasure of 4 burnt coins of Mircea I.³⁹

In recent years there were found several Hoards from the fortress “Kastrici” which consist solely of Wallachian coins. In 2011 is found a treasure of silver ducats of Mircea I (23 pcs.)⁴⁰. In 2012 it was discovered a treasure of silver ducats of the same ruler⁴¹. During the archaeological season in 2013 in the fortress Kastrici are revealed a large number of coins of the Wallachian voivodship from the the end of the

³³ Lazarov 1992, p. 34.

³⁴ Gerasimov 1939, p. 454.

³⁵ Parushev 1990, p. 145.

³⁶ Yordanov 1998, p. 90, n. 20.

³⁷ Dochev 1991, p. 44-46; Dochev 2004, p. 144-198.

³⁸ Lazarenko 2005, p. 215-238.

³⁹ Atanasov 2009, p. 311, n. 13

⁴⁰ Pletnyov *et alii* 2012, p. 459.

⁴¹ Pletnyov *et alii* 2013, p. 420.

14th century, mainly in several treasures: 1. 21 groshes of Mircea I; 2. 130 billion coins of Vlad I Usurper and Mircea I, minted from 1395 to 1396; 3. 6 silver ducats of Mircea I.⁴²

Different suggestions have been expressed regarding the entry of the Wallachian emissions in Bulgarian lands. As noted above G. Atanasov stated that the significant increase of the number of specimens of Mircea I indicates an active policy of the ruler in the direction Drastar-Karvuna-Kaliakra, which has an impact on the coin circulation. The author stated that the large number of coins from his first coinage (1386-1396) is a new confirmation of his good relationships with tsar Ivan Shishman.⁴³ Based on the lack of published Hoards of coins of Mircea I, L. Lazarov explained that it is difficult to attempt to spread their entry into coin circulation in Bulgarian lands. The author writes that most likely the influx of the coins from the first phase of the reign of the ruler, which coincides with the fall of Bulgaria under Ottoman rule, was bigger. The researcher notes that the later emissions of the Wallachian leader of the second stage of his rule have been found in Veliko Tărnovo and Shumen, which means that there was a receipt of such emissions after 1396, in the beginning of the 15th century.⁴⁴ According to G. Dzanev *“Rousse is the main area of distribution in the lands south of the Danube of the silver coins of the Wallachian rulers from the second half of the XIV century - Vladislav I, Radu I and Mircea I.”* The author points this out as a cause the primary role, which was played on the road crossing the Ruse-Giurgiu in political and economic relations between the Empire of Tărnovo and Wallachia.⁴⁵ A similar opinion expressed S. Yordanov *“Too evidential is the significant presence in Rousse of the early Wallachian coins from the second half of 14th c., as well as coins of Ivan Sratsimir (1360-1396), which reveal the increased role of the river as transport artery and priority development of local commercial contacts with Wallachian principality.”*⁴⁶ Based on its knowledge of single and collective hoards of Wallachian coins I. Lazarenko suggests that the main groups emissions – of Vladislav I and Mircea I enter at different times and different ways in Bulgarian lands. The author concludes that the silver emissions of Vladislav I are brought from a limited number of people who had contact with Wallachia. The emissions of Mircea have been received in large quantities with the Wallachian army that occupied the Despotate of Dobroudja or the major urban centers. Therefore, according to the author, the ducats of Mircea minted during his first rule, received the status of a local coin. The researcher believes that the discovered coins of Vladislav I in Varna could serve as an indication of economic contacts between the voivodship and the Black Sea coast. I. Lazarenko suggests that from Varna, as the largest and closest port to Wallachia, has pursued import and export from or for the voivodship.⁴⁷

⁴² Pletnyov *et alii* 2014, p. 541.

⁴³ Atanasov 2009, p. 299-300.

⁴⁴ Lazarov 1992, p. 34-35.

⁴⁵ Dzanev 1998, p. 19.

⁴⁶ Yordanov 1998, p. 89-90.

⁴⁷ Lazarenko 2005, p. 226.

The review shows that Wallachian coins from the second half of XIV century have their role and place in the coin circulation in Bulgarian lands during this period. Their significant increase in recent years led to a series of questions and allows to make some adjustments on the expressed opinions. Here the following conclusions that can be drawn:

1. The Wallachian coins from the second half of 14th century are spread throughout Northeastern Bulgaria, which clearly indicates that they enter into coin circulation in these lands. The most common are emissions of Mircea I, mostly minted in his first ruling period 1386-1396. Part of the finds of this Romanian ruler can be viewed as a consequence of its military offensive in these places.

2. The Wallachian coins are found both as single individuals and in collective hoards. This shows that not only they were circulating in Bulgarian markets but participated in the trade between the two countries and that these specimens were among the preferred for treasury.

3. The largest emissions (individual and collective Hoards) were found in the fortress Kastrici. A fact which leads to the conclusion that exactly Kastrici and not Varna was the port, in which was carried out the main commercial activity with the Wallachian voivodship during this period.

4. Finding of such a large amount of coins as in Kastrici and in Kaliakra can disprove that Rousse is the main geographical area where they are circulated Wallachian emissions from the second half of 14th century. The amount of specimens found in the two fortresses is more than in the whole region of Rousse. This fact clearly indicates that precisely these ports (and in general the northern Black Sea coast) are the main places where these coins were distributed.

For sure the Wallachian coins from the second half of 14th century have their place and role in the coin circulation in the northeastern Bulgarian lands during this period. Future archaeological research in this geographical area and the publication of new numismatic material will confirm or disprove the author's expressed views.

Bibliography

Atanasov 2009: Georgi Atanasov, *Dobrudzhanskoto despotstvo*, Veliko Tarnovo, 2009.

Dimitrov 1992: M. Dimitrov. *Monetite ot Dionisopolis-Karvuna: izvor za administrativnata, politicheskata i stopanskata istoria na severozapadnoto Chernomorie ot IV v. pr. Hr. Do sredata na XV vek*, Dobrudzha, 12, 1995, p. 173-179.

Dimova 1962: V. Dimova. *Nahodka ot srednovkovni moneti kray gr. Ruse*, IAI, XXV, 1962, p. 71-87.

Dochev 1991: K. Dochev. *Kolektivna nahodka s vlashki srebarni moneti (XIV v.) ot manastira „Velikata lavra“*, V. Tarnovo, Numizmatika, 1991, 1-2, p. 44-46.

Dochev 1994: Konstantin Dochev. *Moneti i parichno obrashtenie v Tarnovo XII-XIV v.*, Veliko Tarnovo, 1992.

- Dochev 2004:** K. Dochev. *Monetite ot manastira „Velikata lavra“ „Sv. 40 mächenitsi“ vav Veliko Tarnovo*, Srednovekovno Tarnovo, 2004, p. 144-198.
- Dzanev 1998:** G. Dzanev. *Monetnoto obrashtenie v Rusenskia region prez antichnostta i srednovekovieto*, Moneti ot Rusenskia kray, 1998, p. 11-27.
- Gerasimov 1939:** T. Gerasimov, *Kolektivni nahodki na moneti prez 1937 i 1938 g.*, IBAI XII, 1939, p. 450-456.
- Gerasimov 1957:** T. Gerasimov, *Kolektivni nahodki na moneti prez 1955 g.*, IAI XXI, 1957, p. 325-326.
- Iliescu 1977:** O. Iliescu. *Monede medievale și moderne descoperite la Păcuiul lui Soare in anii 1956-1974*, Păcuiul lui Soare, II. București, 1977.
- Lazarenko 2005:** I. Lazarenko. *Nahodka ot srednovekovni srebarni moneti ot Varna*, Balgarskite zemi prez srednovekovieto (VII-HVIII v.). Mezhdunarodna konferentsia v chest na 70-godishninata na prof. Aleksandar Kuzev (= Acta musei varnaensis, III – 1), Varna, 2002, p. 215-238.
- Lazarov 1992:** L. Lazarov. *Pogled varhu monetnata tsirkultatsia v dneshnite balgarski zemi prez XV vek (spored dannite ot kolektivnite nahodki)*, NS, 1-2, 1992, p. 33-52.
- Lucian et alii 1977:** O. Luchian, G. Buzdugan, C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*. București, 1977.
- Parushev 1990:** V. Parushev. *Srednovekovni moneti ot Kaliakra*, INMV, 26, 1990, p. 141-146.
- Parushev 2015:** V. Parushev. *Novonamereni srednovekovni moneti ot Yuzhna Dobrudzha (VII-XV v.)*, Dobrudzha, 30, p. 107-148.
- Petrunova 2014:** B. Petrunova, *Tsarkvata „Sv. Bogoroditsa“ v krepostta Kaliakra*, Srednovekovniyat chovek i negoviyat svyat. Sbornik v chest na 70-ta godishnina na prof. d.i.n. Kazimir Popkonstantinov, 2014, p. 501-517.
- Pletnyov et alii 2012:** V. Pletnyov, I. Lazarenko, P. Peev, *Srednovekovnata krepost „Kastritsi“*, AOR prez 2011, Sofia 2012, p. 457-459.
- Pletnyov et alii 2013:** V. Pletnyov, P. Peev, I. Lazarenko, *Arheologicheski razkopki na krepostta „Kastritsi“, „Evksinograd“ – Varna*, AOR prez 2012, Sofia 2013, p. 419-421.
- Pletnyov et alii 2014:** V. Pletnyov, Maria Manolova, I. Lazarenko, P. Peev, *Arheologicheski razkopki na krepostta „Kastritsi“, rezidentsia „Evksinograd“ – Varna*, AOR prez 2013, Sofia 2014, p. 539-541.
- Pletnyov et alii 2015:** V. Pletnyov, Maria Manolova-Voykova, I. Lazarenko, *Arheologicheskoprouchvane na srednovekovna krepost Petrich kale, Obshtina Avren, Oblast Varna*, AOR prez 2014, Sofia 2015, p. 675-678.
- Pletnyov et alii 2015a:** V. Pletnyov, Maria Manolova-Voykova, I. Lazarenko, *Arheologicheskoprouchvane na krepostta Kastritsi, Evksinograd*, AOR prez 2014, Sofia 2015, p. 678-681.
- Yordanov 1990:** I. Yordanov, *Numizmatichnata kolektsia na Arheologicheskia muzey Balchik – istoricheski izvor za istoriyata na grada i okolnostite mu*, Balchik – drevnost i savremie, 1990, p. 49-55.
- Yordanov 1998:** S. Yordanov. *Srednovekovni moneti v rusensko*, Moneti ot Rusenskia kray, Ruse, 1998, p. 88-90.

Yordanov, Atanasov 1990: Georgi Atanasov, Ivan Yordanov. *Srednovekovniyat Vetren na Dunav*. Shumen, 1994.

Yurukova 1978: Y. Yurukova, *Monetnite nahodki, otkriti v Bulgaria prez 1973 i 1974 g.*, *Arheologia XX*, 1978, 2, p. 77.

Zhekova 2006: Zhenya Zhekova. *Moneti i monetno obrashtenie v srednovekovnia Shumen*. Sofia, 2006.

List of illustrations / Lista ilustrațiilor

Figure 1. Single coin finds of Wallachian coins from the second half of the 14th century in Northeastern Bulgaria.

Figura 1. Descoperiri izolate de monede ale Țării Românești din a doua jumătate a secolului al XIV-lea din nord-estul Bulgariei.

Figure 2. Coin hoards containing Wallachian coins from the second half of the 14th century in Northeastern Bulgaria.

Figura 2. Tezaurе conținând monede ale Țării Românești din a doua jumătate a secolului al XIV-lea din nord-estul Bulgariei.

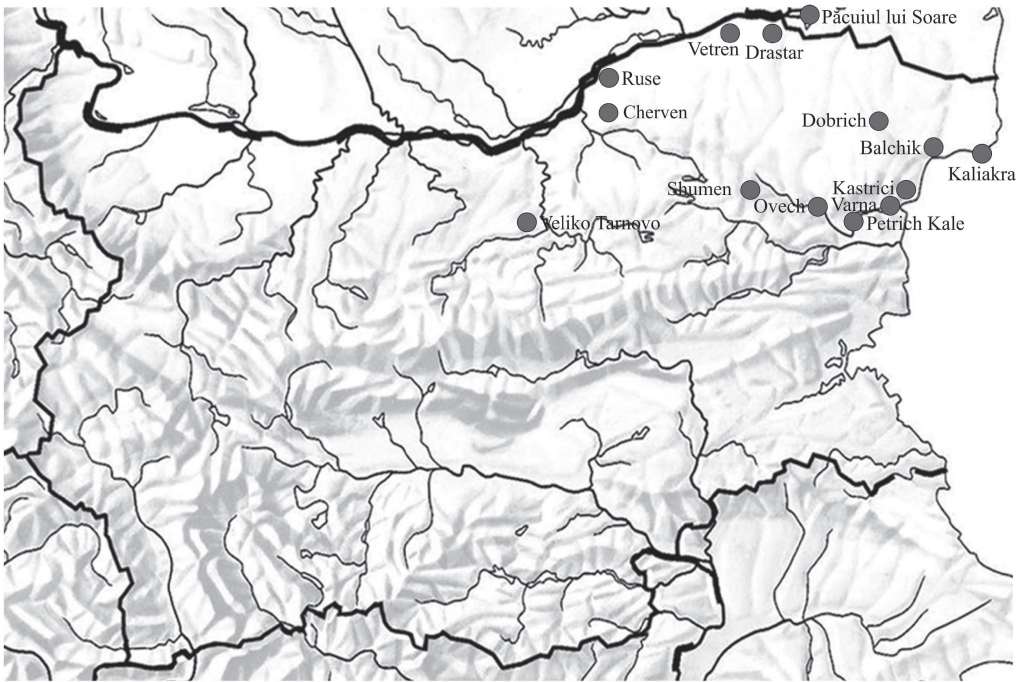


Fig. 1. Single coin finds of the Wallachian coins from the second half of the 14th century in Northeastern Bulgaria.



Fig. 2. Coin hoards of the Wallachian coins from the second half of the 14th century in Northeastern Bulgaria.

**NOI INFORMAȚII DESPRE DUCAȚII CU EFIGIE
BĂTUȚI DE MIRCEA CEL BĂTRÂN
PE BAZA ANALIZELOR DE FLUORESCENȚĂ DE RAZE X**

Alina Pîrvulescu*

Keywords: *Wallachia, Mircea the Elder, ducats, Severeanu Collection, fluorescence analysis.*

Cuvinte cheie: *Țara Românească, Mircea cel Bătrân, ducați, colecția Severeanu, analize de fluorescență.*

Abstract: *The author presents a lot of 16 Wallachian coins issued during the reign of Mircea the Elder (1386-1418) and kept within the “Maria and Dr. George Severeanu” collection. One of these pieces is part of the great coin hoard discovered on Bădila hill, Niculișel commune, Tulcea County. The information on the numismatic material is completed by the results of X-Ray fluorescence analysis conducted in the laboratories of the Bucharest Municipality Museum which led to determining the percentages of the main metals used in making the coins issued under Mircea the Elder during the second part of his reign. A brief overview of similar investigations is made followed by the presentation of the studied monetary types and subtypes. The numismatic material’s catalog and illustrations complete the article’s structure.*

Rezumat: *Autoarea prezintă un lot format din 16 monede ale Țării Românești, bătute în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), din cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu”. Unul dintre aceste exemplare face parte din marele tezaur monetar descoperit pe dealul Bădila, com. Niculișel, jud. Tulcea. Informațiile asupra materialului numismatic sunt completate de rezultatele analizelor prin fluorescență cu raze X, realizate în laboratoarele Muzeului Municipiului București, care au dus la determinarea procentajului principalelor metale folosite în producerea monedelor bătute de Mircea cel Bătrân în a doua parte a domniei sale. Se face o scurtă trecere în revistă a contribuțiilor din literatura de specialitate care au avut ca principal interes același tip de investigații, după care se trece la prezentarea tipurilor și subtipurilor monetare studiate. Catalogul materialului numismatic și ilustrația completează structura articolului de față.*

În urma dotării Laboratorului de Investigații Chimice din cadrul Muzeului Municipiului București, cu un spectometru care ne-a permis realizarea analizelor prin fluorescență cu raze X, am putut determina procentajul principalelor metale folosite în producerea monedelor bătute de Mircea cel Bătrân (1386-1418). Așa cum se știe, pentru determinarea compoziției monedelor, una dintre cele mai indicate tehnici o

* Muzeul Municipiului București.

reprezintă spectrometria de fluorescență de raze X, prin care pot fi identificate elementele chimice din compoziția monedelor¹.

Cercetărilor privind monedele medievale românești emise între anii 1386-1418, li s-au dedicat mii de pagini, începând încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de când reținem primele încercări de a recompune sistemele monetare ale Moldovei și Țării Românești².

Vom face referire aici pe scurt asupra cercetărilor dedicate monetăriei Țării Românești în vremea lui Mircea cel Bătrân, unde au fost folosite metode care au legătură cu subiectul nostru. Astfel, un grup de cercetători de la Facultatea de Fizică a Universității din București, Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară și Muzeul Național de Istorie a României, publică în anul 1982 un studiu interdisciplinar privind determinarea compoziției prin metode nucleare a unor monede medievale românești, între care și câteva exemplare de la Mircea cel Bătrân³.

Cercetătoarea Constanța Știrbu are mai multe contribuții privind emisiunile monetare ale Țării Românești, ocupându-se într-un important studiu al său de efiigiile de pe aceste emisiuni, atât în cazul domnitorului Radu I dar și în cazul lui Mircea cel Bătrân⁴. Constanța Știrbu împreună cu Paraschiva Stancu dedică o serie de studii și comunicări monetăriei muntene medievale, deosebit de valoroase. În ceea ce privește compoziția metalică a monedelor emise în perioada 1365-1418, autoarele aduc noutăți importante pe baza unui studiu interdisciplinar⁵. Astfel, lucrarea stabilește o schemă a evoluției concentrației de argint, pornind de la primele emisiuni ale lui Vladislav I până la cele aparținând lui Mircea cel Bătrân.

Katiușa Pârvan pune în circuitul științific două exemplare emise de domnitorul muntean descoperite la Mănăstirea Cocoș, jud. Tulcea, unde metoda clasică de cercetare este completată de analize asupra proporțiilor de metale din compoziția monedelor⁶.

Bogdan Constantinescu, Viorel Cojocaru și Roxana Bugoi editează în revista *Cercetări Numismatice*, un studiu interdisciplinar deosebit de complex unde analizează monede aparținând mai multor perioade istorice, printre care și emisiuni de la Mircea cel Bătrân, în vederea identificării compoziției aliajului din care erau confecționate monedele, folosind metode nucleare⁷.

În cadrul prezentului studiu ne-am concentrat pe cei 16 ducați cu efigie din colecția „Maria și dr. George Severeanu” considerați în literatura de specialitate, a fi emiși de Mircea cel Bătrân în a doua parte a domniei. Am putut contura astfel câteva observații primare în urma comparării rezultatelor analizelor cu tipologia rezultată după organizarea materialului numismatic.

¹ Mulțumim pe această cale doamnei Ingrid Poll, chimist în cadrul Muzeului Municipiului București, care a avut amabilitatea să analizeze monedele și să ne furnizeze rezultatele.

² Sturdza 1872, p. 44-129.

³ Beșliu *et alii* 1982, p. 41-93.

⁴ Știrbu 1981, p. 75-87.

⁵ Știrbu, Stancu 1982, p. 57-93.

⁶ Pârvan 2003-2005, p. 215-223.

⁷ Constantinescu *et alii* 2003-2005, p. 389-404.

Ducați cu efigie și bustul lui Iisus Hristos

Ducații cu efigie și bustul lui Iisus Hristos⁸ emiși de Mircea cel Bătrân sunt definiți de prezența pe avers a domnitorului reprezentat în picioare, din față, ținând în mâna dreaptă o spadă lată și în stânga globul crucifer. Pe revers se află bustul lui Iisus Hristos Pantocrator cu nimb cruciat. Mâna dreaptă este ridicată iar stânga ține la piept Evanghelia. La stânga și la dreapta lui Iisus Hristos regăsim inscripția **IC-XC**.

În cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu” se păstrează doar un singur astfel de exemplar care face parte din componența tezaurului descoperit la Niculișel, jud. Tulcea (nr. cat. 1). Legenda surprinsă pe aversul acestei piese cuprinde următoarea formulare: **IWM - ðVOIBO** (*Io Mircea Voevod*). Diametrul monedei este de 15,06 mm iar greutatea de 0,45 g.

Acest tip monetar a fost emis de Mircea cel Bătrân în a doua parte a domniei sale după reforma monetară realizată de domnitor în jurul anului 1405⁹ și, pe lângă greutatea și dimensiunile vizibil mai ridicate în comparație cu tipul emis anterior (comun muntean), este caracterizat de un conținut crescut al metalului prețios. Piesa din cadrul colecției studiate se încadrează acestor caracteristici, starea sa de conservare fiind foarte bună, însă rezultatele analizelor metalului o plasează pe penultimul loc în ordinea calității metalului prețios între cele 16 exemplare analizate, cu un procentaj al argintului de 81,9166%.

O primă datare generală a acestui tip a fost realizată de Octavian Iliescu, care plasează baterea nominalului în perioada cuprinsă între anii 1396-1418¹⁰. În ceea ce privește o datare mai restrânsă a acestor emisiuni, ipoteze mai recente încadrează în mod cert această serie monetară în perioada 1405-1410 reprezentând prima serie monetară reformată a domnitorului, ducații fiind bătuți în cadrul a două monetării diferite¹¹. Cum în cadrul colecției „Maria și dr. George Severeanu” regăsim numai o singură piesă de acest fel de la domnitorul Mircea cel Bătrân ne limităm deocamdată doar la semnalarea acestui exemplar.

Ducați cu efigie pe avers și scut pe revers

Conform reprezentărilor heraldice, ducații cu efigie pe avers și scut pe revers¹² sunt caracterizați prin prezența pe avers a domnitorului reprezentat în picioare, din față, ținând în mâna dreaptă sulița (lancea) și în stânga globul crucifer. Pe revers se află un scut despicat înclinat spre dreapta, surmontat de un coif spre dreapta și de acvila Țării Românești. În structura colecției noastre în cadrul acestui tip general se disting două subtipuri care se diferențiază prin poziția în care este redată arma din mâna principelui, un singur exemplar ilustrând sulița (lancea) în poziție oblică, la alte 14 piese arma fiind redată în poziție verticală. Legenda acestui tip monetar este numai în limba slavonă.

⁸ Buzdugan *et alii* 1977, p. 25, cf. nr. 191-195.

⁹ Oberländer-Târnoveanu 2008, p. 130, nota 40.

¹⁰ Iliescu 1970, p. 20-21.

¹¹ Oberländer-Târnoveanu 2008, p. 130, nota 40.

¹² Buzdugan *et alii* 1977, p. 26-27, cf. nr. 196-207.

Emisiunile de acest tip au fost datate larg în intervalul cuprins între anii 1396-1418¹³. Potrivit ultimelor cercetări vizând datarea relativă a acestui tip monetar, emisiunile cu sulița (lancea) ținută oblic ar fi fost bătute înaintea celor cu arma ținută vertical¹⁴. În consecință, am organizat materialul numismatic în cadrul catalogului monedelor ținând cont de datele cu care se operează în prezent, contrar determinantului *MBR* care le prezintă invers. Astfel, ducații cu efigie pe avers și scut pe revers, subtipul A (vezi catalog), ar fi fost bătuți în perioada ultimilor ani ai primului deceniu al secolului al XV-lea. Subtipul B (vezi catalog), a fost pus în circulație între 1410-1418 fiind emis până la moartea domnitorului, în anul 1418. Rezultatele analizelor concentrației metalului prețios ar confirma această organizare, unicul exemplar din cadrul colecției, al primului subtip, având cea mai mare cantitate de argint din cadrul întregului lot analizat (97,1919%), cu mult mai mare decât exemplarul cu bustul lui Iisus Hristos.

Un important aspect privind reprezentarea de pe acest tip monetar care trebuie menționat se referă la tipul armei pe care principele o ține în mână. Reținem cea mai recentă ipoteză din cadrul literaturii de specialitate, potrivit căreia avem în fapt reprezentarea unei sulițe, deoarece persoana care o ține este pedestru (sulița fiind o armă a pedestrimii, în timp ce lanca este o armă a cavaleriei). Mai mult decât atât, reprezentarea de pe monede are aspect de suliță¹⁵. Pe fondul faptului că această chestiune nu este pe deplin rezolvată am utilizat în cadrul studiului nostru ambele denumiri.

Așa cum precizăm din cadrul primului subtip al acestor ducați, colecția „Maria și dr. George Severeanu” păstrează doar un singur exemplar (nr. cat. 2), având legenda în limba slavonă și care din punct de vedere metrologic are o greutate de 0,49 g și un diametru de 15,18 mm.

În ceea ce privește al doilea subtip reprezentat în cadrul lotului studiat de 14 exemplare (nr. cat 3-16) în funcție de mobilele de pe scutul prezent pe reversul emisiunilor am diferențiat cinci grupe, după cum urmează:

- În primul cartier patru fascii, al doilea plin¹⁶ (nr. cat 3-5);
- Primul cartier plin, în al doilea patru fascii¹⁷ (nr. cat 6);
- În primul cartier patru fascii, în al doilea o stea cu cinci raze¹⁸ (nr. cat 7);
- În primul cartier o stea cu cinci raze, în al doilea patru fascii¹⁹ (nr. cat 8-15);
- În primul cartier patru fascii, în al doilea marca τ ²⁰ (nr. cat 16).

În ciuda faptului că am avut la dispoziție un număr relativ mic de emisiuni monetare aparținând acestui subtip de ducați emiși de Mircea cel Bătrân, am putut realiza o tipologie a variantelor de legendă. Pentru întregul lot au rezultat șase variante

¹³ Iliescu 1970, p. 20-21.

¹⁴ Oberländer-Târnoaveanu 2008, p. 130, nota 40.

¹⁵ Nicolae 2011, p. 80-81.

¹⁶ Nicolae 2011, p. 72, cf. tipul I, subtipul 1. Buzdugan *et alii* 1977, p. 26, cf. nr. 196.

¹⁷ Nicolae 2011, p. 80, cf. tipul I, subtipul 2. Buzdugan *et alii* 1977, p. 26, cf. nr. 197.

¹⁸ Nicolae 2011, p. 80, cf. tipul I, subtipul 3. Buzdugan *et alii* 1977, p. 26, cf. nr. 198.

¹⁹ Nicolae 2011, p. 80, cf. tipul I, subtipul 4. Buzdugan *et alii* 1977, p. 26, cf. nr. 199-201.

²⁰ Buzdugan *et alii* 1977, p. 26, cf. nr. 205.

de legende de avers (A-F) și patru variante de legendă de revers (a-d) care pot fi consultate în cadrul catalogului monedelor.

Cât privește datele tehnice ale acestui tip de ducați, diametrul pieselor variază între 12,19-14,84 mm iar media greutateii este de 0,46 g.

Din punct de vedere al concentrației de metal prețios pentru exemplarele acestui tip, acesta variază între 90,1513-96,5770%, cu o singură excepție, un exemplar din a doua subgrupă care are argint în proporție de doar 71,9134%.

Catalogul monedelor

ȚARA ROMÂNEASCĂ Mircea cel Bătrân (1386-1418)

Ducați

Tipul cu efigie și bustul lui Iisus Hristos

MBR, p. 25, cf. nr. 191.

Legenda în limba slavonă

Av. Mircea în picioare din față, ținând în mâna dreaptă o spadă lată și în stânga globul crucifer.

+ **IWM - dVOIBO**

Rv. Bustul lui Iisus Hristos cu nimb cruciat. Mâna dreaptă este ridicată iar stânga ține la piept Evanghelia. La stânga și la dreapta, inscripția **IC-XC**. Deasupra și dedesubtul inscripției **XC**, câte o stea cu cinci raze.

1. AR → 0,45 g; 15,06 mm; nr. inv. 7280.

Tipul cu efigie pe avers și scut pe revers

Legenda în limba slavonă

A. Sulița (lancea) ținută oblic

MBR, p. 27, cf. nr. 206-207. Nicolae 2011, p. 70, cf. tip I.

Av. Mircea în picioare din față, ținând în mâna dreaptă sulița (lancea) în poziție oblică și în stânga globul crucifer.

+ **IWMI - PbVAB**

Rv. Scut despăcat înclinat spre dreapta, surmontat de un coif spre dreapta și de acvila Țării Românești.

+ **IWM - PbVAO**

2. AR ← 0,49 g; 15,18 mm; perforată; nr. inv. 6573.

B. Sulița (lancea) ținută vertical

Av. Mircea în picioare din față, ținând în mâna dreaptă sulița (lancea) în poziție verticală și în stânga globul crucifer.

Rv. Scut despicat înclinat spre dreapta, surmontat de un coif spre dreapta și de acvila Țării Românești.

Av.

- A. + **IWM** - **ǎVOIB** - I
- B. + **IWMǎ** - **ǎVOIB** - I
- C. + **WM** - **ǎVOIB** - I
- D. + **IWM** - **bVOIB** - I
- E. + **IWM** - **VOIB** - I
- F. + **I** - **ARBOE**

Rv.

- a. + **IWM** - **ǎVOIB**
- b. + **IWM** - **ǎVOE**
- c. + **IWMIǎ** - **ǎVOIB**
- d. + **VΛBO** - **AA**

Subtipuri după mobilele din scutul de pe revers.

1. În primul cartier patru fascii, al doilea plin.

MBR, p. 26, cf. nr. 196. Nicolae 2011, p. 72, cf. tip I, subtip 1.

A-a

3. AR → 0,49 g; 13,39 mm; nr. inv. 9277.

B-c

4. AR ↖ 0,61 g; 14,56 mm; nr. inv. 7006.

?-a

5. AR ↑ 0,47 g; 13,95 mm; nr. inv. 9285. Av. Legenda + **IWM** - **ǎ[....]** - I

2. Primul cartier plin, în al doilea patru fascii.

MBR, p. 26, cf. nr. 197. Nicolae 2011, p. 80, cf. tip I, subtip 2.

F-d

6. AR → 0,32 g; 12,19 mm; dublă frapă, tăiată; nr. inv. 9287.

3. În primul cartier patru fascii, în al doilea o stea cu cinci raze.
MBR, p. 26, cf. nr. 198. Nicolae 2011, p. 80, cf. tip I, subtip 3.

D-a

7. AR ↑ 0,57 g; 14,84 mm; nr. inv. 6575.

4. În primul cartier o stea cu cinci raze, în al doilea patru fascii.
MBR, p. 26, cf. nr. 199-201. Nicolae 2011, p. 80, cf. tip I, subtip 4.

A-a

8. AR ↖ 0,56 g; 13,50 mm; nr. inv. 6579.

9. AR ↓ 0,55 g; 14,10 mm; nr. inv. 6574.

10. AR ↖ 0,50 g; 13,98 mm; nr. inv. 6572.

11. AR ↖ 0,43 g; 14,44 mm; tăiată; nr. inv. 7251.

12. AR ↑ 0,41 g; 14,02 mm; nr. inv. 9286.

A-b

13. AR ↑ 0,39 g; 14,22 mm; nr. inv. 6577.

C-a

14. AR → 0,34 g; 14,49 mm; nr. inv. 6273.

E-a

15. AR ↘ 0,49 g; 14,22 mm; nr. inv. 6578.

5. În primul cartier patru fascii, în al doilea marca τ.
MBR, p. 26, cf. nr. 205. Nicolae 2011, p. 71, cf. tip I

A-a

16. AR ↖ 0,37 g; 13,53 mm; nr. inv. 9276.

Nr. inv.	Argint	Cupru	Zinc
7280 (nr. cat. 1)	81,9166 %	17,9314 %	0,0520 %
6573 (nr. cat. 2)	97,1919 %	2,6779 %	0,0302 %
9277 (nr. cat. 3)	95,6805 %	4,0767 %	0,1427 %
7006 (nr. cat. 4)	94,4167 %	5,4556 %	0,0278 %
9285 (nr. cat. 5)	95,6439 %	4,2074 %	0,0486 %
9287 (nr. cat. 6)	71,9134 %	27,7149 %	0,2717 %
6575 (nr. cat. 7)	90,5769 %	9,2365 %	0,0866 %
6579 (nr. cat. 8)	93,0508 %	6,8046 %	0,0445 %
6574 (nr. cat. 9)	93,7800 %	6,0766 %	0,0434 %

6572 (nr. cat. 10)	93,0265 %	6,8397 %	0,0338 %
7251 (nr. cat. 11)	95,2040 %	4,6586 %	0,0374 %
9286 (nr. cat. 12)	96,5770 %	3,2939 %	0,0291 %
6577 (nr. cat. 13)	90,6556 %	9,2299 %	0,0145 %
6273 (nr. cat. 14)	94,8040 %	5,0373 %	0,0583 %
6578 (nr. cat. 15)	90,1513 %	9,7087 %	0,0399 %
9276 (nr. cat. 16)	90,8788 %	8,9767 %	0,0445 %

Tabelul I. Concentrația de metale în cadrul aliajului ducaților lui Mircea cel Bătrân (cf. tipologiei rezultate).

Nr. inv.	Argint	Cupru	Zinc
6573 (nr. cat. 2)	97,1919 %	2,6779 %	0,0302 %
9286 (nr. cat. 12)	96,5770 %	3,2939 %	0,0291 %
9277 (nr. cat. 3)	95,6805 %	4,0767 %	0,1427 %
9285 (nr. cat. 5)	95,6439 %	4,2074 %	0,0486 %
7251 (nr. cat. 11)	95,2040 %	4,6586 %	0,0374 %
6273 (nr. cat. 14)	94,8040 %	5,0373 %	0,0583 %
7006 (nr. cat. 4)	94,4167 %	5,4556 %	0,0278 %
6574 (nr. cat. 9)	93,7800 %	6,0766 %	0,0434 %
6579 (nr. cat. 8)	93,0508 %	6,8046 %	0,0445 %
6572 (nr. cat. 10)	93,0265 %	6,8397 %	0,0338 %
9276 (nr. cat. 16)	90,8788 %	8,9767 %	0,0445 %
6577 (nr. cat. 13)	90,6556 %	9,2299 %	0,0145 %
6575 (nr. cat. 7)	90,5769 %	9,2365 %	0,0866 %
6578 (nr. cat. 15)	90,1513 %	9,7087 %	0,0399 %
7280 (nr. cat. 1)	81,9166 %	17,9314 %	0,0520 %
9287 (nr. cat. 6)	71,9134 %	27,7149 %	0,2717 %

Tabelul II. Concentrația de metale în cadrul aliajului ducaților lui Mircea cel Bătrân (ordonare descrescătoare în funcție de procentajul metalului prețios).

Bibliografie

- Beșliu et alii 1982:** C. Beșliu, V. Cojocaru, M. Constantinescu, V. Grecu, M. Ivașcu, E. Marincu, V. Mateiciuc, S. Spiridon, Paraschiva Stancu, Constanța Știrbu, *Determinarea compoziției unor monede medievale românești prin metode nucleare*, CN, IV, 1982, p. 41-93.
- Buzdugan et alii 1977:** G. Buzdugan, O. Luchian, C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, București, 1977.
- Constantinescu et alii 2003-2005:** B. Constantinescu, V. Cojocaru, Roxana Bugoi, *Spre o abordare cât mai obiectivă în cercetarea numismatică prin analize compoziționale folosind metode nucleare*, CN, IX-XI, 2003-2005, p. 389-404.
- Iliescu 1970:** O. Iliescu, *Moneda în România 491-1864*, București, 1970.
- Nicolae 2011:** E. Nicolae, *Un tezaur din vremea lui Mircea cel Bătrân descoperit la Titu, județul Dâmbovița*, SCN, I (XIII), 2010, p. 69-83.
- Oberländer-Târnoveanu 2008:** E. Oberländer-Târnoveanu, note de subsol în vol. *Monedele lui Mircea cel Bătrân*, autor O. Iliescu, Brăila, 2008.
- Pârvan 2003-2005:** Katiușa Pârvan, *Ducații munteni descoperiți la Mănăstirea Cocoș, jud. Tulcea*, CN, IX-XI, 2003-2005, p. 215-223.
- Sturdza 1872:** D.A. Sturdza, *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien (Moldau und Walachei)*, NZ, 4, 1872, Viena, 1874, p. 44-129.
- Știrbu 1981:** Constanța Știrbu, *Effigies conventionnelles et effigies-portrait dans l'art monétaire de Valachie et de Moldavie du XIV^e au XVIII^e siècle*, în vol. *La numismatique, source de l'histoire de l'art et de l'histoire des idées*, București, 1981, p. 75-87.
- Știrbu, Stancu 1982:** Constanța Știrbu, Paraschiva Stancu, *Observații asupra emisiunilor monetare ale Țărilor Românești (1365-1418) pe baza analizelor prin metode nucleare*, CN, IV, 1982, p. 57-93.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

- Plansa I.** Ducați cu efigie emiși în perioada domniei lui Mircea cel Bătrân (1368-1418), din colecția „Maria și dr. George Severeanu”.
- Plate I.** Effigy ducats issued during the reign of Mircea the Elder (1368-1418) from the “Maria and dr. George Severeanu” collection.



Planșa I. Ducați cu efigie emiși în perioada domniei lui Mircea cel Bătrân (1368-1418), din colecția „Maria și dr. George Severeanu”.

UN TEZAU DIN SECOLUL AL XVI-LEA DESCOPERIT LA URZICENI, JUDEȚUL IALOMIȚA

Marius Blasko*

Keywords: *Urziceni, coin hoard, trojak, denarius, thaler, Wallachia.*

Cuvinte cheie: *Urziceni, tezaur monetar, triplugroș, denar, taler, Țara Românească.*

Abstract: *The author presents a medieval coin hoard from the 16th century discovered in 1963, in Urziceni, Ialomița County. 25 pieces entered the collections of the “Vasile Pârvan” Institute of Archaeology of the Romanian Academy while other data regarding the discovery or the initial number of coins is unknown. The hoard is a mixed one, composed of 25 silver coins, issued by the Polish-Lithuanian Commonwealth (11), the Kingdom of Hungary (8), Transylvania (2), the Ottoman Empire (2) and the Holy Roman Empire (2). The earliest coins are from 1539 while the most recent ones date from 1597. The burial of this hoard can most probably be attributed to the military events taking place in Wallachia at the end of Michael the Brave’s reign. Alongside this hoard, other hoards discovered in Wallachia and dating from the period between 1595 and 1601 are also presented, pointing out some of their common features and aspects of monetary circulation at the time.*

Rezumat: *Autorul prezintă un tezaur medieval datând din secolul al XVI-lea descoperit în anul 1963 pe teritoriul localității Urziceni, județul Ialomița. În colecțiile Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” al Academiei Române au intrat 25 de piese, alte date privind condițiile de descoperire sau numărul inițial de piese fiind necunoscute. Tezaurul este unul mixt, fiind alcătuit din 25 de monede de argint, emisiuni ale Uniunii Polono-Lituaniene (11), ale Regatului Ungariei (8), Transilvaniei (2), Imperiului Otoman (2) și ale Imperiului Romano-German (2). Cele mai timpurii piese sunt din anul 1539 iar cele mai recente piese datează din anul 1597. Îngroparea acestui tezaur poate fi cel mai probabil rezultatul evenimentelor militare de pe teritoriul Țării Românești de la sfârșitul domniei lui Mihai Viteazul. Alături de acest tezaur sunt aduse în discuție și alte tezaure descoperite în Țara Românească datând din această perioadă (1595-1601); sunt prezentate câteva trăsături comune ale acestora, precum și aspecte ale circulației monetare la acea vreme.*

Colecției numismatice a Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” al Academiei Române i se adăuga, în anul 1963, un tezaur conținând un număr de 25 de monede de argint. Acestea au fost descoperite în localitatea Urziceni, județul Ialomița

* Muzeul Municipiului București.

și aduse la Institutul de Arheologie de Ana Matrosenco¹; nu deținem însă alte date referitoare la această descoperire.

Monedele care compun tezaurul sunt emisiuni ale Uniunii Polono-Lituaniene (11 ex.): 4 emise sub Ștefan Báthory și 7 sub Sigismund III Vasa; ale Regatului Ungariei (8 ex.), toate emise sub dinastia de Habsburg: Ferdinand I (3 ex.), Maximilian II (1 ex.), Rudolf II (4 ex.); ale Principatului Transilvaniei sub Sigismund Báthory (2 ex.); ale Imperiului Otoman sub Süleyman I (2 ex.) și ale Imperiului Romano-German: Alsacia (1 ex.), orașele imperiale Deventer, Kampen și Zwolle (1 ex.). Astfel, monedele polono-lituaniene reprezintă 44% din structura tezaurului, cele ungurești 32%, Transilvania, Imperiul Otoman și Imperiul Romano-German având fiecare o pondere de 8%.

Cronologic, piesele se întind pe o perioadă de 58 de ani: cele mai vechi, doi denari ungurești, sunt bătuți în anul 1539; iar cele mai recente, un triplu gros de la Sigismund III și doi tripli groși de la Sigismund Báthory, sunt bătute în anul 1597. Majoritatea pieselor - cu excepția celor trei denari ungurești ai lui Ferdinand și a celor doi aspri ai lui Süleyman I - provin din intervalul 1578-1597, două vârfuri fiind atinse în anii 1589 și 1597, fiecare cu câte trei monede.

Din punct de vedere al nominalurilor, piesele de trei groși (polono-lituaniene și transilvane) sunt majoritare, în număr de 12; acestea sunt urmate de denarii ungurești (7); trei taleri; doi aspri și o piesă de șase groși. Numeric, piesele cu valoare scăzută domină structura tezaurului. Raportând însă emisiunile europene la valoarea asprului otoman, conform datelor disponibile pentru perioada 1580-1600² (fig. 1) observăm că valoarea tezaurului ar fi de 331 de aspri, adică 225 denari, echivalentul a aproximativ 4 taleri; așadar cei trei taleri reprezintă 72,5% din valoarea tezaurului.

Moneda	Valoarea în aspri
Denar	0,75
Triplugroș	6
Șase groși	12
Taler	80

Fig. 1 - Echivalențe ale nominalurilor europene cu asprul turcesc

Monedele Uniunii Polono-Lituaniene, care lua naștere în 1569 prin Uniunea de la Lublin, sunt bine reprezentate în acest tezaur, acestea provenind din monetăria lituaniană de la Wilno (4) și din cele poloneze din Riga (3) - orașul intrând sub stăpânire poloneză în 1851 - Olkusz (2); Poznan (1) și Malbork (1).

Piesele poloneze care se regăsesc în tezaur provin din perioada apogeei producției monetare poloneze. Monedele emise în timpul domniei lui Ștefan Báthory (1576-1586) sunt toate bătute la Wilno, în urma reformei inițiate de acesta în 1580 - potrivit acesteia, dintr-o marcă de Cracovia urmau să se bată: 82,6 tripli groși, având o

¹ Nota de inventar Nr.1255 din 1963, întocmită de Mariana Chițescu.

² Murgescu 1996, p. 63.

greutate de 2,44 grame și titlul argintului de 0,844; 41,3 piese de șase groși, având o greutate de 4,88 grame și titlul argintului de 0,844³.

Sigismund III continuă baterea monedelor după standardele impuse de Báthory până în anul 1601, când inaugurează o reformă care va continua până în 1621. Astfel, în 1604, se stabilește baterea mai multor piese de trei și șase groși dintr-o marcă de Cracovia - 90,3 piese, cu o greutate de 2,23 grame respectiv 45,2 piese cu o greutate de 4,46 grame⁴ - în cazul amândurora însă titlul rămânând neafectat. Piesa de șase groși emisă la Malbork (Marienburg) în 1596 - purtând siglele trezorierului Jan Firlej (☉), arendașului Kasper Goebel (☉) și pe cea a monetarului Gracjan Gonzalo (△) - este, conform literaturii, cea de-a treia descoperită într-un tezaur datând din epoca lui Mihai Viteazul; celelalte două piese fac parte din tezaurul de la Cuza Vodă, jud. Călărași, și sunt deasemenea emise în 1596, la Malbork.

Piesele Regatului Ungariei sunt toate emise după înfrângerea de la Mohács (1526) și destrămarea acestuia. Ele sunt bătute pentru suveranii dinastiei de Habsburg, împărați ai Imperiului Romano-German, în calitate de regi ai Ungariei; în administrarea acestora intrase Ungaria Superioară și implicit monetăria de la Körmöcbánya (Kremnica, Kremnitz) - singura monetărie reprezentată în acest tezaur.

Regele Ferdinand, dorind ca moneda regatului să circule fără probleme și în statele învecinate, în special în teritoriile din Imperiul Romano-German, cerea în 1532⁵ ca să fie în continuare bătută conform standardelor anterioare și să se pună capăt falsificării acesteia, deoarece piața Austriei Inferioare era inundată de contrafaceri. Astfel, denarul Regatului Ungariei sub Habsburgi rămânea de-a lungul secolului al XVI-lea practic neschimbat față de denarul introdus în circulație de Matthias Corvinus în 1468. Acesta păstrează reprezentarea Madonei și a pruncului pe revers, însoțite de inscripția PATRONA HVNGARIE iar modificările de pe avers vizează doar stema casei de Habsburg (suprapusă stemei Ungariei) și redarea legendei.

Primii taleri emiși în numele Regatului Ungariei sunt bătuți în anul 1552, în timpul staționării trupelor imperiale ale lui Ferdinand I în orașul Sibiu (Hermannstadt, Nagyszeben), aceștia continuând să fie bătuți, începând cu 1553, la Körmöcbánya. În timpul domniei lui Rudolf II producția de taleri este în creștere, aceeași monetărie emițând taleri în fiecare an de domnie; cel prezent în acest tezaur poartă anul 1592 și titlul de Împărat al Imperiului Romano-German, de Rege al Ungariei și Boemiei; de Arhiduce al Austriei, Duce al Burgundiei și Margraf al Moraviei.

Monedele Principatului Transilvaniei aparțin lui Sigismund Báthory (1581-1597, 1598-1599, 1601-1602), și sunt bătute la Baia Mare (Nagybánya) în 1597. Acesta introducea în circulație o serie de noi nominaluri, printre care și monede de trei groși, preluând modelul pieselor emise de unchiul său Ștefan Báthory în Polonia - acestea sunt bătute în Transilvania începând cu anul 1594. Piesele din acest tezaur, bătute în anul 1597, redau titlul asumat de Sigismund Báthory odată cu aderarea la Liga Sfântă, *Sigismundus Dei gratia Transilvaniae, Moldaviae, Walachiae, Sacri Romani Imperii princeps*.

³ Mikołajczyk 1988, p. 50.

⁴ Mikołajczyk 1988, p. 64.

⁵ Fraknói 1874, p. 501.

Cei doi aspri ai Imperiului Otoman⁶, sunt bătuți pentru Süleyman I (1520-1566), unul la Novaberda, iar al doilea, foarte șters, într-un atelier neidentificat (probabil Çança, Asia). Sunt bătute în perioada 1555-1566, fiind anterioare perioadei de acumulare 1578-1597 și implicit anterioare problemelor monetare care au afectat puternic Imperiul Otoman și valoarea monedelor acestuia.

Ultimele piese ale tezaurului sunt doi taleri ai Imperiului Romano-German. Cel dintâi este o emisiune comună a orașelor imperiale Deventer, Kampen și Zwolle, din provincia olandeză Overijssel. Talerul a fost bătut în anul 1586, de monetăria mobilă a celor trei orașe, la acea dată aflat la Kampen. Cel din urmă taler este emis pentru Arhiducele Ferdinand - fiul lui Ferdinand I și fratele lui Maximilian II - în calitate de Arhiduce al Austriei (1564-1595), Duce al Burgundiei, Landgraf al Alsaciei și Conte de Ferrette. Acesta este bătut la monetăria din Ensisheim între anii 1584 - când este deschisă monetăria - și 1595.

Îngroparea tezaurului, în sau imediat după anul 1597, poate fi pusă în seama evenimentelor militare care s-au desfășurat pe teritoriul Țării Românești. Numărul ridicat al tezaurilor descoperite în această perioadă vine în completarea informațiilor deja cunoscute privind nivelul distrugerilor din timpul războiului.

În perioada de sfârșit a domniei lui Mihai Viteazul, pe teritoriul Țării Românești găsim mai multe tezaure cu structură similară, dominate de moneda polono-lituaniană și de cea ungurească, de cele mai multe ori conținând și piese cu valoarea ridicată, din categoria talerului. Astfel de tezaure găsim la: Hirtiești-Vulturești, jud. Argeș⁷ (încheiat la 1597) conținând denari și tripligroși; Răceni, jud. Teleorman⁸ (1597) compus exclusiv din piese polono-lituaniene; Marsilieni, jud. Ialomița⁹ (1598) compus exclusiv din piese de trei groși - 33 polono-lituanieni și câte unul din Transilvania și Teschen -; Vlădila, jud. Olt¹⁰ (1599); Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman¹¹ (1599) conținând doar tripligroși polono-lituanieni; Beciu, jud. Teleorman¹² (1599); Cuza-Vodă, jud. Călărași¹³ (1600); Dragoslavele, jud. Argeș¹⁴ (1601) incluzând doar piese polono-lituaniene (atât poloneze cât și lituaniene premergătoare Uniunii de la Lublin) și ungurești (inclusiv un denar de la Matthias Corvin); Stănești, jud. Giurgiu¹⁵ (1601) compus doar din tripligroși polono-lituanieni; Isvoru, jud. Argeș¹⁶ (1601) deasemenea compus exclusiv din tripligroși, polono-lituanieni și unul din Transilvania; Giurgiu, jud. Giurgiu¹⁷ (1601) conținând exclusiv

⁶ Au fost identificați de Eugen Nicolae, căruia îi mulțumim pe această cale.

⁷ Smaranda, Trambaciu 1981, p. 341-348.

⁸ Berciu-Drăghicescu 1989, p. 158-164.

⁹ Ocheșeanu 1996, p. 329-331.

¹⁰ Rădulescu, Lică 2002, p. 35-46.

¹¹ Ionescu 1975, p. 332; Vilcu, Păunescu 2000.

¹² Dumitrescu, Rădulescu 2014, p. 181-195.

¹³ Pîrvulescu, Neagu, Vilcu 2016, p. 97-201.

¹⁴ Smaranda, Trambaciu 1981, p. 341.

¹⁵ Pârvan 2002, p. 203-207.

¹⁶ Maschio 1995, p. 53-59.

¹⁷ Pârvan 2007, p. 357-380.

denari ungurești. Un caz aparte îl prezintă tezaurul de la Verbița, jud. Dolj¹⁸ (1598) în componența căruia regăsim doar taleri.

Tezaurile din această perioadă descoperite pe teritoriul Țării Românești prezintă câteva caracteristici comune care merită a fi evidențiate. Analiza structurii acestora relevă că piața era dominată numeric în mod absolut de monedele polono-lituaniene (48%) și cele ungurești (44%) în vreme ce moneda otomană, care ocupa această poziție anterior acestei perioade, reprezintă doar 5%.

Tezaurul de la Urziceni, împreună cu celelalte tezaure prezentate, ne oferă o imagine a schimbărilor profunde care au afectat circulația monetară din țările române în această perioadă. Odată cu încetarea emisiunilor proprii ale Țării Românești în 1481, piața monetară s-a bazat pe asprul otoman, acestea dominând toate aspectele vieții financiare până spre finalul secolului al XVI-lea - în perioada 1501-1580 ponderea monedei otomane în tezaure fiind de 86.6%¹⁹. Devalorizarea puternică a asprului dar și campania anti-otomană a lui Mihai Viteazul au modificat radical poziția dominantă a monedei otomane. În perioada 1595-1601 ea se regăsește din ce în ce mai puțin în tezaure, în multe dintre acestea constatându-se lipsa acesteia. Deasemenea observăm că piesele care sunt totuși tezurizate sunt emise în perioada premergătoare devalorizării puternice a monedei otomane, asemenea tezaurului de la Urziceni.

În contextul acestei devalorizări, cele două monede menționate, cea ungurească și cea polono-lituaniană, intră pe piață pentru a suplini lipsa unei monede mărunte și stabile, fiind în special rezultatul unor plăți politice și militare, probabil aduse și de trupele străine.

Un alt aspect semnificativ al acestui tezaur este reprezentat de prezența pieselor cu valoare ridicată, a talerilor. Aceștia încep să pătrundă într-un număr din ce în ce mai mare pe piața Țării Românești, nu doar pentru a face față cererii interne, ci și datorită valorii lor intrinseci, la frontiera cu Imperiul Otoman aceștia schimbându-se „cu mai multă ușurință și mai mare câștig”²⁰ - câștigul celui care schimba acești taleri fiind de zece aspri la un taler²¹.

Aceste piese provin în principal din spațiul Imperiului Romano-German, cum este și cazul tezaurului de față, și ulterior din Țările de Jos. Pătrunderea talerilor în Țara Românească ar putea să fi început încă din deceniile 4 și 5 ale secolului al XVI-lea²², conform datei emiterii celor mai timpurii astfel de piese. Piesele care compun acest tezaur sunt însă mai târzii, acestea datând din ultimele două decenii ale secolului.

Tezaurul de la Urziceni confirmă așadar datele oferite de celelalte tezaure care se încheie în perioada 1595-1601; această perioadă este caracterizată de existența pe piață a unui număr semnificativ de monede și nominaluri străine, dominând monedele Regatului Ungariei și ale Uniunii Polono-Lituaniene în vreme ce asprul otoman se regăsește din ce în ce mai puțin iar o nouă monedă, talerul, începe să pătrundă în Țara Românească.

¹⁸ Duicu, Constantinescu 1978, p. 6.

¹⁹ Murgescu 1996, p. 69.

²⁰ Călători străini 1970, p. 424-425.

²¹ Călători străini 1970, p. 424-425.

²² Velter, Știrbu 2002, p. 274.

Catalogul monedelor

UNGARIA

Ferdinand I (1526-1564)

Kremnica (Körmöcbánya, Kremnitz)

Denar

1539

Av. ·FERDINAND D G·R·VNG·15.39

Rv. PATRONA·★·VNGARIE

1. AR ∟ 0,57 g; 15,8 mm. Inv. 1255/1
Huszár 935, Unger 745.a

Av. ·FERDINAND·D·G·R·VNG·1539

Rv. PATRONA·★·VNGARIE

2. AR ∟ 0,50 g; 15,2 mm. Inv. 1255/2
Huszár 935, Unger 745.a

1557

Av. ·FERDINAND·D·G·R·VNG·1557

Rv. PATRONA·[★]·VNGAR

3. AR ∟ 0,32 g; 14,6 mm, perforată. Inv. 1255/3
Huszár 935, Unger 745.a

Maximilian II (1564-1576)

Kremnica

Denar

1578 (postum)

Av. MAX·II·RO·I·S·AV·GE·HV·BO·R·/1578

Rv. PATRONA·★·VNGARIE

4. AR ↑ 0,60 g; 16 mm. Inv. 1255/4
Huszár 993, Unger 767.a

Rudolf II (1576-1608)

Kremnica

Denar

1581

Av. RVD·II· RO·I·S·AV·G·H·B·R·

Rv. PATR★[15]81★HVNG

5. AR ∟ 0,37 g; 14,3 mm. Inv. 1255/7
Huszár 1059, Unger 811.a

1589

Av. RVD·II·RO[·I]·S·AV·G·H·B·R·
Rv. PATR★1589★HVN[G]

6. AR ← 0,57 g; 13,7 mm, perforată. Inv. 1255/5
Huszár 1059, Unger 811.a

1594

Av. RVD·II·RO·I·S·AV·G·H·B·R·
Rv. PATR★1594★HVNG

7. AR ← 0,53 g; 15,6 mm. Inv. 1255/6
Huszár 1059, Unger 811.a

Taler

1592

Av. +RVDOL·II·D·G·RO·IM·S·AV·GER·HVN–BO·REX
Rv. ·ARCHI·DVX·AVS·DVX·BVRG·MAR·MORA·159Z·

8. AR ↙ 28,56 g; 40,7 mm. Inv. 1255/24
Huszár 1030, Unger 790.b

UNIUNEA POLONO-LITUANIANĂ

Ștefan Báthory (1576-1586)

Wilno

Triplugoș

1580

Av. ·STEP·D·G·REX (III) PO·M·D·L
Rv. GROS·ARG/TRIP·M·D/LIT·VA·/15-80

9. AR ↖ 2,27 g; 20,7 mm. Inv. 1255/8
Gumovski 1960: 752; Iger: V.80.5.c

Av. ·STEP·D·G·REX (III) PO·M·D·LI
Rv. GROS·ARG/TRIP·M·D/LIT·VA·/15-80

10. AR ↗ 2,29 g; 20,6 mm, perforată. Inv. 1255/9
Gumovski 1960: 752; Iger: V.80.5.e

1582

Av. STEP·D·G·REX – PO·M·D·L·
Rv. III/15-8Z/GROS·ARG/TRIP·M D/LIT·

11. AR ↗ 2,42 g; 20,4 mm. Inv. 1255/10
Gumovski 1960: 756; Iger: V.82.1.e

1584

Av. STEP·D·G·REX·PO·M·D·L

Rv. III/15-84/GROS·ARG/TRIP·M·D/▲LIT▲

12. AR ↗ 2,32 g; 20,8 mm, perforată. Inv. 1255/11
Gumovski 1960: 761; Iger: V.84.1.a

Sigismund III Vasa (1587-1632)

Ryga

Triplugroş

1588

Av. ·SIG·III·D·G·REX×PO:D:LI×

Rv. ×III×/.15-88./GR-OS/ARG·TRIP/·CIVI:RI/·GE·∩·

13. AR → 2,46 g; 21,5 mm. Inv. 1255/12
Gumovski 1960: 1448; Iger: R.88.2.b

1589

Av. ·SIG·III·D:[G]:REX·PO:D:LI

Rv. ×III×/.15-89./GR-OS/ARG:TRIP/CIVI:RI/·∩·GE·

14. AR ← 2,27 g; 21,7 mm, perforată. Inv. 1255/13
Gumovski 1960: 1449; Iger: R.89.3.d

Av. ·SIG·III·D·G·REX·PO:D:LI

Rv. ×III×/.15-89./GR-OS/ARG:TRIP/CIVI:RI/··GE∩

15. AR → 2,46 g; 21,7 mm. Inv. 1255/14
Gumovski 1960: 1449; Iger: R.89.3.c

Olkusz

Triplugroş

1594

Av. ·SIG·III·D·G·R·POLONI·M·D·LI·

Rv. .III./GROS·ARG/TRR·POLO/NI-94/·I-F·

16. AR ↘ 2,30 g; 19,7 mm. Inv. 1255/18
Gumovski 1960: 1017; Iger: O.94.9.h

1597

Av. SIG·III·D·G·R·POLON·M·D·L·

Rv. .III./GROS:ARG/TR·R·POLO/·NI--97/·I-F·

17. AR ↙ 2,43 g; 20 mm. Inv. 1255/19
Gumovski 1960: 1054; Iger: O.97.2.g

Poznan

Triplugroş

1596

Av. ·SIG III·D·G REX PO·M·D·L·96·

Rv. III/GROS ARG/TRIP·REG/POLONIÆ·/·I·F·H·R·/I·D

18. AR ↙ 2,46 g; 20,4 mm. Inv. 1255/20

Gumovski 1960: 1046, Iger: P.96.3

Malbork
Şase groşi

1596

Av. ·SIGISMVN III D G – ·REX·PO·M·D·L·

Rv. ·GROS·ARGEN·SEX·REG·POLONI·96/VI·O·△·

19. AR ↑ 4,63 g; 27,5 mm. Inv. 1255/17

Gumovski 1960: 1151, Kopicki: 1240

TRANSILVANIA

Sigismund Báthory (1581–1597, 1598–1599, 1601–1602)

Baia Mare (Nagybánya)

Triplugroş

1597

Av. SIG·D·G:TRAN·MOL·WAL·S·R·I·P·

Rv. ★I·I·I★/·1·5·-·9·7/GRO-ARG/TRIP★PRIN/TRANSYL·/·VANIÆ·/·★·

20. AR ↓ 2,22 g; 21,2 mm. Inv. 1255/15

Resch 238

Av. SIG:D:G:TRAN:MOL:WAL:S:R:I:P·

Rv. ·III·/1·5·9·7/GRO-ARG/TRIP-PRIN/TRANSYL/VANIÆ★/·★·

21. AR ↖ 2,04 g; 21,3 mm. Inv. 1255/16

Resch 245

IMPERIUL OTOMAN

Süleyman I (1520-1566)

Novaberda

Aspru

Perioada III (1555-1566)

Avers tip H, revers tip II

22. AR ↷ 0,66 g; 15,1 mm. Două perforații. Inv. 1255/21

Srećković cf. p.145, nr. 95-99

Atelier neprecizat (posibil Çança)

Perioada III (1555-1566)

Avers tip H sau J, revers tip II-II*5

23. AR ↖ 0,51 g; 12,6 mm. Perforată. Inv. 1255/22

Srečković cf. p.71, nr. 17-20, cu revers II*3

IMPERIUL ROMANO-GERMAN
Orășele imperiale Deventer, Kampen, Zwolle
Rudolf II (1576-1612)

Kampen

Taler

1586

Av. TRIVM·CIVI·IMPE·DAVEN·CAMPEN·ZWOL/ 1586

Rv. RVDOL·II·D·G·ELEC·RO·IMP·SEM·AVGVVS

24. AR ↖ 29,04 g; 40,7 mm. Inv. 1255/23

Davenport 8539

Alsacia
Arhiducele Ferdinand (1520-1566)

Ensisheim

Taler

1584-1595

Av. FERDINAND:D:G:ARCHIDVX:AVSTRILÆ

Rv. DVX·-BVR·LA-:ALS:CO:- ·FER

25. AR ↗ 28,27 g; 40,4 mm. Inv. 1255/25

Davenport 8091

Bibliografie

- Berciu-Drăghicescu 1989:** Adina Berciu-Drăghicescu, *Descoperiri monetare de pe teritoriul Țării Românești, secolele XIV-XVI*, Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei, I, 1989, p.158-164.
- Călători străini 1970:** Maria Holban, Maria-Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernavodeanu, *Călători străini despre țările române*, Vol. II, București: Editura Științifică, 1970.
- Duicu, Constantinescu 1978:** S. Duicu, S. Constantinescu, *Un tezaur de la Verbita din sec. al XVI-lea*, Societatea numismatică Română Craiova: Buletin Informativ, 1977-78, 1978, p. 6.
- Dumitrescu, Rădulescu 2014:** R. G. Dumitrescu, T. Rădulescu, *The hoard of coins and jewelry discovered in Beciu-Șotânga, Teleorman county (16th century)*, Oltenia, Studii și comunicări, vol. XX-XXI, Craiova, 2014, p. 181-195.
- Fraknoi 1874:** V. Fraknoi, *Magyar Országgyűlési Emlékek, Első Kötet (1526-1536)*, Budapest: Ráth Mór, 1874.
- Ionescu 1975:** M. Ionescu, *Monede din muzeul de istorie Giurgiu*, BSNR, LXVII-LXIX, 1973-1975, p. 332.
- Maschio 1995:** R. Maschio, *Tezaurul de monede feudale de la Isvoru, județul Argeș (sec. XVI-XVII)*, Argeșis, VII, Pitesti, 1995, p. 53-59.
- Mikołajczyk 1988:** A. Mikołajczyk, *Einführung in die neuzeitliche Münzgeschichte Polens*, Łodz: Szutka Polska, 1988.
- Murgescu 1996:** B. Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București: Editura Științifică, 1996.
- Ocheșeanu 1996:** R. Ocheșeanu. *Un tezaur din vremea lui Mihai Viteazul, descoperit la Marsilieni, Comuna Albești, jud. Ialomița*. BSNR LXXXVI-LXXXVII (1992-1993), nr. 140-141, București: Editura Academiei Române, 1996, p. 329-331.
- Pârvan 2002:** Katiușa Pârvan, *Un mic tezaur din secolul al XVII-lea descoperit la Stănești, jud. Giurgiu*. Simpozion de numismatică - Comunicări, studii și note - Extras. București: Editura Enciclopedică, 2002, p. 203-207.
- Pârvan 2007:** Katiușa Pârvan, *Două tezaure de dinari ungurești descoperite la Giurgiu*, Cercetări arheologice în București, Vol. 7, 2007, p. 357-380.
- Pîrvulescu, Neagu, Vîlcu 2016:** D. Pîrvulescu, M. Neagu, A. Vîlcu, *Monnaies médiévales du trésor découvert à Cuza Vodă, dép. De Călărași*, CCDJ, XXIX/III, 2016, p. 97-201.
- Rădulescu, Lică 2002:** T. Rădulescu, P. Lică, *Tezaurul monetar din secolele XV-XVI descoperit la Vlădila, jud Olt*, Arhivele Olteniei, 2002, 16, p.35-46.
- Smaranda, Trambaciu 1981:** A. Smaranda, Șt. Trambaciu, *Trei tezaure monetare din secolele XVI-XVII descoperite în zona orașului Cîmpulung-Muscel*, BSNR, LXX-LXXIV, 1976-1980, nr. 124-128, 1981, p.341-348.
- Vîlcu, Păunescu 2000:** A. Vîlcu, E. Păunescu, *Trei tezaure monetare descoperite în județul Teleorman*, Meandre, anul 3, nr. 2(5), 2000.

Velter, Știrbu 2002: Ana-Maria Velter, Constanța Știrbu, *Circulația în țările române a monedelor de argint cu valoare ridicată emise de statele, orașele și forurile ecleziastice german, în perioada secolelor XVI-XVII*, CN, nr. VIII, 2002, p. 273-308.

Cataloage

Davenport: J. S. Davenport, *European Crowns, 1484-1600*, Frankfurt: Numismatischer Verlag, 1977.

Gumowski: M. Gumowski, *Handbuch der Polnischen Numismatik*, Graz: Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, 1960.

Huszár: L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn: von 1000 bis heute*, München: Battenberg, 1979.

Iger: T. Iger, *Katalog trojaków polskich*, Warszawa: Wydanie pierwsze, 2008.

Pohl: A. Pohl, *Münzzeichen und Meisterzeichen auf Ungarischen Münzen des mittelalters 1300-1540*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.

Resch: A. Resch, *Siebenbürgische Münzen und medaillen: von 1538 bis zur gegenwart*, Hermannstadt: W. Kraft, 1901.

Srećković: S. Srećković, *Akches. Vol. 3*, Beograd: Pangraf, 2003.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I. Tezaure descoperite în Țara Românească datând din perioada 1597-1601.

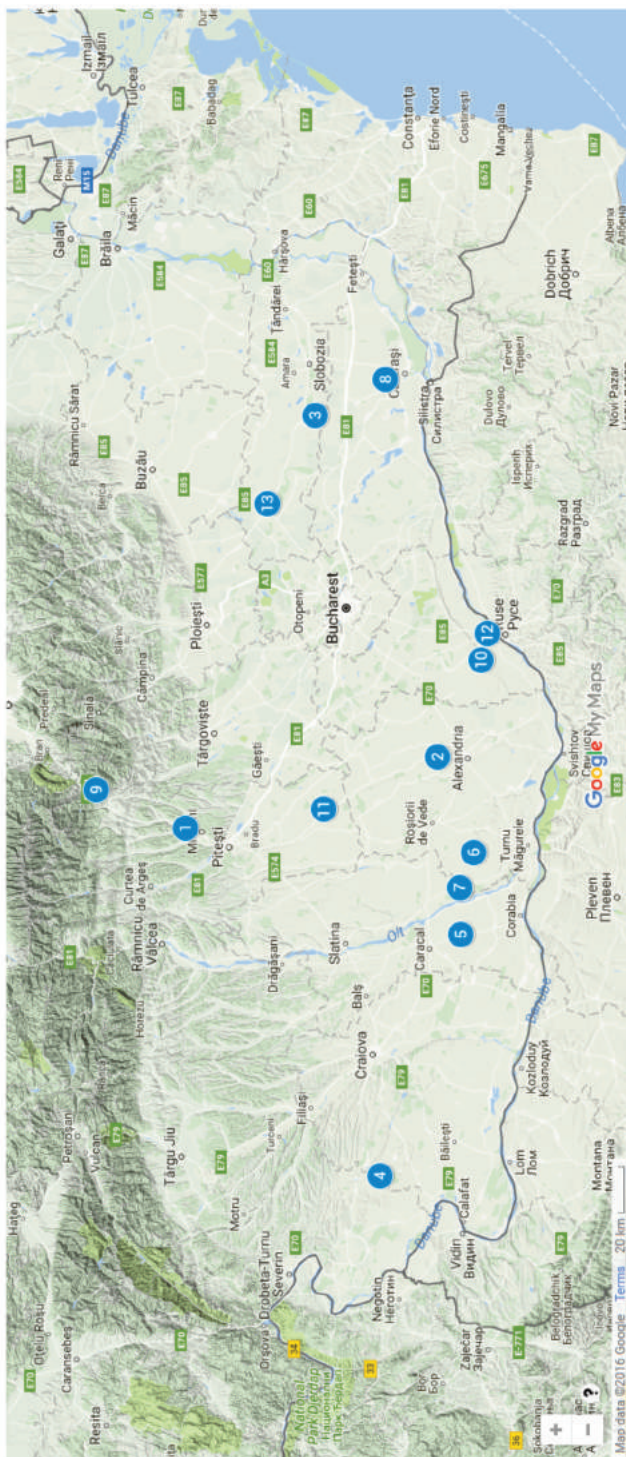
Plate I. Hoards discovered in Wallachia dating from 1597-1601.

Planșa II. Monedele din tezaurul de la Urziceni.

Plate II. The coins from the Urziceni hoard.

Planșa III. Monedele din tezaurul de la Urziceni.

Plate III. The coins from the Urziceni hoard.



1. Hârtiești; 2. Răceni; 3. Marsilieni; 4. Verbița; 5. Vlădila; 6. Nicolae Bălcescu
7. Beciu; 8. Cuza Vodă; 9. Dragoslavele; 10. Stănești; 11. Izvoru; 12. Giurgiu
13. Urziceni

Pl. I. Tezaure descoperite în Țara Românească datând din perioada 1597-1601.



Pl II. Monedele din tezaurul de la Urziceni.



Pl III. Monedele din tezaurul de la Urziceni.

TEZAURUL MONETAR DIN SECOLUL AL XVII-LEA DESCOPERIT LA NICOLAE BĂLCESCU, JUD. TELEORMAN

Dan Pîrvulescu*
Emil Păunescu**

Keywords: *medieval coins, coin hoard, ½ gros, 3 gros, Wallachia, Nicolae Bălcescu.*

Cuvinte cheie: *monede medievale, tezaur, ½ gros, 3 groși, Țara Românească, Nicolae Bălcescu.*

Abstract: *The authors publish a hoard comprising 46 medieval coins from the 16-17th centuries discovered at Nicolae Bălcescu, Teleorman County and kept in the "Teohari Antonescu" County Museum in Giurgiu. The coins were issued in Lithuania, Poland, Riga and Teschen. The most recent coin, establishing the hoard's end date, was issued in 1620. The deposit was most probably hidden between 1620 and 1621, in the context of troop movements during the war between Poland and the Ottoman Empire which also affected Wallachia. Aspects of the Polish coin's circulation in Wallachia, at the end of the 16th century and the beginning of the 17th century are discussed.*

Rezumat: *Autorii publică un tezaur alcătuit din 46 de monede medievale din secolele XVI-XVII descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman și care se păstrează la Muzeul Județean „Teohari Antonescu” din Giurgiu. Monedele au fost emise în Lituania, Polonia, Riga și Teschen. Cea mai recentă monedă, care stabilește data de încheiere a tezaurului, a fost bătută în anul 1620. Depozitul a fost ascuns, cel mai probabil în anii 1620-1621, în contextul mișcărilor de trupe prilejuite de războiul dintre Polonia și Imperiul Otoman și care afectează și spațiul muntean. Sunt discutate aspecte ale circulației monedei din spațiul polonez în Țara Românească, la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea.*

În colecțiile Muzeului Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu, se află 46 de monede medievale din argint care fac parte din tezaurul descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman, pe data de 6 aprilie 1962. Din păcate nu se cunosc condițiile descoperirii și nici dacă depozitul a fost recuperat în întregime. Tezaurul este menționat sumar, pentru prima dată, de Mihai Ionescu în Buletinul Societății Numismatice¹. Ulterior, informații asupra componenței tezaurului au fost prezentate în anul 2000, într-o revistă de popularizare, de către Aurel Vilcu și Emil Păunescu².

* Muzeul Municipiului București.

** Muzeul Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu.

¹ Ionescu 1975, p. 332, nr. 16.

² Vilcu, Păunescu 2000.

Examinarea tezaurului arată că este compus din 46 de monede, bătute în secolele XV-XVII în Lituania, Polonia, Riga și Teschen.

Monedele lituaniene au fost emise în numele regilor Sigismund al II-lea August (½ gros, 1548), Ștefan Báthory (11 piese de trei groși dintre anii 1580-1586) și Sigismund al III-lea (două exemplare de trei groși din anii 1594 și 1595).

Monedele bătute în atelierele Coroanei poloneze sunt cele mai numeroase, însumând 27 de exemplare de trei groși (Ștefan Báthory, două piese din anul 1585; Sigismund al III-lea, 25 de piese dintre anii 1589-1620). Structura pe ateliere a monedelor poloneze din cadrul tezaurului nostru este următoarea: Posen (1 ex. de la Ștefan Báthory și 6 ex. de la Sigismund al III-lea), Olkusz (1 ex. de la Ștefan Báthory și 5 ex. de la Sigismund al III-lea), Lublin (5 ex. de la Sigismund al III-lea), Fraustadt (3 ex. de la Sigismund al III-lea), Marienburg (2 ex. de la Sigismund al III-lea), Bromberg (2 ex. de la Sigismund al III-lea) și Krakau (2 ex. de la Sigismund al III-lea).

Tezaurul descoperit la Nicolae Bălcescu cuprinde și un lot de piese de trei groși bătute la Riga în timpul domniei regilor Ștefan Báthory (două piese din anii 1585 și 1586) și Sigismund al III-lea (două piese din anii 1594 și 1595).

Producția monetară în Polonia la sfârșitul secolului al XVI-lea a crescut considerabil, un loc important ocupându-l emisiunile de trei groși (cunoscute în documentele din Țara Românească și ca potronic sau costanda). În egală măsură a crescut și numărul atelierelor monetare poloneze, în depozitul nostru regăsindu-se producția a șapte ateliere din spațiul Coroanei (Posen, Olkusz, Lublin, Fraustadt, Marienburg, Bromberg, Krakau) la care se adaugă Riga. Locul deținut de asprul otoman în secolul al XVI-lea, în Țara Românească, a fost luat încet de monedele de trei groși din spațiul polonez, care au cunoscut o ascensiune continuă începând cu ultimul deceniu al secolului al XVI-lea³. Pe lângă mărturiile numismatice, documentele menționează această monedă, care este tot mai mult folosită de populație, în tranzacțiile comerciale din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Profitând de o continuă devalorizare a asprului otoman, până atunci nominal dominant în zona Balcanilor și în Țările Române, piesele la care ne referim îl vor înlocui aproape în totalitate la începutul veacului următor. Astfel, emisiunile de trei groși bătute în Polonia, Lituania și Riga ocupă un loc important în structura circulației monetare în Țările Române la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul următorului. În Țara Românească exemplare de trei groși au fost semnalate în componența unor tezaure precum cele descoperite la: Izvoru⁴, Câmpulung⁵, Dragoslavele⁶, Vulturești⁷, jud. Argeș; str. Nicolae Tonitza⁸, București; Săpoca⁹, Râmnicu Sărat¹⁰, Dedulești¹¹, jud.

³ Vîlcu, Păunescu 2001, p. 171.

⁴ Maschio 1995, p. 53-59.

⁵ Smaranda, Trâmbaciu 1981, p. 342-346.

⁶ Smaranda, Trâmbaciu 1981, p. 342-346.

⁷ Smaranda, Trâmbaciu 1981, p. 342-346.

⁸ Velter, Pârvan 2009, p. 32-195.

⁹ Știrbu, Velter 1994, p. 343-365.

¹⁰ Dicu, Vîlcu 2001, p. 459-472.

¹¹ Vîlcu, Neculae 2012.

Buzău; Cuza Vodă¹², Constantin Brâncoveanu¹³, jud. Călărași; Marsilieni¹⁴, Găinești¹⁵, jud. Dâmbovița; Stănești, jud. Giurgiu¹⁶; Piuă Petrii I¹⁷, Piuă Petrii II¹⁸, jud. Ialomița; Vlădila¹⁹, jud. Olt; Ulmeni²⁰, Viișoara²¹, Beciu²², jud. Teleorman; Râmnicu Vâlcea I²³ și Râmnicu Vâlcea II²⁴, jud. Vâlcea.

Remarcăm piesa de trei groși bătută după model polonez în ducatul Teschen, la sfârșitul secolului al XVI-lea, în timpul lui Adam Wenceslas. Emisiunile ducatului Teschen sunt rar semnalate în cadrul descoperirilor monetare din Țara Românească. După cum indică tezaurele monetare de la Cuza Vodă²⁵, jud. Călărași, Marsilieni²⁶, jud. Dâmbovița, Piuă Petrii II²⁷, jud. Ialomița, Pietrele, jud. Giurgiu²⁸ și Viișoara, jud. Teleorman²⁹, ele însoțesc piesele de trei groși bătute în atelierele poloneze.

Parcurgând structura tezaurului avem, așadar, cea mai veche monedă de o jumătate de groș bătută în anul 1548 în Lituania sub regele Sigismund al II-lea August, iar cea mai recentă un triplu groș emis sub Sigismund al III-lea în anul 1620 în atelierele Coroanei poloneze. În privința contextului ascunderii tezaurului de la Nicolae Bălcescu, precizăm că în anul 1620 se încheie a doua domnie a voievodului Gavril Movilă în Țara Românească, înlocuit cu Radu Mihnea (1620-1623). Acesta din urmă participă la campania împotriva polonilor condusă de sultanul Osman al II-lea (1618-1622) și încheiată prin pacea de la Hotin (1621)³⁰. Este posibil ca ascunderea tezaurului să se fi produs în anii 1620-1621, în contextul mișcărilor de trupe prilejuite de războiul dintre Polonia și Imperiul Otoman și care afectează și spațiul muntean.

Tezaurul de la Nicolae Bălcescu, a cărui valoare în epocă nu depășea 452 bani³¹, oferă noi informații privind circulația monetară din Țara Românească în primul sfert al secolului al XVII-lea, confirmând realitatea evidențiată de documentele scrise și venind în completarea descoperirilor deja semnalate.

¹² Pîrvulescu, *et alii* 2016, p. 97-201.

¹³ Pîrvulescu, Neagu 2013, p. 149-160.

¹⁴ Ocheșeanu 1996, p. 329-331.

¹⁵ Preda 1958, p. 394-395.

¹⁶ Pârvan 2002, p. 203-208.

¹⁷ Neagu, Vlădila 1987, p. 179-183.

¹⁸ Neagu, Vlădila 1987, p. 179-183.

¹⁹ Rădulescu 2002, p. 83-99.

²⁰ Spiru 1975, p. 171-173.

²¹ Vilcu, Păunescu 2001, p. 169-196.

²² Berciu-Drăghicescu 1989, p. 89.

²³ Poenaru *et alii* 1994-1995, p. 473.

²⁴ Dumitrașcu, Curecheanu 1998.

²⁵ Pîrvulescu *et alii* 2016, p. 97-201.

²⁶ Ocheșeanu 1996, p. 329-331.

²⁷ Neagu, Vlădila 1987, p. 179-183.

²⁸ Știrbu, Velter 1996.

²⁹ Vilcu, Păunescu 2001, p. 169-196.

³⁰ Rezachevici 2003, p. 60.

³¹ Calculat folosind cursurile de schimb existente pe piața monetară a Țării Românești între anii 1610 - 1630. La calcularea valorii monedelor din tezaur am avut în vedere următoarele cursuri de schimb: 1 taler=130 bani, 1 taler=13 costande, 1 costandă=10 bani, 1 dirhem=10 bani.

Catalogul monedelor

LITUANIA

Sigismund August

½ Gros

1548

Gumowski 598

Av. SIGIS ▲ AVG ▲ REX ▲ PO ▲ MAG ▲ DVX ▲ LI ▲

Rv. MONETA ▲ MAGNI ▲ DVCAT ▲ LITVA / 1548

1. AR ⚡ 0,77 g; 20 mm; perforată; nr. inv. 217.

Ștefan Báthory

3 Groși

1580

Gumowski 752

Av. STEP · D · G · REX III [...] M · D · LI

Rv. GROS ◦ ARG / TRIP ◦ M ◦ D / LIT – VA / 15 – 80

2. AR ↓ 2,14 g; 20 mm; nr. inv. 241.

1581

Gumowski 754

Av. STEP · D · G · REX ★ PO · M · D · L ·

Rv. III / 15 – 81 / GROS · ARG / TRIP · M · D / LIT ·

3. AR ↓ 2,30 g; 22 mm; nr. inv. 207.

1582

Gumowski 756

Av. STEP · D · G · REX ★ PO · M · D · L ·

Rv. III / 15 – 82 / GROS · ARG · / TRIP · M · D · / LIT ·

4. AR ⚡ 2,35 g; 21 mm; nr. inv. 244.

Av. STEP · D · G · REX * PO · M · D · L ·

Rv. III / 15 – 8Z / GROS · ARG / TRIP · M · D / LIT ·

5. AR ↘ 2,32 g; 21 mm; nr. inv. 203.

Av. STEP · D · G · REX ★ PO · M · D · LI ·

Rv. III / 15 – 8Z / GROS · ARG / TRIP · M · D / LI[.]

6. AR ↓ 2,32 g; 21 mm; nr. inv. 212.

1583

Gumowski 758

Av. STEP · D · G · REX ★ PO · M · D · LI ·

Rv. III / 15 – 83 / GROS · ARG / TRIP · M · D · LIT ·

7. AR ↙ 2,44 g; 21,5 mm; nr. inv. 245.

Av. STEP · D · G · REX ★ PO · M · D · L ·

Rv. III / 1 5 – 8 3 / GROS · ARG / TRIP · M · D / LIT ·

8. AR ↓ 2,41 g; 21 mm; nr. inv. 239.

1585

Gumowski 763

Av. STEP · D · G · REX ± PO · M · D · L

Rv. III / 1 5 – 8 5 / GROS · ARG / TRIP · M · D / ▲ LIT ▲

9. AR ↑ 2,43 g; 20 mm; nr. inv. 209.

Av. STEP · D · G · REX · PO · ± · M · D · L ·

Rv. III / 1 5 – 8 5 / GROS · ARG / TRIP · M · D / ▲ LIT ▲

10. AR ↗ 2,24 g; 19,5 mm; perforată; nr. inv. 230.

1586

Gumowski 764

Av. STEP · D · G · REX · PO · M · D · L

Rv. III / 1 5 – 8 6 / GROS · ARG / TRIP · M · D / ▲ LIT ▲

11. AR ↓ 2,43 g; 19,5 mm; nr. inv. 226.

Av. STEP · D · G · REX · PO · M · D · L

Rv. III / 1 5 – 8 6 / GROS · ARG / TRIP · M · D / ▲ LIT ▲

12. AR → 2,41 g; 19,5 mm; nr. inv. 228.

Sigismund al III-lea

3 Groși

1594

Gumowski 1335

Av. SIG · III · D · G · - · - · REX · PO · M · D · L ·

Rv. ★ III ★ / GROS · ARG / TRIP · M · DL / 15 ⚡ 94

13. AR ← 2,32 g; 21 mm; nr. inv. 205.

1595

Gumowski 1336

Av. SIG · III · D · G · - · - · REX · PO · M · D · L ·

Rv. ★ III ★ / GROS · ARG / TRIP · M · D · L · / 1 5 ⚡ 9 5

14. AR ↖ 2,36 g; 21,5 mm; nr. inv. 213.

POLONIA

Ștefan Báthory

3 Groși

1585

Gumowski 713

Olkusz

Av. STEPHA · DG · REX · PO · MDL ·

Rv. III / G – H / GROS · ARG / TRIP · REG / POLONIAE / 15 – 85 / I – D

15. AR ↑ 2,44 g; 21 mm; nr. inv. 218.

1585

Gumowski 715

Poznan

Av. STEP · DG · REX · PO · M · D.L ·

Rv. III / GROS · ARG / TRIP · REG / POLONIAE / 85

16. AR ↘ 2,26 g; 21,5 mm; nr. inv. 231.

Sigismund al III-lea

3 Groși

1589

Gumowski 992

Posen

Av. SIG · III · D : G · REX · PO · M · D · L ·

Rv. III / · GROS · ARG · / · TRIP · REG · / POLONIAE / I – D · 89

17. AR ← 2,25 g; 21 mm; nr. inv. 223.

Av. · SIG · III · D:G · REX · PO · M · D:L ·

Rv. ·III· / ·GROS · ARG ·/· TRIP · REG · / · POLONIA · / - 89 /I – D

18. AR ↙ 2,21 g; 21 mm; nr. inv. 236.

1590

Gumowski 995

Posen

Av. SIG III · DG · REX · PO · M · DL ·

Rv. III / GROS · ARG / TRIP · REG / · POLONIAE / - · 90 · / I – F

19. AR ← 2,28 g; 21 mm; nr. inv. 225.

Av. SIG · III · D·G · REX · PO · M · D·L ·

Rv. III / GROS · ARG / TRIP · REG · / POLONI · / - 90 / F

20. AR ↘ 1,98 g; 21 mm; perforată; nr. inv. 227.

1592

Gumowski 1003

Posen

Av. SIGI · 3 · D:GREX · PO · M · D·L

Rv. ·III· / GROS · ARG / TRIP · REG / POLONIAE / 92 / I – F

21. AR ↓ 2,49 g; 20 mm; nr. inv. 234.

1593

Gumowski 1006

Olkusz

Av. · SIG · III · DG · R · POLONIM · DLI ·

Rv. · III · / GROS : ARG · / TR · POLON / · IAE I – 9 3 · F

22. AR → 2,34 g; 20 mm; nr. inv. 204.

Gumowski 1012

Marienburg

Av. .PO · M · D· L ·

Rv. III / GROS · ARG / TRIP · REG / POLONI.. / ★ o 93 Δ ★

23. AR ↑ 1,99 g; 20 mm; perforată; nr. inv. 242.

1594

Gumowski 1018

Posen

Av. SIGI · 3 · D : G · REX · PO · M · D · L · ✎

Rv. · III · / GROS · ARG / TRIP · REG / POLONIAE / 9 4 · I – F

24. AR ↓ 2,28 g; 21 mm; nr. inv. 211.

Gumowski 1021

Marienburg

Av. SIGISM · III · DG - REX · PO · M · DL ·

Rv. III / GROS · ARG / · TRIP · REG · / · POLONI · / ★ o 94 Δ ★

25. AR ↑ 2,33 g; 20 mm; nr. inv. 232.

1595

Gumowski 1034

Lublin

Av. · SIG : 3 : D:G · REX · POL : M : D:L

Rv. III / GROSARG / TRIPREG / POLONIAE / 9 I – F 5

26. AR ↗ 2,21 g; 21 mm; nr. inv. 237.

Av. SIG · 3 : D : G : REX · POL · M · D : LIT ·

Rv. · III · / GROS · ARG · / · TRIP · REG / POLONIE / 9 I – F – 5

27. AR ↓ 2,30 g; 20 mm; perforată; nr. inv. 215.

1596

Gumowski 1048

Bromberg

Av. SIG · III · D · - · G · REX · PO · M · D · L ·

Rv. III / GROS : ARG : / TRIP : / REG : / POLON 96 / I – F S – C / H – R

28. AR ↖ 1,97 g; 21 mm; nr. inv. 216.

Gumowski 1052

Lublin

Av. SIG · 3 · D : G · REX · POL · M · D : L ·

Rv. III / GROS · ARG / TRIP · REG / POLONIAE / I – F / 9 – 6

29. AR ↖ 2,29 g; 21 mm; nr. inv. 206.

1597

Gumowski 1054

Olkusz

Av. SIG · 3 · DG – REX · P · M · D · L ·

Rv. · III · / GROS · ARG / TR · R · POLO / · NI · - · 97 / I – F

30. AR ↓ 2,16 g; 20 mm; nr. inv. 219.

Av. SIG III DG · - · RPOLONIMDL

Rv. III / GROS · ARG / TR · R · POLO / · NI - · 97 / · I – F ·

31. AR ↗ 2,32 g; 21 mm; nr. inv. 224.

1598

Gumowski 1076

Olkusz

Av. SIGL..R - · POLONMDL ·

Rv. · III · / GROSARG / TR · R · POLO / NI – F · (9) 8 ·

32. AR ↗ 2,01 g; 20 mm; nr. inv. 199.

Av. SIG III DGR – POLONMDL

Rv. · III · / GROS · ARG / TR · R · POLO / NI - · 98 / I – F

33. AR ↙ 2,29 g; 21 mm; perforată; nr. inv. 221.

Gumowski 1083

Bromberg

Av. SIG · III · D:G - · REX · PO · M · D · L ·

Rv. · III · / · GROS · ARG / · TRIP · PO · / · 98 – B ·

34. AR ← 2,01 g; 20 mm; nr. inv. 235.

Gumowski 1090

Lublin

Av. SIG III D G – REXPOMDL

Rv. III / GROS · ARG / TRI REG / POLONI / L – 9 8

35. AR ← 2,15 g; 21 mm; nr. inv. 210.

Gumowski 1091

Lublin

Av. SIG III DG – REXPOMDL

Rv. · III · / GROS · ARG / TRI · REG / POLON / 15 L 98

36. AR ↘ 1,96 g; 19 mm; nr. inv. 220.

1599

Gumowski 1095

Fraustadt

Av. SIG III D... EXPOMDL

Rv. III / GROS · ARG / TRI · R · PO : / · F - 99 ·

37. AR ↓ 2,26 g; 21 mm; nr. inv. 240.

Av. · SIG · 3 · D·G · REX · PO · M[.]

Rv. III / GROS · ARG / TRI · R · PO / · F · - 99 ·

38. AR ↗ 2,31 g; 21 mm; nr. inv. 246.

Av. SIG G · REX · PO · M · DL ·

Rv. III / GROS · ARG / TRI · R · PO / · F · - 99 ·

39. AR ↙ 2,07 g; 21 mm; nr. inv. 222.

1604

Gumowski 1129

Krakau

Av. SIGISM · III · DG - REX · PO · M · D · L ·

Rv. III / GROS · ARG : / TRIP · REG . / POLONI · / 16 K 04

40. AR ↑ 2,01 g; 20 mm; perforată; nr. inv. 243.

1620

Gumowski 1138

Krakau

Av. SIG · III · D G · REX · POL · M · D · L ·

Rv. · III · / 1 - 6 - 2 - 0 / GROS · ARGE / TRIP · REGN / POLONI

41. AR ↙ 1,85 g; 20 mm; nr. inv. 208.

RIGA

Ștefan Báthory

3 Groși

1585

Gumowski 814

Av. STEP · D · G · REX · PO · D · L ·

Rv. III / 1 5 – 8 5 / GR – OS / ARG · TRIP / CIVI · RI : / [..]

42. AR → 2,31 g; 20 mm; nr. inv. 214.

1586

Gumowski 814

Av. STEP · D · G · REX · P · D · L ·

Rv. III / 1 5 – 8 6 / GR - OS / ARG · TRIP / CIVI · RI · / + GE +

43. AR → 2,46 g; 21 mm; perforată; nr. inv. 229.

Sigismund al III-lea

3 Groși

1594

Gumowski 1453

Av. SIG: D·G : REX · PO : D : LIV :

Rv. x III x / 15 – 94 / GR - OS / ARG x TRIP / CIVI x RI / · GE ∴

44. AR → 2,45 g; 22 mm; nr. inv. 233.

1595

Gumowski 1454

Av. SIG x III · D:G x REX · PO : D : LIV

Rv. x III x / 15 – 95 / GR - OS / ARG x TRIP / CIVI x RI / x GE ∴

45. AR → 2,29 g; 21 mm; nr. inv. 238.

TESCHEN

Adam Wenceslas

3 Groși

1597

Kopicki 5622

Av. ADAM · WEN · D · 3 · G · DVX · TESIN

Rv. 1 5 – 97 / MON · NOV / AR · TRI · CR / DVC · TES / · III ·

46. AR ↻ 2,10 g; 19 mm; nr. inv. 247.

Bibliografie

- Berciu-Drăghicescu 1989:** Adina Berciu-Drăghicescu, *Repertoriul descoperirilor monetare otomane din teritoriile locuite de români (sec. XV-XVI)*, Caietul seminarului special de științe auxiliare. Opuscula numismatică, București, 1989, p. 88-124.
- Dicu, Vîlcu 2001:** Ana Dicu, A. Vîlcu, *Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII descoperit la Râmnicu Sărat*, Mousaios, 6, 2001, p. 459-472.
- Dumitrașcu, Curecheanu 1998:** A. Dumitrașcu, D. Curecheanu, *Tezaurul monetar din secolul al XVI-lea descoperit la Râmnicu Vâlcea*, présentation au XV^e Symposium National de Numismatique, Alexandria, 12–14 mai 1998.
- Gumowski:** M. Gumowski, *Handbuch der polnischen numismatik*, Graz, 1960.
- Ionescu 1975:** M. Ionescu, *Monede din Muzeul de istorie Giurgiu*, BSNR, 121-123, 1975, p. 327-332.
- Kopicki:** Edmund Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy Polskich i z Polską związanych, Część I*, Warszawa, 1995.
- Maschio 1995:** R. Maschio, *Tezaurul de monede feudale de la Izvoru, județul Argeș (sec. XVI-XVII)*, Argesis, 7, 1995, p. 53-59.
- Neagu, Vlădilă 1987:** M. Neagu, P. Vlădilă, *Aspecte ale circulației monetare la Dunărea de Jos în secolele XV-XVII, în lumina cercetării tezaurilor de la Piua Petrii-Orașul de Floci*, CCDJ, 3-4, 1987, p. 179-186.
- Ocheșeanu 1996:** R. Ocheșeanu, *Un tezaur din vremea lui Mihai Viteazul descoperit la Marsilieni, comuna Albești, județul Ialomița*, BSNR, 86-87 (1992-1993), 1996, p. 329-331.
- Pârvan 2002:** Katiușa Pârvan, *Un mic tezaur din secolul al XVII-lea descoperit la Stănești, jud. Giurgiu*, în Simpozion de numismatică organizat în memoria martirilor căzuți la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001), Chișinău, 13-15 mai 2001. Comunicări. Studii și note, București, 2002, p. 203-208.
- Pîrvulescu, Neagu 2013:** D. Pîrvulescu, M. Neagu, *Un tezaur monetar din secolul al XVII-lea, descoperit la Constantin Brâncoveanu, jud. Călărași*, SCN, III (XV) 2013, p. 149-160.
- Pîrvulescu et alii 2016:** D. Pîrvulescu, M. Neagu, A. Vîlcu, *Monnaies médiévales du trésor découvert à Cuza Vodă, dép. de Călărași*, CCDJ, XXIX/III, 2016, p. 97-201.
- Poenaru et alii 1994-1995:** Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XXXVII)*, Dacia, N.S., 38-39, 1994-1995, p. 459-478.
- Preda 1958:** C. Preda, *Pe marginea unor descoperiri monetare recente*, SCN, 2, 1958, p. 379-399.
- Rădulescu 2002:** T. Rădulescu, *Circulația monetară în Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Craiova, 2002.
- Rezachevici 2003:** C. Rezachevici, *Viața politică în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea. Epoca lui Radu Șerban, a Movileștilor și a lui Gabriel Bethlen*, în *Istoria Românilor*, V, București, 2003, p. 60.
- Smaranda, Trâmbaciu 1981:** A. Smaranda, Șt. Trâmbaciu, *Trei tezaure monetare din secolele XVI-XVII, descoperite în zona orașului Cîmpulung-Muscel*, BSNR, 70-74 (1976–1980), 1981, p. 341-348.

Spiru 1975: I. Spiru, *Tezaurul monetar feudal de la Ulmeni - Teleorman*, BSNR, 67-69 (1973-1975), 1975, p. 171-174.

Știrbu, Velter 1994: Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Tezaurul de la Săpoca, județul Buzău*, Mousaios, 4/1, 1994, p. 343-365.

Știrbu, Velter 1996: Constanța Știrbu, Ana Maria Velter, *Tezaurul de la Pietrele*, București, 1996.

Velter, Pârvan 2009: Ana-Maria Velter, Katiușa Pârvan, *Tezaurul de monede medievale de argint din secolele XVI-XVII*, în volumul *București. Centrul istoric Strada Nicolae Tonitza. Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII*, coord. Gh. Mănușu-Adameșteanu, București, 2009, p. 32-208.

Vîlcu, Neculae 2012: A. Vîlcu, M. Neculae, *Tezaurul de la Dedulești (secolele XV-XVII)*, Buzău 2012.

Vîlcu, Păunescu 2000: A. Vîlcu, E. Păunescu, *Trei tezaure monetare descoperite în județul Teleorman*, Meandre, anul 3, nr. 2(5), decembrie 2000.

Vîlcu, Păunescu 2001: A. Vîlcu, E. Păunescu, *Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII descoperit la Viișoara, jud. Teleorman*, în Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai voievod Viteazul, Chișinău, 28-30 mai 2000. Comunicări. Studii și note, București, 2001, p. 169-196.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Plansele I-IV. Monede din tezaurul descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman.

Plates I-IV. Coins from the hoard discovered at Nicolae Bălcescu, Teleorman County.



1



2



3



4



5



6



7



8



9



10



11



12



Planșa I. Monede din tezaurul descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman.



13



14



15



16



17



18



19



20



21



22



23



24



Planșa II. Monede din tezaurul descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman.



25



26



27



28



29



30



31



32



33



34



35



36



Plansa III. Monede din tezaurul descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman.

UN TEZAU DE MONEDE OTOMANE DIN VREMEA RĂZBOIULUI DIN 1806-1812 DESCOPERIT LA COLELIA, JUD. IALOMIȚA

Aurel Vilcu*
Marian Neagu**

Mots-clés: *trésor, monnaies ottomanes, yüzlük, Selim III.*

Cuvinte-cheie: *tezaur, monede otomane, yüzlük, Selim III.*

Résumé: *Les auteurs présentent un trésor monétaire du commencement du XIX^e siècle découvert à Colelia, dép. d'Ialomița. Le trésor inclut neuf monnaies ottomanes d'argent, des pièces de 100 paras (yüzlük) frappées au temps de Selim III. Selon les plus récentes monnaies, deux pièces de 100 paras (yüzlük) frappées dans l'année 15 du règne du sultan Selim III, le trésor découvert à Colelia a été caché au contexte de la guerre russo-turc de 1806-1812. On discute sur la circulation de la monnaie ottomane en Valachie et Moldavie à la fin du XVIII^e siècle et au commencement du XIX^e siècle.*

Rezumat: *Autorii prezintă un tezaur monetar de la începutul secolului al XIX-lea descoperit la Colelia, jud. Ialomița. Tezaurul este alcătuit din nouă monede otomane din argint, piese de 100 de parale (yüzlük) bătute în timpul sultanului Selim III. După cele mai recente monede, două piese de 100 de parale (yüzlük) din anul 15 de domnie a sultanului Selim III, tezaurul descoperit la Colelia a fost ascuns în contextul războiului ruso-turc din 1806-1812. Sunt discutate aspecte ale circulației monedei otomane în Țara Românească și Moldova în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea și la începutul veacului următor.*

În colecțiile Muzeului Dunării de Jos din Călărași se păstrează un tezaur monetar descoperit în localitatea Colelia, jud. Ialomița¹. Din păcate nu se cunosc condițiile descoperirii și nici dacă au fost recuperate toate monedele din tezaur. Cele nouă monede care alcătuiesc tezaurul de la Colelia au intrat în colecțiile Muzeului Dunării de Jos în anul 1988 și este de presupus că au fost descoperite în cursul aceluiași an. Toate monedele din tezaur sunt piese de 100 de parale (yüzlük) puse în circulație de atelierul din capitala Imperiului otoman în timpul domniei sultanului Selim III. Cea mai timpurie piesă a fost bătută în anul 2 al domniei lui Selim III, adică 1789/1790. O altă piesă provine din anul 3 (1790/1791), două din anul 4 (1791/1792), una din anul 7 (1794/1795), una din anul 13 (1800/1801), una din anul 14 (1801/1802)

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

** Muzeul Dunării de Jos, Călărași.

¹ Tezaurul a fost menționat pentru prima dată la Vilcu 2009, p. 295, nr. 62.

și două din anul 15 (1802/1803). Cele două exemplare din anul 15 oferă și data de încheiere a tezaurului a cărui ascundere poate fi legată de momentul de debut al războiului ruso-turc din 1806-1812. Descoperirea de la Colelia nu este singura mărturie numismatică a conflictului amintit, mișcările de trupe din această perioadă provocând ascunderea mai multor tezaure în sud-estul Munteniei². Pentru județul Brăila au fost semnalate trei tezaure la: Roșiori (trei piese de 100 de parale de la Selim III)³, Țibănești (37 de monede otomane din care un kuruș de la Mustafa III, 27 de piese de 100 de parale de la Selim III și nouă piese de 80 de parale de la același sultan)⁴ și Găvani (22 de monede otomane din care un altmişlik de la Mustafa III, un kuruș de la Abdülhamid I, 12 piese de 100 de parale și 8 piese de 80 de parale bătute în numele sultanului Selim III)⁵. Din județul Călărași provin două tezaure: Stejaru, alcătuit din 29 de monede din care 6 piese de 80 parale (ikilik) și 23 de piese de 100 de parale (yüzlük), toate bătute în timpul domniei lui Selim III⁶ și tezaurul de la Frumușani care cuprinde 84 de monede de argint bătute în numele sultanilor Mustafa III (un altmişlik), Abdülhamid I (ikilik - 2 ex., altmişlik - 9 ex.) și Selim III (yüzlük - 28 ex., ikilik -42 ex., kuruș - 2 ex.)⁷. Analiza descoperirilor menționate arată că nominalurile tezaurizate cu precădere sunt piese cu valoarea ridicată precum ikilikul (80 de parale) și yüzlükul (100 parale). În privința celor două nominaluri se impun câteva observații care vin să explice preferința populației de a le tezauriza. Cercetarea izvoarelor numismatice a demonstrat că ikilikul a fost bătut pentru prima dată în anul 16 (1788/1789) de domnie a sultanului Abdülhamid I, în contextul războiului din 1787-1789⁸. Deprecierea rapidă a monedei de argint a determinat autoritățile otomane să emită un nou nominal, yüzlükul (100 parale), cu o greutate de c. 32,50 g⁹. Atât ikilikul cât și yüzlükul au apărut pentru a susține costisitoarele războaie cu Austria și Rusia din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea¹⁰ însă baterea lor a continuat și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Spre deosebire de celelalte nominaluri, doar yüzlükul își va păstra conținutul de argint în timpul domniei sultanilor Selim III (1789-1807) și Mustafa IV (1807-1808)¹¹, observație susținută și de greutatea exemplarelor aflate în tezaurul de la Colelia. În aceste condiții, fenomenul de tezaurizare a yüzlükului la nordul Dunării, în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea și primul deceniu al veacului următor, apare drept firesc. Mărturie în acest sens stau descoperirile din Țara Românească semnalate la: Costești¹², Deagu¹³, Câmpulung¹⁴,

² Am luat în calcul descoperirile monetare din județele Brăila, Ialomița și Călărași.

³ Căndea 1980, p. 375-397.

⁴ Căndea 1980, p. 375-397.

⁵ Căndea 1980, p. 375-397.

⁶ Vilcu 2003, p. 415-417.

⁷ Vilcu 2002, p. 225-229; Vilcu, Păunescu 2003, p. 229-234.

⁸ Vilcu 2009, p. 134.

⁹ Vilcu 2009, p. 140.

¹⁰ Vilcu, Stăicuț 2010, p. 153-154.

¹¹ Vilcu, Stăicuț 2010, p. 153-154.

¹² Maschio 2003, p. 233-239.

jud. Argeș; Vispești¹⁵, Maxenu¹⁶, Roșioru¹⁷, Pietroasele¹⁸, Nișcov¹⁹, jud. Buzău; Țibănești²⁰, Găvani²¹, Lișcoteanca²², Roșiori²³, jud. Brăila; Chirnoși²⁴, Oltina²⁵, Stejaru²⁶, Frumușani²⁷, jud. Călărași; Odobești²⁸, Dobra²⁹, jud. Dâmbovița; Craiova-Calea Brestii³⁰, Dobrești³¹, Segarcea³², jud. Dolj; Vedea³³, Iepurești³⁴, jud. Giurgiu; Crețești³⁵, Prigoria³⁶, jud. Gorj; Tamași³⁷, Colibași³⁸, Roșu I³⁹, Roșu II⁴⁰, Netezești⁴¹, jud. Ilfov; Goanța, jud. Mehedinți⁴²; Românești⁴³, jud. Prahova; Vârtoapele⁴⁴, Crângeni⁴⁵, Călugăru⁴⁶, jud. Teleorman; Cotești⁴⁷, Mera⁴⁸, jud. Vrancea. În Moldova descoperirile sunt mai puține, monede otomane de 100 de parale tezurizate în perioada 1790-1810 fiind semnalate la: Drăgești, jud. Bacău⁴⁹, Crivești, jud. Iași⁵⁰, Cișma (Văruita), r. Bolgrad, Republica Ucraina⁵¹, Chișinău (1973), Republica

¹³ Maschio 2002, p. 235-242.

¹⁴ Smaranda, Trâmbaciu 1985, p. 329-332.

¹⁵ Vîlcu 2009, p. 286, nr. 33.

¹⁶ Vîlcu, Dicu 2001, p. 473-476.

¹⁷ Vîlcu 2009, p. 287, nr. 38.

¹⁸ Vîlcu 2009, p. 290, nr. 47.

¹⁹ Vîlcu, Stăicuț 2010, p. 151-160.

²⁰ Căndea 1980, p. 375-397.

²¹ Căndea 1980, p. 375-397.

²² Căndea 1980, p. 375-397.

²³ Căndea 1980, p. 375-397.

²⁴ Vîlcu 2009, p. 287, nr. 37.

²⁵ Vîlcu 2009, p. 290, nr. 46.

²⁶ Vîlcu 2003, p. 415-417.

²⁷ Vîlcu 2002, p. 225-229; Vîlcu, Păunescu 2003, p. 229-234.

²⁸ Drob 1996, p. 209-211.

²⁹ Stancu, Trohani 1980, p. 117-120; Drob 1996, p. 209-211.

³⁰ Rădulescu 2011, p. 159-202.

³¹ Rădulescu 2000, p. 102-107.

³² Rădulescu 2000a, p. 108-111.

³³ Vîlcu 2009, p. 293, nr. 52.

³⁴ Isăcescu 1964, p. 349-353.

³⁵ Vîlcu 2009, p. 295, nr. 60.

³⁶ Vîlcu 2009, p. 286, nr. 32.

³⁷ Vîlcu, Stancu 2006, p. 469-472.

³⁸ Trohani, Șerbănescu 1975, p. 181-186.

³⁹ Iliescu 1967, p. 45-69.

⁴⁰ Vîlcu 2002a, p. 251-260.

⁴¹ Trohani, Șerbănescu 1978, p. 83-85.

⁴² Ciucă, Lupu, Păun 1982, p. 207-210.

⁴³ Vîlcu 2009, p. 297, nr. 67.

⁴⁴ Vîlcu 2009, p. 287-288, nr. 39.

⁴⁵ Vîlcu 2009, p. 294, nr. 58.

⁴⁶ Vîlcu 2009, p. 293, nr. 53.

⁴⁷ Vîlcu 2009, p. 287, nr. 36.

⁴⁸ Vîlcu 2009, p. 297, nr. 68.

⁴⁹ Artimon 1972, p. 181-188.

⁵⁰ Vîlcu 2009, p. 319, nr. 50.

⁵¹ Nudelman 1990, p. 260-261.

Moldova⁵². Descoperirilor menționate mai sus li se adaugă cea de la Colelia, care vine să confirme fenomenul de teaurizare a pieselor otomane cu valoare ridicată, așa cum este cazul yüzlükului, în contextul războiului ruso-turc din 1806-1812. Izvoarele numismatice indică însă diferențe semnificative între Țara Românească și Moldova în privința teaurizării monedelor otomane de argint cu valoarea de 100 de parale. În Țara Românească yüzlükul este prezent în numeroase tezaure încă din ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, în timp ce în Moldova numărul descoperirilor este mult mai redus. În stadiul actual al cercetării se conturează mai mulți factori care au contribuit la această situație: poziția geografică, specula cu monedă aflată în plin avânt la sfârșitul secolului al XVIII-lea în ambele principate⁵³ și evoluția războaielor dintre Imperiul otoman și Rusia.

Catalogul monedelor

IMPERIUL OTOMAN

Selim III (1789-1807)

Islâmbol

Yüzlük (100 parale)

Av. Tuğra de tip II. Duribe fi Islâmbol 1203.

Rv. Sultanül berreyni ve hakanül bahreyni essultan bin (...) essultan.

Pere 705.

Anul 2=1789/1790.

1. AR ↑ 31,36 g; 44 mm. Inv. 13261.

Anul 3=1790/1791.

2. AR ↑ 31,01 g; 44 mm. Inv. 13262.

Anul 4=1791/1792.

3. AR ↑ 31,16 g; 44 mm. Inv. 13263.

4. AR ↑ 31,15 g; 44 mm. Inv. 13264.

Anul 7=1794/1795.

5. AR ↑ 31,62 g; 45 mm. Inv. 13265.

Anul 13=1800/1801.

6. AR ↑ 31,41 g; 45 mm. Inv. 13266.

⁵² Nudelman 1990, p. 257.

⁵³ Vilcu 2009, p. 203-205 și 259.

Anul 14=1801/1802.

7. AR ↑ 31,40 g; 45 mm. Inv. 13267.

Anul 15=1802/1803.

8. AR ↑ 31,81 g; 45 mm. Inv. 13268.

9. AR ↑ 32,04 g; 45 mm. Inv. 13269.

Bibliografie

Artimon 1972: A. Artimon, *Câteva considerații asupra tezaurului monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Drăgești-Tătăraști (județul Bacău)*, Carpica, 1972, p. 181-188.

Cândea 1980: I. Cândea, *Descoperiri monetare în jud. Brăila în sec. XIV-XIX*, Istros, 1, 1980, p. 375-397.

Ciucă, Lupu, Păun 1982: V. Ciucă, I. Lupu, C. Păun, *Un tezaur de monede feudale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea descoperit la Goanța-Braniște, jud. Mehedinți*, Drobeta, 5, 1982, p. 207-210.

Drob 1996: V. Drob, *Două tezaure monetare otomane descoperite în județul Dâmbovița*, CN, 7, 1996, p. 209-211.

Iliescu 1967: O. Iliescu în *Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei RPR*, nr. 19, 1967, p. 45-69.

Isăcescu 1964: Elena Isăcescu, *Tezaurul de monede turcești de la Epurești, raionul Drăgănești – Vlașca, în Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei RPR*, nr. 10, 1964, p. 349-353.

Maschio 2003: R. Maschio, *Tezaurul monetar descoperit la Costești, județul Argeș (secolele XVIII-XIX). Necesitatea înființării sistemului monetar național*, Argesis. Studii și comunicări, 12, 2003, p. 233-239.

Maschio 2002: R. Maschio, *Tezaurul monetar descoperit la Deagu, com. Recea, jud. Argeș (secolele XVIII-XIX)*, Argesis. Studii și comunicări, 11, 2002, p. 235-242.

Nudelman 1990: A. A. Nudelman, *Monetnye klady XVIII-načala XIX v. v Dnestrovsko Prutskom regione*, în volumul *Numizmatičeskie issledovanija po istorii Iugo Vostočnoj Evropy*, Chișinău, 1990, p. 227-263.

Rădulescu 2011: T. Rădulescu, *Aspecte ale circulației monetare în zona Craiovei din ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea și până în primul sfert al secolului al XIX-lea reflectate în componența a patru tezaure monetare inedite*, Argesis, 20, 2011, p. 159-202.

Rădulescu 2000: T. Rădulescu, *Tezaurul monetar din secolele XVI-XVIII descoperit la Dobrești, Dolj, Oltenia*. Studii și comunicări, 12, 2000, p. 102-107.

Rădulescu 2000a: T. Rădulescu, *Tezaurul monetar de la Segarcea – Dolj, sec XVIII-XIX*, Oltenia. Studii și comunicări, 12, 2000, p. 108-111.

Smaranda, Trâmbaciu 1985: A. Smaranda, Șt. Trâmbaciu, *Un tezaur din secolul al XVIII-lea descoperit la Câmpulung, jud. Argeș*, BSNR, 87-89 (1983-1985), 1985, p. 329-332.

Stancu, Trohani 1980: Paraschiva Stancu, G. Trohani, *Un tezaur monetar de la sfârșitul secolului al XVIII – lea descoperit în comuna Dobra, județul Dâmbovița*, CN, 3, 1980, p. 117-120.

Trohani, Șerbănescu 1975: George Trohani, Done Șerbănescu, *Un tezaur monetar din secolele XVIII-XIX descoperit la Colibași, jud. Ilfov*, BSNR, anii 67-69 (1973-1975), 1975, p. 181-186.

Trohani, Șerbănescu 1978: G. Trohani, D. Șerbănescu, *Tezaurul monetar turcesc din Netezești-Nuci, jud. Ilfov*, CN, 1, 1978, p. 83-85.

Vîlcu 2002: A. Vîlcu, *Tezaurul de monede otomane de la Frumușani, jud. Călărași (începutul sec. XIX)*, în Simpozion de numismatică. Chișinău 13-15 mai 2001, Comunicări, studii și note, București, 2002, p. 225-229.

Vîlcu 2002a: A. Vîlcu, *Două tezaure monetare din secolul al XVIII-lea descoperite la Roșu, jud. Ilfov și Băiculești, jud. Argeș*, CN, 8, 2002, p. 251-260.

Vîlcu 2003: A. Vîlcu, *Tezaure monetare din secolele XVIII-XIX descoperite la Roseți, jud. Călărași și Stejaru, jud. Ialomița*, BSNR, anii 92-97 (1998-2003), nr. 146-151, 2003, p. 415-417.

Vîlcu 2009: A. Vîlcu, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*, Brăila, 2009.

Vîlcu, Dicu 2001: A. Vîlcu, Ana Dicu, *Un tezaur monetar descoperit la Maxenu, com. Țintești, jud. Buzău*, Mousaios, 6, 2001, p. 473-476.

Vîlcu, Păunescu 2003: A. Vîlcu, E. Păunescu, *Noi informații despre tezaurul de monede otomane de la Frumușani, jud. Călărași*, în Simpozion de numismatică. Chișinău, 24-26 septembrie 2002, Comunicări. Studii și note, București, 2003, p. 229-234.

Vîlcu, Stancu 2006: A. Vîlcu, Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane din secolul al XVIII-lea descoperit la Tamași, jud. Ilfov*, CN, 9-11, 2006, p. 469-472.

Vîlcu, Stăicuț 2010: A. Vîlcu, G. Stăicuț, *Observații asupra sistemului monetar otoman din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în lumina tezaurului descoperit la Nișcov, jud. Buzău*, SCN, 1 (13), 2010, p. 151-160.

Lista ilustrațiilor / Explication des figures

Planșele I-II. Monede din tezaurul descoperit la Colelia.

Planches I-II. Monnaies du trésor découvert à Colelia.



1

2



3

4

Pl. I. Monede din tezaurul descoperit la Colelia.



5

6

7



8

9

Pl. II. Monede din tezaurul descoperit la Colelia.

MEDALII CU EFIGIA LUI CAROL I DIN COLECȚIA MUZEULUI OLTENIEI CRAIOVA

Radu Gabriel Dumitrescu*

Keywords: *Museum of Oltenia, medals, kingship, Carol I, anniversary.*

Cuvinte cheie: *Muzeul Olteniei, medalii, regalitate, Carol I, aniversare.*

Abstract: *The collection of Romanian medals of the Museum of Oltenia represents 977 pieces, dated 1838-2004. An important component in the structure of this collection is the 159 medals that have represented the effigy of Prince and then King Carol I.*

In the present study we will bring into attention 30 of these medals, which present anniversaries, commemorations and events sponsored by the Royal House of Romania, in the context of celebrating, this year, the 150th anniversary of the establishment of the constitutional monarchy under Hohenzollern-Sigmaringen Dynasty.

The oldest medal is the medal of the Regional Agriculture and Industry Exhibition held in Craiova in 1869 and the latest is from the Jubilee Year 1906. These medals were integrated into the heritage of the Museum of Oltenia from important public and private collections, such as: „Alexander and Aristia Aman” Collection, „Corneliu Bălăcescu” Collection, „Marius Metzulescu” Collection or „Nicolae Răcăreanu” Collection.

Rezumat: *Colecția de medalii românești a Muzeului Olteniei este formată din 977 piese ce se eșalonează din punct de vedere cronologic în intervalul temporar 1838-2004. O componentă importantă în structura acestei colecții o reprezintă cele 159 de medalii care au reprezentate pe ele efigia Principelui și apoi Regelui Carol I.*

În studiul de față vom aduce în atenție 30 din aceste medalii, care au ca subiect aniversări, comemorări sau evenimente patronate de Casa Regală a României, în contextul aniversării în acest an a 150 de ani de la instituirea monarhiei constituționale sub conducerea dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen.

Cea mai veche medalie prezentată va fi cea a Expoziției Regionale de Agricultură și Industrie organizată la Craiova (1869), iar cea mai recentă datează din anul jubiliar 1906. Aceste medalii au fost integrate în patrimoniul Muzeului Olteniei provenind din importante colecții publice și private cum ar fi Colecția „Alexandru și Aristia Aman”, Colecția „Corneliu Bălăcescu”, Colecția „Marius Metzulescu” sau Colecția „Nicolae Răcăreanu”.

Colecția de medalii românești a Muzeului Olteniei este formată din 977 piese ce se eșalonează din punct de vedere cronologic în ecartul temporar 1838-2004. O

* Muzeul Olteniei Craiova.

componentă importantă în structura acestei colecții o reprezintă cele 159 de medalii care au reprezentate pe ele efigia Principelui și apoi Regelui Carol I.

Iconografia medalistică a Regelui Carol I, foarte bogată ca tipologie, a fost determinată și de pasiunea suveranului pentru această artă: de fapt, este tipul de imagine care înfățișează cel mai bine esența programului său, potrivit formulei „medalia este oglinda regilor”.

Emisiunile de medalii purtând efigia lui Carol I nu sunt repartizate egal pe parcursul îndelungatei sale domnii. Ritmul și volumul acestora se conformează atât marilor evenimente istorice ale vremii, cât și celor din viața sa particulară¹.

În studiul de față vom aduce în atenție 30 din aceste medalii, care au ca subiect aniversări, comemorări sau evenimente patronate de Casa Regală a României, în contextul aniversării în acest an a 150 de ani de la instituirea monarhiei constituționale sub conducerea dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen.

Cea mai veche medalie prezentată va fi cea a Expoziției Regionale de Agricultură și Industrie organizată la Craiova (1869), iar cea mai recentă datează din anul jubiliar 1906. Aceste medalii au fost integrate în patrimoniul Muzeului Olteniei provenind din importante colecții publice și private cum ar fi Colecția „Alexandru și Aristia Aman”, Colecția „Corneliu Bălăcescu”, Colecția „Marius Metzulescu” sau Colecția „Nicolae Răcăreanu”.

Catalogul și ilustrația anexate sunt foarte sugestive în ceea ce privește materialul prezentului studiu, astfel încât comentariile pe marginea medaliei vor fi unele care să puncteze elementele esențiale.

În primii ani de domnie ai lui Carol I portretele principelui și ale soției sale apar extrem de rar pe medalii. Trebuie notat faptul că până în prezent nu se cunosc medalii „populare” din această perioadă. Momentul de cotitură îl va reprezenta anul 1881, o dată cu o altă schimbare a statutului țării, prin proclamarea Regatului și încoronarea lui Carol I și a Elisabetei ca regi ai României.

Tot atunci începe și emiterea pe scară largă a medaliei „populare”, după prima apariție a unei astfel de piese în 1878, consacrată primei aniversări a capitulării Plevnei. Necercetate până acum în mod sistematic, sau adesea ridiculizate pentru calitatea lor artistică îndoielnică, medaliiile „populare” constituie un important barometru al vieții politice românești din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și primele patru decenii ale secolului următor. Spre deosebire de emisiunile „oficiale”, ele erau produse de firme particulare, pe principii strict economice, fiind destinate comercializării în rândul reprezentanților claselor mijlocii sau de jos. Existența unor serii destul de numeroase reflectă nu numai constituirea unei piețe largi și rentabile în acest domeniu, alimentată de gustul „mahalagiilor” pentru medalii, satirizat de Caragiale, cât mai ales popularitatea de care se bucura instituția monarhiei și reprezentanții ei în straturile mai profunde ale societății românești. Succesul medaliei „populare” indică în mod cert acceptarea definitivă a dinastiei de Hohenzollern-Sigmaringen în corpul națiunii, după o serie de dificultăți de coabitare, între anii 1866-1878.

¹ Tănăsioiu 2008, p. 500-501.

Apogeul activității medalistice din timpul domniei lui Carol I l-a constituit anul 1913, odată cu intervenția României în cel de-al Doilea război balcanic, urmată de încheierea Păcii de la București, care consfințea nu numai anexarea Dobrogei de Sud, a Cadrilaterului, dar și afirmarea de „lider regional” a suveranului român.

O noutate introdusă în medalistica românească în timpul domniei lui Carol I sunt portretele sale asociate cu cele ale unor suverani străini. Amintim medalia care a imortalizat vizita împăratului Franz Joseph în România (cat. nr. 19), dar și medalia întrevederii de la Abbazia dintre Carol I și George I, regele Greciei, operă a lui Tony Szirmai (cat. nr. 27).

Din numeroșii artiști care au realizat machetele și ștanțele medaliilor lui Carol I, se remarcă în primul rând Wilhelm Küllrich, într-un fel, artist de casă al familiei de Hohenzollern-Sigmaringen, la ale cărui servicii recursese și principele Karl-Anton, tatăl suveranului României. Wilhelm Küllrich, artist aparținând academismului german, a dominat net arta medalistică românească nu numai între 1866-1887, ci și după moartea sa. În mod paradoxal, portretele semnate de el se regăsesc pe medalii emise până în 1895. În mod indirect, influența lui Küllrich s-a extins până în ajunul Primului Război Mondial, fiind preluat, din punct de vedere artistic, de gravorii mai modești ai caselor românești, ale familiilor de bijutieri și gravori Carniol și Radivon.

Portretele executate de Küllrich poartă pecetea clasicismului, cu unele accente romantice, fără, însă, a fi idealizate. Suveranii inspiră în același timp fermitate și o blândețe condescendentă, echilibru și o senină încredere în viitor. Ele erau cele mai aproape de gusturile artistice ale lui Carol I și Elisabetei și corespundeau destul de fidel imaginii pe care o aveau ei înșiși despre ei și despre misiunea lor în fruntea statului român. De altfel, ar trebui să precizăm că în cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea, poate chiar până la Primul Război Mondial, clasicismul academist era curentul artistic cel mai gustat de elitele aristocratice ale vremii, de la Londra, la Sankt Petersburg și de la Stockholm, la Atena.

După moartea lui Wilhelm Küllrich, în 1887, timp de două decenii rolul său este ocupat, într-o oarecare măsură, de un alt artist german, berlinezul Paul Telge, ale cărui producții clasicizante erau mai apropiate de idealurile estetice ale familiei regale de la București. Telge a executat comenzi importante ale Curții și Guvernului de la București până în 1909, dar valoarea lor estetică este relativ redusă (cat. nr. 17).

În ciuda faptului că Telge pare să fi jucat rolul de „medalist al Curții”, în ultimii ani ai secolului al XIX-lea și începutul celui următor, opera sculptorului vienez Anton Scharff a jucat un rol major în iconografia oficială a lui Carol I. Anton Scharff poate fi considerat unul din cei mai importanți modelatori europeni de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Artistul, un desenator și modelator de excepție, era dublat de o fantezie debordantă și de un simț și un echilibru al compoziției, cu totul remarcabile. Acestea i-au permis să transforme niște comenzi, dominate de alegorii de rutină, în opere de referință. În ciuda vârstei sale înaintate, Scharff a receptat influența impresionismului și a Art Nouveau-ului, în varianta sa vieneză, secession-ului.

Ca și în cazul operelor lui Küllrich, prototipul „Scharff”, bustul lui Carol I, cu fața osoasă, cu reliefuri dure, cu ochii vii, ațintiți peste privitor, undeva în viitor, cu

mantaua de general descheiată, cu pieptul expus nu numai intemperiilor, gata să înfrunte eroic destinul pe câmpul de luptă sau în viața de fiecare zi, a servit ca sursă de inspirație nu numai unor creatori locali minori, dar și pentru numeroși artiști străini (cat. nr. 18, 21).

Un alt artist medalist străin, care a fost mult solicitat de către autoritățile române a fost băănățeanul de origine maghiară, naturalizat francez, Tony Szirmai. Putem afirma, fără să greșim, că producțiile sale domină de departe întreaga artă medalistică românească din anii 1898-1914. Deschis influențelor curentului Art Nouveau, Szirmai a încercat să impună o înnoire a stilului și tehnicii medalisticii oficiale. Judecând după creația păstrată, el s-a bucurat de mai mult succes în acest demers numai în cazul medaliilor și plachetelor executate pentru principele moștenitor Ferdinand și soția sa Maria, mult mai înclinați să accepte inovația, decât pentru Carol I și Elisabeta. Szirmai a transmis imaginea suveranului în apogeul domniei, bătrânul fără vârstă, ferm și senin.

Medaliile realizate de Szirmai după 1900, ca și de alți artiști, scot în evidență o tendință de idealizare în portretul regal. Fizionomia lui Carol I, calmă și rece, apare tot mai stabilă, tot mai puțin marcată de trecerea timpului.

Un loc aparte în peisajul medalisticii românești de la cumpăna veacului, îl ocupă emisiunile produse de firmele bucureștene ale familiilor Carniol și Radivon, ambele având și statutul de „furnizor al Casei regale”. Impresionantă numeric, producția celor două firme, în ciuda unei evidente îmbunătățiri calitative, după 1890, dar mai ales după 1900, nu excelează nici prin originalitate și nici prin realizări deosebite din punct de vedere artistic sau tehnic. Cele mai multe dintre portretele lui Carol I prezente pe medaliile semnate de Carniol sau Radivon sunt simple pastişe ale celor create de Küllrich sau Scharff. Relieful lor este plat, iar celelalte reprezentări sunt foarte convenționale (cat. nr. 16, 23-26).

La începutul secolului XX s-a dezvoltat și un centru medalistic românesc provincial, care era deja destul de activ încă din anii '80 ai secolului al XIX-lea. Este vorba de cel de la Iași, unde între 1887-1913, a activat firma fraților Elias și Samoil Șaraga, adesea asociați cu Kissing. Pornite din inițiative culturale și politice patriotice, medaliile bătute de firma Șaraga au realizat un continuu progres tehnic în anii 1906-1913, chiar dacă din punct de vedere artistic ele rămân prizoniere academismului. În orice caz, medaliile semnate de firma Șaraga sunt net superioare celor bătute în alte centre provinciale, cum ar fi, de exemplu, Galațiul sau Bârladul. În unele cazuri aceste medalii sunt, adesea, comparabile cu cele mai bune creații din București. În această categorie am putea plasa seria de medalii dedicate participării României la cel de-al Doilea Război Balcanic. Influența, mai ales tehnică, a puternicului centru artistic al medaliei de la Viena, este clară pe multe dintre medaliile bătute în 1913, în ciuda academismului încă dominant al reprezentărilor.

Menàchem Carniol, Theodor Radivon și Șaraga au executat numeroase medalii și plachete „oficiale”. Cu toate acestea se poate spune că ele au dominat în mod autoritar, mai ales piața românească a medaliilor „populare”. Alimentată de progresele economice și sociale, de conveniențele vremii și de numeroasele

evenimente importante care au fost celebrate cu mult fast, această piață a cunoscut o extraordinară expansiune din 1881, până în 1914².

Muzeul Olteniei deține în colecția sa pe lângă numeroasele medalii din timpul vieții lui Carol I și exemplare realizate postum, în vremea minoratului Regelui Mihai I sau a domniei Regelui Carol al II-lea. De altfel, cea mai recentă medalie din colecție îi este dedicată tot întemeietorului dinastiei fiind opera unui gravor contemporan, Constantin Dumitrescu³.

Catalogul medaliilor

1869

1-2. MEDALIA EXPOZIȚIEI REGIONALE DE LA CRAIOVA, 1869.

Gravori: F. Beer, M. Carniol.

Av. Legenda semicirculară: CAROL I. DOMN ALLŪ ROMÂNILOR. Efigia în relief a domnitorului Carol I, în profil spre st.; sub efigie: A. BEER/ CARNIOL.

Rv. Legendă între două cercuri continue: EXPOSITIUNE REGIONALĂ ÎN CRAJOVA 1869 *. În câmp, legendă dispusă pe șase rânduri: ONÓRE/ ȘI/ ÎNCURAGIARE/ AGRICULTUREI/ ȘI/ INDUSTRIEI. Totul într-o cunună formată din protome de animale, plante, snopi de spice, unelte agricole stilizate, toate legate de obiectul concursului.

AR; Cu; D = 58 mm; G = 69,80 g; 83,98 g.

Nr. inv. I 17877. I 17878.

Proveniență: Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 37; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 239 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 70, nr. 365, Dumitrescu 2014, p. 14, nr. 31-32, p. 162, Pl. 8.

1871

3. MEDALIA CONCURSULUI DE AGRICULTURĂ ÎN JUDEȚUL ILFOV, 1871.

Gravor: F. Leiseck.

Av. Legenda circulară: CAROL I. DOMN ALLŪ ROMANILOR. Efigia domnitorului Carol I, în profil spre st. Pe muchia efigiei, numele gravorului: LEISEK.

Rv. Legenda circulară între două rânduri continue: * CONCURSURÎ DE AGRICULTURĂ IN JUDETŪ ILFOV. Central, legendă pe patru rânduri: ONÓRE/ CULTIVATORULUÎ/ OCTOMBRE/ 1871. Totul încadrat de o cunună compusă din – plug, capete de cal, berbec, bovideu, precum și cereale, alegorie la agricultură și creșterea animalelor.

BZ; D = 60 mm; G = 58,99 g.

Nr. inv. I 28739.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

² Oberländer-Târnoveanu, Pârvan 2001, p. 140-146.

³ Dumitrescu 2014, p. 144, nr. 919, p. 286, Pl. 132.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 41; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 239 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 73, nr. 391 (menționate doar variantele din AR și Ag); Dumitrescu 2014, p. 14-15, nr. 36, p. 163, Pl. 9.

1880

4-5. MEDALIA CONCURSULUI DE AGRICULTURĂ ÎN JUDEȚUL BOTOȘANI, 1880.

Gravor: W. Küllrich.

Av. Legenda circulară: CAROL I REGE AL ROMANIEI. Efigia regelui Carol I, în profil spre st. Sub efigie, numele gravorului: W. KULLRICH F.

Rv. Legenda circulară pe două rânduri: * CONCURS DE AGRICULTURA IN DISTRICTUL BOTOȘANI/ ONORE CULTIVATORULUI 1880. Ghirlandă de stejar, știuleți de porumb și struguri, pe care sunt dispuse patru medalioane ce reprezintă capete de cal, berbec, bovideu și plug.

Cu; Al; D = 58 mm; G = 80,79 g; 26,44 g.

Nr. inv. I 28826. I 28855.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, pp. 49-50; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 241 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 85, nr. 497 (menționată doar varianta din Cu); Dumitrescu 2014, p. 18-19, nr. 67-68, p. 167, Pl. 13.

1881

6-9. MEDALIA COMEMORATIVĂ A RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ, 1881.

Gravor: W. Küllrich.

Av. Legenda circulară: CAROL I REGE AL ROMANIEI. Bustul regelui Carol I în ținută militară purtând cele mai înalte decorații românești și străine, în profil spre st. Pe marginea bustului, în partea de jos: W. KULLRICH A. V. F.

Rv. O femeie, reprezentând România, care ține în mâna dr. o cunună de lauri, cu mâna st. stă rezemată pe un scut, pe care sunt înfățișate simbolurile celor patru provincii din stema României. De o parte și de alta a figurii sunt anii 1877-1878, iar în st. alegoriei un pedestal pe care este imprimat anul 1881. Între cercul acestui medalion și marginea medaliei sunt gravate episoade din războiul de independență, de pildă: podul peste Dunăre de la Turnu Măgurele, peste care a trecut armata română, vederea unor orașe din dreapta Dunării, ca Șistov și altele, întoarcerea armatei victorioase și primirea ei de către populație cu buchete de flori, coroane, arcuri de triumf și clădirea Mitropoliei în fața căreia mitropolitul binecuvântează pe ostașii victorioși. În partea de jos, central: W. KULLRICH INV · E · F ·.

Cu; D = 85 mm; G = 261,79 g; 239,48 g; 252,05 g; 242,13 g.

Nr. inv. I 1267. I 1604. I 17881. I 42437.

Proveniență: Colecția „Alexandru și Aristia Aman”. Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960. Donație Constantin Lupescu, Craiova.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 52-53; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 69-70, p. 241 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 87, nr. 513; Rădulescu, Dumitrescu 2010, p. 38, nr. 45-46, p. 179, Pl. 9; Dumitrescu 2014, p. 19, nr. 70-73, p. 162, Pl. 8.

10. MEDALIA CU TOARTĂ „ÎN MEMORIA ZILEI DE 10 MAI 1881”.

Av. Un ofițer reprezentând armata predă la treptele tronului, Domnitorului Carol I, coroana de oțel așezată pe o pernă.

Rv. Legenda semicirculară: IN MEMORIA ZILEI, continuată cu legenda pe trei rânduri: DE/ 10 MAI/ 1881. În partea de jos, două ramuri de frunze de lauri.

Ag; D fără toartă = 30 mm; G = 11,42 g.

Nr. inv. I 28854.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 53-54; Ievreinov *et alii* 1999, p. 87, nr. 516; Dumitrescu 2014, p. 20, nr. 77, p. 168, Pl. 14.

11. MEDALIA CU TOARTĂ A PROCLAMĂRII REGATULUI – COROANA REGALĂ, 1881.

Av. Legendă circulară: CAROL I REGE AL ROMÂNIEI. În centru, efigia regelui Carol I, în profil spre st., purtând barbă și mustăți.

Rv. Coroana regatului României, sub care se găsește legenda pe două rânduri încadrată de ramuri de lauri: 10 MAIU/ 1881. Legendă semicirculară pe două rânduri: SPRE AMINTIREA SERBAREI NATIONALE/ A INCORONAREI REGELUI.

BZ; D = 27 mm; G = 7,36 g.

Nr. inv. I 1967.

Proveniență: Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 54; Ievreinov *et alii* 1999, p. 87, nr. 518; Dumitrescu 2014, p. 20, nr. 80, p. 169, Pl. 15.

12. MEDALIA CU TOARTĂ A TURNĂTORIEI L. LEMAITRE „SUVENIR DE 10 MAI 1881”, 1881.

Av. Legenda semicirculară: SUVENIR DE 10 MAIŪ 1881. Efigia regelui Carol I, în profil spre st., iar în partea de jos două ramuri de frunze de lauri.

Rv. Legenda semicirculară: TURNATORIA L. LEMAITRE. Efigia reginei Elisabeta, în profil spre dr., iar în partea de jos două ramuri de frunze de lauri.

BZ; D fără toartă = 56 mm; G = 82,17 g.

Nr. inv. I 28760.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 55; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 242 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 88, nr. 521; Dumitrescu 2014, p. 20, nr. 81, p. 169, Pl. 15.

13. MEDALIA CU TOARTĂ A PROCLAMĂRII LUI CAROL ȘI A ELISABETEI CA REGE ȘI REGINĂ A ROMÂNIEI, 1881.

Gravor: Carapati.

Av. Legenda circulară: M. M. L. L. REGELE ȘI REGINA ROMÂNIEI PROCLAM. 14/26 MARTIE. Efigiile acolate ale suveranilor, în profil spre st., iar dedesubt: CARAPATI.

Rv. O cunună compusă din ramuri de stejar și de lauri ce încadrează anii: 1866/ 1869/ 1881.

Am; D fără toartă = 24 mm; G = 5,52 g.

Nr. inv. I 28833.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 55; Ievreinov *et alii* 1999, p. 88, nr. 522; Dumitrescu 2014, p. 21, nr. 82, p. 169, Pl. 15.

1883

14. MEDALIA EDIFICĂRII CASTELULUI PELEȘ, 1883.

Gravor: W. Küllrich.

Av. Legenda circulară: CAROLUS I REX ROMANIAE ELISABETHA REGINA.

Efigiile suprapuse ale regelui Carol I și reginei Elisabeta, în profil spre st. În partea de jos, central, numele gravorului: W. KULLRICH A. V. F.. C. p.

Rv. Vederea castelului Peleş în față; cu pădure de brazi în spate care îl înconjoară, iar în depărtare munții Carpați cu Bucegii în st. Deasupra legenda semicirculară pe două rânduri: INCOHATUM MDCCCLXXIII PERFECTUM MDCCCLXXXIII/ ANNO XVIII PRINCIPATUS NOSTRI. În exergă legenda: CASTELLUM PELESCH. În partea de jos, central, inițialele gravorului: W. K..

Cu; D = 58,3 mm; G = 77,77 g.

Nr. inv. I 14097.

Proveniență: Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 59; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 71, p. 242 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 92, nr. 559; Dumitrescu 2014, p. 22, nr. 88, p. 171, Pl. 17.

1886

15. MEDALIA RESTAURĂRII BISERICII MĂNĂSTIRII CURTEA DE ARGEȘ, 1886.

Gravori: W. Küllrich, A. Fessler.

Av. Legenda circulară: CAROL I REGE AL ROMANIEI ELISAVETA REGINA.

Efigiile suprapuse ale regelui Carol I și reginei Elisabeta, în profil spre st. În partea de jos, central, numele gravorului: KULLRICH. C. p.

Rv. Vederea laterală a bisericii, la baza căreia se află legenda: CVRTEA DE ARGES, iar în partea de sus legenda pe două rânduri: FVNDATA DE NEAGOE BASARAB RESTAVRATA DE CAROL I/ MDXVII MDCCCLXXXVI. În partea de jos, central, numele gravorului: FESSLER BUCURESCI.

Cu; D = 58,7 mm; G = 96,33 g.

Nr. inv. I 28767.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 62-63; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 73, 243 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 95, nr. 587; Dumitrescu 2014, p. 24, nr. 95, p. 172, Pl. 18.

1891

16. MEDALIE JUBILIARĂ CU TOARTĂ „25 DE ANI DE DOMNIE CAROL I”, 1891.

Gravor: Th. Radivon.

Av. Legenda circulară între un c. p. e. și un c. l. i.: AMINTIRE DE LA JUBILEUL DE 25 ANI A M.S. REGELUI ROMÂNIEI CAROL I. 10 MAIU. Busturile regelui Carol I, reginei Elisabeta și prințului Ferdinand în câte un medalion și două crenguțe cu frunze de lauri.

Rv. Legenda pe trei rânduri: 10./ MAIU/ 1891, totul într-o cunună de lauri.

Au; D fără toartă = 33 mm; G = 14,32 g.

Nr. inv. I 28801.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 71 (menționată doar varianta din AR); Buzdugan, Niculiță 1971, p. 244 (menționată doar varianta din AR); Ievreinov *et alii* 1999, p. 102, nr. 652 A (menționată doar variantele din AR și Ag); Dumitrescu 2014, p. 28, nr. 129, p. 176, Pl. 22.

17. MEDALIA JUBILIARĂ „ACADEMIA ROMÂNĂ 1866-1891”, 1891.

Gravor: P. Telge.

Av. Legenda circulară: CAROL I REGE ELISABETA REGINA. Efigiile acolate ale regelui Carol I și reginei Elisabeta, în profil spre st. Sub efigia lui Carol I, legenda: P. TELGE BERLIN.

Rv. Legenda circulară: 1866 ACADEMIA – ROMANA 1891. Minerva ținând cu mâna st. o lance, iar cu dr. un glob pe care stă un înger înaripat; îngerul ține cu mâna st. o ramură, iar cu dr. o cunună. În spatele Minervei, jos, la picioare, în st., un scut, iar la dr. o cucuvea.

Cu; D = 47,8 mm; G = 48,79 g.

Nr. inv. I 17890.

Proveniență: Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 74; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 244 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 103, nr. 658; Dumitrescu 2014, p. 29, nr. 130, p. 176, Pl. 22.

1895

18. MEDALIA OFICIALĂ A INAUGURĂRII PODULUI CAROL I, 1895.

Gravor: A. Scharff.

Av. Legenda semicirculară: CAROL I REGE-AL ROMÂNIEI. În câmp, bustul regelui, în profil spre st. Regele este reprezentat cu barbă, mustăți și ținută militară cu toate decorațiile. În partea st. a bustului o ramură de lauri. În partea dr. numele gravorului: A. SCHARFF/ WIEN. C. p.

Rv. Alegorie – în prim-plan Neptun odihnindu-se, privind în zare spre dr., spre podul „Carol I”. La picioarele sale stema Regatului României; sus, în zbor, două sirene care poartă în mâini o flamură cu legenda: PODUL REGELE CAROL I. Deasupra podului, pe două rânduri, legenda: OCTOMBRE 1890/ SEPTEMBRE 1895.

Au; D = 70 mm; G = 126,32 g.

Nr. inv. I 1610.

Proveniență: Colecția „Alexandru și Aristia Aman”.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 82-83; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 246 (menționată); Pârvan, Ungureanu 1996, p. 228, nr. 2; Ievreinov *et alii* 1999, p. 111, nr. 736; Rădulescu, Dumitrescu 2010, p. 53, nr. 94, p. 190, Pl. 20; Dumitrescu 2014, p. 35, nr. 176, p. 181, Pl. 27.

1896

19-20. MEDALIA VIZITEI ÎMPĂRATULUI AUSTRO-UNGARIEI FRANZ JOSEPH I ÎN ROMÂNIA, 1896.

Gravor: M. Carniol Fiul.

Av. Legenda circulară: IN AMINTIREA VISITEI M. S. FRANCISC JOSIF I ÎMPĂRAT AL AUSTRIEI, REGE AL UNGARIEI FĂCUTĂ ÎN ROMANIA LA 16, 17 ȘI 18 SEPTEMBRE 1896 *. Busturile acolate ale lui Franz Joseph I și regelui Carol I, în profil spre dr. Sub busturi, în partea st., numele gravorului: CARNIOL FIUL.

Rv. Legenda circulară: M. S. R. CAROL I, M. S. R. ELISABETA A. S. R. PR. FERDINAND A. S. R. PR. MARIA A. S. R. PR. CAROL A. S. R. PR. ELISABETA MOȘTEN AI CORÓNEI. În câmp, pe 16 rânduri, primul arcuit, legenda: CONSILIUL DE MINIȘTRI/ PREȘEDINTE/ DIMITRIE A. STURDZA/ A. STOLOJAN,-EUGENIU STĂTESCU/ PETRE PONI-G. D. PALADE/ C. J. STOICESCU-G C. CANTACUZINO/ GENERAL C. BUDIȘTEANU/ ȘEFUL CASEI MILITARE M. S. R. GENERAL ADJ. M. VLADESCU/ ȘEFUL MARELUI STAT-MAJOR GENERAL DE DIV. BAROZZI CONSTANTIN/ COMANDANT. CORP. II ARMATA GENERAL DE DIV. ARION ERACLIE/ AD-TORUL. DOM. CORÓNEI J. KALINDERO/ PREȘED. SENAT PRINC. DIMITRIE GR. GHICA/ PREȘED ADUN. DEPUTAT. PETRE S. AURELIAN/ PRIM. PREȘED. IN^{LT} CUR. DE CASAȚIE CONSTANTIN E. SCHINA/ PREȘED. IN^{LT} CUR. DE COMPTURĂ GH. J. LAHOVARY/ PRIMAR AL CAPITALEI C. F. ROBESCU.

Au; D = 75 mm; G = 151,59 g; 151,75 g.

Nr. inv. I 14090. I 28755.

Proveniență: Colecția „Alexandru și Aristia Aman”. Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 87-88; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 246 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 113, nr. 758; Rădulescu, Dumitrescu 2010, p. 57-58, nr. 104, p. 193, Pl. 23; Dumitrescu 2014, p. 37, nr. 188-189, p. 183, Pl. 29.

21-22. MEDALIA PUNERII PIETREI FUNDAMENTALE A PORTULUI CONSTANȚA, 1896.

Gravor: A. Scharff.

Av. Legenda semicirculară: CAROL I REGE AL ROMANIEI. În câmp, bustul regelui, în profil spre st. Regele este reprezentat cu barbă, mustăți și ținută militară cu toate decorațiile. În partea st. și dr. a bustului câte o ramură de lauri. În partea dr., numele gravorului: A. SCHARFF. C. p.

Rv. Legenda în partea de sus: PORTUL CONSTANTA. Imagine panoramică a portului Constanța, cu un soare ce răsare la orizont. În exergă, legenda pe patru rânduri, ultimul arcuit: PUNEREA/ PIETREI FUNDAMENTALE/ 1896/ 16 OCTOMVRIE.

Cu; D = 65 mm; G = 95,06 g; 96,60 g.

Nr. inv. I 51005. I 17886.

Proveniență: Colecția „Nicolae Răcăreanu”, achiziție Ana Răcăreanu, 2002. Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 91-92; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 247 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 115, nr. 773; Dumitrescu 2014, p. 38-39, nr. 198-199, p. 184, Pl. 30.

1898

23. MEDALIA EXPOZIȚIEI AGRICOLE DIN CONSTANȚA, 1898.

Gravor: M. Carniol Fiul.

Av. Legenda semicirculară: CAROL I. REGE AL ROMANIEI. Bustul regelui Carol I cu manta și decorații, în profil spre st., are la bază două ramuri de lauri, iar mai jos incizat: CARNIOL FIUL.

Rv. Legenda pe trei rânduri: EXPOSITIUNEA/ DIN ANUL 1898/ CONSTANȚA – despărțită între rândul doi și trei de un cartuș necompletat. Legenda este înconjurată de o cunună alcătuită din frunze de laur, viță de vie cu struguri, având în centru, sus, un scut încoronat cu simbolurile agriculturii, iar în st. și în dr. câte un cap de cal și bovideu. În partea de jos sunt plasate cinci scuturi cu: cap de berbec, snop de grâu cu pește, o corabie cu trei pânze, doi delfini și timonă. Sub aceste blazoane un plug de fier, totul într-un cerc de perle.

Au; D = 65 mm; G = 111,64 g.

Nr. inv. I 28782.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 98; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 248 (menționată doar varianta din BZ); Ievreinov *et alii* 1999, p. 123, nr. 856; Dumitrescu 2014, p. 43, nr. 221, p. 188, Pl. 34.

24. MEDALIA EXPOZIȚIEI AGRICOLE DIN CRAIOVA – POPP T. NAE CRAIOVA, 1898.

Gravor: M. Carniol Fiul.

Av. Legenda semicirculară: CAROL I. REGE AL ROMANIEI. Bustul regelui Carol I cu manta și decorații, în profil spre st., are la bază două ramuri de lauri, iar mai jos incizat: CARNIOL FIUL.

Rv. Legendă pe patru rânduri: EXPOSITIUNEA/ DIN ANUL 1898/ POPP T. NAE/ CRAIOVA – cuvântul POPP T. NAE incizat într-un cartuș. Legenda este înconjurată de o cunună alcătuită din frunze de laur, viță de vie cu struguri, având în centru, sus, un scut încoronat cu simbolurile agriculturii, iar în st. și în dr. câte un cap de cal și bovideu. În partea de jos sunt plasate cinci scuturi cu stemele județelor Olteniei (Gorj,

Romanați, Dolj, Mehedinți, Vâlcea). Sub stema județului Dolj, într-un cartuș oval un plug de fier, totul într-un cerc de perle.

AR; D = 65 mm; G = 112,00 g.

Nr. inv. I 28758. Unicat.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 98; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 248 (menționată doar varianta din BZ); Ievreinov *et alii* 1999, p. 123, nr. 856 (menționate doar variantele Au și Cu); Dumitrescu 2014, p. 44, nr. 225, p. 189, Pl. 35.

1900

25. MEDALIA JUBILEULUI DE 25 ANI AI SOCIETĂȚII GEOGRAFICE ROMÂNE, 1900.

Gravuri: M. Carniol Fiul, Th. Radivon.

Av. Legenda semicirculară: CAROL I. DOMN ȘI REGE AL ROMANIEI. Bustul regelui Carol I cu manta și decorații, în profil spre st., are la bază două ramuri de lauri.

Rv. În mijloc globul terestru cu Europa, Asia și Africa, susținut de o parte și de alta de doi lei cu picioarele dinainte, iar cele dinapoi puse pe o panglică. Totul pus pe două ramuri de lauri legate cu o fundă. Deasupra globului acvila cruciată cu capul întors spre dr. și cu aripile întinse. De sub picioarele sale puse pe vârful globului țâșnesc în dr. și st. fulgere. În spatele leului din dr. legenda pe două rânduri: 15/ IUNIE; în partea de jos sub ramuri pe o bandă sunt trecuți anii 1875-1900. Deasupra globului pe o panglică, legenda pe trei rânduri: SOCIETATEA/ GEOGRAFICĂ/ ROMÂNĂ. În partea de jos, de o parte și de alta a benzii, numele gravurilor: M. CARNIOL FIUL – RADIVON.

Cu; D = 65 mm; G = 111,64 g.

Nr. inv. I 12724.

Proveniență: Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 103; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 249 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 128, nr. 906; Dumitrescu 2014, p. 47, nr. 241, p. 192, Pl. 38.

26. MEDALIA MONUMENTULUI LUI TUDOR VLADIMIRESCU, 1900.

Gravuri: M. Carniol Fiul.

Av. Legendă circulară: CAROL I REGELE ROMÂNIEI INDEPENDENTE 1877. Bustul regelui Carol I, în ținută de gală, în profil spre st. Pe marginea bustului, în dr., numele gravurii: CARNIOL FIUL. În partea de jos, o ramură de laur și o coroană.

Rv. Legendă circulară: DOMNULUI TUDOR MARTIRULUI INDEPENDENȚEI ROMÂNE 1821, continuată cu legenda pe trei rânduri, în partea de jos: * ȚĚRA JIULUI/ MDCCCC/ COMITETUL DE INIȚIATIVĂ *. În câmp, monumentul lui Tudor Vladimirescu, văzut din față.

Cu; D = 65 mm; G = 112,84 g.

Nr. inv. I 50995.

Proveniență: Colecția „Nicolae Răcăreanu”, achiziție Ana Răcăreanu, 2002.

BIBLIOGRAFIE: Buzdugan, Niculiță 1971, p. 250 (menționată); Dumitrescu 2014, p. 49-50, nr. 253, p. 194, Pl. 40.

1901

27. MEDALIA ÎNTREVEDERII CAROL I – GEORGE I LA ABBAZIA, 1901.

Gravor: T. Szirmai.

Av. Legenda circulară: GEORGE-I · CAROL-I. Busturile acolate ale lui George I și Carol I, în profil spre st. Pe marginea bustului lui Carol I, numele gravorului: Tony Szirmai.

Rv. Legenda pe trei rânduri, primul semicircular: 30 APRILIE 2 MAIŪ/ ABBAZIA/ 1901.

BZ; D = 51 mm; G = 59,55 g.

Nr. inv. I 28762.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: Becheanu 1916, p. 35; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 250 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 136, nr. 949; Dumitrescu 2014, p. 50, nr. 254, p. 195, Pl. 41.

1903

28. MEDALIA EXPOZIȚIEI AGRICOLE A ORAȘULUI BRĂILA, 1903.

Gravor: M. Carniol Fiul.

Av. Legenda semicirculară: CAROL I. REGE AL ROMANIEI. Bustul regelui Carol I cu manta și decorații, în profil spre st., are la bază două ramuri de lauri, iar mai jos incizat: CARNIOL FIUL.

Rv. Legendă pe trei rânduri, primul în semicerc: MINISTERUL AGRICULTUREI ETC./ EXPOSITIUNEA DIN 1903/ BRĂILA. Legenda este înconjurată de o cunună alcătuită din frunze de laur, viță de vie cu struguri, având în centru, sus, un scut încoronat cu simbolurile agriculturii, iar în st. și în dr. câte un cap de cal și bovidu. În partea de jos sunt plasate cinci scuturi cu: cap de berbec, legume, stupi, păsări de curte și timonă. Sub aceste blazoane într-un cartuș oval un plug de fier, totul într-un cerc de perle.

Ag; D = 65 mm; G = 112,25 g.

Nr. inv. I 17882.

Proveniență: Colecția „Marius Metzulescu”, donație Matilda Metzulescu, 1960.

BIBLIOGRAFIE: *** 1906, p. 122; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 251 (menționată doar varianta din BZ); Ievreinov *et alii* 1999, p. 144, nr. 1028; Dumitrescu 2014, p. 57, nr. 294, p. 201, Pl. 47.

1905

29. MEDALIA CU TOARTĂ A MANEVELOR REGALE DE LA BOTOȘANI, 1905.

Gravor: M. Carniol Fiul.

Av. Legenda circulară: CAROL I REGE AL ROMÂNIEI. Bustul regelui Carol I, în profil spre st., în haine militare purtând cele mai importante decorații.

Rv. Legenda circulară, continuată cu legenda pe două rânduri: MANEVELOR REGALE * BOTOSANI * SEPT./ 1905, totul într-o cunună de stejar și lauri. Sub ramura din dr., incizat CARNIOL FIUL.

BZ; D = 29 mm; G = 12,79 g.

Nr. inv. I 28853.

Proveniență: Colecția „Corneliu Bălăcescu”, achiziție 1982.

BIBLIOGRAFIE: Buzdugan, Niculiță 1971, p. 254 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 151, nr. 1095 (menționată doar varianta Au); Dumitrescu 2014, p. 63, nr. 326, p. 206, Pl. 52.

1906

30. MEDALIA CU TOARTĂ „PREMIU ȘCOLAR LA ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR”, 1906.

Gravor: M. Carniol Fiul.

Av. Legenda circulară: CAROL I DOMN ȘI PRIMUL REGE AL ROMANIEI. Efigiile acolate ale lui Carol I ca Domn și Rege al României. În partea de jos, numele gravorului: CARNIOL F..

Rv. Legenda circulară între un c. l. e. și un c. p. i.: SERBĂTORIREA JUBILEULUI DE 40 ANI DE GLORIOASĂ DOMNIE * 1866-1906 *. În câmp, legenda pe patru rânduri: PREMIU ȘCOLAR/ LA/ INVEȚĂMÂNTUL/ PRIMAR.

BZ; D fără toartă = 28 mm; G = 12,67 g.

Nr. inv. I 1972, 19483.

Proveniență: Colecția „Alexandru și Aristia Aman”.

BIBLIOGRAFIE: Orășianu 1915, p. 145; Buzdugan, Niculiță 1971, p. 255 (menționată); Ievreinov *et alii* 1999, p. 165, nr. 1223; Rădulescu, Dumitrescu 2010, p. 106-107, nr. 245, p. 217, Pl. 47; Dumitrescu 2014, p. 77, nr. 433, p. 217, Pl. 63.

Bibliografie

Becheanu 1916: G. S. Becheanu, *Complectări la catalogul medaliilor românești*, BSNR, XIII, nr. 27, 1916, p. 28-41.

Buzdugan, Niculiță 1971: G. Buzdugan, Gh. Niculiță, *Medalii și plachete românești*, Editura Științifică, București, 1971.

*** **1906:** *Catalogul medaliilor moldo-române cunoscute dela anul 1600 până la 1906*, Tipografia Curtții Regale F. Göbl, București, 1906.

Dumitrescu 2014: R. G. Dumitrescu, *Medalii românești din colecția Muzeului Olteniei*, Editura Antheo, Craiova, 2014.

Ievreinov et alii 1999: Al. Ievreinov, O. Iliescu, N. Curdov, M. Duțu, *Medalii privitoare la istoria românilor. Repertoriu cronologic (1551-1998)*, București, 1999.

Oberländer-Târnoveanu, Pârvan 2001: E. Oberländer-Târnoveanu, K. Pârvan, *Carol I în medalistică*, MN, XIII, 2001, p. 137-181.

Orășianu 1915: C. Ap. Orășianu, *Complectări la catalogul medaliilor românești*, BSNR, XII, nr. 25, 1915, p. 142-151.

Pârvan, Ungureanu 1996: K. Pârvan, D. Ungureanu, *Despre medaliile și plachetele dedicate lui Anghel Saligny și lucrările sale*, CN, VII, 1996, p. 227-230.

Rădulescu, Dumitrescu 2010: T. Rădulescu, R. G. Dumitrescu, *Colecția Alexandru și Aristia Aman*, vol. II, *Medalii și plachete românești*, Muzeul Olteniei, Craiova, 2010.
Tănăsioiu 2008: C. Tănăsioiu, *Considerații asupra medalisticii românești moderne (1866-1947)*, CN, XIV, 2008, p. 499-515.

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I-III. Medalii cu efigia lui Carol I din Colecția Muzeului Olteniei Craiova.

Plate I-III. Medals with the effigy of Carol I from the Collection of the Museum of Oltenia Craiova.

Abrevieri în catalog

Ag – argintat;
Al – aluminiu;
Am – alamă;
AR – argint;
Au – aurit;
Av. – avers;

BZ – bronz;
Cu – cupru;
C.l.e. – cerc liniar
exterior;
C.p. – cerc perlat;

C.p.i. – cerc perlat
interior;
Dr. – dreapta;
Rv. – revers;
St. – stânga;



Plansa I. Medalii cu efigia lui Carol I din Colecția Muzeului Olteniei Craiova (Scara 1:2).



13



14



15



16



17



18



19



Planșa II. Medalii cu efigia lui Carol I din Colecția Muzeului Olteniei Craiova (13, 16 - Scara 1:1; 14, 15, 17, 18, 19 - Scara 1:2).



21



23



24



25



26



27



28



29



30



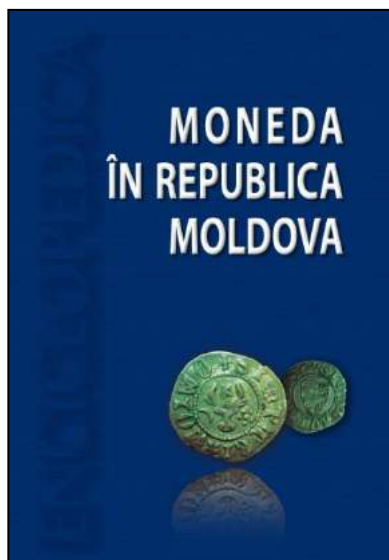
Planșa III. Medalii cu efigia lui Carol I din Colecția Muzeului Olteniei Craiova (21, 23-28 - Scara 1:2; 29, 30 - Scara 1:1).

MONEDA ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Coordonatori: Ana Boldureanu, Eugen Nicolae
Biblioteca Științifică Centrală „Andrei
Lupan” (Institut), Chișinău, 2015, 504 p.*

Finele anului 2015 a fost marcat în mediul academic la Republicii Moldova de o nouă apariție editorială în domeniul numismaticii. Este vorba de cel de-al doilea volum din seria „*Enciclopedica*” editat de Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut) intitulat „Moneda în Republica Moldova”. Coordonatorii volumului sunt dr. Ana Boldureanu și dr. Eugen Nicolae, iar între autori se regăsesc mai mulți specialiști din domeniu din Republica Moldova și România: Silviu Andrieș-Tabac (heraldist de Stat al Republicii Moldova, Chișinău), Ana Boldureanu (Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău), Lilia Dergaciova (Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM, Chișinău), Mihai Dima (Banca Națională a României, București), Dan Ilie (Banca Națională a României, București), Theodor Isvoranu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București), Eugen Nicolae (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București), Ana-Maria Velter (Muzeul Național de Istorie a României, București), Aurel Vîlcu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București).

Pe teritoriul Basarabiei formarea colecțiilor numismatice a avut un istoric nefast. Din secolul al XIX se cunoaște despre existența colecției de monede a lui Ion Casian Suruceanu care număra peste 10.000 de piese și care, după moartea savantului, a fost făcută parțial cadou diferitor societăți și muzee din Imperiul Rus sau scoasă la licitații particulare. Existau mici colecții numismatice pe lângă unele instituții de învățământ. În același timp, sfârșitul secolului al XIX-lea a însemnat pentru Basarabia și un „val de interes” pentru antichități cu urmări, deseori, negative pentru știința locală. Au fost descoperite zeci de tezaure monetare, prădate un număr mare de morminte antice, obiectele descoperite (printre care peste 11,700 de monede identificate după procesele verbale ale poliției păstrate în Arhiva Națională a Republicii Moldova¹) luând calea Ermitajului din Sankt-Petersburg sau altor muzee din Rusia; un număr impresionant de monede din lipsă de interes pentru experții ruși



¹ Matveev, Arcuș 2012, p. 141-148.

au fost topite ori au fost restituite celor care le-au descoperit și au ajuns în colecții particulare. Un procent foarte mic dintre ele au fost prezentate pe paginile revistelor din epoca respectivă, spre exemplu excepționalul tezaur de la Anadol². Astfel, din Basarabia secolului XIX, nu a supraviețuit nicio colecție numismatică. În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial instituțiile muzeale au fost nevoite să înceapă lucrul de la zero. În ciuda efortului depus, în cei șapte decenii postbelici de specialiști din Chișinău, Odesa, Kiev, Moscova etc., numărul volumelor cu un conținut axat exclusiv pe monedă și circulație montară din spațiul pruto-nistean rămâne a fi foarte redus³, iar notele privind descoperirile, articolele și studiile publicate prezintă o listă foarte dispersată. Astfel, orice volum în domeniul numismaticii basarabene este primit cu atenție sporită.

Lucrarea prezentată demarează cu un Cuvânt înainte semnat de acad. Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei, în care se afirmă că volumul pune la dispoziție o istorie a monedei în spațiul actual al Republicii Moldova, care vine ca o cunună a colaborării dintre specialiștii muzeelor și institutelor de cercetare de la Chișinău și de la București. După evocarea rolului arheologiei și a studiilor interdisciplinare, se revine la o idee amplu discutată în istoriografie privind caracterul de zonă de contact al teritoriului Republicii Moldova, între diferite imperii și civilizații, străbătut și de drumuri comerciale internaționale. În același timp se anunță convingerea că volumul va corespunde exigențelor atât a cercetătorilor, cât și a publicului larg.

Textul volumului continuă cu o Introducere semnată de dr. Eugen Nicolae (director adjunct științific al Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române) din care reiese că volumul este dedicat împlinirii a 20 de ani de la introducerea monedei naționale în Republica Moldova. Tot aici este prezentată structura lucrării, motivația ei, dar și anumite probleme pe care au avut a le depăși autorii, fără a uita să se atenționeze contribuția diferitor instituții la Ilustrația lucrării, dar și a unor specialiști, colecționari și conducerei Instituției Publice „Enciclopedia Moldovei”.

Conținutul de bază este format de patru capitole corespondente celor patru epoci: Epoca antică (p. 15-93), Evul mediu (p. 97-257), Epoca modernă (p. 261-439) și Moneda națională a Republicii Moldova (p. 443-479), și se încheie cu o Bibliografie (p. 480-502) și Abrevieri (p. 503-504), însumând 504 pagini.

Capitolul privind monedele din *epoca antică* din Republica Moldova este divizat în două subcapitole separate după principiul cronologic: secolele VI-I a. Chr. și secolele I-VII p. Chr. Primul subcapitol semnat de Aurel Vilcu cuprinde două componente: Monedele grecești și Monedele macedonene și imitațiile de tip macedonean. Cel de-al doilea subcapitol a fost fracționat în trei componente: Monedele Imperiului Roman timpuriu (27 a. Chr. – 294 p. Chr.) semnat de Mihai Dima, Monedele Imperiului Roman târziu (294-498 p. Chr.) și Monedele bizantine timpurii (secolele VI-VII), semnate de Theodor Isvoranu.

² Придик 1902, с. 58-92.

³ Нудельман 1976; Нудельман 1985; НИ 1990; Tezaure 1994; Popa, Ciobanu 2003; Boldureanu 2013; Musteață 2014; CNM-V.1 2014.

Cel de-al doilea capitol este dedicat descoperirilor monetare din *evul mediu* care acoperă peste 30% din textul lucrării. El a fost împărțit în 6 subcapitole după criteriul cronologic (Secolul VIII – mijlocul secolului XIII, Dominația Hoardei de Aur și formarea Principatului Moldova: 1242-1400, Perioada 1400-1457, Perioada 1457-1527, Perioada 1527-1600, Perioada 1600-1711), fiecare din ele cuprinzând mai multe componente separate după emitentul monedelor. Primul subcapitol cuprinde monedele bizantine (Aurel Vîlcu și Theodor Isvoranu) și islamice (Ana Boldureanu și Eugen Nicolae), cel de-al doilea este și cel mai variat cu cinci componente (Monedele Hoardei de Aur (Eugen Nicolae), Monedele locale din perioada războiului civil din Hoarda de Aur: 1359-1369 (Eugen Nicolae), Monedele europene (Lilia Dergaciova), Monedele moldovenești (Lilia Dergaciova), Specificul circulației monetare în spațiul Pruto-Nistean în perioada 1369-1400 (Eugen Nicolae)), al treilea subcapitol include trei componente (Monedele moldovenești (Lilia Dergaciova), Monedele islamice (Eugen Nicolae), Monedele europene (Lilia Dergaciova și Ana-Maria Velter)), ultimele trei subcapitole au structură identică, cuprinzând monedele moldovenești (Lilia Dergaciova, Ana-Maria Velter și Eugen Nicolae), otomane (Ana Boldureanu, Eugen Nicolae și Aurel Vîlcu) și europene (Lilia Dergaciova, Ana-Maria Velter și Ana Boldureanu).

Monedele din epoca modernă formează cel de-al treilea capitol al lucrării, fracționat în cinci subcapitole (Perioada fanariotă: 1711-1812, Basarabia în componența Imperiului Rus: 1812-1918, Basarabia în componența României: 1918-1944, Moneda ucraineană în Transnistria și Moneda sovietică). Primul subcapitol include trei compartimente: Regimul fanariot (Aurel Vîlcu și Ana Boldureanu), Ocupația rusească din timpul războiului din 1768-1774, Ocupația rusească din timpul războiului din 1806-1812, semnate de Ana Boldureanu. Al doilea subcapitol, având ca autor tot pe dna Ana Boldureanu este însoțit de o inserție: Sudul Basarabiei în perioada 1856-1878 (Dan Ilie), cel de-al treilea subcapitol a fost intitulat Basarabia în componența României (Dan Ilie), ultimele două îl au drept autor pe Silviu Andrieș-Tabac – Moneda ucraineană în Transnistria și Moneda sovietică, cel din urmă fiind separat în două componente: Funcționarea monedei sovietice în R.A.S.S. Moldovenească, Basarabia, R.S.S. Moldovenească și Republica Moldova.

Ultimul capitol intitulat Moneda națională a Republicii Moldova, a fost semnat de Ana Boldureanu.

Parcursul textului denotă faptul că autorii nu s-au limitat la teritoriul Republicii Moldova, fiind prezentate, cum era și firesc, descoperiri și analogii din întreg spațiul pruto-nistean care, din punct de vedere istoric, prezintă o unitate geopolitică. Corespondențele dintre lumea greacă, Imperiul roman și mediul barbar pentru antichitate, teritoriul supus Țării Moldovei, raiale stăpânite de turci ori cetăți controlate de unguri sau polonezi în evul mediu și nu mai puțin peștrita viață politică și militară însoțită de permutări de frontiere din epoca modernă și cea contemporană, au determinat imaginea circulației monetare în regiunea respectivă. În anumite cazuri și acest areal geografic este depășit în lucrare, spațiul pruto-nistean fiind o zonă de tranzit între occident și orient, unele monede originare din regiuni îndepărtate, au rămas mărturie a mobilității oamenilor și mărfurilor în toate epocile istorice.

Textul lucrării se remarcă prin descrieri ale cadrului istoric general în care sunt incluse descoperirile monetare, fiind însoțite de ipoteze, concluzii și reconstrucții istorice pertinente, unele dintre care pot fi incluse și în categoria noutăților științifice. În același timp se evidențiază modul de prezentare a textului de către autori, care în mare parte se datorează și muncii coordonatorilor științifici, doct, laconic și pe înțelesul diferitor categorii de cititori. Cel din urmă aspect este vital în cazul unor lucrări enciclopedice, care sunt utilizate nu doar de specialiști în domeniu, studenți, manageri din domeniul patrimoniului, dar și de alți cititori interesați de numismatică. Dacă circulația monetară până în secolul XIX și-a mai găsit reflectare în diverse studii, în această lucrare se remarcă în mod deosebit textele privind circulația monetară din secolul XX, inclusiv și emisiunile Republicii Moldova, unele piese fiind deja scoase din circulație.

Sigur că lucrarea, prin numărul redus de pagini care le cuprinde, nu a reușit să includă toate descoperirile monetare din Republica Moldova, sigur că anumite opinii ale autorilor, cum e și normal, sunt discutabile, iar noile descoperiri vor aduce ipoteze și concluzii noi, numismatică fiind prin descoperirile permanente de monede o disciplină istorică „vie”. Deja la mai puțin de un an de la apariția volumului prin periegeze și cercetări arheologice sau prin descoperiri întâmplătoare au fost recuperate peste 100 de monede care vin să completeze Catalogul descoperirilor monetare din Republica Moldova. Cu toate acestea, studiul enciclopedic prezentat marchează o etapă importantă în cercetările numismatice din spațiul pruto-nistrean.

„Moneda în Republica Moldova” vine drept un răspuns la necesitatea stringentă de prezentare a descoperirilor recente și reevaluare a tezaurului monetar al Republicii Moldova, care în ciuda valorii incontestabile pe anumite segmente rămâne a fi o *terra incognita*. Textul lucrării a scos în evidență acele etape în care istoria monedei și circulației monetare se impun în lista priorităților de cercetare. Lucrarea are de câștigat și prin planșele color calitative, care oferă o imagine reală a pieselor monetare. Felicităm grupul de autori cu această realizare bibliografică, care în mod cert va deveni sursa primară pentru toți cei care se vor arăta interesați de circulația monetară în spațiul dintre Prut și Nistru.

*Sergiu Matveev**

* Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

Bibliografie

- Boldureanu 2013:** Ana Boldureanu, Moneda otomană în Moldova în perioada 1512-1603, Chișinău, 2013.
- CNM-V.1 2014:** V. M. Butnariu (ed.), *Corpus Nummorum Moldaviae – V.I. Monnaies et parures du Musée National d'Ethnographie et d'Histoire Naturelle de Chișinău*, Chișinău, 2014.
- Matveev, Arcuș 2012:** S. Matveev, Elena Arcuș, *Legislația patrimoniului în Imperiul Rusiei în secolul al XIX-lea și impactul asupra guberniei Basarabia*, The Historian's Atelier. Sources, Methods, Interpretations, Cluj-Napoca, 2012, p. 141-148.
- Musteață 2014:** S. Musteață, *Moneda bizantină în regiunile carpato-nistrene în secolele VI-X*, Chișinău, 2014.
- Popa, Ciobanu 2003:** Al. Popa, Larisa Ciobanu, *Moneda romană în Basarabia (Ghid metodic)*, Chișinău, 2003.
- Tezaure 1994:** *Tezaure din muzeele orașului Chișinău. Secolele XVI-XVIII*, Chișinău, 1994.
- Нудельман 1976:** А. А. Нудельман, *Топография кладов и находок единичных монет. Археологическая карта Молдавии. Выпуск 8. Кишинев, Штиинца, 1976.*
- Нудельман 1985:** А.А. Нудельман, *Очерки истории монетного обращения в Днестровско-Прутском регионе (с древнейших времен до образования феодального Молдавского государства)*. Кишинев, Штиинца, 1985.
- НИ 1990:** *Нумизматические исследования по истории юго-восточной Европы*, Кишинев, 1990.
- Придик 1902:** Е.М. Придик, *Анадольский клад золотых статеров 1895 г., в Известия Императорской Археологической Комиссии*, Выпуск 3-тий, С-Петербург, 1902, с. 58-92.

LISTA ABREVIERILOR / ABBREVIATIONS

Acta Hyp	Acta Hyperborea, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen.
AIIA	Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, Iași.
AOR	Arheologicheski Otkritia i Razkopki, Sofia.
Argesis	Argesis, Studii și Comunicări – Seria Istorie, Pitești.
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași.
AȘUI	Analele Științifice ale Universității “Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Istorie, Iași.
BARIntSer	British Archaeological Reports, International Series, Oxford, United Kingdom.
BMG	Bibliotheca Musei Giurgiuensis, Giurgiu.
BMJT	Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, Alexandria.
BMJTAG	Buletinul Muzeului Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu, Giurgiu.
BSNR	Buletinul Societății Numismatice Române, București.
BT	Bibliotheca Thracologica, București.
BSS	Black Sea Studies, The Danish National Research Foundation, Centre for Black Sea Studies.
Buridava	Buridava. Studii și materiale, Vâlcea.
CA	Cercetări Arheologice, București.
CAANT	Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, București.
CAB	Cercetări arheologice în București, București.
CCA	Cronica cercetărilor arheologice, cIMEC, București.
CCDJ	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași.
CI	Cercetări Istorie, Iași.
CN	Cercetări Numismatice, București.
CNA	Cronica Numismatică și Arheologică, București.
Dacia NS	Dacia. Revue d’archéologie et d’histoire ancienne, Nouvelles Series, București.
IAA	Israel Antiquities Authority, Ierusalim.
IAI	Izvestia na Arheologicheskia Institut, Sofia.
IBAI	Izvestia na Balgarskia Arheologicheski Institut, Sofia.
IDR II	Inscriptiones Daciae Romanae (Inscripțiile Daciei romane), București.
INMV	Izvestia na Narodnia Muzey – Varna.

Istros	Istros, Brăila.
JBLM	Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums, Czernowitz.
MCA	Materiale și Cercetări Arheologice, București.
MIM	Materiale de Istorie și Muzeografie, București.
MN	Muzeul Național, București.
NS	Numizmatika i Sfragistika, Sofia.
NZ	Numismatische Zeitschrift, Wien.
Peuce	Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea.
Pontica	Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin.
RCAN	Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice, București.
RI	Revista istorică, București.
RIR	Revista istorică Română, București.
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București.
SCN	Studii și Cercetări de Numismatică, București.
Stratum plus	Stratum plus, Sankt-Petersburg, Chișinău, Odesa, București.
Tyragetia	Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Istorie, Iași.

NORMELE DE ÎNTOCMIRE A LUCRĂRILOR DESTINATE PUBLICĂRII

Colegiul de Redacție al *Revistei de Cercetări Arheologice și Numismatice* va întâmpina cu interes egal contribuțiile colegilor istorici dar și ale specialiștilor din domeniile înrudite, cu potențial de integrare în cunoașterea istorică.

În condițiile în care, respectând rigorile de expresie academice, lucrările transmise Colegiului de Redacție își propun să transmită rezultate ale unor cercetări originale, să supună dezbaterii opinii, teme și abordări inovative în domeniul arheologiei și numismaticii, *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice* va fi onorată să-și ofere paginile pentru găzduirea lor.

Lucrările vor fi transmise redacției în format electronic, într-un singur folder, arhivat, care să conțină textul (A4, Times New Roman, 11 pt., la un rând, pe o singură coloană, notele de 9 pt., numerotate de la 1-n, la subsolul paginii) și ilustrația.

Toate materialele trebuie redactate în program MS Office Word, vor cuprinde în mod obligatoriu următoarele elemente: titlu, autori, rezumat, cuvinte-cheie, bibliografia, lista ilustrațiilor. Aceasta din urmă trebuie să specifice în mod clar, dacă este vorba de figuri, tabele sau planșe.

Figurile și planșele trebuie la rândul lor trimise individual, în formă electronică, la o rezoluție cât mai mare (min. 300 dpi). De fiecare dată se va indica, pentru fiecare dintre ele, numărul figurii, numărul imaginii în cadrul planșei. Pentru planșe numerotarea va fi continuă, de la 1-n, fără a se reîncepe la fiecare planșă (ex: pl. I, nr. 1-10, pl. II, nr. 11-20). Fotografiile obiectelor trebuie să fie la scara 1:1, indicându-se de fiecare dată, dacă este cazul, creșterea scalei (2x sau mai mult). Este esențial ca prelucrarea digitală a acestor fotografii (în Adobe Photoshop, Corel Draw, etc) să fie una cât mai bună.

Lucrarea va fi însoțită în mod obligatoriu de:

-Titlul tradus în limba engleză/franceză/germană, în cazul lucrărilor redactate în limba română;

-Un rezumat de minimum 150 de cuvinte în limba română și tradus în limba engleză/franceză/germană;

-Cel puțin cinci cuvinte cheie în limba română și limba engleză/franceză/germană;

-Date despre autor redactate după următorul model: IONESCU Gheorghe, este, în cadrul, e-mail

Sistemul de citare va avea următoarea structură:

Carte

-Notă: Tomescu 2004, p. 57.

-Bibliografie (la sfârșitul textului): Iulia Tomescu, *Studiul resturilor lemnoase în arheologie. Paleoecologie și Paleoetnografie*, Târgoviște, 2004.

Articol

-Notă: Nicolae 2010, p. 79.

-Bibliografie (la sfârșitul textului): E. Nicolae, *Un tezaur din vremea lui Mircea cel Bătrân descoperit la Titu.*, SCN, I (XIII), 2010, p. 69-83.

Bibliografia va trebui însoțită și de o listă cu abrevierile folosite (ex. SCN – Studii și Cercetări de Numismatică, București), care va fi plasată la finalul textului.

Textul notei se va repeta de fiecare dată, chiar și dacă autorul și lucrarea citată sunt aceleași.

Evaluarea articolelor trimise spre publicare *Revistei de Cercetări Arheologice și Numismatice* se desfășoară după următoarea procedură:

-Articolul trebuie trimis electronic într-un singur director arhivat, care să conțină manuscrisul și ilustrația în conformitate cu normele de redactare menționate anterior.

-Destinatarul este redactorul șef al revistei, care evaluează compatibilitatea materialului cu misiunea revistei precum și calitatea sa științifică.

-În cazul unei prime evaluări pozitive, trei redactori desemnează cel puțin doi referenți aparținând Comitetului Științific sau externi dacă este posibil. Referenții vor fi specialiști reputați în domeniul și tema principală a materialului.

-Evaluarea va dura cel mult o lună și va ține cont de următoarele aspecte: noutate și originalitate; nivelul științific al lucrării; rezultatele obținute și impactul lor în plan științific.

-În funcție de analiza evaluatorilor și de comentariile acestora, Colegiul de Redacție va decide publicarea materialului în forma prezentată, publicarea cu corecturi (majore sau minore) sau respingerea lucrării.

Eventuale modificări ale normele de întocmire a lucrărilor destinate publicării în *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice* vor putea fi consultate pe www.muzeulbucurestiului.ro, pagina web a Muzeului Municipiului București.

Colegiul de Redacție

VASILE OPRİȘ

O istorie a ceramicii preistorice din *Colecția Maria și dr. George Severeanu/ A history of the prehistoric pottery from the Maria and dr. George Severeanu Collection*

DONE ȘERBĂNESCU, OLGUȚA ANDRONE

Some preliminary considerations regarding the space management in the eponymous settlement of the Gumelnița culture / *Câteva considerații preliminare privind gestionarea spațiului în așezarea eponimă a culturii Gumelnița*

ELENA GAVRILĂ, THEODOR IGNAT, MIRELA-CAMELIA VINTILĂ

Date preliminare privind materiale arheologice din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului descoperite la Dămăroaia, campania 2013 / *Preliminary data on the archaeological materials from the transition period from Eneolithic to Bronze Age discovered at Dămăroaia in 2013*

CRISTIAN SCHUSTER, LAURENȚIU MECU, ELENA GAVRILĂ

Die mittel- und spätbronzezeitliche Tei-Kultur und ihre steinernen Hammer- und Kampfäxte / *Cultura Tei din Bronzul Mijlociu și Târziu și topoarele sale ciocan și de luptă de piatră*

ALEXANDRA COMȘA

Anthropological data regarding the human cranial fragment discovered in the dwelling no. 4 during the archaeological campaign of 1972 at Radovanu – *Gorgana a doua/Date arheologice privind un fragment de craniu uman descoperit în locuința nr. 4 în timpul campaniei arheologice din 1972 de la Radovanu – Gorgana a doua*

EMANUEL PETAC

About a new 3rd century BC Lysimachus type stater from Tomis / *Despre un nou tip de stater de tip Lysimach din secolul III î. Hr. de la Tomis*

ALINA STREINU

Revisiting some regional amphora imitations discovered at Popești from the collection of the Museum of the Municipality of Bucharest / *Revizitarea amforelor ștampilate locale descoperite la Popești din colecția Muzeului Municipiului București*

STELUȚA GRAMATICU, DAN PÎRVULESCU

Monede antice și medievale descoperite lângă București / *Ancient and medieval coins discovered near Bucharest*

RALUCA-IULIANA POPESCU, ALEXANDRU RAȚIU

Lămpi romane și romano-bizantine din colecția Muzeului Municipiului București / *Roman and Roman-Byzantine lamps from the Bucharest Municipality Museum collection*

VASILICA SANDU

Situl Străulești-Măicănești. Așezarea din secolele VI-VII d. Hr. Săpătura din anul 2000 / *Le site Străulești-Măicănești. L'habitat des VIe-VIIe siècles ap. J. Chr. La fouille de l'année 2000*

LILIA DERGACIOVA

Monedele moldovenești de tip „cruce cu brațe egale” prin prisma datelor sfragistice și epigrafice / *Moldovan Medieval coins of the “cross with bars of equal length” type through the prism of epigraphic and sphragistic data*

NEVYAN MITEV

Circulation of the Wallachian coins from the second half of 14th century in Northeastern Bulgaria / *Circulația monedelor Țării Românești în a doua jumătate a secolului al XIV-lea în nord-estul Bulgariei*

ALINA PÎRVULESCU

Noi informații despre ducații cu efigie bătuți de Mircea cel Bătrân pe baza analizelor de fluorescență de raze X / *New information on the effigy ducats issued by Mircea the Elder based on X-Ray Fluorescence analysis*

MARIUS BLASKO

Un tezaur din secolul al XVI-lea descoperit la Urziceni, județul Ialomița / *A 16th century hoard discovered at Urziceni, Ialomița County*

DAN PÎRVULESCU, EMIL PĂUNESCU

Tezaurul monetar din secolul al XVII-lea descoperit la Nicolae Bălcescu, jud. Teleorman / *The 17th century coin hoard discovered at Nicolae Bălcescu, Teleorman county*

AUREL VÎLCU, MARIAN NEAGU

Un tezaur de monede otomane din vremea războiului din 1806-1812 descoperit la Colelia, jud. Ialomița / *Un trésor de monnaies ottomanes du temps de la guerre russo-turc de 1806-1812 découvert à Colelia, dép. d'Ialomița*

RADU GABRIEL DUMITRESCU

Medalii cu efigia lui Carol I din Colecția Muzeului Olteniei Craiova / *Medals with the effigy of Carol I from the Collection of the Museum of Oltenia Craiova*

ANA BOLDUREANU, EUGEN NICOLAE (coord.)

Moneda în Republica Moldova, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), Chișinău, 2015, 504 p. (SERGIU MATVEEV)